Ben
HALİKARNAS BALIKÇISI
Doğdum Sevdim Öldüm

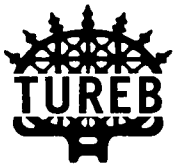

Şadan GÖKOVALI
(Ustayla Paylaştıklarım)

TÜREB
YAYINLARI

Ben
HALİKARNAS BALIKÇISI
Doğdum Sevdim Öldüm

Prof. Dr. Şadan GÖKOVALI
Nisan 2014

Turist Rehberleri Birliği

TURİST REHBERLERİ BİRLİĞİ
TUREB

ANKARA - TÜRKİYE
Tel : 0 312 417 03 92
Faks : 0 312 417 03 94
www.tureb.org.tr

ISBN : 978-605-85309-0-4

KAPAK TASARIMI & SAYFA DÜZENLEMESİ
Adnan SAYKI

REDAKSİYON
Müge SÖZEN

DÖNMEZ OFSET BASIMEVİ
Gazi Mustafa Kemal Bulvarı
No:77/E Maltepe 06570 ANKARA
Tel : 0 312 229 79 61
Nisan - 2014

© Her türlü yayım hakkı saklıdır. Yazılı izin olmaksızın kitabın tamamı ya da bir kısmı çoğaltılamaz, basılamaz, başka bir yerde kullanılamaz.

Gururla Sunuyoruz:

"REHBERLERİN REHBERİ" GÖKOVALI,
MANEVİ BABASI "PİR-İ REHBERAN"
HALİKARNAS BALIKÇISI'NI YAZDI

Merhaba!

Şu anda elimde iki kitap var. İkisi de, İzmir Tercüman-Rehberler ve Turizm Derneği yayını.

İlki (Yayın No: 1), 1968 tarih ve Şadan Gökovalı imzasını taşıyor: "**7 Bilge 7 Harika 7 Kilise 7 Uyuyanlar.**" Konusunda ilk ve henüz aşılamadı.

1969 tarih ve 2 No'lu yayın ise, "Rehberlerin Piri" Halikarnas Balıkçısı'nın "**Asia Minor**"u. Kolay kolay aşılamayacak bir başyapıt!

Göreve gelir gelmez, *"TUREB olarak biz de böylesi mesleksel yayınlara girişemez, ilk elde, bu iki ustamızı buluşturamaz mıyız?"* diye düşündük.

Balıkçı, 13 Ekim 1973'te öldüğüne göre, tek başvuru adresimiz vardı. Hocamıza bu dileğimizi açtım; bilinen sevecenliğiyle, *"Benim için zevkli bir görev olur!"* dedi.

İşte, elinizdeki belgesel nitelikli "**anı-roman**" bu düşüncenin gerçekleşmesinin anıtsal ürünüdür...

Böylesine önemli bir yapıtı TUREB'e sunan değerli yazar ve aynı zamanda hocam olan Sayın Şadan Gökovalı'yı biraz anlatmak isterim.

Yıl 1993. Büyük bir heves ve heyecan içinde, iyi bir rehber olabilmek için seçimimi yapıp pilot uygulama olarak açılan birkaç rehberlik okulundan en iddialısına başlamıştım. Yirmi kişiyi bile bulmayan öğrenci mevcuduna rağmen akademik ünvânı en üst dü-

zeyde çok değerli akademisyenler derslere giriyorlardı. İşte o günlerdi Gökovalı hocayla ilk tanışmamız.

Hepimiz insanız; yeri gelir içimizde ne fırtınalar kopar; farkına varmasak bile dışarıdan hissedilir. İki yıl boyunca birçok dersine girdiğim, hafta sonları eğitim gezileri ile yurt içi uygulama gezisine birlikte çıktığım değerli hocamın yüzünden tebessüm hiç eksik olmamış, her ne yaşarsa yaşasın içinde dışarıdan hiç kimse hissetmemiştir. Böylesine sevecen bir hocanız varsa sizin de örnek alacağınız kişi çok uzağınızda değildir.

Manevi babası Balıkçı'dan aldığı sevgi ve bilgi tohumlarının yeşereceği bir ortam bulduğunda gözlerinde beliren pırıltıyı tarif etmek imkânsızdır. Bunu ancak hocayı tanıyanlar bilir.

Okul yıllarımızın ardından uzunca bir süre yüz yüze görüşemesek de biliyorduk ki Gökovalı hoca bizi, biz de O'nu takip ediyorduk. Kendisinin her türlü yazın çalışmasına bir şekilde ulaşıyorduk.

2010 yılı ortalarında Antalya Rehberler Odası olarak benim kontrolümde çıkarmayı düşündüğümüz dergi için kendisini telefonla aradığımda, daha cümlelerimi bitirmeden *"İlk üç konunun cevabı hazır, var mı daha başka?"* demişti. Ben de şaşırmıştım. Bunu hissedince de "Senin olduğun yerde her dediğine evet!" demişti. İşte böylesine inanıyor, itimat ediyordu öğrencisine...

2013 yılı yaz ayları; TUREB seçimleri için geriye doğru sayım başlamıştı; bir mesaj hocamızdan *"TUREB başkanlığı sana, sen TUREB başkanlığına ne de yakışırsın!"*...

Turist Rehberliği Meslek Yasası'nın çıkmasıyla kuruluşu gerçekleşen ve ilk başkanı olmakla onurlandırıldığım TUREB'in kitap, dergi yayımlarında öncü olması gerektiğine inananlardanım. Elinizdeki bu ilk kitabın da bütün Türkiye'de ses getireceğini, meslektaşlarımızın her an yanlarında taşıyıp okuyabileceklerini ve yukarıda bahsettiğim iki şaheser eserin bir üçüncüsü olması adına hocamızın kaleme aldığını biliyor; lâyıkıyla basarak rehber camiasına yakışanı yaptığımızı umut ediyorum.

Öğrencisi olmakla her zaman gurur duyduğum, kendisinden çok şey öğrenip aktardığım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Şadan Gökovalı'ya tüm rehberler adına teşekkür eder; en derin sevgi, saygı ve selamlarımı sunarım.

Kitabın zevkle okunması temennisiyle...

A. Zeki APALI
TUREB Başkanı

İÇİNDEKİLER
(Arama Motoru)

Ara Başlık	BAŞLIK	Sayfa
	GURURLA SUNUYORUZ	
A. Zeki APALI (TUREB Başkanı)		III
	BALIKÇI İÇİN DEDİLER Kİ	X
	BAŞLAMA VURUŞU	1
İnsanlığa İletisi		2
	BALIKÇI'DAN BANA, BENDEN SİZE (Ş. GÖKOVALI)	2
	PUSLU YILLAR	4
	BÜYÜKADA'DA BÜYÜMEYE DOĞRU	6
	ROBERT KOLEJ'DE	10
Uzatmaya gerek yok, dii mi ya?		12
	OXFORD'DA HARCANAN YILLAR	13
Dizgi Yanlışları		17
Bedava		18
Ağızlık		19
Caruso Dinletisi		19
"Garson Bey, Garson Bey!"		20
	TOHUM HIRSIZLIĞI	21
	NASREDDİN HOCAMIZ VAR!	21
"Ben Ağlamayayım da Kimler Ağlasın?"		22
Timur'un Fiyatı		22
Değiş Tokuş		23
	AISOPOS (EZOP) DEDE	24
Kral İsteyen Kurbağalar		24
Yarasa, Martı, Diken		24
Hangi Duaya Amin?		25
	ANADOLU'NUN AVUKATI	26
	"FATAL GECE"	26
	İŞGAL SOPASI	28
	"SİZE BİRŞEY ANLATMAK İSTİYORUM!"	31
	PİRİMİZ ESSEYD AHMET MUHİDDİN-İ RUFAİ	32
	KARANLIKTA GÖKKUŞAKLARI	34
	"ANLAT DERDİ ÇOCUK" (Şiir)	35
Mesnevi Çevirisi		36

FELAKETİN GÖLGESİ 38
Aisopos'tan La Fontaine'e 38
ÜSKÜDAR KARAKOLU 40
Sabırlık Tarlakuşu Sürgün 40
ZİHİNSEL ŞEHVET 41
SUÇ SAYILAN ÖYKÜ 43
"Hapishanede İdama Mahkum Olanlar Bile Bile Asılmaya Nasıl Giderler?" .. 43
İSTİKLAL MAHKEMESİNDE 47
"ALİLER" DİVANI ÖNÜNDE 47
BODRUM KALEBENTLİĞİ 50
İZMİR NİYETİNE 52
Afyon'da Zorunlu İniş 53
NİHAYET İZMİR 54
AYDIN'DAYIZ 56
Sevgi Katibi 59
Bodrum Yolunda 60
HEEY! BODRUM GÖRÜNDÜ! 63
Ev ve Denizci 64
"HALİKARNAS BALIKÇISI" 65
BOMBA! 66
Bodrum Kalesi - Mozoleum 67
ZEYTİNCİ MUSA 69
"HOŞBULDUK SELİM DEDE" 69
TÜNEK AHMET 69
ASIL SÜRGÜN 70
HANGİ HOMEROS? 71
Sabırlık 71
Kimden Yanasın? 72
YENİDEN BODRUM! 73
BİTKİLER ARASINDA 75
"Ben Bella Sombra'yım!" 75
Zorunlu Çevirmen 77
TURUNÇGİL YETİŞTİRİCİLİĞİ 78
ANTEP FISTIĞI 79
"KARDEŞİM ÖLDÜ" 81
"HALİKARNAS'IN DİŞLERİ" 81
Çınardaki File 81

MUHTEŞEM SAFİYE AYLA KONSERİ 82
KARABORSA NERESİ? 83
ÇİZGİLİ KAĞIT VE SİGARAYA ÖZGÜRLÜK 85
"MERHABA, MERHABA!" 85
"DENİZ DİPLERİNDE" 86
EGE ÇİÇEK, AĞAÇ ve KADINLARI 87
Zeytin 87
İncir 87
Narteks 87
Manisa Lalesi 88
Sümbül 88
Nergis 88
EGELİ ÜÇ KADIN 90
Arkesiyannase 90
Aspasya 90
Sappho (Safo) 91
EGE ERKEKLERİ 92
Perrhassios 92
Apelles 93
BEĞENDİĞİM ŞİİR, YONTU 95
Neşideler (Şiirler) Neşidesi 95
Araba 98
DÜNYA ŞAİRLER KONFERANSI 99
BEĞENDİĞİM YAPITLAR 100
Knidos Aphrrodite'i (Venüs) 101
ÜÇ BİLGE 102
Thales 102
Herakleitos 103
Anaxagoras 105
TOPRAK ANA 106
BİTKİLERDE ÖLÜM KORKUSU 107
HAYVAN GÖZLEMLERİ 108
Tilkinin Pirelenmesi 108
Serçelerin Sevişmesi 109
Ay Tutulması 110
DURUKAL'A MEKTUP 111
ECEVİT'E MEKTUP 112

"YEDİLER"E SONSÖZ 113
ANAMDAN GELEN MEKTUPLAR 114
TURGUT VE ULUÇ REİSLER 115
Turgut Reis 115
Uluç Reis 115
PEYGAMBER ve İSLAM 117
Kendi Anlayışım 117
KİM YAZDI BUNU? 120
EFES NEREDE? 121
GEZDİRDİĞİM ÜNLÜLER 122
Safiye Ayla 122
Şah ve Süreyya 122
Atom Bilgini 123
Bilimsel Dergiler 123
DİNLENMEK NE DEMEK? 127
RUS DENİZALTILARI 128
Çıkagelse Elleri (Şiir) 129
TÜRKÇE'NİN KADERİ 131
"BU TATLI, BU ACI!" 132
"YATAĞAN" ADI 133
BALIKÇILIK / SÜNGERCİLİK 134
NASIL YAZARIM? 135
CEVAT'IN ALBÜMÜ 136
TARİHTE İZMİR 137
ALEYHİNE PAZARLIK 139
Arsa Meselesi 139
Radyo Konusu 140
YAŞAMAKLA ÖLMEK 141
FAİZSİZ TEFECİLİK 142
HANLAR, KERVANSARAYLAR 143
AZRA İLE MEKTUPLAŞMA 144
"ANADOLU ULULARI" 145
MENŞE ŞEHADETNAMESİ (Çıkış Belgesi) 148
KADINLAR SAVAŞI 149
KALKINIP DURU 150
BALIK TAKSİMİ 151
MUĞLA ATATÜRK ANITININ ANDEZİTLERİ 152

KEDRAI (SEDİR) ADASI 153
Ada Kumunun Tarihçesi 153
Adada Neler Var? 155
"Sitem" (Şiir) 155
TAPU SENEDİ DAMGALAR GİBİ! 157
FUAR'IN AĞAÇLANDIRILMASI 158
"İzmir" (Şiir) 160
GİZLİ AŞK BU! 160
SANATÇI, DEVLET SANATÇISI 161
DEĞİŞTİRİLEBİLİR REHBERLİK İLKELERİ 162
REHBERLİĞİM 165
"Öbür Dünya Böyleyse!..." 166
APOLONİYEN ve DİONİSYAK ANLATIM 168
İsabey Camisi 168
"Ben İkarus!" 169
"HEY KOCA YURT!" 170
RADYO KONUŞMALARI 171
ATATÜRK "MUKADERRATIN ADAMI" 172
ANZAK ANALARINA 174
MEZARLAR ve YAZITLARI 174
MEZARIM ve TAŞIM 176
KATLİMİZ VACİPTİR! 178
ŞADAN AYRILIRKEN 179
"GERİSİ BANA KALIYOR!" 180
JOHN NOONAN'DAN NAKLEN YAYIN! 182

BALIKÇI İÇİN DEDİLER Kİ

"Halikarnas Balıkçısı, doğanın bin yılda bir yetiştirebildiği, uluslararası, evrensel değerde bir insandı."

(Rüzgâr Baba) Haldun SEVEL

"Şu Atina Okulu (Sokrates, Platon, Sokrates) olmasaymış, babam rahat edecekmiş!.."

İsmet Kabaağaçlı Noonan

"Hey koca denizden ve topraktan özümlediğin ırmak fışkırmakta yeniden alnının kaynağından ve hayattan tüten fosforu toplayarak mavi ışıldaklar gibi vurmakta gözlerin derin mağarasına insan tarihinin!"

Aydın YALKUT

"Gün gelecek, Balıkçı'nın çağında yaşadık, onu tanıdık diye övüneceğiz."

İbrahim ERGİN

"Balıkçı'ya
acı/ki çınar
İçinden çürür

Şadan/ki
görülünce çoğalır insan"

Çınar ÇIĞ

"Kim denizi bu denizi
Azra'nın insanı gibi
kendini kendine kurban etti"

Arif KARAKOÇ

"Mangal yürekli Tonguç baba
Sana Anadolumun her yanından
Kekik kokan keklik kokan Cevat Şakir işi
Kınından çekilen kılıç gibi bir merhaba"

Bedri Rahmi EYÜBOĞLU

"Cevat Şakir büyük şair! Hiç birimiz onun ayarında klasik mânâsıyla lirik anlayışla şair olamadık."

Nazım HİKMET

"Ne mutlu Balıkçı'ya ki Anadolu'su, ne mutlu Anadolu'ya ki Balıkçı'sı var..."

Şadan GÖKOVALI

"Halikarnas Balıkçısı'nı okuyalı beri bende âdet oldu: Her denizli kasaba için, içine deniz fenerlerinin, fener bekçilerinin, fıkara ama namuslu balıkçıların karıştıkları hikâyeler düzüyorum."

Attilâ İLHAN

"Nasıl altımızda deniz, alnımızda gök halay çevirmektedir ve yüreğimiz, dünya bandıralı yüreğimiz sıkışır sıkışır da, nihayet Halikarnaslı bir Balıkçı'nın meşhur narası ağzımızdan beşli gibi ardı ardına nasıl boşanır:
AGANTA!"

Attilâ İLHAN

"Balıkçı, iki elektrik akımının karşılaşınca çıkardığı şıraaak kontağı gibi, havasını buldu mu coşuyor, taşıyor, deli divane oluyor ve yazıyor... O büyük, çok büyük bir şair!.."

Orhan KEMAL

"Bizden Nobel'e aday düşünülünse, Halikarnas Balıkçısı ilk aklıma gelen ad oluyor."

Yaşar KEMAL

"Yazmaktan ve çalışmaktan yorulduğumu sandığım zaman Halikarnas Balıkçısı'nı hatırlar, yeni bir hızla çalışmaya koyulurum."

Samim KOCAGÖZ

"Anadolu'nun uzak uygarlığına kendimizi bağlamayı, o uygarlığı geçmişimiz saymayı bizler ondan öğrendik."

Oktay RIFAT

"Halikarnas Balıkçısı bana ne zaman rehberlik edebilecekse, Türkiye'ye o zaman gelmek isterim."

George Pompidu

"Tanıdığım rehberlerin en bilgili ve en coşkulusu..."

Louis Boyle

"Türkiye'yi Halikarnas Balıkçısı'nın rehberliğinde gezdiğim için mutluyum."

İmparatoriçe Süreyya

"Akdeniz'in Ebedi Gençliğini yazan, Akdeniz'in ebedi genci, Halikarnas Balıkçısı."

Carrefour Dergisi

"Bir yazardan yalnızca tek öykü yazma geleneğimizi Halikarnas Balıkçısı için bozduğumuza memnunuz."

Short Story International

"Sizin, Atatürk, Nasreddin Hoca, Nazım Hikmet ve Halikarnas Balıkçısı gibi başka büyüğünüz, ünlünüz var mı?"

Tahran Radyosunda Rüştü Şardağ'a sorulan soru

"O'nun hikâyelerinde ve romanlarında yarattığı kahramanlar, Balıkçı'nın kendisinden başkası değildir."

Sadun TANJU

"Sırtına paltoyu geçirdi, küçük çantasını eline aldı. Mahalle çocukları için aldığı bayram şekerleri hâlâ cebinde duruyordu. Gene dört polisin ortasında Haydarpaşa'ya doğru yaya olarak yola düzüldü."

Sadi BORAK

"Cevat Dede mi? Zararsız bir adamdı."

(Bodrumlular)

"Bodrum'u Bodrum yapan adam, Halikarnas Bahçıvanı!.."

Haluk ELBE

17 Nisan 2013 Çarşamba, DOSTLUK Apt., İZMİR

BAŞLAMA VURUŞU

"Dünyada, düzenli bir anlatışa hiç gelmeyen bir yer varsa, o da Anadolu'dur..."

HALİKARNAS BALIKÇISI
"ANADOLU EFSANELERİ"
İSTANBUL (İlk basım 1954)

Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkçısı) ki bu kitapta ben onu, yakınları gibi "**Balıkçı**" diye anacağım, bize Anadolu ufkunu açan kitabının "**ÖNSÖZ**"üne bu tümceyle başlıyor.

Sanki kendisi "**düzenli bir anlatışa**" pek gelirmiş gibi...

O, "Yunan Mitolojisi" diye dayatılan tanrı, tanrıça ve tanrısal kahraman öykülerinin Anadolu kaynaklı olduğunu öğreten bir öncüydü.

Peki, kendisi Anadolulu olduğu için miydi bu?

Kesinlikle hayır!

Bir Balıkçı dostunun "**Okullarda okutulmalı, başka dillere çevrilip, Türkiye'nin tanıtımı için dünyaya dağıtılmalı**" dediği "**ANADOLU'NUN SESİ**"nde yazdığı gibi:

"Bu Anadolulu düşünürler Patagonyalı da olsalardı, kendileri hakkında yazılanlar, gene burada yazılanlar olacaktı."

1973'e girilirken TRT, bazı ünlüler gibi Balıkçı'dan bir yeni yıl iletisi istedi. O sıralar, TRT İzmir Radyosu Eğitim Yayınları Müdürüyüm. Yapımcı arkadaşım Okay Sağtürk'le, Balıkçı'nın "**Merhaba**" apartmanındaki dairesinin kapısını çaldık. "**Baba**"mın Hatico'su açtı kapıyı. Kapının karşısındaki odanın kapısında durduk.

Balıkçı, görmeye alıştığım gibi, birkaç koldan çalışıyordu. Divanda Türkçe yazarken, masaya geçip Fransızca, yere uzanıp İngilizce yazıyordu. Sonradan aklına gelenleri ayrı kağıtlara yazıp, sayfanın sağına, soluna yapıştırıyordu. Böylece, kenttaşımız Homeros'unkiler gibi dizeleri (satırları) değil, sayfaları kanatlı oluyordu.

İlkin bir anekdot aktardık ona:

Vaktiyle, Doğulu bir hükümdar, ülkesinin bilginlerini çağırıp, "ben" demiş, "insanlık tarihini öğrenmek istiyorum. Yazıp bana getirin!"

Bilginler günlerce uğraşıp, üç cilt kitap getirmişler, Hünkâr:

- Bunu okuyamam, daha kısa yazın!

Bilginler bu kez, haftalarca çalışıp, tek cilt kitapla gelmiş Hünkârın karşısına. O:

- Bunu okumaya vaktim yok, bana bir tümceyle özetleyin insanlık tarihini!

Bilginler aylarca uğraşıp çıkıp Hakanın karşısına; demişler ki:
- İNSANLAR DOĞDULAR, SAVAŞTILAR, ÖLDÜLER!..
- Sen, dedik, sen nasıl özetlersin insanlık tarihini?
Hiç düşünmeksizin şöyle dedi:
- İNSANLAR DOĞDULAR, SEVDİLER, ÖLDÜLER!..

O an, Balıkçı'nın yaşamına dair yazacağım kitaba bu adın uygun olacağını düşündüm...

İnsanlığa İletisi

Sırasını kaçırmadan, Balıkçı'nın iletisini, bir anlamda son mesajını alayım buraya. (İletinin bandı - silinmediyse - TRT İzmir Radyosu Diskoteğinde, el yazısıyla metni bende):

"Ben On Dokuzuncu Asrın sonlarında doğdum. Erken gençliğimde Dünya Savaşı başladı. Her ne kadar savaşlara "birinci," "ikinci," "mikinci" gibi adlar veriliyorsa da, patlayan ilk savaş bitmedi, hâlâ devam ediyor. Dünyada bir rahatsızlık var. Yirminci Yüzyıl, şimdiye dek yaşanan yüzyılların en ilgincidir.

"Dünyanın, içinde bulunduğu rahatsızlıktan, bu yüzyılda kurtulacağını bekler gibiyim. Dilerim, gireceğimiz yılın günlerinden bir günü, o mutlu gün olsun!.."

Eh bir de "**merhaba**" diyelim diyorum;

"Eh, bir de merhaba diyelim" diyor banda aynen yazımlıyoruz.

BALIKÇI'DAN BANA, BENDEN SİZE

Tam çıkarken, Balıkçı "**Baba**":

- Şadan diyor, acele işin yoksa biraz kal.

Balıkçı'dan daha önemli ne işim olabilir?

Okay çıkıyor, Balıkçı'nın dizinin dibine çöküyorum.

Konuşmadan bekliyorum.

Sigarasını ağızlığa takıp yarısını kesiyor, kalan kısmının ortasını toplu iğneyle deliyor:

- Aklımca cıgaranın zararını azaltacağım. Ama ne yaparsam yapayım, bu meret yapacağını yapıyor...

Beklenen an geliyor, Balıkçı hep perdesiz olan pencereden, karşıdaki inşaata bakıp:

- **Bu inşaat bitip, dairelerinden birine perde takılınca öleceğim**, diyor.

Bu söz, Henry'nin "**Son Yaprak**" öyküsünü anımsatıyor, bana:

- Ben o apartmanı satın alır, bitmemesini sağlarım.
- Şaka yaptım a canım, benim tekne su almaya başladı.

Asıl konuya giriyor:

- Oğlum, ilk günden beri duyduğun sözlerimi, okuduğun yazılarımı unut-

madığını bilirim. Senin kafan, teyp bandından daha duyarlıdır. Bir gün beni yazacağını, yazmadıklarımı bile yazacağını biliyorum. Kaç yıl oldu tanışalı?

- Yuvarlak hesap on beş yıl diyelim.

- Yok yahu, bana çok daha uzun ya da çok daha kısa gibi geliyor. Neyse... Yazışına karışacak değilim. Zaten öbür dünyada, senin yazdıklarını okuyabilecek değilim ya. Yine de, aklıma gelen bazı şeyleri söylemek istedim.

Büsbütün dikkat kesiliyorum. Usundakileri sese çeviriyor:

- **Ne yazarsan yaz, ne yaparsan yap. Benim unuttuğum bazı ayrıntıları senin unutmadığını biliyorum. "Şunu yazsam, bunu yazmasam" diye düşünme. Benim bölük pörçük anlattıklarımı sen düzene sokarsın. Kitaplığın üst gözünde, sağdan dördüncü kitabı getir bakayım!**

Bakıyorum, bir defter bu.

- Bu defterde bazı kişisel notlarım var. Sen yazarsın, daha iyi. Kitaplarımdaki bazı iyi insanları "**benim**" diye yazsam doğru olmazdı. Aslında sen biliyorsun bunları. İşine yararsa, bu defterdeki notlardan yararlanabilirsin. Bodrum yollarını ve yıllarımı "Mavi Sürgün"den alabilirsin.

Tepeden tırnağa ürperdim. Exupery'nin "**Küçük Prens**"inde olduğu gibi, Balıkçı, benim yapmak istediğimi yapmamı istiyordu...

Ustam bana yine yol göstermiş, yazmaya yelteneceğim "**Balıkçı Senfonisi**"nin uvertürünü vermişti.

Nihayetinde ben de insanım; yanıldığım, yanlış anımsadığım şeyler olabilir. Ama ben, bu işe iyi niyetle girişeceğim, sizin de iyi niyetimden kuşku duymamanızı dilerim.

Balıkçı, "**vasiyet**" niteliğindeki buyruğunu şu dört sözcükle bitirdi:

- Bundan sonrası sana kalıyor!

Evet, bundan sonrası bana kalıyordu...

Balıkçı Anlatıyor:

PUSLU YILLAR

Erken çocukluğuma dair anım yok.

Anı, "**yaşanan olaylardan belleğinde sakladığın iz**" olduğuna göre; bu beynin işi.

İnsan beynini oluşturan hücreler, 4-5 yaşlarından itibaren yenilendiğine göre... Anımsadığımızı sandığımız olaylar, sonradan bize aktarılanlardan başka bir şey değil!

Ne ilginç, ne gizemli bir organ şu beyin!

Bebeği, 9 ay boyunca akıl almaz yetkinliklerle koruyan ana karnı gibi, kafatasımız da beynimizi en güzel biçimde koruyor.

Ünlü öyküdür:

Yeni bulunmuş bir şeyi, diyelim paha biçilmez bir mücevheri saklamak için bir koruncak yarışması açılmış. Yüzlerce buluş getirilmiş seçici kurula. Hiçbir buluş, deneme sınavını geçememiş. Sonunda bir adam, futbol topu gibi, birçok parçadan oluşmuş bir muhafaza ile katılmış yarışmaya. Kuruldakiler, küçümseyerek bakmışlar bu nesneye. Çekiçle vurmuşlar, balyozla vurmuşlar, uçuruma yuvarlamış, altında top patlatmışlar. Buluş, bana mısın dememiş.

Ödülü sunmuş, ama sormuşlar:

- Alla'sen bunu nasıl becerdin, nerden aklıma geldi böyle bir buluş?

Adam yanıt vermiş:

- **Kafatasını örnek aldım, demiş, baksanıza, yaşamında maddi-manevi nice çarpmaya dayanıyor yine beyni.**

Hani bizim Temel:

- Rize'yi ütülesem Konya'yı geçer, demiş ya!

Beyni de kıvrımlarını açıp yaysak, yer halısı gibi, şu salonu kaplar...

Yalnız bu kadar mı?

Kafatasının bir yerine vuruyorsun, adam fiilleri, başka bir noktasına vurunca adları unutuyor. Beynin sağ yanının bedenin soluna, sol tarafının da bedenimizin sağına hükmetmesi işin cabası. Öyle harika bir organ beyin! Yaradılış onu öyle yaratmış ki; normal bir adamın beynindeki bilgi birikimi, bilgisayara sığmaz. Aslına bakarsanız, bilgisayarı bulan da, kullanan da insan...

Nereden geldi bunlar aklıma?

Haa, erken çocukluğumdan sözediyordum.

Yalnız, dünyanın en güzel kadın yüzü var güzümün önünde. Öyle bir güzel ki, söylencebilimin tanrıçaları onun yanında solda sıfır kalır. Anamın nurlu, gülen yüzü. Ancak bir ana bakabilir çocuğuna. Şair diyor ya:

"İki şey var ancak ölümle unutulur
anamızın yüzüyle şehrimizin yüzü."

Ansiklopedi ve benzer bilgi kaynakları, doğduğum yılı 10 yıl eksik ya da fazla yazageldi. Tekzip edecek (yalanlayacak) değilim a!

Anam İsmet Hanım, 1890 yılı ilkbaharında doğduğumu söylerdi hep. Ben de ortalama hesap, "**On dokuzuncu yüzyılın sonlarında doğdum**" deyiveririm. "**Sarı Kızım**" İsmet, kimlik notlarımda ya da anamın, Kuran-ı Kerim içine koyduğu notu bulmuş. Orada, "**1307 yılının 17 Nisanında doğduğum**" yazılı. "**1307,**" çağdaş takvimle 1890'a geliyor.

"1890 yılının 16 Nisan Perşembe'yi, 17 Nisan Cuma'ya bağlayan gecenin sabahında, Girit ayaklanmasını bastırma göreviyle Girit'te görevlendirilen Şakir Paşa ile İsmet Hanım'ın oğlu olarak doğmuş"um. Anamın o gece gördüğü düş özerine "**Musa,**" Sadrazamlık yapmış tarih sahibi amcamdan ötürü "**Cevat**" ve babam dolayısıyla "**Şakir**" adı konmuş bana. Yıllar yıllar sonra, mücbir (zorunlu) nedenlerle kullanmak zorunda kaldığım lâkaplar (takma adlar) arasında bu üç isim ya da bunların baş harfleri başta gelir.

Birileri anamın nurtopu gibi bir oğlan doğurduğunu Paşa Babama muştulamış, babam da onları ödüllendirmekte eli sıkı davranmamış! Girit'in kara günlerinde anılarım puslu ya da hiç yok gibi. Bana sonradan söylendiğine göre, hareketli ve konuşkan bir çocukmuşum...

Yıllar geçtikçe, insanın doğduğu topraklara ilgi göstermesi olağandır. Ben de Türkiye ve dünyanın hemen her yeri gibi, Girit'e ilgi duydum. Bu Akdeniz adasının, Anadolu uygarlığıyla derin ilgisini yakaladım. Edip Cansever'in, "**insan doğduğu yere benzer**" diye bir dizesi vardır, işte öyle bir şey...

Uzun yıllar sonra, Girit adasının içini yeşile, çevresini maviye boyadım. Tarihi eşeledikçe, Batı'nın telkin ettiği gibi, Girit'in Anadolu uygarlığının anası-babası değil, yavrusu olduğunun ayırdına vardım.

Büyüklerimden, özellikle anamdan öğrendiğime göre, ben 2-3 yaşlarımdayken, babam, Resmo (Rethimno) komutanlığından Atina sefirliğine atanmış. Faleron'daki evimizdeyken, önümde Ege seriliyor, çevremizde tepeler yükseliyordu. Bir de bol bol balık. Akdeniz insanlarının dediğince, "**biri ya da bini bir kg**" olan balıklar. Şimdi düşünüyorum da, deniz ve balık tutkumun temelinde, Girit ve Atina günlerimin etkisi olduğunu seziyorum. Yine büyüklerimden ve sokak çocuklarının konuşmalarından çat pat Grekçe öğrenmeye başladığımı söyleyebilirim...

Anı sepetimde Faleron'la ilgili fazla bir şey yok!

Belki, anlatılanların anıştırmasıyla, ne zaman Faleron'u düşünsem, gözüme mavilikler, burnuma balık kokuları, Girit şarkıları sesleri geliyor. Yunan'ın ayağa kalktığı dönem olmasına karşın, ben tatsız şeyler anımsamıyorum.
Atina'da da Resmo'daki kadar, demek 2 yıl kadar kalmışız.

BÜYÜKADA'DA BÜYÜMEYE DOĞRU

Ben okuma çağına yaklaşırken, demek 5-6 yaşlarımdayken, İstanbul'a gelip, Büyükada'daki köşkümüze yerleştik. Hayal meyal anımsıyorum; evimizin öyle bir bahçesi vardı ki; içinde at koştur! At yerine ben koşuşturuyor, içindeki çiçek ve ağaçlarla oynaşıyor, sevişiyordum. Erguvanlar, ıhlamurlar, erik elma ve başka süs ve meyve ağaçları.

O yıllar, adından dolayı, burayı Marmara'nın, dahası tüm Türkiye'nin en büyük adası sanıyordum. Küçük Çekmece'nin Büyük Çekmece'den büyük olması gibi... Çok sonraları buranın yalnızca 5,5 km², buna karşılık Marmara adasının yaklaşık 120 km² olduğunu öğrenerek şaşıracaktım. Yine, Büyükada'nın Rumca Megale olduğunu, batılıların buraya Prinkipo dediğini çook sonra öğrenecektim. Türkiye'yi kavramaya çalıştığım bugünkü bilgi birikimimle Büyükada'nın kuzeydeki İsa Tepesi (165 m), güneydeki Kocatepe (200 m) ile Prens adalarının en yükseği olduğunu bilmiyor değilim.

Sadrazam yeğeni, sefir ve vezir oğlu olmakla birlikte, gözüm hep sokakta idi. Yaşıtlarımla oynamanın zevki neyle değişilir?

Büyükada'da, yaşamımın yol haritasını çizecek bir alışkanlığım baş gösterdi: Kalem kullanmak!.. 5-6 yaşlarında tutmaya başladığım kalem(leri), yaşamım boyunca, demek üç çeyrek yüzyıl, elimden düşürmeyecektim. Hani denizciler denizde, oyuncular sahnede, pilotlar uçakta, kısacası sevdiği işi yaparken son soluğunu solumak ister ya; ben de ölümü, elimde kalemle karşılamayı umdum hep. Yazmak kadar okumak ve konuşmak da profesyonelce uğraştığım işler oldu. Sırası gelince, onlardan da söz ederim kuşkusuz...

Elime yazacak, kazacak ne bulursam; işte demir, kömür, kalem, tornavida, ne bulursam onunla yazı yazıyor, çizi çiziyordum. Evin iç duvarlarında karalanmadık yer bırakmıyordum. Anam, Sara İsmet hanım, bana sevgi dolu gözlerle bakıyor, bana gözü gibi bakıyor:

- A bre Cevatiko, yine yazmadık, çizmedik yer bırakmamışsın, diyordu.

Anam, ana gibi anaydı.

Ama babam Şakir Paşa, evde de paşalığını sürdürüyordu.

Anam, Paşa Babam gelmeden, çeteleye çevirdiğim duvarları boyatıyordu. Babam, duvarların yeni boyanmışlığına pek akıl erdiremiyor ama sert bakışları, benden kuşkulandığını gösteriyordu.

Anacığım, soruna kendince bir çözüm buldu:

- Paşam, dedi, çocuğun resme çok merakı var. Hevesini kırmasak, ona resim defteri, renkli kalemler alsak?

Paşam, pek gönlü olmasa da, razı olmuş göründü.

Artık muradıma ermiştim. Gönlümce resim yapacak, yazı yazabilecektim...

Gelgelelim, çözüm, kökten değildi. Şundan ki, 60 sayfalık resim defteri, bana 60 dakika yetiyor ya da yetmiyordu.

Salonun ortasında, uzuun bir masa vardı. Edip'in (Cansever) dediği gibi:

"Masa da masaydı"...

Şaheserlerimi (!) yaratmak için en sevdiğim yer, bu masanın altıydı. Hiç olmazsa burada, kimse başımda dikilmiyor, dikkatimi dağıtmıyordu.
Ne var ki, bu masada pek eksik olmayan protokol yemekleri işimi aksatıyor, masadakileri şaşkına döndürüyordu.

Ayağı yumuşacık bir şeye (bana) dokunan davetli:

- Masanın altında ne vaaar, diye bağırıyordu.

Hele bir kez, ayağı bana dokunan insan irisi bir kadın:

- Eyvaah, masanın altında kedi ya da fare var! İkisinden de çok korkarım, diye koca salonu çın çın çınlattı...

Benimse elime kalem gelmişti ve çıkası değildi...

İnsanın elinin değdiği yerde izi kalıyordu. Bir anlamda "yaratıyordu" insanoğlu. Şimdi düşünüyorum da, insanlığın avcı toplayıcı döneminde kayaaltı sığınaklarında, mağaralarda gördüğümüz kaya resimlerine hayran olmamak elde değil! Ne müthiş bir mucizedir bu! Latmos (Beşparmak) dağlarında, Hakkari yakınlarındaki Tirişin yaylasında, Karain'de, Beldibi'nde, Çatalhöyük'te gördüğümüz duvar resimleri... Büyük şairimizin dediği gibi, "İlk insan eli, ilk mağara duvarına ilk geyik resmi çizdiği gün" değişmeye başladı dünya.

Sözü saptırıyorum ama, aklıma gelmişken söylemeden duramam; ilk yazı "piktografik" (resimsel), ilk sözcükler de "onomatopatik" (anlatılmak istenen varlığın sesini öykünmek) ki; eskiden buna "taklid-i ahenk" denirdi. Bu konu, Upton Sinclair'in "Altın Zincir" kitabında ve senin Türk Dil Kurumu ödülü kazanan üç programından **"Dil Üstüne"**de güzelce işlenmiştir.

Bana sorarsan; mağarada korunan ateşin külü üstüne ya da mağara duvarına ilk resmi çizen insan, mutlaka linç edilmiştir. Çünkü o, yaratmıştır; yaratanın işine karışmıştır. Hep söylerim; ben, herkesin taşı elle fırlattığı dönemde, sapanı bulan kişi de, klanın insanları tarafından parçalanmıştır: İnsanlık için, son derece önemli bir savaş aleti icat etti diye...

Neyse; yurttaşımız Homeros ve Herodotos gibi, sözü dolandırdık. Konumuza şiddetle dönelim:

Yazmak, hele çizmek için zihinsel bir şehvet duyuyordum. İyi yazmak için yazmak, yazmak, yine yazmak gerekir ya; ben de, çizdikçe daha güzel çizdiğimin ayırdına varıyor ve dehşetli bir zevk ve coşku duyuyordum.

Benim bu coşkulu sevincime bir tek kişi tanık oluyordu. Bu, adını "R" diye anacağım bir kızdı. Adını hâlâ yaşıyordur diye açık söylemiyorum.

R, masanın altında yanıma sokuluyor, yaratılarımı hayranlıkla izliyordu. Ona şemsiyemi kapatmıyordum, hatta yapıtlarımı beğenmesi hoşuma geliyordu. Dikkat, Kafkasların arkasındaki soydaşlarımız "hoşuma gitti" değil "hoşuma geldi" derler. Hoşumaysa nereye gidiyor... "Beğendim," "bravo" anlamında çocuk elleriyle elimi tutuyor, el tutuşuyoruz.

Gelgelelim, Paşa çocuğuyum ya; sokakta, akranlarımla oynamama izin verilmiyor. Derken, yabancı (dil) öğrenmem için bir İngiliz, görgü kurallarını

öğrenmem için bir Fransız bayan tutuluyor benim için. Hadi İngilizce neyse de, şu "görgü kuralları" da neyin nesiymiş? Salon züppesi gibi giyinecek, soytarı gibi davranacaksın. Bırakın yahu; herkes yalın olsun, nasıl zevkine geliyor, ne beğeniyorsa öyle giyinsin! Hem canım, her şeyin doğalı daha iyi değil mi? Ne diyor bizim Leonardo:

- **La dove piu lavore che poco arte** (nerede çok süs var, orada az sanat vardır)

Evet evet, İngilizcem iyi gidiyor. Mürebbiyem (bayan öğretmenim diyelim), öğrenme hızımdan memnun. Paşa babam da birkaç dil biliyor; bilmediğim dille bir şeyler konuşuyorlar. Galiba, ben anlamayayım diye Fransızca konuşuyorlar...

Ama ben, derslerden yakayı sıyırdığım gibi, masa altı atölyeme sığınıyorum. Çoğu zaman R de yanımda. . .

Bahçeye çıkışlarımda, ağaçlardan dökülen tohumların düştükleri yerde neş vü neva (yeşerme) bulduklarının ayırdına varıyorum. Doğaya öykünüp, tohumları tenekelere, saksılara dikiyorum. Hayret, filizlenip yeşeriyorlar. Doğa, kül yutmuyor. Ne dikersen, onu veriyor. Yazı yazmak, resim yapmak gibi bir şey bu! Üstelik, bu yarattığın şey canlı; istediği koşulları yaratırsan, hızla, büyüme işine girişiyor. (Bu keşfimden Bodrum'da geniş ölçüde yararlanacağım.)

Uzun uzun anlatmama gerek yok. Hem a canım, bakalım her ayrıntıyı anımsayabilecek miyim? Üstelik, bunun yaşamıma etkisi var mı? Gereksiz söz, gürültüdür. Ne diyor Chekov (Çekof):

- Ben, öykümde "duvarda tüfek asılıydı" dersem, o tüfek mutlaka patlar ve birini öldürür!

Türkçeyi en ekonomik kullananlardan Turgut Özakman'ın bir tümcesi, kuş gibi gelip kondu aklımın dallarına:

- Anlatım, bir duvardır. Bundan bir sözcük çıkarılırsa, o duvar çöker...

Şunu söyleyebilirim;

- Büyükada yıllarımdan üç şey yerleşmiştir kafama: İngilizceyi ve resim yapmayı seviyordum. Bir de anamın her daim gülen, sevgiyle bakan yüzünü...

Çoğu zaman kendi kendime, yüksek sesle İngilizce konuşur, gözüm kapalı resim çiziktirirdim. Ama, ortaya çıkan figürü benimserdim. Önceleri nesneleri kendi biçimleriyle çizip, doğal rengine boyarken, sonradan biçim ve renkleri ilgisiz boyamaya başladım. Sanat buydu galiba! Çünkü, yeni yeni yaygınlaşmakta olan fotoğraf, bu işi en güzel şekilde yapıyordu. Bense, denizi yeşil, ağacı mavi boyuyordum.

Fotoğraf dedim de, anımsadım: Ailemizin vazgeçilmez işlerinden biri fotoğraf çektirmekti. Usta bir fotoğrafçı her zaman "emre amade" beklerdi...

Benim resim tutkum, her yeri resim atölyesine döndürmeme aile divanı bir çözüm yolu buldu: Tavan arasındaki kırık dökük eşya defedilecek, oda benim çiz-boya işlerim için bana "tahsis" edilecekti (ayrılacaktı). Bu yaratıcılığım, beni mahalle mektebine vermeleri yüzünden bir ölçüde sekteye (kesintiye) uğruyor-

du. Resim çalışmalarımda, bir yaptığımı bir daha yapmıyordum.

Okul sıkıcıydı ama, arkadaşlıklar güzeldi. Sıradan çocuklar gibi düşüp kalkmayı, kavga edip barışmayı öğreniyordum. Görüyordum ki; çok normal yaşam anormaldi. Ama resim, bir anlamda sanat, aşk ilanı gibi bir şeydi. Sanatçı diyordu ki:

- Ey insanlar! Ben bir güzellik yarattım, gelin ondan birlikte zevk alalım!..

Yaratılarımı herkese, özellik ve öncelikle, arkadaşım ve sırdaşım R'ye göstermekten sınırsız bir zevk alıyordum. Sanatın, genel olarak insanın anlaşılması, kendisinin ve yaratılarının beğenilmesi kadar mutluluk verici bir şey yoktu! Mahalle mektebinde talebeye (öğrencilere), yalnızca sınavda, not almak için kullanılacak, sonrasında çöpe atılacak bilgiler veriliyordu. Efendim, bilgi, işe yarasın diyedir, dii mi ya?..

Bir gün, son şaheserimi (başyapıtımı) tamamladığım sırada, merdivenden gelen ayak seslerini duydum. Baktım o, anlamış olmalısınız R idi gelen. "Merhaba" demeden:

- Bana yardım eder misin? diye sordum.

- Elbette. Nedir durum?

- Bir resim yaptım ama, ne olduğunu, resimdekilerin kim olduklarını bilemiyorum!

R:

- Şu, kanatlı bir çocuk. Aaa, Gülendam'a bak!

- Gülendam kim?

- Benim arkadaşım.

- Ama ben onu tanımıyorum ki!

- Olsun, resmini çizerek tanışmış oldun. İyi de, niçin bir gözü mavi, öteki kahverengi?

- Bilmem ki! Belki biriyle göğe, ötekisiyle yere bakıyordur!...

Sanattan anlayan kişi bir başka, onunla konuşmak bir zevk oluyordu.

Uzandım, yanağından öptüm. İkimiz de titreştik...

Bir gün de, beni sevindiren başka bir şey oldu.

Mahalle mektebinden eve gelip, odama çıkınca ne görsem beğenirsiniz?

Anam, benim yarattığım, çoğu kişinin "**saçma**" deyip geçtiği şaheserlerimden (başyapıtlarımdan) birini, bir güzel çerçeveletip duvara astırmamış mı? Merdiven basamaklarını ikişer üçer atlayıp, aşağı indim, anam mutfakta, Girit yemeklerinden birini yaratmaktaydı. Arkasından sarıldım, döndü, o güzel yanaklarından öptüm.

Bu olaydan kendime de pay çıkardım; "böyle ananın böyle oğlu olur" diye mırıldandım...

ROBERT KOLEJ'DE

İnsanın yaratamadığı şey nedir?

El cevap:

- Zaman...

Zaman, satın alınamayacak bir değer. Böyle zamanlarda, "boş zamanlarımda şunu yaparım, bunu yaparım" boş lâftır. O işi yapıyorsan, zamanı kullanıyorsun demektir. "Boş zamanlarımda kitap okurum!" Kardeşim, okumak, boş vakit geçirmek midir? Gezmek de, oyun oynamak da, yüzmek, hatta yatıp dinlenmek bile iştir. Ama, çok dinlenirse, bu kez, dinlenmekten yorulur insan. Şimdi bunu neden söylüyorum? Ben, o yaratılmaz sanılan zamanı yarattım. Hem de dakika, ay, değil; yıl yarattım kendim için...

Şimdi, bu nasıl olur diyenleriniz olacaktır.

Büyükada'da, mürebbiyeden öğrendiğim İngilizcem sayesinde başardım bu işi.

Ailemin statüsü gereği, normal okula gönderilecek değildim elbette. Bize, dolayısıyla bana anlı-şanlı Robert Kolej uygun görüldü. Kayıt yaptırırken öğrendik ki; muafiyet (bağışlanma) sınavı mı ne varmış. Bunun ne olduğunu doğru dürüst anlamadan girdim sınava. Sınav kurulu başkanı:

- Evladım, dedi, sen başlangıç İngilizcesini bayağı bayağı öğrenmişsin. Seni, hazırlık okumadan birinci sınıfa alacağız.

Böylece bir yıl kazandım. Bir yılın, insan yaşamındaki önemini çok sonra kavrayacaktım. Haksız da sayılmazdım. İnsan gençken, önünde daha çook zaman olduğunu, yaşlılıkta, yaşayacağı fazla zaman kalmadığını düşünür. **"Sanatçı ölümlü olduğunun ayırdında olan kişidir."**

Robert Kolej yıllarımdan anlatılmaya değer neler var? Ayrıntıya girmeden birkaç şey sayayım:

Cümle kapısından (asıl girişten) dersliklere ya da yatakhaneye yürürken, yerdeki parke ya da kayrak taşlarıyla, yolun iki yanındaki ağaçları sayardım. Ağaçların arasından, Boğaz'ın mavi sularına bakardım. Boğaz bana, Girit, Atina ve Büyükada kıyılarını anımsatırdı. O zamanlar, tüm denizlerimiz tertemizdi. Suyun 10-15 metre dibini, avcunuzun içi gibi görebilirdiniz.

Öğretmenler, heybetleriyle, klasik Avrupa yargıçlarını andırırdı. Hakkımızda yargı verecek gibiydiler. Verirlerdi de.

Kestirilebileceğiniz gibi, benim en çok ilgimi çeken yer, Kolej'in zengin kitaplığıydı. Önceleri İngilizcemi geliştireyim diye kitaplara göz gezdirirken, kısa zamanda, okumak başlıca tutkum olmuştu. Verseler, kitaplıktaki kitapların tümünü almak isterdim. Her gidişimde yalnızca birkaç kitap alabiliyor ve onları da ertesi güne kadar bitiriyordum.

Yatakhanede, öbür çocukları rahatsız etmemek için, belli saatte ışıkları söndürür oldular. Ona da bir çözüm yolu buldum: Battaniyeyi çadır gibi üstüme örtüp, altında cep feneri ışığında sürdürüyordum okuma eylemimi. Bir nice

kitabı böyle okudum.

Okurken, aldığım zevki başkalarıyla üleşmek isteği uyandı içimde. Beğendiğim yazıları Türkçeye çevirmeye başladım. Arkadaşlarıma okuyordum; pek ilgilenmediklerini görüyordum. Yahu, insan nasıl olur da bu altın sayfalardan zevk almazdı?

Başka bir yol keşfettim: Çevirilerimi, zamanın gazete ve mecmualarına (dergilerine) yollamaya başladım. Yazılarım çok geçmeden yayınlanıyordu. Keyfime payan (ölçü) yoktu. Dergiyi yazımın yer aldığı sayfası görünecek biçimde ceket cebime koyarak dolaşıyordum. Bakındı ki; kimsenin buna dikkat ettiği olmuyordu. Varsın olsundu; kendim için yapıyordum çevirileri.

Durumu kavrayan öğretmenlerim ve babam, böylesi yararsız işlerle değil, derslerimle uğraşmam için dayatıyorlardı. Resim yapmak gibi bir şeydi çeviri yapmak. Ne yarar beklenirdi ki? Çiçek diken, türkü çığıran, yaralı bir kuş ya da hayvanı okşayıp seven insan, bu eyleminden yarar mı beklerdi?

Hem zaten, bu etkinliğimin derslerime bir zararı yoktu ki? Fazla çalışmadan, sınıfta öğretmenlerimi dinleyerek sınavları başarıyor, sınıflarımı "pekiyi" ile geçiyordum. Çevirdiğim satırlar, neredeyse tümce tümce, sözcük sözcük aklımda kalıyordu.

Okuduğum yazılardan, en çok şiir ilgimi çekiyordu.

"İlyada"yı, "Tanrısal Komedya"yı, daha birkaç başyapıtı sular seller gibi hatmetmiştim.

Çok sonra, şunu söyleyecektim:

- Tarih, üç büyük şair kaydetmiştir (yazmıştır): Homeros bir, Dante iki...
- Üçüncü mü? A canım, onu da siz seçin. Zevkinizi nereden bileyim ben?..

Beğenmede tek seçici, pek seçici olduğum sanılmasın.

- Antik çağın komedya ustası Aristophanes'i,
- İlk lirik kadın şairi Sappho'yu,
- Tarihin hemen her önemli olayını tiyatro oyununa çeviren Shakespeare'i,
- Şiirleriyle tanrısal söyleme yaklaşan Türkmen Kocası Yunus Emre'yi,
- Zalimleri gülmeceyle yerin dibine sokan, Türk zekasının üstün temsilcisi Hoca Nasreddin'i,

"Avazeyi bu alemde Davut gibi sal / Baki kalan bu kubbede bir hoş sada imiş" diyebilen Baki'yi,

- Günahsızları ezen Hızır Paşa ve onun gibilerin kılıçlarına dizelerle karşılık veren Pir Sultan'ı, daha çok sayılabilir ama;
- Şiirin tüm olanaklarını kullanarak, dünyada "Türk" deyince öncelikle anımsanan Nazım Hikmet'i ile Türk şiirini ayakta tutan nice şarimizi.... Bunlar arasında Orhan Veli, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Melih Cevdet ve Oktay Rifat, Attila İlhan aklıma geliveren adlar...

Uzatmaya gerek yok, dii mi ya?

Mevlana, **"pes, suhan kuteh bayed vesselam"** (sözün kısası iyidir vesselam) diyor. Özetlersem, çevrenimin (ufkumun) açılmaya, dünyaya öteki ülkelerin nasıl baktığını görmeye başladığım dönemdir Robert Kolej yıllarım. Birçok ülke insanının bizi **"Şanlı Türkler"** olarak görmediğinin ayırdına varır olduğum yıllardır o dönem. Örnek olarak, dünyanın, orta çağın bitip yeni çağın başlamasının, bize öğretildiği gibi, İstanbul'un Türkler tarafından fethiyle değil, Amerika'nın keşfiyle başlattığını şaşarak öğrendim o zamanlar. Daha neler neler...

O kadar ki, **"oğlum gibi sevdiğim"** Şadan, TRT'de çalıştığı dönemde **"İnandığımız Yalanlar"** diye bir program dizisi önermiş, önerisi üst yetkililer tarafından kemal-i afiyetle reddedilmişti elbette...

İstanbul surlarına sancağı Ulubatlı Hasan'ın diktiğini, taşkömürünün Uzun Mehmet'in bulduğunu falan...

Galiba en çok da neden-sonuç ilişkisini, olaylar arasında bağlantı kurmayı ve kendime güvenmeyi öğretmişti bana Robert Kolej. O zamanlar, Fransızca öğreneceksen, Galatasaray'a, İngilizce öğreneceksen Robert Kolej'e gidecektin. Öteki yabancı dilleri kendi çabamla ya da ayırdında bile olmadan öğrendim.

OXFORD'DA HARCANAN YILLAR

Kendimi bildim bileli, denizci olmak istiyordum. Resmo'nun, Faleron'un, Büyükada'nın etkisiyle, denizcilikten başka bir meslek düşünmüyordum.

Ama efendim, paşa çocuğu, sadrazam yeğeni denizci mi olurmuş?.. Ben de, babam gibi sefir-vezir, sadrazam amcam gibi tarihçi-devlet adamı olmalıymışım!

Neredeyse ite-kaka İngiltere'ye, Oxford'a yollandım. Gönülsüz pişen aşın tadı mı olur? Kısa zamanda buldum bir çözüm yolu: O üniversite "sabit" adresim olacak, ben yalnız İngiltere'yi değil, tüm Avrupa'yı kolaçan edecektim.

Öyle de yaptım:

Başta İtalya, İspanya ve Fransa olmak üzere, Avrupa kentleri, öteki adresim oldu.

Oxford'da ne oldu? Ne olacak, İngilizler de, hemen tüm uluslar gibi, kendilerini ötekilerden üstün tutuyordu. "**Şu kadar kelle kestik, bu kadar toplu öldürmeler yaptık**" diye övünüyorlardı. Roma, dünyanın en büyük imparatorluğuydu da, İngiliz sömürgeleri üstünde güneş batmazdı ya!.. İnsan bunca cinayet işledim diye övünebilir miydi? Bu ilerlemenin gerilemesi, genişlemenin daralması, büyümenin küçülmesi yok muydu? Nasıl olur da, bir toplumun bireyleri, başkalarını şu kadar sömürdük diye övünebilirdi? Amerikalılar, "kızılderili" dedikleri o anakaranın (kıtanın) asıl sahiplerinin kökünü kazımış olmayı halt sayardı. Almanlar milyonlarca Yahudiyi sabun yapmayı hüner, bizim mücbir (zorunlu) nedenle bazı kişileri sürgün etmemizi insanlık dışı sayardı. Hollanda, Belçika, İspanya pek mi farklıydı? Onlara bunu anımsatacak oldunuz mu; "onlar bizden önce olmuş" demekle işin içinden sıyrılacaklarını düşünür, bizi soykırım savıyla yerin dibine sokmaktan çekinmezlerdi. Bu ne perhiz, bu ne turşuydu?

Ya o anlı-şanlı müzelere ne demeliydi? Cumhuriyet öncesi çalıp çırptıkları eserleri, kendilerinmiş gibi sahiplenirlerdi. British Museum'u, Louvre'u, daha bilmem ne müzesini içim yanarak gezerdim. Bu ünlü müzelerde, kendi ülkelerine ait ne vardı? Biz, bize ait olan yapıtları geri alabilsek, dünyanın belli başlı müzeleri boş kalırdı. Akdeniz çevresindeki ülkelerdeki sönmüş kentlerin sayısı, Anadolu'dakilerin yanında solda sıfır kalırdı. Bu kentler bugün var olsalardı, şekerleme yapmak için yere uzansak, ayaklarımıza pasaport almamız gerekecekti...

Daha önemlisi, bilimce düşünme, dahası bilim, bu topraklarda doğmuştu. "Şair" dediğimiz Homeros'ta bile, bilimsel düşünce, düşünürce davranış vardır.

Bugün ayı komşu kapısı yaptıysak, insanlığa uzay kapısını araladıysak, bunu, Anadolulu doğa bilginlerine borçluyuz. Bu yüzden, günümüzün atomistleri, "biz Demokritos'un çocuklarıyız" diyor. Bugün, sıradan takvimlerde bile, ayın ya da güneşin ne zaman tutulup, tutulmanın ne kadar süreceği yazılabiliyorsa, bu, yurttaşımız Miletoslu Thales'in sayesindedir. Bunu daha sonra, daha

ayrıntılı olarak anlatırım.

Haa, nereden başlayıp, nereye geldik. Hemşehrimiz Herodotos da öyle değil mi? Sözü bir yerde bırakır, başka yerde, başka olayları anlatır. Taa neden sonra, çıkış noktasına döner. Siz de, eski bir dostla karşılaşmış gibi olursunuz. Ne diyordum? Ha, Oxford yılları. Çok sonra dediğim gibi; "Bana orada dört yılda öğrettiklerini unutmak için bir dört yıl daha harcamam gerekti."

Ama yadsımayayım: Bana iki büyük yararı oldu o üniversitenin. Uygarlığın temel kaynağı olan bir nice kitabı oranın kitaplığında buldum. Bir de, tarihsel olaylar arasındaki bağlantı ve ayrılığı orada öğrendim. Derinine inince, bize birçok şeyi, işlerine geldiği gibi, bize uygarlıkta rakip gösterilen ulusa maletmeye çalıştıklarının ayırdına vardım. Bugün bile bilgi kaynaklarına göz atın, öz be öz Anadolu çocuğu olan nice şair, bilgin ve sanatçıların "**Hellen**" olduğu açıklamasıyla karşılaşırsınız.

Yaradılışım gereği, "**şu şöyle, bu böyle**" diye kafama balyozla vurur gibi öğretilmeye çalışılan şeylere pek kulak asmam. Hani derler ya, çocuk, kendisine bağırarak söylenenleri değil, usul sesle söylenenleri daha iyi anlarmış.

Gelsin hemen bir anekdot:

Kerli ferli, cakasından yanına varılmaz Zeus, Miletli bir köylüyle, bir konuyu tartışarak yürüyormuş. Bir ara Zeus denen Theus (tanrı), hiddetlenerek:

- Ben Zeus'um. Ben şimşeklerimi sana çakarsam görürsün, gibilerden esmiş gürlemiş.

Bizim Egeli köylü:

- Bak Zeus, demiş, **bağırıyorsun. Demek haksızsın!..**

Tuhaf değil mi; geçmişin klasikleri geleceğe ışık tutuyordu. Eskileri asıl söz sahipleri, yenileri vakanüvistler yazmıştı. Varsa da yoksa da kral. Hazretler halkın değil, kralın parayla tutulmuş yazıcıları yazıyordu. Hiçbir kralın yazıcısı, onun kötü yanlarını yazamıyor, yapsa yapsa eskileri ve başkalarını kötülüyordu. Homeros yalancı şair, Thales, "Gökteki yıldızlara bakarken önündeki çukura düşen" safdil, Herodotos, şundan-bundan duyduklarını yazan palavracı bir gezgin miydi? Demem şu ki; bir çok şey, bize öğretildiği gibi değildi. Bilerek tarihsel gerçekler, kronolojiler değiştiriliyordu. Bunlar, içimdeki sezgileri güçlendiriyordu. Bu yönden İngilizlere ve onların bu üniversitesine medyun-u şükranım (teşekkür borçluyum).

Asıl adresim Oxford olmakla birlikte İtalya ikinci, İspanya üçüncü adresimdi. İspanyolların "olel" diye dışa vurulan yaşama sevinçleri, İtalyan zenginlerinin servetlerinin küçümsenmeyecek bölümü ile sanatsal yaratmaları desteklemeleri hoşuma geliyordu. Öyle olmasa Miquel Angelo'lar, Boccacio'lar, Dante Aligieri'ler, Leonardo'lar yetişebilir miydi?

Sevdiğim ilk kadın, bir İspanyol sanatçısı olan Pilar'dı. Ne zaman sıkıntıya düşsem, "**Ole bre Cevat!**" diyerek omzuma bir şaplak atar, hemencecik, şiddetle yaşama sevincine dönerdim.

Ayıptır söylememesi; çevirmişim diye yayınlanan "İspanyol Hikâyeleri" ki-

tapçığımda anlattığım Pilar, işte o Pilar'dır.

Pilar'dan bir oğlum oldu. Onu, çiçeği burnundayken, İspanya İç Savaşında yitirdim. İspanya'ya gitmek için başvurdum ama, hükümet ya beni sakıncalı bulduğu ya da kargaşa olduğu gerekçesiyle pasaport vermedi.

İtalya'ya daha çok yolumu düşürüyor, gittim mi de, orada daha uzunca kalıyordum. Başta müzeler olmak üzere sanat yapı ve yapıtlarını gezip inceliyordum. Bir yandan da, içimdeki ikinci ben olan resme eğilim duyuyordum. (Anadolu'nun, hemen tüm sanat ve bilimde olduğu gibi, resmin de anayurdu olduğunun ayırdına varacaktım.) Resim kurslarına katılıyor; "müthiş empresyonist Türk" diye tanınıyordum.

Gönül ilişkisi yönünden İtalya'da da boş durmadım; orada Agnesia Kafiera adlı bir kızla birlikte oldum. Çok geçmeden, onunla evlendim. Mutahhara (temiz, temizlenmiş) adını koyduğumuz bir kızım oldu. Yurda döndükten sonra karımı ve kızımı pek göremedim. Çok sonraları, kızımın Vatikan Papalık avukatıyla evlendiğini öğrendim. İlk kızıma Türkçe olsun, başka dillerde olsun, tüm kitaplarımı yolladım. Okuyup anlamasa bile sarılıp göğsüne bastırdığını adım gibi biliyorum. (Bu kız, 1990'larda çocukları - Balıkçı'nın torunları - ile İstanbul'a gelecek; bir rehber öğrencim aracılığıyla, kardeşleriyle kucaklaşacaktır. Ş. G.)

Değirmenin suyu nerden geliyordu, diye sorulabilir. Paşa Babam, çok eli sıkı da olsa, Oxford'da "**Yakın Çağlar Tarihi**" okuduğumu sandığından, az buz para gönderiyordu. Hadi söyleyeyim; ben de tablo satışlarından, çevirilerden kazanıyordum. Akmasa bile damlıyordu.

İtalyan sanatçılarla, Roma ve İtalyan sanatı üstüne tartıştığımız oluyor, çoğu kez benim haklı olduğum kabul ediliyordu.

Daha o zamandan, tarihin yazdığı üç büyük şairinden birinin Homeros, ikincisinin Dante olduğunun ayırdına varmıştım.

İtalya'ya, İspanya'ya giriş çıkışlarda pasaportumu yanıma almayı unuttuğumdan, başımın derde girmesi eksik olmuyordu. Gümrükçülere mi, pasaportçulara mı ne; kendi dillerinde konuşarak paçayı sıyırıyordum. Farenin, köpekçe havlayarak kediyi kaçırması gibi, "**yabancı dil bilmenin yararı**" idi bu...

Babam, tatillerde bile yurda gelmeyişime içerliyor, onu ikmal (bütünleme) sınavı gibi bahanelerle oyalıyordum. A canım, benim Avrupa'da önemli işlerim (!) vardı, Türkiye'de ne yapacaktım?

Haa, bir de Türkiye'de çıkan gazete ve dergilere çeviriler ya da yazıp, çeviri gibi gösterdiğim yazıları gönderiyordum. Bu mevkuteler (yazılı basın), ürünlerimi "Büyük İtalyan Şairi" ya da "**Ünlü İspanyol Yazarı**"nın yapıtları anonsuyla okurlarına sunuyordu. Böyle böyle, eski dille "kalem erbabı" (sahibi) olmaya yüz tutmuştum. Irmaktım ya ben, kendi yatağımı kendim yapmaya çalışıyordum...

Diplama miploma almadan İstanbul'a döndüm ve kendimi Bâb-ı Ali'de buldum. Matbuatın kalesinde ben neler yapabilir, kendime nasıl yer edebilirdim?

Fazla duraksamadan ve övünmeye kalkışmadan söyleyeyim:

Parasız pulsuz, dayı(!)sız torpilsiz neye güvenebilirdim? Elimde iki silahım vardı: Çizgi yeteneğim ve başlıca batı; daha doğrusu Farsça ve Arapça birkaç dünya dilini bilmem. Bakın, Ankara İstiklal Mahkemesi muddei umumisi (savcısı) zata, menfamdan (sürgün yerimden) dehşetengiz bir mektup yazdım. Kendisi haklı olsaydı, salt bu yüzden beni yeniden yargılatabilir ve daha ağır sürgünlere, cezalara çarptırabilirdi. Aklımda kaldığına göre (mealen) şöyle bir şeyler yazmıştım:

"...Türk basın resimciliğini Avrupa basını düzeyine çıkardım. Mamafih (her şeye karşın) bizde çinkografinin hâlâ olağanüstü geri olduğunu dikkate almalı. Türk basını önceleri Balkan basınına göre geri iken, çalışmalarım sonucunda Balkan basınına ve yerli Rum basınına göre kat kat üstün bir gelişme derecesine erişti."

Savcı efendiye şunları da anımsatmıştım:

"Efendi hazretleri,

Belki bu, küçük bir iş sayılabilir. Fakat, öteki çalışma ve sanat şubelerinde bu ilerlemeye paralel (koşut) bir gelişme olsaydı, demem şu ki; her birey kendi şubesinde hiç olmazsa benim kadar çaba gösterseydi, ülkemizin genel görünümü çok daha iyi olurdu."

Bu mektubu niçin anımsayıp aktardım? Bâb-ı Ali'ye gelir gelmez renkli kitap-dergi kapakları, karikatürler, çizgi romanlar çizmeye, ünlü yazarlardan yazı (öykü vb.) çevirip yayımlamaya başladım.

Hızımı alamıyordum. Aziz Nesin'in dediği gibi, **"Benim esin perilerim değil, esin tanrıçalarım, canavarlarım vardı. Ev sahibi, bakkal, kasap, manav falan."**

Oldum olası bir mevkutenin (yazılı yayının) tek sayısında iki yazımın ya da aynı tarihte başka başka gazete-dergide imzamın çıkmasından yana değilimdir. Buna çare bulmak için, takma adlar kullanmaya başladım. O denli çok mahlâs (takma ad) kullandım ki; hepsini anımsamam olanaksız. Oğlum gibi sevdiğim Şadan araştırmış, 20'yi aşkın takma adımı bulup çıkarmış. Bunların başlıcaları Cevat Şakir, Musa Cevat, Paşa Çocuğu, Şakir Cevat, Zeytinci Musa, Hüseyin Kenan ve daha nicesi var. Kronolojik sıra geldiğinde yine göreceğimiz gibi, kendimle birlikte dergi sahibi Zekeriya'yı (Sertel) İstiklal Mahkemesinde yargılanıp, Sinop'a sürgün ettiren malum (bilinen) öyküm, daha doğrusu röportajım asıl adımla değil, **"Hüseyin Kenan"** imzasıyla yayımlanmıştı...

Ben yazar geçer, yazdığımı, yaşar geçer, yaşadığımı aklımda tutmam. Kafama eserse bazı yazı-çizilerimin, öykü, röportaj ve çevirilerimin kesiklerini saklamıştım. Onların bulunduğu çuval, bir İzmir yağmurunda ıslanıp çürümüş. Kalabilenlerin çoğunu Şadan oğluma, Azra canıma verdim. Şadan'ın arkadaşı Etfal (yok a canım, Efdal) Sevinçli, gazete-dergi koleksiyonlarından bulup çıkarmış. Söylenen söylenmiş, yazılan yayınlanmıştır. Mevlana'nın dediği gibi,

"Dünle beraber gitti cancağzım
Ne kadar söz varsa düne ait
Şimdi yeni şeyler söylemek lâzım."

Bak, bunu söylerken aklıma geldi. Bir beyin, Osmanlı devletinin kurucusu Osman beyin kayınpederi Şeyh Edebali'nin bir sözü var:

- Üç şey var ki, çıktı mı geri gelmez;
1) Yaydan çıkan ok,
2) Ağızdan çıkan söz,
3) Bedenden çıkan can!..

Buna bir şeyi daha ekleyesim var:
- **Kalemden çıkan yazı.**

Eskiler "**Yazının yüzü soğuktur**" demişler, "**Alim unutmuş kalem unutmamış**" demişler. Daha neler neler demişler ama, hepsini yazmaya kalemim, kâğıdım yetmez. Ekleyeyim: Vakti zamanında, Mesnevî'yi Farsça aslından İngilizceye ve İtalyancaya çevirmiştim. Sonra, birisinin berbat bir İngilizce çevirisini gördüm. İler tutar yanı yoktu ama, çeviren önceliği kapmıştı. Ben de benimkileri yartıp çöpe attım, vesselam...

Bâb-ı Ali Yokuşunda, elimin kaleme, dilimin çeşitli dillere, fırçamın resme yatkın olduğu görüldükçe, başım angaryadan kurtulmuyordu. Lise öğrencilerinin ödevlerine kadar, nice iş gördüm. Ben öğretmen olsam, çoğunu yırtar atardım ya; çocuklar pekiyi mekiyi aldıkça, yüküme yenileri ekleniyordu. Eee, ne yapayım, sözlüğümde "**hayır**" diye bir söz yok. Zaten Akdenizli diline "**haayır**" kaba sözünden çok, "**evet**" sözü yakışır...

Zamanın en ünlü gazete ve dergilerinde çalıştım. "Çalıştım" derken, öyle, sabah sekiz, akşam dokuz mesaisi değil, elbette. Bunlar benim karakterime uygun değil. Üstelik, böyle yapmakla, ekmek paramı çıkarabilmek için, birden çok mevkutede (yazılı yayın) yazıp çizme şansı yaratmış oluyordum. Dahası, basın tarihinin (iyi-kötü) ilginç kişilikleriyle bir arada bulunma fırsatı bulmuş oluyordum. Tarihsel sırasıyla olmamakla birlikte, o dönemden belleğimin sakladığı bazı izleri - kıyasıya özetleyerek - aktarayım:

Dizgi Yanlışları

"Bugün de öyle ya, XIX. YY'ın başlarında, basımcılık yeni yeni başlıyor. Başlıklar, resimler, tahta kalıplarla basılıyor. Dizgi yanlışlarının bini bir para. Çoğu kez, rakip gazete ya da derginin adamları kasten yapıyor bunu. Birçok trajikomik dizgi yanlışı olurdu. Rakip ceride (gazete) bunu diline dolar, kari (okur) karşısında bu yayını küçük düşürmeye çalışırdı. Ortaya bir yığın müstehcen komiklikler meydana çıkıyordu.

Bir gün, bir gazetede şöyle bir manşet:

"Cemal, karısına mesaj gönderdi!"

Bunu görünce aldı mı bizi merak!

- Ne demiş acaba?

- Belki Napolyon'un dediği gibidir.

- Nasılmış Napolyon'un iletisi?

Napolyon, yaveriyle, Josephine'e mektup yazar, dermiş ki:

"Josephine, 10 gün sonra geleceğim. Yıkanmamaya başla!"

Bir gün bir yazımda Franz Kafka'dan sözetmiştim. Aslında Cemal, Kasım'a mesaj yollamış. Müsahhih (düzeltmen), çok bildiğinden (!) olacak; yazımı **"Fransız Kafka"** diye düzeltmiş...

Derdime deva, yazıyorsun, mecmuada (dergide) **"Derdime devam arıyorum"** diye çıkıyor.

Hele birinde, bir ilkçağ bilgininin doğum ölüm yıllarını (İ.Ö. 180-110) diye yazmışım. Bizim düzeltmen efendinin gözünden kaçar mı? Tarihlerin üstünü çizip, "İ.Ö. 110-180" diye tashih etmiş (düzeltmiş). Bu tür yanlışlar bugün bile sürüp gidiyor.

Daha geçenlerde müptedi (yeni başlamış) bir gazeteci geldi. Ukalâ mı ukalâ. Böyle tarihler veriyorum, aklınca düzeltmeye çalışıyor. **"Adam İ.Ö. 70'de doğmuş, İ.S. 10'da ölmüş"** diyorum, düzeltiyor:

- Yanlış söylediniz üstad, herhalde **"10'da doğmuş, 80'de ölmüş demek istedin."** Böyle sürüp gidiyor. Şemsiyemi kapatmak istiyorum bu gazeteci olamayacak gazeteci adayına. Taa burama gelmiş. Kovamıyorum da! Sanki oğlan, cehalet (bilgisizlik) tahsili (öğrenimi) görmüş.

Bir ara, **"Anadolu'nun zenginliği, çevre ülke krallarının iştahını kabartmış. Bu nedenle işgal (ele geçirme) savaşlarının ardı arkası kesilmemiş..."**

Hazret ne dese beğenirsiniz?

"Haklısın üstad, bomboş yerde ıstırap olur mu?"

Artık dayanamadım:

- Neden olmasın oğlum; senin hiç başın ağrımıyor mu?

Oğlan, **"evet, sepet"** dedi.

Ertesi gün bunu gazetesine aynen böyle yazmaz mı?

Cehaletin böylesine pes! Hangi gülmece yazarı böyle gülünçlük yazabilir ki? Aslında, yaşamın sıradanlığı içinde yaşanan bazı olaylar Nasreddin Hoca fıkralarını aratmaz. Eee, ne de olsa onun torunlarıyız. Ancaak, Hoca'nın yaratıları zeka ürünüdür, humor doludur...

Sayısız örnek var ama, ben yalnızca bir İkisini aktarmakla yetineyim:

Bedava:

Pek kullanmam ya, her nasılsa bir yazımda "ABD" kısaltması geçiyor .

Bizim mahir (!) müsahhinin (düzeltmenin) dikkatinden kaçar mı? Ne, kadar "ABD" varsa hepsini "Bedava" yapmış. Parayla mı olacaktı ya?

Ağızlık:

O zamanlar filitreli cigara ne gezer? Zaman oluyor, "Birinci"yi bile zor buluyor, çoğu zaman "Köylü" ile yetiniyoruz.

İyi ama, cigaramın dumanı ille de ve yalnızca burnuma, gözlerime geliyor. Yazı yazabilirsen yaz! Habire dumanla boğuşuyorum. Ellerim çalışıyor ama duman aman vermiyor. Ha babam da babam bağırıp çağırıyorum.

Bizim Naci Sadullah'ın kalemi gibi, kafası da çalışıyor. Bir gün bana:

- Cevat, dedi, seni bu dertten kurtaracağım!

- Ne yani? Sigara içmememi ya da yakmadan ağzımda tutmamı mı önereceksin?

- Görürsün!

O gün mü, ertesi gün mü ne; bir buçuk metre uzunluğunda bir Sivas ağızlığı getirmiş. Ağızlık bir buçuk, benim kollarım birer metre. Sigarayı taktım ağzıma. Yakacağım. Ben kovalarım, ucunda sigara olan ağızlık kaçar. Gazetenin içinde dört dönüyorum. Yok, olacağı yok. Anlaşıldı; Naci böylece bana sigarayı bıraktıracak. Ağızlığı kıracaktım; "dur, kafasında kırayım" dedim. Hiddetle Naci'yi buldum, durumu anlattım, ağızlığı kafasında kıracağımı söyledim. Naci:

- Dur a bre Cevat, dedi ve önce sigarayı yakıp, ağızlığa takmaz mı? Şaşırdım kaldım:

- Dünyada ne akıllı adamlar var yahu, dedim. Naci, salondakilere:

- Cevat tarihi, kültürü, sanatı yutmuş ama, bu basit şeyi akıl edemiyor, dedi...

Caruso Dinletisi:

Nerden açıldı, şimdi pek anımsamıyorum. Söz döndü dolaştı, müzikte erkek seslerine geldi. "Basbariton," "bas," "tenor" derken ben:

- Enrico Caruso'yu severim, dedim.

- Kimi, kimi?

- Caruso, Enrico. Hani şu ünlü İtalyan tenor. Aryalarıyla ünlü, falan dedimse, yazı işlerinde kimse bu adı duymamış. Tenoru aryayı nereden bilecekler? Kafamın tası atmış ki:

- İşte böyle, diyerek başladım arya söylemeye. Yaz günü, sıcak! Salonun pencereleri açık. Benim sesim de, maşallah, Sabah'ın (Sabahattin Eyüboğlu'nun) dediği gibi sanki mağarada hapsedilmiş de birden serbest bırakılıvermiş gibi. Yazı işlerinin camları, masaları bile sarsılıyor. Kaç arya söyledim bilmiyorum; Caruso dinletim bitince, Cağaloğlu yokuşundan müthiş bir alkış koptu. Meğer

caddeden geçenler, benim davudi sesimi duyunca dinlemeye kalıkoymuşlar. Bakî'nin beytini anımsadım şimdi:

"Âvazeyi şu âleme Dâvud-gibi sal,
Bâki kalan kubbede bir hoş sadâ imiş."

Ben böyleyim işte. Bir sesi anlatamadım mı sesimle onu öyküşür, bir adı anımsayamadım mı, derhal kalemi kâğıdı elime alır, resmini çiziveririm. Tevfik Fikret'i, Orhan Veli'yi, Fikret Otyam'ı böyle anlattığım çok olmuştur.

Unutmadan ekleyeyim:

Müzik olarak, Manuel de Falla'nın **"Jotta"**sını severim. Bizden de, halk müziğinin davranışlı türkülerini yeğlerim. Köroğlu'nun, Dadaloğlu'nun, Pir Sultan'ın karşı koyucu türküleri gibi.

Öyle "ah"lı, "vah"lı şarkılar, baharatlı yemekten fazla dokunur bana.

"Aşkın ile ta be sabah ağladım!"

Be adam, kim dedi sana ağla diye? Sessizliğin ırzına geçme bari, uyu be uyu!..

"Garson Bey," "Garson Bey!"

Şakasız yaşam geçer mi? Salt 1 Nisanlarda değil, fırsat buldukça, yaşamın her noktasında şaka yapacaksın. Amaa, anlamayana değil haaa!

Adı gerekli değil, anımsamak da istemiyorum. Gazetede yeni yetme, biz böylelerine "müptedi" deriz. İşte bu genç, nerden ele geçirmiş, biraz para bulmuş. Zengin bir ailenin çocuğu da olabilir. İlle de tutturdu:

- Cevat Şakir abi, seni yemeğe götürmek istiyorum!

Benim sözlüğümde "hayır" sözcüğü yok.. İyi ki... Gönlünü kırmak istemedim.

Karşıda damat ya da baloda asilzadeymiş gibi giyinmiş bir adam. Yanımdaki:

- Garson bey, diye seslendi.

Gence bir oyun oynamak istedim:

- Oğlum, dedim, o garson değil, damını bekleyen bir kavalye!

Ne dediğimi anlamadı ama, o adama seslenmeyi bıraktı. Az sonra, o zat, masamıza yaklaşıp gülümsedi. Bizimki:

- Beyefendi, kusura bakmayın. Sizi garson sandım da biraz önce böyle seslendim. İyi ki duymadınız!..

Garsonun yanıtını kestirebilirsiniz:

- İyi ama beyefendi, ben zaten garsonum...

Delikanlı şakamı anladı mı, anlamadı mı, bugün bile çıkarabilmiş değilim...

TOHUM HIRSIZLIĞI

Oldum olası, en sevdiğim şeylerden biri, ağaçlardan tohum toplamak. Hele, kendi diktiğim ağaçların tohumları. Ağaçların üst dal ve yaprakları, gökyüzünde bir bulutun yaşamını yaşar! Bodrum'da, diktiğim ağaçların tohumlarını, başka bir yere dikmek için topladığım çok olmuştur, Onlardan, Bodrum'a geldiğimizde söz ederim.

Büyükada'dayım. Değişik bir palmiye ağacı gördüm. Yukarı çıkıp, tohum topluyorum. Keyfime diyecek yok. Aşağıdan bir ses:

- Heeey, ne yapıyorsun orda?

- Görmüyor musun, tohum topluyorum!

- Sen onu benim külahıma anlat! Ben 14 yıllık polisim. Oradan, karşı evdeki komünistle haberleşiyorsun değil mi? Çabuk in aşağıya! Seni suçüstü yakaladım...

Çaresiz indim. Ceplerim tohum dolu. Ama, karşımdaki polis, hem de 14 yıllık. Kül yutar mı hiç? Bileklerimi kelepçeleyip karakola götürdü. Anan yahşi, baban yahşi. Bin güçlükle paçayı sıyırdım. Meğer o evde, Türkiye'ye kaçan Troçki kalıyormuş. Nerden bile-bilirdim ki...

x X x

NASREDDİN HOCAMIZ VAR

Sonra belki atlarım, aklıma gelmişken değineyim:

Günümüzde var olan kitaplardan hangi üçü bin yıl sonraya kalacak sorusuna hep aynı yanıtlar verilir: Homeros'un "İlyada"sı, "Hayyam'ın rübaileri ve Nasreddin Hoca fıkraları...

- Türkler, insanlığa hangi büyük adamları armağan etmiştir? Atatürk bir, Nasreddin Hoca iki...

Bu konuda bir anımı aktarayım:

Şadan, "Uluslararası Yayın Semineri"ne Türkiye adına katılmak için ABD'ye gidecekti. Orada yapacağı konuşma metnini bana gösterdi. Umduğum, kendisinden beklediğim gibi bir konuşma hazırlamıştı. "Evet"ledikten sonra, "punduna getir, birkaç Nasreddin Hoca hikâyesi anlat" dedim. Sanırım dalga geçtiğimi sandı.

Bana oradan yazdı. Diyordu ki:

"Konuşmamı yüzlerce kişi, tepkisiz dinledi. Senin öğüdünü anımsadım, "bizim bir de Nasreddin Hocamız var" deyip birkaç Hoca öyküsü patlattım. Salon yıkıldı alkıştan, ondan sonra, orada kaldığım sürece adım "Hoca"ya çıktı. "Hoca, ipe un mu serdin?", "Hoca eşeğini ödünç verir misin?" Seminer de seminere benzedi. Çünkü Hoca'nın iletileri evrenseldir, gülmecenin zulme yengisi (zaferi)dir. Bunları, başta Orhan Veli (Kanık) olmak üzere bazı şairlerimiz pek güzel şiirleştirmiştir:

Ben Ağlamayayım da Kimler Ağlasın?

Timur bir gün ağlıyormuş.

- Hünkârım, neden ağlıyorsunuz?

- Siz benim yakışıklı olduğumu söylüyorsunuz.

- Eee?

- Az önce beş dakika aynaya baktım. Hiç de yakışıklı olmadığımı anladım.

Dalkavuk mu yok? Çok oğlu çok! "Kralım" demişler, "yalancı olan siz değilsiniz, yalancı olan ayna. Sen gel, "yakışıklıyım" diye vur oyna, çal oyna!..

İmparatorun yakışıklılığı kimin umuru? Birkaç övgü sözüyle susturmuşlar Timur'u.

Bir de bakmışlar ki, Hoca Nasreddin ağlıyor. Nasıl ağlamak? Hüngür hüngür, salya sümük.

Herkes bunu başka şeye yormuş. Timur sormuş:

- Bre Nasreddin, niye ağlarsın, yüreğimi dağlarsın?

Hoca bu. Sözünü mü sakınacak, öyle yalaka yüzü mü takınacak?

- Devletlim, demiş, bunlar ya yalancı ya da hepsi aklını yemiş! Sen beni dinle, gözelliğinle hiç övünme. Sen beş dakika aynaya baktın, 15 dakika ağladın. Bense günde 8-10 saat senin yüzüne bakıyorum. Ben ağlamayım da kimler ağlasın?...

Timur'un Fiyatı;

Gerçekte Timur'la Hoca çağdaş değil, ama bu halkın umuru değil. Timur zulmün, Hoca halk humorunun simgesi. İşte, ikisine dair bir hikâye daha:

Timur bir gün Hoca ile hamama gider.

Soyunup dökünüp, içeriye girerler.

Yıkanırlarken birdenbire Timur sorar:

- Hoca, der, ben kul olsam kaç akçe ederim?

Hoca'nın pervası mı var?

Şöyle bir yalancıktan zihin yorar:

- Bana sorarsan ben yüz akçe, derim.

Timur kızar:

- Amma da yaptın,Hoca! Yalnız şu peştemal eder yüz akça!

Hoca bayılır gülmekten; eğilir, Timur'a der ki yavaşça:

- Ben de ona fiyat biçmiştim zaten!..

Mizahın deviremeyeceği diktatör yoktur!

Hoca hikâyelerini bitirecek değilim, onlar bitmez ki! Üçüncü bir örnek daha istiyorsunuz; peki:

Değiş - Tokuş:

Hoca yolda yürürken ensesine,
Hatırı sayılır bir tokat iner.
Beyninde şaklayan tokat sesine
Hoca hışımla döner.
Bakar, hiç tanımadığı bir adam.
Hoca'ya der ki, Hocam!
Seni birine benzetmişim, affet!
- Sen onu benim kavuğuma dinlet.
Böyle dolmalan yutar mı Hoca?
Herifin yakasına yapışınca
Paldır küldür mahkemeye götürür.
- Hâla yanmaktadır zavallı ense-
Kadı (yargıç) davayı görür
Adamı da pek kayırır nedense.
Duruşma şöyle bağlanır karara'
Tokat vuran iki akçe bir para verecek Hoca'ya, ceza olarak.
Hoca pek kızar; der ki:
- Canım bırak, iki akçe de para mı? Üstelik
Adam, bir cebi delik.
- Üstümde yok, gidip getireyim, der.
Kadı bu teklifi (öneriyi) de kabul eder.
Oturur Hoca, başlar beklemeye
Adam gelecek diye.
Böyle boş boşuna geçer saatler
Hoca da sinirden deliye döner.
En sonunda sığınıp yaradana
Bir indirir Kadı'nın suratına.
- Haydi, ben gidiyorum, hoşçakal der.
Sen paranı o adamdan alıver...

AISOPOS (EZOP) DEDE

Şimdi de, Anadolu'da bu humorun kökenine inmenin tam zamanı.
- La Fontaine, diyenleriniz olacaktır.
Bakalım, La Fontaine'in kendisi ne diyor:

"Aisopos'tur masallarımızın babası
Hayvanlarsa da kahramanları,
İnsanlara ders vermektir çabası..."

"Fabl" denince ilk akla gelen La Fontaine'den 2 bin 500 yıl önce Anadolu'da yaşamış Aisopos (Ezop) var. Anadolu'da düşüncelerini özgürce haykıran bu öncü, Atina'ya gidince başına gelmeyen kalmamıştır.

Hakkını yemeyelim; Aisopos'tan da üç fabl sunalım. Türkçe ustası Nurullah Ataç'ın güzel Türkçesiyle günümüze kalabilmiş 358 masalından üçü:

Kral İsteyen Kurbağalar

Başlarına buyruk yaşamaktan bıkan kurbağalar, Zeus'a elçiler yollayarak, kendilerine bir kral göndermesini istemişler.

Zeus, kurbağaların bu ipe sapa gelmez dilekleri karşısında ne yapsın?

- Siz gidin, demiş, ben kolayına bakarım!

Az sonra, kocamaan bir kütük parçasını atıvermiş kurbağaların yaşadığı kandağa (su birikintisine). Kurbağalar:

- Ahaaa, kralımız geldi, diyerek çil yavrusu gibi dağılmış. Bir süre sonra bakmışlar ki; kral diye gönderilen nesnede kıpırtı yok. Yanına yaklaşmışlar, elle sarkıntılık etmişler, üstünde birdirbir oynamışlar. Aaa. Tındığı yok!..

Yine, yeni elçiler göndermişler Baştanrı'ya:

- Ey Zeus, demişler, böyle kral mı olur? Biz, kral gibi kral isteriz!

Zeus'un taa burasına gelmiş. Bir yılan atıvermiş gölete. Yılan da kurbağaları birer birer tutup yutmuş.

(Bu fabl, Atina'da sessiz kralın yerine, "Yılan" adlı Peisistratos'u eleştirmek için söylenmiş. O zalim tiran da, "bu Aisopos halkı uyandıracak" diyerek, Aisopos'u Atina'dan kovmuş. Aisopos, Çanakkale yakınındaki Lampsakos'a yerleşmiş ve mezarı yanına çocuk bahçesi kurulması vasiyetiyle ölmüş...)

Yarasa, Martı, Diken:

Yarasa, martı, bir de diken; kafa kafaya vermiş;

- Bu dünya ar dünyası değil, kâr dünyası. Biz de tecime (ticarete) atılıp, bolluk besilik içinde yaşayalım, demişler.

Martının bakırları varmış, onları koymuş sermaye olarak.

Yarasa, bin kapının ipini çekmiş, ondan bundan, senden benden borç aldığı paraları getirmiş.

Dikenin de kumaşları varmış. O da bunlarla katmış ortaklığa... Bir de elden düşme kayık edinmiş, diyelim İzmir limanından denize açılmışlar. Vallahi , az mı gitmişler, uz mu gitmişler, bilmiyorum: Bir dalga çıkmış, bir fırtına patlamış ki, görülmüş şey değil!

Koca koca gemiler bile cumburloop, batmış...

Bizimkilerin fukara teknesi dayanabilir mi kasırganın böylesine?

O da biraz "sallan-yuvarlan" dansı ettikten sonra, Ege'nin mavi derinliklerini boylamış...

Bizimkiler; bin bir zahmetle, kimi yüzerek, kimi uçarak canlarını kurtarmışlar. Kurtarmışlar, kurtarmışlar ama, "mal canın yongasıdır"demişler.

O gün bugündür martı deniz kıyısından ayrılmaz, "bakırlarım karaya vurur mu acep" diye aranırmış.

Yarasa, alacaklılarına görünmemek için gündüzleri dışarı çıkmaz, beslenmek için bile geceleri çıkarmış.

Bir de ne vardı? Haa, diken: O da kimi görse paçasına yapışıp:

- Giydiği giysiler benim kumaşlarımdan olmasın, diye kontrol edermiş .

Bu masal bize gösteriyor ki; herkes bildiği işi yapsın, ona göre ortaklarla işe girişsin. Bir de; başı sıkışınca herkes kendi derdinin, kendi başının derdine bakar...

Hangi Duaya "Amin"?

Yarım yüzyılı aşan rehberliğimde ve sohbet (söyleşi) lerimde bu fabllları anlattığım yerli ve yabancı dinleyenlerimden aynı sözü duydum:

- Bizde de, bugün de böyle.

İşte, böyle öykülerden biri:

Bir adamın iki kızı varmış. Biri bir bahçıvana, öbürü bir çömlekçiye varmış.

Baba, bir gün büyük kızına gitmiş:

- Nasılsınız, işleriniz yolunda mı, diye sormuş.

Kız:

- Çok şükür. Bir eksiğimiz yok. Tanrı bol yağmur yağdırır da bostanımız gereğince sulanırsa, başka dileğimiz kalmaz!

Adamcağız, küçük kızına gidip, aynı soruyu sorunca şu yanıtı almış:

- İyiyiz çok şükür, kocam yüzlerce çömlek yapıp bahçeye serdi. Yağmur yağmaz da, çömleklerimiz güzelce kurursa satıp, bolca para kazanırız.

Zavallı adam:

- A kızım, sen yağmur yağmasın dersin, ablan yağsın der. Şimdi ben hangi duaya amin diyeyim?

"ANADOLU'NUN AVUKATI"

Şadan bir röportajında benim için, "Anadolu Uygarlığının Yılmaz Avukatı" gibi bir başlık atmıştı. Estağfurullah. Ben, bir suçluyu savunmadım, savunmuyorum. Sıkça söylediğim gibi, bu öncüler Patagonyalı olsalardı, haklarında aynı şeyleri yazardım. Bahtiyarım (mutluyum) bu konuyu tartıştığım Batılı nice yazar ve düşünürü buna inandırdım. Gençlerimizden çoğunun bu yola girdiğini sevinçle görüyorum.

Yeri geldikçe bu konuya sık sık döneceğim.

x X x

"FATAL GECE"

Şimdi, birçok kişinin kafasını kurcalayan meseleye (soruna) geleceğim. Şimdiye dek başta Azra ve Şadan olmak üzere, bazı yakınlarıma söz ettim bundan. Başkalarına neden anlatmadım? Beni ne denli anlayıp bana hak vereceklerdi? Onlar bu bilgileri edinmeye layık mıydı? Üstelik, konunun muhatabı yaşamıyordu. Kendisini savunamazdı.

Konunun iki muhatabından biri yoksa, kendisini savunamıyorsa, ortada bir haksızlık var demektir. Olmayan bir kişi, kendisini savunamaz. Fransızların dediği gibi:

"Les absents ont tort." (Mevcut olmayanlar, haksız çıkar...)

Babam, Asım bey oğlu Şakir Paşa, kardeşi (amcam) Cevat Paşa'nın yaverliğinden ve askerden ayrıldıktan sonra büsbütün tuhaf olmuştu. Son derece vesveseliydi. İstanbul'da pek rahat edemeyerek, Afyonkarahisar'daki Kabaağaç Çiftliğimize yerleşmişti.

Orada da tedirgindi, tuhaftı.

Ben gelince niye geldiğimi, gelişi biraz seyreltince neden gelmediğimi soruyor, köpürüyordu. Ama dikkat ettim; bir bayan arkadaşımla, özellikle eşim ile geldiğimde tutumu değişiyor, ona bildiği tüm dillerde övgüler yağdırıyordu. Ben de bundan tedirgin oluyordum. Gerçi Bab-ı Ali'de çizimden, yazı ve çevirilerimden bir miktar para kazanıyordum ama, benim yaşayışıma buncacık para yeter miydi? Babamdan para isteyince küplere biniyor, müsrifliğimden başlayarak etmediği söz, yapmadığı aşağsama (hakaret) bırakmıyordu.

Bereket, anacığım İsmet Hanım, ara yolu bulma, ikimizi yatıştırma becerisini gösteriyordu. Babamın onca mıh sıçtılığına (cimriliğine) karşın, onca parayı nasıl bulup bana verebiliyordu? Anamla aramızdan su sızmazdı. Handiyse kendimde Oidipus kompleksi olduğunu bile düşündüğüm oluyordu.

Babam, suikasttan korktuğu için, evin çeşitli yerlerinde silahlar bulunduruyordu. Masada, pencerelerde, kitaplık raflarında irili ufaklı tabancalar...

Bir benim çok para harcadığımdan, bir kadınlarla çok para yediğimden,

bir İtalyan eşimden söz ediyor, "**Kimbilir başka ne haltlar karıştırıyorsun!**" diye bağırıyordu.

Ramazandı. Oruç başına vurmuş olmalıydı. Gözleri dana gözü gibi büyümüş, yuvalarından fırlayacak gibiydi. Khimera (ortalığı yakıp kavuran dişi canavar) gibi ağzından alevler saçıyordu.

Bağırdıkça daha çok sinirleniyor, sinirlendikçe daha yüksek sesle bağırıyordu.

Masanın üstünde iki silah duruyordu Her birimiz, masanın birer yanında duruyorduk. Yerinde duramıyor, kasıp kavuruyor, yakası açılmadık küfürler savuruyordu. Çıldırmış gibi değil, açıkça çıldırmıştı.

Gözleri ikide bir, masadaki silahlara gidiyordu. Tepiniyordu.

Ağzımı açacak olsam, "Sus melun (lanetli), sen kim oluyorsun? Ben Devlet-i Ali Osmani'nin (yüksek Osmanlı devletinin) koskoca paşasıyım. Bana "Şakir Paşa" derler, ya sana ne derler? Susuyordum, "Konuşsana rezil!" diye haykırıyordu. Yan gözle, masadaki silahlara bakıyordu. Arada bir elini uzatır gibi oluyor, sonra geri çekiyordu. Başım dönüyor, gözüm kararıyordu. Ne yapsam da şu adamı sustursam diyordum. Kaçmak istiyordum, pantolon kemerimden tutup durduruyordu. Neden kızdığını bile unutmuştu. Arada bir "para" diyordu, "karın" diyordu, "öteki kadınlar" diyordu. "Seni hep o anan olacak kadın şımartıyor" diye bağırıyordu. Sözlerini duyamaz, daha doğrusu anlayamaz olmuştum.

Bir an, eli masadaki salahlardan birine uzandı. Aynı anda ben de. Daha gencim ne de olsa. "Il y a eu deux coups" (iki patlama oldu). Hedef almadan çekmiştim tetiği. Benimki önce patladı, göğsünü tutarak yere yığıldı. Onun kurşunu tavanı delmişti.

Ben de yığıldım.

Keşke ben ölseydim. O öldü, kurtuldu. Bense, yaşam boyu her gün yeniden yeniden öldüm.

"Vicdan azabı mı?" Hayır. Daha beter bir şey. Kendime güvenimi yitirmiştim.

Kimsenin yüzüne bakamayacaktım, kimse benim yüzüme bakmayacaktı. Ama öyle olmadı. Önce anam koştu silah sesine. Ona gözünü bile çevirmeden bana koştu:

- Bir şeyin yok ya Cevatikom, dedi.

Ardından kardeşlerim yetişti. Sarılıp ağlaştılar. Bir yandan:

- Oh, kurtulduk, der gibiydiler. "**Bizi her gün öldürüyordu**" dediler. Bu meseleyi (konuyu) bana bir daha anımsatan, bana yan gözle bakan olmadı.

Yargılanmak mı?

Umurumda bile değildi. Çektiğimden büyük acı, daha ağır ceza verilemezdi bana. "**İdam**" deseler, sevinirdim bile. Bir kez ölürdüm, olup biterdi... Keşke "idam" çıksaydı mahkemeden!

Galiba, ortada kanıt ve tanık olmaması, olsa bile nefsi-i müdafaa (kendini savunma) gibi gerekçelerle, idamdan, müebbetten (sonsuza dek hapisten)

daha hafif bir ceza takdir olundu. Ağzımı açıp tek kelime bile etmedim, kendimi savunmaya kalkmadım. Yargının vereceği ceza aklımda bile değildi. Ben kendimi mahkum etmiştim. Asıl korkunç olan da buydu. Biraz da ölen vezirlik, sefirlik yapmış bir paşa olduğu için, olay örtbas edilmek istenmiş olacaktı.

Yıllar sonra, işin ayrıntısını, mahkemenin gerekçeli kararını bulup okumak için Afyon'a gittim. Ağır Ceza Mahkemesinin kayıtlarını araştırdım. Yazık, Afyon yangınında mahkeme de, kararlar da yanıp kül olmuştu.

"Fatal Gece" ve yargılaması sırasında Afyon'da Jandarma Komutanı olan Kel Ali (Çetinkaya), yargılandığım İstiklal Mahkemesinin başkanı bulunuyordu. Olayı biliyordu elbette. Bu durumu İstiklal mahkemesinde başıma kaktı.

İşte, Zekeriya'nın (Sertel), **"Cevat'ın kutsal sırrı"** dediği buydu. Yazgı ağlarını örüyor, yaşam sarmalım dönüyor, dönüyordu...

x X x

İŞGAL SOPASI

Ülkenin üstünde kara bulutlar, İstanbul cadde ve sokaklarında işgalci devletlerin eli sopalı polisleri dolaşıyordu.

Yüreğim kara geceden kara...

Kendiliksiz arşınlıyor, adımlıyorum İstanbul sokaklarını.

Bir gün, Büyükada'ya gidecektim. İşim yoktu. Kalkacağı saatten hayli önce bindim vapura. Niyetim, arka güvertede tenha bir yerine oturup, Marmara'ya bakarak, "Hey gidi yalancı dünya hey" yollu bir düşünceye varmak. Güvertenin en arkasına gidip oturdum. Benden başka kimse yoktu. Sarayburnu'nun ötesindeki açıklığa dalgın dalgın bakınırken, başıma bir sopayla fena halde vuruldu. Başımdaki kalpak çöktü. Başım acıdı. Şaşkınlıkla ayağa fırladım. Karşımda bir işgal polisi dikiliyordu.

Çetrefil bir İngilizceyle:

- Burada neden oturuyorsun? dedi.

- Büyükada'ya gideceğim bu vapurla. Onun için oturuyorum, dedim İngilizce olarak.

Bir an için, Türk değil, yabancı olduğumdan kuşkulanarak, kibirli ve meymenetsiz suratında bir saygı belirir gibi oldu.

- Bu yer, işgal kuvvetlerine aittir, dedi.

- İşgal güçlerine ait olduğunu bilsem oturmazdım.

Durup dururken eşeğe sataşılır da eşek tekme atarsa kabahat eşekte değil, ona sataşandadır.

Bu polise mi kızayım, ona bu cesaret ve buyruğu veren üstlerine mi? Değil ama, asıl suçlu, memleketi (ülkeyi) bu duruma düşürenlerdi.

Onlar, olmaz olası saltanatları için milleti (ulusu) satmaktan çekinmezler. Saltanatlarının sürgit olacağını sanırlar, ama aldanırlar. Bu, ortaya bir kurtarıcı

çıkana değin sürer ancak.

Neyse.. Yabancı olmadığımı anladı, yine yüksek perdeden:

- Bak, dedi, elindeki sopayla, oturduğum yerin üstünde ve tentenin altında, bezlere sarılmış yassı bir tahta tabelayı işaret etti. O yassı şey, bir tahta levhaydı ve üzerinde:

- Burası işgal kuvvetlerine aittir, yazılıydı.

Koskoca (!) Osmanlı Devleti sömürge, biz de sömürgenin kölesi karaderiliye köle olmuştuk. Hey gidi kahpe felek heey!..

Ne var ki, geminin sağından soluna uzanan koca tabelanın altından yere kadar bir perde sarkıyordu. Malûm ya, işgal kuvvetleri mensupları, Türkleri görerek rahatsız olmayacaktı. Gemi tayfası, güverteyi yıkarken, perdenin yere sarkan kısmı ıslanmasın diye, perdeyi kaldırıp, levhanın üstüne asmıştı. Bu nedenle, o yazıyı görememişim. Polise, yazıyı görmediğimi söyledim. Haklıydım. Ne var ki, o zamanlar Türk'ün haklı olmaya hakkı yoktu! Herif beni omzumdan dürttü. Kalpağım yere düştü. Ölür müsün, öldürür müsün? İlk tepkim, Yaradana sığınıp, "Ya Fettah!" diyerek herife bir tokat aşketmekti. "Ya sabır" dedim, ses çıkarmadım. Çünkü Kroeker Oteli'nin bodrum katına götürülüp, oradan çıkamamak da vardı bu işin içinde.

Zaten sokaklarda çeşitli bahanelerle - sözgelimi tramvaydan atladı diye - adam dövdükleri görülüyordu. Aslında onlar, tramvaydan atladıkları için değil, Türk oldukları için dövülüyordu. Bunları görenler, işe karışamıyordu. Ama çoğu, kendileri dövülüyormuş gibi öfkeleniyordu.

Sanki bu işgal kuvvetleri, insanoğluna kahpelik, zorbalık, küstahlık ve alçaklık adına ne varsa topu ortaya çıksın diye İstanbul'a gönderilmişti.

Bir gün, İstanbul'un o ahmak ıslatan yağmuru sinsi sinsi, karanlık ve sefillik yağdırıyordu. Köprü'yü geçiyordum. İki işgal polisi, vura vura yere yıktıkları yoksul bir Türk'ü, ellerindeki sopalarla dövüyordu. Zavallı adam, ağır ağır soluk alıyor, göğsü demirci körüğü gibi inip kalkıyordu. Ara sıra, çamura batmış dizini karnına çekip, sonra hızla uzatıyordu. Can mı çekişiyordu ne? Zavallının çevresinde, dört-beş metre açığında küçük bir kalabalık halka olmuştu. Bunların gözlerinden, içlerinin kan ağladığı besbelliydi. Onlar da, yerdeki zavallı kadar işkence çekmekteydiler.

Hani, ihtiyar araba atları olur. Yıllarca eziyet çekmiş, yorgun argındırlar. Ayakları kayar, yere düşerler. Ayağa kalksın diye biri tekmeler, biri kamçılar! Yıllarca yük çekmiş günahsız yaratığın yürekler acısı bir bakışı vardır. Bu adam da öyle bakıyordu. O bakışı hiç unutmayacağım. Yalvarmıyordu, meydan da okumuyordu.

İşkenceci polislerden biri, cebinden bir defter çıkardı, oraya kurşun kalemle bir şeyler yazdı. Görevini yapmış, marifetini göstermiş olanların gururuyla defteri göğüs cebine soktu. Polislerin ikisi de "var mı bize yan bakan" diyen adımlarla defolup gittiler.

Hemen küçük kalabalık koşup, yerde yatan fukarayı kaldırdı. İki kişi, kolla-

rına girerek onu tatlı, avutucu sözlerle alıp götürdü.

O zavallı dövülürken, benim yanımda tıknaz bir adam, durup bakıyordu. Dişlerinin arasından "Gel, taş ol da dayan" diye mırıldandı. Öfkesinden beti benzi uçmuştu. Birdenbire, yedi cin tarafından kovalanıyormuş gibi koşa koşa kaçtı. Herhalde adam, kendini tutamayarak polislerin üzerine atılacağını anladı ve hiç yararlı sonuç vermeyecek böyle bir davranışı kendisine yasak ederek kaçtı oradan.

O sırada, ötede beride işgal kuvvetlerine karşı gösterilen tepkiler duyuluyordu. Sözgelimi, sinemada ışıklar söndükten sonra, işgal subaylarından birinin tepesine "gümm" diye ağır bir cismin indirilmesi gibi. Fakat neye yarardı? Sinema salonu allak bullak oluyor, birçok günahsız tutuklanıyordu. (Gel de bugün, salt kendi çıkarları için bunları unutmuş görünenlere şaşma, lanet etme!) İnsanın sinirine dokunan, çekilen eziyet değildi. Halk zaten eziyete idmanlıydı. Ancak, eziyetin böylesini gururuna yediremiyordu. Bu tepkiler pek seyrekti. Çünkü toplum, kişisel tepkilerden çok, ordu halinde, toplu tepkiler bekliyordu.

x X x

Annemin Taksim'deki binasının ilk katını bir İngiliz subayı işgal etmişti. Altı oda mıydı ne! İngiliz askeri kurulu, kirayı altı lira olarak kararlaştırmıştı. Fakat Terkos şirketi suyu kesince, subay dışarıdan, kovalarla su getirtiyordu. Bu parası kiradan düşülünce, annem borçlu çıkıyordu! Aradan bir yılı aşkın süre geçtikten sonra, annem, şikayet komisyonuna gidip durumu bildirmemi rica etti. Şikayet komisyonu, yani "Claims Commission" Pangaltı'daki eski Harbiye Mektebindeydi (okulundaydı). Orası, yabancı kuvvetler tarafından işgal edilmişti.

Bir gün, vaktiyle Harbiye Mektebi olan binanın kapısına vardım. Kapıda askerler nöbet bekliyordu. Kapıdan yanıma bir polis taktılar. Bana yol göstermesi için değil, kötü niyetle birşeyler yapmaya kalkışmayayım diye! Uzun bir koridordan geçtik. O koridorda, mermer levhalar üzerine, Harbiye'den subay çıkıp, savaş alanlarında şehit olanların adları oyulmuştu. Üzüldüm. Şikayet Komisyonu odasına vardım. Komisyon, topu topu bir onbaşından ibaretmiş... Ona durumu anlattım. Herif, birden bire, yüzüme tabanca patlatırcasına:

- Sen kendini beyaz insan mı sanıyordun, diye haykırdı.

Ben de:

- Senin kadar beyazım, dedim.

Herif cebinden bir düdük çıkarıp, aceleyle öttürdü.

Binanın uzak-yakın çeşitli odalarından başka düdük sesleri buna cevap verdi. Demek ki; gelen şikayetçiyi korkutmak için, böyle bir tertibe başvuruyorlardı. Arkamı dönünce, on kadar askerin sıralanmış olduğunu gördü. Ses çıkarmadım

- Hiçbir diyeceğim yok, haklısınız, dedim ve o koridordan geçerek çıkıp

gittim.

O sırada bir arkadaşla konuşurken, arkadaş İstanbul'dan hâlâ bir Türk şehriymiş gibi söz ediyordu. Kendisine, çok yanıldığını, İstanbul'u, beş yüzyıl önce Fatih'in fethettiği gibi, biz de şimdi ikinci kez fethetmezsek, şehrin bir Türk şehri sayılamayacağını söyledim.

İşin gerçeği bundan ibaretti...

x X x

"SİZE BİR ŞEY ANLATMAK İSTİYORUM!"

"Zaten ne yapıyorsun?" diyeceksiniz.

Ama bu başka.

Kronolojik sıraya göre değil ama, yaşadığım bir başka olayı, acelemden, buracıkta anlatıvereyim:

Meyhaneden çıkmıştım. Param bitmişti yani. Vakit geceyarısı.

Eve doğru yürüyorum. Ev, Baltalimanı taraflarında. Taksim civarında bir kadın sesi yırttı geceyi:

- İmdaat, can kurtaran yok mu?

Koşuştuk. Şimdi elime fırçayı alsam, geçsem tuvalin karşısına, çizerim. Karaydı kadının saçları. Kara geceden kara. Kadının boynu, aydan aydın. Bir adam, o boyuna, boyuna indirip çıkarıyordu bıçağı!.. Yetiştik, kurtardık kadını falan. Derken, cümbür cemaat karakol. Orada, komiser mi ne, bana sordu:

- Adın?
- Cevat.
- Soyadın?
- Şakir
- Anlat!

Tam bu sırada, az önce öldüresiye bıçaklanan kadın, bildiğimi nereden bildiğini bilmediğim bir dille (Rumca), duyulur duyulmaz fısıltıyla bana; "beni bıçaklayanın bu adam olduğunu söyleme!" dedi. Ben ki, İstiklal Mahkemesi karşısında, işgal sopası altında yalan söylememişim. Bu kadının incecik sesi yalan söyletti bana:

- Valla, dedim, karaydı gece, Bıçaklanan kadın, evet buydu. Ama bıçaklayanın kim olduğunu tam seçemedim. Dedim ya gece karanlıktı...

Kadın, minnet dolu bakışla teşekkür etti bana.

Bunu birilerine anlatmalıydım. Ama geceydi, evlerin çoğunun ışığı sönüktü. Taa ileride, bir evin bilmem kaçıncı katında ışık gördüm. Oraya yöneldim. Geçtim bahçe kapısını, açtım cümle kapısını, çaldım daire kapısını. Açılan kapı yüzüme insan yüzleri, burnuma rakı kokuları verdi:

- İnsanlar, dedim, az önce çok insanca bir olaya tanık oldum, onu anlatmak istiyorum sıcağı sıcağına.

- Buyur, dediler, Yorgun görünüyorsun. Fazla içmiş görünüyorsun ama, bizimle bir kadeh daha alır mısın?

İçtim mi içmedim mi, ayırdında değilim.

Tanık olduğum olayı anlattım. Rahatlamıştım. Evden çıktım. Ertesi gün, teşekkür etmek için evi aradım ama, gündüz gün ışığında evlerin birbirinden farkı yoktu...

İşte, o kadar!..

x X x

PİRİMİZ ESSEYD AHMET MUHİDDİN-İ RUFAİ...

İşgalin zehir zemberek kasveti içime çöküyordu. Bir gönül açıklığı, bir yaşama sevincim kalmamıştı. Gökyüzü paçavra gibiydi, renksizdi. Hayır, gri değil; gri bile bir renkti. Kirli paçavra gibi, boğucu bir hava.

Bu işgal havasından kurtulmalıydım mutlaka. Anadolu'ya kaçmayı, özgür bir yere varmayı özlüyordum. Buna sağlık durumum uygun değildi. Ciğerlerimde lezyonlar vardı. Balık olup yüzüp, kuş olup uçarak o evrenden çıkamazdım. O âlemi görmeyeyim diye, dört duvar arasına kapanamazdım.

Gövdemle ayrılamıyordum ama, gönül olarak ayrılmak vardı.

Fatih'te Molla Gürani ve Kovacı Dede gibi, cana yakın mahallerde bir dergâh vardı. O dergahta derviş oldum.

Dilimizde, "O işe Rufailer karışır" diye bir söz var. Bu işin nasıl sonuçlanacağını kimse bilemez anlamında. Bu yönüyle, halk arasında adı en çok geçen tarikattır (yoldur) bu mezhep.

Doğuşu, XIII. YY'a, Şeyh Ahmet Rufai'ye dayanır. Adı, "Rıfai" ya da "Rüfai" diye de geçer. Öz olarak; "nefis eğitimi" ve "geçici heveslerden kurtularak, tümüyle Allah'a yönelmek"tir.

İntisap ettiğim (katıldığım) dergâh, Rufai dergâhıydı. Ama ayinlere (dinsel törenlere) Mevlevi, Bektaşi ve başka tarikat mensupları da katılıyordu. Tekkenin postnişi (postta oturan) bir maarif (milli eğitim) müfettişi idi. Arapça ve Farsçadan başka Fransızca ve Helence biliyordu. Orası, son zamanlardaki tekkelere benzemiyordu. Orada bir "aşk olsun", aslında bir hayret (şaşırma) nidası değil, "bana verdiğin acı, sevgiye dönsün" anlamına gelir. Başka zaviyelerin dervişlerine, "Derviş deyince gülesim gelir, ensene bir tokat vurasım gelir" denilebilirdi. Ama "Molla Gürani" dergâhındaki dervişlere bu sözler denemezdi. Her ne hâl ise, dervişlik, kısmen (bir ölçüde) de olsa, beni İstanbul işgalinden ayırıp, Türk İstanbul'unda yaşatabilirdi.

Dünyaya bir kez geliyoruz. Yaşamımızı ersatz (taklit) olarak geçiremeyiz ya! Zaten o işgal havasından çekilmek, ancak gerçekten bir başka duygu dünyasına girmekle olabilirdi. Ben bunları mantıkla açıklamaya çalışıyorum, fakat arada anlatılması güç duygular da var. Hani derler ya, yaşam pek anlatılmaz,

yaşanır...

Ayin geceleri dergâha gelip, derviş giysilerimizi orada giyiyorduk. Hayderi (cübbeyi) ve Rufai tacını - Irakiye üzerine siyah sarığı - çantada ya da bohçada, Fatih'e taşımak gerekiyordu. Bu iş, bana göre saçma bir şeydi. Kendi gözümde bir transformist (cinsellik değiştirmiş) oluyordum. Hani, sahneye iki metre boyunda bir paravan koyarlar da, transformist, paravanın bu yanının arkasına Kristof Kolomb olarak geçer. Öbür yanından ise Napolyon olarak çıkar. Ben de, transformist Fregoli gibi, boyuna kalıp mı değiştirecektim? İçim neyse, dışım da oydu.

Kimi insan, ahtapota benzer. Ahtapotun ampulü andıran kafasının içi boştur. Bir eldivenin içini dışına çevirir gibi, başının içini dışına çevirdiniz mi, ahtapot ölür.

Bir aşağılık duygum yoktu ki; işgalcilere, batı uygarlığını anladığımı göstermek için smokin ile tekkeye gideyim? Üsküdar'daki evde ırakiyeyi başıma takar, hayderiyeyi sırtıma giyer, Beşiktaş'a ya da Köprü'ye çıkıp, oradan Fatih'e çıkardım.

Şehrin camilerinde namaz kılmak hoşuma giderdi. Üsküdar'da Şemsipaşa camisinde, işgal edilmiş şehirden bir uzaklık duyardım. Akşam namazı için Karacaahmet'te, Marmara'ya bakan bir camiyi seçerdim. Batan güneşin kopardığı renk kıyametinin kıpkızıl angısı göklerde inlerken, orada akşam namazı kılmaktan çok hoşlanırdım. Karacaahmet'in servileri, arkamızda ve yanlarımızda, ateş sütunları gibi dikilirdi.

(.....)

Bir gün, Şemsipaşa'daki evimizden derviş giysileriyle çıktım. Doğancılar Mevlevi dergâhının önünden geçerken, odanın şeyhi ile iki müridi çıkıyordu. Beni görünce, tanımadıklan hâlde, sağ ellerini yüreklerinin üstüne koyup baş eğerek selam verdiler. Ben de selam verdim. Hoşuma gidiyordu bu selamlaşmalar. Ne tuhaftır, sokakta cana yakın yüzlü birisini görürsünüz, içinizden ona "Hey insanoğlu! Geçmişte ve gelecekte rastlantı sonucu birbirimizi dünya gözüyle görüyoruz. Nasılsın bakalım?" diyesiniz gelir. Ama kendinizi tutarsınız, çünkü gelenek ve göreneğe göre, birbirinizin yabancısınız. Yanaşmaya gelmez, çünkü kirpiymişsiniz gibi dikenleriniz birbirinize batar. Somurtacaksınız. Oysa yabancı da olsa el yürekte, eğilerek selam vermek hoş oluyordu.

İkindi namazını kılmak üzere Beşiktaş camisine girdim. İşgal dolayısıyla camilere kalabalık gidiliyordu. İkinci cemaat - yani geç gelenler - dört beş yüz kişi vardı. İkinci cemaate, cemaat içinden biri imamlık ederdi. Beni görünce:

- Buyrun imamete, dediler.

- Bağışlayın, imamette kusur ederim, diyemezdim ya! Yaradana sığınıp, imam diye cemaatin önüne geçtim. İkindi namazı dört rekat farzdır. Namazı biliyordum ama, çok heyecanlıydım. Secdeye varıp kalkarken, rekatları saymayı unutmuşum. Selam verip namazı tamamlayacağım ama, üçüncü rekatta mıyım, dördüncüde miyim, beşincide miyim bilmiyorum. İçimden:

- Ey Tanrı, bana değilse bile, bana inanarak, bana uyan cemaate acı, diye sığınarak, sağa sola selam verdim. Çok şükür, selamı tam dördüncü rekatta vermişim. Çünkü cemaatte bir "Estağfurullah" diyen olmadı.

x X x

KARANLIKTA GÖKKUŞAKLARI

İşgal günlerinde, vaktiyle başkent olan koca kentte fakirlik ve sefillik vardı. Bir gün, içleri çorba dolu karavanaları taşıyan askerler, Şemsipaşa'da deniz kıyısındaki bir mermer türbenin önünden geçiyordu. Türbenin önünde mermer bir rıhtım vardı. Taşınırken, sallanan karavanalardan arada sırada mermerin üstüne çorba damlaları düşüyordu. Askerlerin beş on metre gerisinde yürüyen, paçavralar giymiş yedi sekiz yaşında bir çocuk, çorbanın damladığı yerlerde dizüstü çöküyor, ellerini yere dayıyor ve eğilerek damlaları birer birer yalıyordu. Yüzüne baktım, sıska yavru, bir çift kara gözden ibaret kalmıştı. Onun bakışını hiç unutmaya-cağım.

Bugüne bugün, İstanbul denilince gözümün önüne kasvetli işgal kışlaları gelir. Sokaklar Vrangel (bu adlı komutanın, 135 bin kişiyle İstanbul'a saldıran delibozuk ordusu) ordusunun döküntüleriyle dolu. Bunlara karşılık, bu şehirli Türkler, iğreti birer yabancı gibi, bugün var, yarın yok olacak yoksul gölgeler.

O işgal yıllarının ağır loşluğu şehre öyle sindi ki, orada görecek hısım akraba ve can arkadaşlar olmasa, orayı kırk yıl görmesem göresim gelmez! İstanbul'un, o ardı arkası gelmez, kapalı günlerini bilirsiniz. Güneşin doğacağı tan yerinde, bir kadavra ağartısı peydahlanır. Sanki gece, günü doğuracağım derken, onu düşürmüştür. Gün ölü doğar. Gece karanlığının az çok ağarmasından ibarettir gün. Gök ne karadır ne de ak; renksizliğin ta kendisi olan beti benzi kül bir kurşunidir; hem de kurşun gibi ağır oturur insanın gönlüne...

O sıralarda rastgeldiğim insancıl davranışlar, kara zemin üzerine yayılan bir gökkuşağı gibi, insanı hayran bırakıyordu.

Bir gün, Köprü'de tramvay bekliyordum. Balon satan bir adamın omzundan, sırtından, bileklerinden havaya mavi, yeşil, kırmızı balonlar yükseliyordu. Satıcı, kırık bir sesle "Balon, baloon!" diye bağırıyordu. Bir Türk polisi geldi, adama, "Yürü bakalım" dedi. Satıcı, polise alçak sesle bir şeyler söyledi. Polis acıdı ki; "İyi ama, şöyle bir kenara çekil bari" dedi ve gitti. Baloncu iki adım geri çekildi.

Bir eliyle çocuğu çeken, sıkı giyinmişin biri, ucuza balon almak niyetiyle, "Benim siftahım pek uğurludur" diyerek pazarlığa kalkıştı. Baloncu fiyat kırmadı. Ötekinin yüzü odun gibi katılaştı. Balonu aldı. Çarşaflı kadınların yedeğinde gelen kimi çocuklar, "Anne, balon alsana!" deyince ya balon alıyor ya da almıyorlardı.

Yaşlı başlı bir adamın ardınca, yarım pabuçlu, üstü başı yırtık pırtık bir

çocuk geçiyordu. Öteki çocuklar gibi, "Baba balon alsana!" demedi. Ama hem korkan, hem de imrenen gözlerle öylesine baktı ki; baloncu yaşlı adama, "Çocuk için bir balon alsanıza!" dedi. Adam küplere bindi:

- Sen çocukları ayartmak için mi burada duruyorsun, diye çıkıştı. Baloncu yalnızca, "Hediyem olsun yavruya" dedi ve çocuğa bir balon uzattı. Çocuk korktu, sonra satıcının ısrarı üzerine balonu tuttu.

Hani, "Kıyı boyu geliyor, pıt pıt etsin zenginlerin yüreği" diye bir Kerimoğlu türküsü vardır. Herkesin yaka silkip, adını duyanların kaçacak delik aradığı bir eşkıya, ıssız yerde bir kız çocuğu görür. Kızın korkmadığını gören haydut:

- Benden korkmuyor musun? Ben şaki Kerimoğlu'yum, deyince kız:

- Senden neden korkayım? Sen güzel bir amcasın, der. O dünyayı titreten Kerimoğlu, cebinden çıkardığı beşibiryerdeyi bu kızcağıza verir ya.

İşte onun gibi bir şey:

x X x

ANLAT DERDİ ÇOCUK*

Tuğrul Asi BALKAR

Baba bana Balıkçı'yı anlat, derdi çocuk.
Kıyıda ahşap iskelenin gıcırdayan tahtalarının üzerinde, denizi tanımaya başladığı günleri anımsayarak. Denizi, babasının dayısını geri vermeyen, koynuna alan gizemli denizi. Elimi tut baba, bırakma.

Baba bana Balıkçı'yı anlat, derdi çocuk.
Dedemle dostluğunu. İncelikli, yürekli, onurlu. Tükenmeyen, insanca.
Birlikte nasıl balığa çıktıklarını. Nasıl birlikte rakı içtiklerini. Denizi içer gibi yudumladıklarını. Denizde buldukları bombayı. Elimi tut baba, bırakma.

Baba bana Balıkçı'yı anlat, derdi çocuk.
Kaya gölgelerini, mimozaları. Saçlarına, Balıkçı'nın yetiştirdiği mimozaları takan Bodrumlu kızları. Onbiray çiçeğini, karanfilleri, yaseminleri göz nuruyla sevgiyle büyüten kadınları. Balıktan dönen balıkçıları. Fil kulağı süngerleri sırtlamış süngercileri. Ötelerin Çocukları'nda sancısı tutan kadını. Hani Ötegillerin Elif'i. Okusana yeniden, işiteyim senin Giritli göçmen dilinden. Elimi tut baba, bırakma.

Baba bana Balıkçı'yı anlat, derdi çocuk.
Mavi Sürgün'ün gözleri mavi değil de çakıra çalardı hani. Mahmut nerelerde? Aganta Burina Burinata! Haydiyin engin denizlere! Aliş'im bekleyedursun. Kerimoğlu kıyı boyu gelir mi, haggat tıp eder mi zenginlerin üreği. Elimi tut baba, bırakma.

Baba bana Balıkçı'yı anlat, derdi çocuk.
Çocuk düşlerinde, mandalina bahçeleri arasında Çakır Ayşe. Yoksa o da mı Bodrum gök rengi bulutlarından bize bakmakta? Babası sefir, amcası vezirmiş, doğru mu baba? Deli Davut niçin giderdi Gülen Ada'ya? Pegas, Pegasus kıpkırmızı kahkahalarla baba. Elimi tut baba, bırakma

Baba bana Balıkçı'yı anlat, derdi çocuk.
Kalenin içinde saraçlar, kavaflar, dükkanlar varmış eskiden. İp satıcıları.
Balık ipi de satarlar mı baba? Balıkçı'nın oturduğu apartmanın adı "Merhaba" imiş, gerçek mi? Elimi tut baba, bırakma.

Baba bana Balıkçı'yı anlat, derdi çocuk.
Kıracı misgilleri, bozkır şenliğe dönüştüren kimdi? O kıyıboyu ağaçlarını, o palmiyeleri diken kimdi? Şimdi, niçin kesiyorlar?
Korkuyorum. Elimi tut baba, bırakma.

Baba bana Balıkçı'yı anlat, derdi çocuk.
Büyüdü. Babası yine de elinden tutuyor. İçinde bir türlü büyümeyen çocukluğunun elinden. İçinde bir türlü dinmek bilmeyen deniz sevgisinin elinden. Doğa sevgisinin elinden. Tarih sevgisinin elinden.
İnsanlık sevgisinin elinden.
Şimdi ikisi de, birbirlerinin ellerini daha sımsıkı tutuyorlar, betonla çoraklaşan, boğazlanan ağaçların gözyaşlarını yüreklerinde duyumsayarak. Daha bir sımsıkı. Elimi tut baba, bırakma.

* Balıkesir'de düzenlenen Şiir Yazma Yarışması'nda birinci seçilen şiir.

Mesnevi Çevirisi

O ara "Mesnevi"yi İngilizceye çevirmeye başlamıştım. Sonradan Nelson'un çevirisini gördüm. Ama o, Sadi'nin, hele Ömer Hayyam "Rubailer"inin Fitzgerald tarafından İngilizceye çevirisine hiç benzemez.

Eski Türk minyatürlerinin renklerine daldım...

Yaptığım kimi tezhipler, minyatürler, yaldızlı olarak "Resimli Ay" adlı derginin kapaklarına basıldı. (Onca tezhibi, S.Simavi'ye verdim, Türkiye'de ilk kez renkli kapaklar yaptım. İstiklal Mahkemesi Savcısına yazdığım mektupta belirttiğim gibi). Kapak baskısında bütün Balkanlardan çok daha ileri idik.

O sıralarda günlük gazetelerde, haftalık ve aylık dergilerde hem yazı yazıp çeviri yapıyor, hem resim, hem de karikatür çiziyordum. Karikatürlerim ilk olarak, Sedat Simavi'nin "Diken" gazetesinde basıldı. "Diken"in odasının yanında bir odada, Sadri Ertem ile Karamanoğlu Fevzi Lütfü Bey, "Dergâh" adlı bir gazete çıkarıyor ve yazı yazıyordu.

Aynı zamanlarda Ali Kemal, adını unuttuğum bir gazetede - galiba "Peyamı Sabah"tı - adeta Sultan Vahdettin'i ve işgal kuvvetlerini alabildiğine savunuyordu. "Hücre-i Mesaim"den (çalışma hücremden) diye gazetesinin ön sayfasındaki "Büyük Hayır!!!"a çatıyor ve pislik atıyordu. Milli (Ulusal) Kuvvetler ilk İnönü Savaşını henüz yapmış ya da yapmak üzereydi. Saraya ve İşgal Kuvvetlerine dayanan Ali Kemal'in borusu şiddetle ötüyor, kendisinden çok korkuluyordu.

Diken'in ön sayfasında, onun aleyhine bir karikatür basmaya karar verdim. İş odasından sağa sola ve her tarafa pislik saçıyordu ya, onu "Hücre-i Mesaisi'nden" diye bir oturak içinde çizdim. Yalnız başı görünüyordu oturağın kenarından. Karikatür kabaydı ama, bazı şeyler vardır ki; onlara yapılan kabalık, kabalık olmaktan çıkar. Milli Ordunun başarısından sonra Ali Kemal'in borusu hiç ötmez oldu. Kendisinin korkulacak yeri kalmayınca, ona saldıran saldıranaydı. Ama, düşmüş adamı tekmelemenin ne anlamı vardı? Sedat Simavi'ye ne yapacağımı söyledim. Korktu. Korkmakta da haklıydı. "Sorumluluğu üstüne alırsan ne yaparsan yap" dedi. Yalnız, gazetenin satılacağı gün, kendisinin idarehaneye (yönetim yerine) gelmeyeceğini söyledi. Gazete sahibi olarak, İşgal Kuvvetleri tarafından tutuklanma olasılığı vardı çünkü.

Basacağımız her karikatürün, ilkönce taslağını bir kâğıda çizip, İşgal Kuvvetlerinin sansürüne gönderirdik. Sansür, resmi inceler ve basılmasına izin verdiğine dair, resmin üzerine damgasını basardı. Benim çizeceğim karikatürün basılmasına izin vermeyeceğini biliyordum. Kâğıdın üstüne sonradan lastikle (silgiyle) silinebilecek, suya sabuna dokunmaz bir resim yaptım. Resmi, simsiyah bir "konte" kalemiyle çizdim. Sansür, izin damgasını bastı. Damga, çıkmaz mürekkepleydi. Çizdiğim resmi lastikle tamamıyla sildim, ondan sona asıl yapacağım karikatürü çizdim. Çinkografa (klişeciye) gönderim, klişesi geldi. Baskıya verdim. Gazete ertesi gün satışa sunuldu. Kıyamet koptu! Sansür Kurulu ve İşgal polisleri idarehaneye geldi:

- Bunu siz mi bastınız?
- Evet.
- Bu resmi kim yaptı?
- Ben yaptım.
- Böyle bir resmi basmanıza kim izin verdi?
- Sansür!
- Göster Sansürün iznini.

Çekmeceyi çektim, resmi önlerine serdim. Bir tarafında Sansürün izin damgası at nalı gibi oturtulmuştu. Acaba tutuklayacaklar mı diye kalbim küt küt atıyordu. Derken, durumlarından, sözü geçer takımından oldukları anlaşılan iki ingilizin biri, İngilizce olarak:

- Bu adamı tutuklayalım, dedi.

Yüreğim ağzıma geldi.

Öteki:

- İyi ama, bu karikatürde İşgal Kuvvetleri aleyhinde bir şey yok. Bir Türk,

öteki Türk'e çatıyor, dedi.
İçime biraz su serpildi. Ama ne olacağı tam belli değildi. Öteki:
- Öyle uygun görüyorsanız, öyle olsun. Fakat böyle karikatürize edilen kişi bizim dostumuzdur, diye yanıtladı.
Asıl amir (üst) olduğu anlaşılan adam:
- İyi ama, Sansür izin vermiş. Asıl kabahat Sansürde. Siz bu adama - adam dediği, Ali Kemal'di - bir yanlışlık olduğunu, böyle bir şeyin tekerrür etmeyeceğini (yinelenmeyeceğini) bildiriniz. "With our excuses" (mazeretlerimizle). "All right!" dediler ve sertçe defolup gittiler. Enikonu soğuk terler döktüm. Herhalde amir durumunda olan, İngilere'den yeni gelmişti ve İşgal Kuvvetlerinin nasıl davranması gerektiği konusunda bilgisi yoktu. Aksi halde halim yaman olurdu. O günden sonra, basma izni için Sansüre gönderilecek tüm resimlerin, iki nüsha (kopya) olarak, çıkmaz mürekkeple yapılmasını, bir nüshasının Sansürde kalacağını ilan ettiler.

FELAKETİN GÖLGESİ

M. Zekeriya (Sertel), o sıralarda Matbuat Umum (Basın - Yayın) Genel Müdürlüğünden ayrılarak İstanbul'a gelmişti. Yunus Nadi Beyin çıkardığı günlük gazetede başyazarlık ediyor, biri "Resimli Ay," öteki "Resimli Hafta" olmak üze-re iki dergi çıkarıyordu.

Bir gün Sedat Simavi Bey, "Ankara'dan eski Matbuat Müdürü geldi. Polikromi kapaklar bastırmak ve yazılar da istiyor. Kendisine, bu işleri senin görebileceğini söyledim" dedi. Zekeriya Beyi tanıyordum.

O sıralar dergi kapakları boyuyor, ayrıca resim yapıyor, yazılar yazıyordum.

Aisopos'tan La Fontaine'e

Şu La Fontaine'e içerliyorum.

Şiirleştirdiği fabların tümünü, öz Anadolu çocuğu Aisopos (Ezop)tan aldığı yetmezmiş gibi, mesajlarını çarpıtmıştır.

Sözgelimi bakın; "kurnaz" tilki, safdirik karganın peynirini ağzından (ç)almış.

Batsın böyle kurnazlık. Sömürgenlerin yaptığı gibi, yoksulun rızkını çalıyor!

xXx

Gelelim şu Ağustos Böceği ile Karınca kandırmacasına.

Efendim; Ağustos Böceği çalmış da saz, şimdi oynasınmış biraz.

Yahu Ağustos Böceği, gönül eğlendirmek için saz çalmaz; yumurtalarını ısıtmak için, demek yeni canlar yaratmak için, gövdesinin iki parçasını birbirine sürter. Duyulan ses, yaratıcılık sesidir.

İyi insan gibidir Ağustos Böceği. Yeni canlar için, gözünü kırpmadan kendi canını verir.

Aziz Nesin'in dediği gibi, benim esin perilerim değil, esin canavarlarım vardı: Ev sahibi, bakkal, manav, kasap vb. Bu nedenle, elimden geldiği ve becerebildiğimce, önerileri kabul ediyordum. O zamanlar "telif" (yazı, resim vb. ücreti) ne olacak? Aynı anda bir kaç mevkutede (yazılı iletişim organında) yaratılarım çıkmalı ki; nafakayı doğrultabileyim. Aynı sayıda bir yayında ya da aynı ayda birden fazla yayında yapıtlarımın çıkmasını doğru bulmuyordum. Bu yüzden, çoğunu kendimin bile unuttuğum mahlaslar (takma adlar) kullanıyordum. Çoğu yaratılarımı, yayının yetkilileri, "bunları halk anlamaz" diye geri çeviriyordu. Kendi istediğim gibi değil, başkalarının istediği gibi yazmak hoşuma gitmiyordu. Cep kitapları çıkıyordu. Çoğu çeviri. 100 sayfalık bir kitabı, gece uyumadan, 24 saatte çevirdiğim çok oluyordu. Çevirdiğim kitap başına 10 lira alırdım. Çeviride çoğunlukla asıl metne sadık (bağlı) kalmazdım. Yapıtın özünü değiştirdiğim sanılmasın. Yazarın duygu ve düşüncesi, yapıtı sözcüğü sözcüğüne çevirmekle verilemez ya! Böylece çevirdiğim sayfa sayısı 11 bin sayfayı geçer. Ama asıl zevkim, tezhip ve minyatürlerdi. Renkleri ayırdedebilmek için, güneşin doğmasını beklediğim çok olmuştur.

Gelecek felaketin soğuk ve kara gölgesi, felaket gelip çatmadan önce, insanın gönlüne düşer. İçimde bir sıkıntı vardı. Şeker bayramı öncesiydi. İçimde bir sıkıntı vardı. Ertesi gün, bayram için çocuklara birkaç paket şeker almıştım. Hava serindi. Paltomu giymiş, şeker paketlerini cebime koymuştum. Çarşıdan aldığım başka birkaç şeyi, küfeci çocuklarla eve göndermiştim. Eve yorgun argın döndüm. Biraz sonra yemeğimi yiyip, tezhip minayatürlerinin renkli evrenine dalmayı tasarlıyordum. Evin bir köşesinde bir oda vardı. Odanın bir yanı Şemsipaşa'nın kıyı yoluna, denize, Kızkulesi'ne, daha ötede Sarayburnu ile Galata yönlerine bakıyordu. Öteki yönü de, yan sokağı görüyordu. Evin kapısı, o yan sokaktaydı. Girdim, paltomu çıkarmak için köşedeki odaya geçtim. Daha paltoyu çıkarmamıştım ki evin kapısı çalındı. Ev halkından biri odaya girdi ve polislerin beni çağırdığını söyledi.

Balkan Savaşında Yunan idaresine geçmiş yerlerde mülkümüz vardı. Bizim hükümet yoluyla o mülkün parası geri verilince, hükümetimiz bize bildirecekti. Kendi kendime:

- Olsa olsa, polis bize o haberi muştulamak (müjdelemek) için gelmiştir, dedim.

Dedim ama, kapkara bir duygu yüreğimi sıkıyordu Odanın, Şemsipaşa'ya bakan penceresine yürüdüm. Orada dört polis gördüm. Çocuğu, yani oğlum Sina'yı güneşlendirmek için dışarı çıktığım zaman sırtımı dayadığım ağacın altındaydılar. Onların sivil polis olduklarını gözlerinden anladım. Hiç de muştucu meleklere benzemiyorlardı. Evin o yönünde, onları böylesine dikkatle baktıracak birşey yoktu ki! Hayra yorulacak durum değildi bu. Kâbus (karabasan)lardaki gibi bir durum olmalıydı. Herhalde, suçumun ağırlığından, kaçmamam için dört polis görevlendirilmişti. Merak içinde, paltomu çıkarmadan kapıya koştum. Kapıyı açtım. Önümde ciddi duruşlu, taş bakışlı dört polis dikiliyordu. Bir uğursuzluk vardı...

ÜSKÜDAR KARAKOLU

- Bizimle karakola geleceksiniz, dediler.
- Karakola niçin gidiyoruz? diye sordum.
- Biz bilmiyoruz, karakolda söylerler, dediler.
- Merak ediyorum, nedir? Önemli bir şey mi var?
- Bilmiyoruz. Karakola varınca, komiser bey size söyler.

Bir yanımda iki, öteki yakamda iki polis, Üsküdar Karakolunun yolunu tuttuk. Dört-beş adım attım, dönüp kapıya baktım. İçimde bir acı! O kapıya son kez bakmakta olduğum, acı acı içime doğdu. Zaten kapıdan o çıkış son çıkış oldu, bir daha oraya dönemedim.

Sabırlık Tarlakuşu Sürgün

Sabırlık vardır, güneşin ateş yağdırdığı iklimlerde biter. Anasının memesini tutup emen yavru gibi, toprakları kavrayan köklerinden, uçlan süngülü dik yapraklarını salar. Cehennemde yanan ifrit gibi, on yıllarca alevlerde yavaş yavaş büyür ve güneşte parlayan bitkisel bir anıt olur.

On yıllarca aldığı ışıkla sıcaklığı - bir kıymığını bile alıkoymadan - yeni bir kılıkta yaradılışa verir. Böylelikle, en yalın tanımıyla iyi insana benzer. Yaşamdan aldığını fazlasıyla gene yaşama verir.

Sabırlık çiçeği, bir otomobil egzosunun "püf" demesiyle beli kırılan çıtkırıldım bir menekşe değildir. Sapı on-onbeş metre boyunda dimdik bir direktir. Bu saplar devi, ucuna doğru her yöne, sapla tam çeyrek açıda dümdüz dallar salar. Müzik notalarının do-re-mi'sini andıran bu dalların en aşağısındaki en uzun, bir yukarısındaki az kısa, onun üstündeki daha da kısa olarak yükselir.

Her dalın üst tarafında, bir dizi sarı alev yanar. İşte, sabırlığın mavilere yükselttiği koca şamdan!

Sabırlık bu çiçekle, on yıllarca yaradılıştan topladığını yine yaradılışa verir ve tüm canını bir çiçeğe verdiği için ölür.

Ama, öldüğü hâlde adı üç bin yıldan beri "ölümsüz" dür: Athanato!

Çiçeğin sapını keserler, çardağa direk yaparlar.

İtalya'da tarlakuşlarını durmamacasına öttürmek için, ateşte kıpkızıl kızartılmış toplu iğne uçlarıyla "cızz" diye bir gözünü, "cız" diye öbür gözünü yakarlar. İki gözü de kör olan tarlakuşunu bir kafese koyarlar. Mavi, açık, duru göklerde özgür uçmaya alışkın kuş, gözlerini örttüğünü sandığı kapkara paçavrayı, tırnaklarıyla parçalamaya çabalar ve zavallı, kendini bir kat daha yaralar. Karanlığın, gözüne yapışan bir paçavra, bir is ya da kurum değil, bir zindan olduğunu anlayınca, kanat hızıyla geceyi aşmaya, güne güneşe ulaşmaya çabalar. Çırpınır, çırpınır, her vuruşu katı kafese çarpar; acır, acır! Kara gece, aşılmaz bir kara duvardır. Uçucu kanatlarından kat kat güçlü, iç hızıyla ötmeye koyulur, öter, öter! Gecenin öte tarafında, gönlünün gününü güneşini, nur evrenini yaratır. Yine o mavi göklerine çıkar, ta altında ufuklara kadar ıssızlaşan yeryüzüne pırıl pırıl pullar gibi renk renk cıvıltısını döker, döker! Tanrı esirgesin duramaz; çünkü durunca karanlık, ökseci kuşçunun kara parmak ve avuçları gibi, varlığını kavramaya koyulur. Öteer, öter, yaradılışına bütün canını, gönül cömertliğiyle harıl harıl döktükten sonra, boynu bükük, şu dar dünyaya, kör gözleri açık, aramızdan şükranla ayrılır. O da, en kısa tanımıyla, iyi insana benzer. Aldığı kadarını, hâttâ aldığından daha fazlasını dünyaya verir.

Üsküdar tepeme yıkılmıştı. Hiçbir zaman o kapı, kapının çerçevesi, kapının önündeki basamak ve basamağın önündeki kaldırım taşları, bugüne kadar gözüme bu denli tatlı görünmemişti. İçimde şu yazıyı yazmak, bu resmi çizmek için kaç kez gündelik angaryalarımın tamamlanmasından duyduğum iç rahatlığıyla o basamağa basmıştım. Eve getirdiğim fukara, şu bu yiyeceklerin sevinciyle o kapıyı nasıl çaldığımı ve o eşiği nasıl aştığımı, hoşbeş etmek üzere gelen dostun adımlarını ve seslerini duyunca kapıya nasıl koştuğumu görür gibi oldum.

Bunlardan başka, daha birçok masum şeyler gözlerimin önünden geçti. Başımı kapıdan çevirdim.

Batan güneşte benim ve memurların beş uzun gölgesi önümde yürüyordu. Yaşamımda o anki güne kadar yaptığım ve yapamadığım şeyler aklımdan geliyordu.

x X x

ZİHİNSEL ŞEHVET

Her yazdığım başbapıt değildi, her satırımla hikmet yumurtlamıyordum. Ama, içtenlikle ve zihinsel şehvetle yazıyordum. Yazmadan duramazdım. Öyle zihinsel şehvetle yazıyordum ki; kalemim yazma hızıma ayak uyduramıyordu. Zaman içinde hep sıkıntısını çekeceğim gibi, hızlı yazmak istedikçe kaligrafim bozuluyor, harflerim küçülüyordu. Daha sonraki yıllarda dostlarımın, sözgelimi Azra'nın (Erhat) yazısını okuyamıyor, o da benim yazımı okuyamıyordu. Her ikimizin yazdıklarını birbirimize Şadan okuyordu. Şadan'a, bunu Azra'ya söylememesini öğütlerken, Azra da aynı şeyi yapıyordu.

Sık sık söylerim, söyleyenler de olur: Homeros'un kanatlı dizelerine karşın, benim kanatlı sayfalarım oluyordu.

Birkaç satır önce yazmam gereken bir şeyi anımsayınca, oraya sıkıştırmak ya da sayfayı yırtıp yeniden yazmaktansa, o şeyleri ayrı bir kağıda yazıp, ilgili yerin yanına yapıştırıyordum. Bu yüzden, benim sayfalarımı dosyalamak pek de kolay olmuyordu. İzmir yıllarımda Şadan bunun üstesinden gelecekti!

Öyle hızlı yazıyordum ki; zamana ve sayfa sayısına uygun olanı yayınlasınlar diye, bir yayın organına - değişik imzalarla - birden çok yazı verdiğim ya da aynı zamanda birkaç dergi ya da gazeteye ayrı ayrı yazı(lar) verdiğim çok oluyordu.

Acaba, bu yazdığım ve yayınlanan bir yazımdan ya da yazılarımdan ötürü mü karakola götülüyordum?

Yolda meraktan çatlıyordum. Niye, niye, niye tutuklanıyordum? Çünkü bu, tutuklanmadan başka bir şey olamazdı.

Yanımdaki memurlardan yanıt almam olası değildi.

Üsküdar karakolu mu, merkezi mi her neyse, oraya vardık. Orası, Doğan-

cılar inişinin aşağıda, düzlüğe eriştiği yerde, iki yol arasındaydı. İki yol birleşiyor ve karakol, sivri bir çıkıntı oluşturuyordu. Oraya varınca, masa başında oturan birinin önünde durduk. Oraya niçin getirildiğimi sordum.

- Ankara İstiklal Mahkemesine gideceksiniz dedi.
- Neden? diye sordum.
- Vallaha biz bilmiyoruz. Orada öğrenirsiniz, diye yanıt verdi.

Öp babanın elini! Karakolun arkasında daracık bir oda vardı. İstiklal Mahkemesinin adı korkunçtu. Oraya gidenlerin çok azı kurtuluyordu. Sanki, önünde açılan bir uçurumun içine, tekerlene tekerlene düşüyordum. Çıldırmak işten bile değildi. Karakola doğru yürürken, oraya niçin götürüldüğümü merak ediyordum. Şimdi de, İstiklal Mahkemesine niye gönderildiğimi meraka koyuldum. Ne denli kötü olsa da, insan durumu bilirse, ilk sarsıntıdan sonra kendisini toparlar. Felaketi beklemek, felaketin kendisinden bin beter olur.

Sanki birdenbire omuzlarımda ayrı düşünen iki baş peydahlanmıştı. Kendimi zorlaya zorlaya, kendime bir suç buluyor; "Ha, evet bu olacak" diyor, sonra da İstiklal Mahkemesine gönderilmeme uygun suç işlemediğimi düşünerek "Yahu sen deli misin? Hayır, hayır olamaz. Bu suç değil ki!" diyordum. "Evet"le "hayır" arasında testere gibi gidip geliyordum.

Geceleyin karakola, bağırıp çağıran sarhoşlar getiriliyordu. Adamlar, bir gece tutulacakları için sızlanıp duruyordu. Bense, "Ne mutlu adamlara. Yarın salıverilecekler" diye geçiriyordum içimden.

Sabaha karşı kapı açıldı. Kapı çerçevesinde kararan büyük bir gövde:

- Haydi, gidiyoruz, dedi.
- Nereye gidiyoruz?
- Haydarpaşa'da, Ankara trenine.

Sırtıma paltomu geçirdim. Ankara'da Cebeci istasyonuna varana dek, cebimde bayram şekeri paketleri bulunduğunun ayırdına varmadım. Bunları ve birkaç öteberiyi alıp eve giderken ne kadar mutluydum.

Aklımdan, son zamanlarda gazete ve dergilerde yayınlanan yazılarım geçti. Onlarda suç öğesi bulunamazdı. Hem ortalıktaki kargaşayı düşünerek yazmıştım, hem de onları yayınlayan M. Zekeriya Sertel, kendisinin de sık sık söylediği gibi, Matbuat Umum (Basın-Yayın Genel) Müdürlüğü yapmış insandı. Hangi yazının sakıncalı, hangilerinin sakıncasız olduğunu ondan iyi kim bilebilirdi?

Böylelikle Haydarpaşa garına vardık. Trenin kalkmasına hayli vardı. "İstiklal Mahkemesine niçin gidiyordum?" İşte bu soru, zihnimi burkan bir işkence olarak süregidiyordu.

Beni Ankara'ya götürecekler ve işlediğim bir suçtan ötürü beni yargılayacaklardı. Peki ama, o suç neydi? Yargı(cılar), eylemlerimden hangisini suç sayıp beni yargılayacaktı? Öyle ya, mahkeme, eylemlerinden dilediğini suç sayar ve ona dilediği cezayı verirdi...

Orada beklerken, M. Zekeriya sökün etti. Beni görünce yüzü güldü:

- Merhaba yahu, Ankara'ya gidiyoruz, dedi.
- Niçin gidiyoruz?
- Senin yazdığın bir hikâye var ya, onun için.
- Hangi hikâye?
- Şu, idam edilen asker kaçaklarıyla ilgili.

Onun yüzüne şaşkınlıkla baktım. O ise, güle güle:

- Senin yazında bir şey yok ama, aksi zamana rastladı da onun için sorun yaptılar, dedi.

Şimdi, gelenek olduğu üzere M. Zekeriya'yı suçlamam gerek. Gözden düşenin dostu olmazmış.

Doğuda karışıklık olduğu için o hikâyenin, daha doğrusu bir anlamda röportajın sakıncalı sayılabileceğini söylediğimde o:

- Sen mi daha iyi bileceksin, ben mi?

Kalebentliğe (sürgüne) yol açan yazı, Resimli Hafta Dergisinin 13 Nisan 1925 tarihli sayısında, "Hüseyin Kenan tarafından yazılıp resimlendiği" duyurusuyla yayınlanmıştı. "Hüseyin Kenan"ın, kullandığım takma adlardan biri olduğunu saklayacak değildim elbette. Bazı kaynaklarda yarım yamalak, bazı dergi ve gazetelerde tümüyle yayınlanan yazı - kimi eskimiş sözcüklerin yerine Türkçeleri konulmuş olarak - şöyledir:

"Hapishane'de İdama Mahkum Olanlar
Bile Bile Asılmaya Nasıl Giderler?"

«Genel savaşın sonlarına doğru tüm ülke asker kaçaklarıyla dolmuştu. Bu duruma engel olmak isteyen «iş ermiş»leri, ikide bir şiddet önlemine başvururdu. Epeyce zamandır Türkiye'nin birçok kentinde «başkalarına etkileyici ibret» olsun diye, birçok kaçak asılırdı. Hayatlarına sonverilen bu kaçaklar, kendilerinden önce yargılanıp salıverilen kaçaklardan daha suçlu değildiler. Bunların siyaset alanına sürülmelerinin biricik nedeni, baştakilerin kızacakları zaman, kendilerinin - rastlantı sonucu - tutuklu bulunmuş olmalarıydı. Dahası var: Kaçaklar, görünüşte yargılanırlardı. Ancak üzülmesinler diye olacak, savaş divanları kendilerine hükmü tevhim etmezlerdi (bildirmezlerdi). Bunun için bu zavallılar, yargılamanın bir sonraki oturumunu beklerlerken asılmağa götürülürlerdi.

Sonbahar sırasındaydı. Kunduzlu Mehmet, Karacaörenli (Karacaviranlı) Koca Yunus, Balta Mahmut ve Işıklarlı Ümmet (Âşıklarlı Himmet) bir akşam önce, yargılanmalarının gelecek oturumunu bekleyerek, ne kadar şen ve kaygısız, vakitlerini geçiriyorlardı. Öyle ya; bunların ne kaygısı olabilirdi? Kendileri hapishanede bulundukları üç-dört ay süresince, yirmişer, yirmibeşer kez kaç-

mış olan kaçak sanıkları, yargı sonrası, en hafif hapis cezası bile görmeden salıverilmişlerdi. Yirmişer kez kaçanlar salıverilince, yalnız iki kez kaçmış olan kendileri mahkûm edilecek değillerdi ya!

Ne var ki; o günün akşamına doğru, kaygısızlıkları üzerine acı bir kuşku çöktü. Mahpusların akrabası, karıları, çocukları kendilerini görmeye ya da kendilerine birşey getirmeye gelince, «kapıcı» denilen mahpuslardan biri, kimin akrabası gelmişse onu iç kapıdan, «yangın var!» ünlemesine benzer bir tavırla ünler, yani çağırırdı. Kapıcının bu sinirli, hazin ve sürekli «ünleyişi,» soğuk ve yüksek duvarlar arasında yankılanarak, her ne kadar bir ağlayışı andırırsa da, yine de mahpuslara haz vermekten uzak kalmazdı. Bu hazin ses onlara hapishaneye, ölü mezara gömüldüğü gibi gömülmediklerini anımsatır, dış dünyadan kendilerini arayan, soran, hâttâ seven insanlar olduğunu tekrar ederdi. Bu akşam tüm tutukluları ve özellikle savaş divanı tutuklularını üzen şey, bu ünleyişin birdenbire kesilivermesiydi. Birçok deneyimlerle saptanmıştı ki; ünleyen kesildi mi, müthiş bir facianın gerçekleşmesi kaçınılmazdır! Her ne zaman bazı mahkûmlar idam edi-lecek olsalar, idamlarından bir gün önce, haber alarak üzülmesinler diye, hapishane müdürlüğü ziyaretçilerin mahkûmlarla konuşmasını yasaklardı. Sözümona böylece, kentte dolaşan idam söylentisi, mahkûmlara duyurulmayacaktı. İşte birdenbire Kapıcı'nın ünlemesi kesilivermişti.

Ama, ertesi gün birkaç kişinin asılacağı duyulmasın diye alınan bu önlem - birçok kez görüldüğü üzre - mahpuslara, şafaktan önce içlerinden bazılarının asılacağını bildirirdi. Asılacak olanların kaçaklardan olması baskın olasılıktı. İşte, dört delikanlı kaçağın beynine kuşku girmişti. Acaba içlerinden hangisi şafaktan önce asılacaktı? Bu bilinmezi çözmek için kullanılması gelenekten olan araç, «altın anahtar»dı. İşte, bu çaresizler de o yola başvurdular ve gardiyanlara dolgunca bahşiş verdiler. Gardiyanlar da kentin tüm alanlarını gezdiler. Bazı alanlara dikilmekte olan darağaçlarını saydılar. Otpazarı alanına üç darağacı dikiliyordu; kentin yukarı kesimindeki bir alana da tek bir darağacı kurulmuştu. Demek darağaçları dört tane idi. İşte o zaman zavallı Kunduzlu Mehmet, Kocaörenli Koca Yunus, Balta Mahmut ve Işıklarlı Ümmet anladılar ki, asılacak olan insanlar, ta kendileridir.

Bu anlayış üzerine bu dört çaresiz, canhavliyle kapıya yaklaştılar. Fakat kapıdan, zor kullanarak çıkmak mümkün değildi. Duvarlara baktılar; duvarları tırmanmak da olanaksızdı. Her ne kadar kurbanlık koyunlar gibi boğazlanmak istemedilerse de, kendileri için hiçbir çare, hiçbir umut kalmadığını görünce, üzgün, döndüler. Tevekküle o günlerini beklemeye karar verdiler. Kendilerinin idamına neden olan suçtan çok daha ağırını işlemiş olanların kayıtsız koşulsuz salıverilmiş olduklarını düşündükçe acıları artıyordu. İşte, önemli cinayetler işlemiş canileri salıverdikleri ve kendi benzerlerini tahliye ettikleri hâlde, pek genç yaşlarında çirkin, soğuk ve şanssız bir ölümle öldürüleceklerdi. Ama bu ölümsüz ruhlu insanlar için ağlamak, çırpınmak, yakınmak ve yalvarmak, bir

an için bile akla gelemeyen şeylerdi. Avcı «Bak kaçıyor!» demesin diye yavaş yavaş çekilen bazı yaralı canavarlar gibi, bunların her tavrında ağır davranış, me-tinlik ve sessiz bir anlam vardı. Bu erler, ertesi günü asılacaklarını anlayınca, öncelikle gidip yıkanmışlardı. Ölümü ve öte dünyayı, gönülleri kadar temiz olarak karşılamak istiyorlardı. Bu zavallı dörtler, tekmil eşyalarını sattılar; başlarındaki fesi, sırtlarındaki camadanı, ayaklarındaki kalçınları (üstüne başka şey giyilmek üzere abadan ya da meşinden yapılmış çizme biçiminde ayak giysisi. Derleyenin notu) bile! Bu satışa karşılık aldıkları paraları da, tutukluların en fakirlerine dağıttılar. Sonra koğuşun bir köşesine toplandılar ve kendilerini ziyarete gelen öteki tutuklulara karşı davranışlarını hiç değiştirmediler. Kendilerine gelen herkese, yerlerinden kalkarak yer veriyorlar ve ellerini göğüslerine koyarak selam veriyorlardı. Avutulması gereken sanki kendileri değilmiş gibi, kendilerini ziyarete gelenleri onlar, «Ne yapalım? Zararı yok...» gibisinden sözlerle avutmaya çalışıyorlardı.

Ne zaman ki gurup yaklaştı ve koğuşların kilitlenme vakti geldi. Aşağıdaki avluda gardiyanın «Mahpuslar dama!» (yani koğuşa) feryadı ve anahtarla kilitlerin çıngırdayışı duyuldu. Damlar kilitlendi. Koğuşların pencerelerinden ancak Karahisar'ın kara ve kuru kayasının tepesi gözüktü. Ve bu kayanın üstüne Alâeddin Keykubat'ın yaptırdığı surlar ve kaleler seçildi. Batan güneş, Keykubat'ın burçlarını kana boyadı. Evlenmeye eğilimli olan bakireler akşamları kuleye çıkıp; «Bahtım; kocaya gidecek vaktim!» diye feryad ederlerdi. Sanki pek uzak ve aşırı bir çevreden gelen bu çığlıkları zavallı dörtler duyunca, bir şeyler, yaşadıkları bu son günün ölümüne ağlıyor sandılar. Bu ölen gün, bu gurup, son gün, son gurup idi. Şimdi gece gelecekti.

Sonra? Günü, şafağı bir daha göremeyeceklerdi. Yirmi yaşlarında olan Yunus, Mahmut ve Himmet, gece düşündüler, düşündüler, birçok cıgara içtiler. Ama sonunda genç bedenleri doğanın yüküne dayanamadı ya da Tanrı onlara acıdı da, işkencelerini kısaltmak için uyku yolladı! Kısacası zavallılar, pencerenin yanına başlarını dayayıp uykuya daldılar. Yalnız, yirmi altı yaşında olan Kunduzlu Mehmet ise, pencerenin yanına oturdu. Nasıl şafaktan önce ana kuşlar, yavrularına besin bulmak için uyanır ve içinde yavrularının bulunduğu yuvanın yanındaki dala konarak, şafağın sökeceği yere bakarsa, Kunduzlu Mehmet de öyle ufka bakıyordu.

Ama şafağı değil, artık gecenin yoğun karanlığını görüyordu. Bir an için o karanlık aydınlanmaya başladı ve hızlı bir düş görüyormuş gibi, yirmi altı yıllık hayatının önemli olayları gözünün önünden geçit resmi yaptı. Doğduğu zaman, merhum anası, onu öteki insanlar gibi severdi; onun için ağlar, çırpınırdı. Çocukluğunda kendisine en çok etki eden şeylerden biri, ağabeyinin «Ben bir Köroğluyum dağda gezerim, uçan kuştan hile sezerim» türküsü idi. Böylesi kahramanlığa tutkun bir çevrede yetişmişti.

Seferberlik ilân edilince Mehmet, askere alınmıştı. Savaş sırasında Çanakkale'de defalarca yaralanmıştı. Uzun yıllar boyunca kendisi, köyüne git-

mek için iki kez izin almıştı. Oysa çocuklarını çok özlerdi. O da etten, kemikten ve ruhtan oluşmuş bir insan değil miydi? Birinde, uzak sınır boylarına doğru trenle yollanırken tren, köylerinin ta yanıbaşından geçmişti, işte, yüz adım ötede köyünün evlerini, dahası kendi evinin çatısını görüyordu. Uzun zamandır görmediği yavruları ta şuracıkta, o çatının altında yaşıyordu. Ama gidip de geri dönmemek vardı. «Çocukları bir kez daha göreyim» dedi, arkadaşları, «Sen atlarken biz havaya ateş ederiz» dediler; çünkü, kim atlarsa, vur emri vardı. Sonunda trenden atladı. Bu, işte kaçma olayı olmuştu. Şimdi de onun için asılacaktı. Derken uzaktan zincir şıngırtısı duyuldu. Bu korkunç ses onu ve arkadaşlarını zincirleyecek ve götürüp asacak olan jandarmaların yaklaşmakta olduklarını bildiren meşum bir haberdi. Zaten şimdi dış avluda adımları, hâttâ sesleri bile duyuluyordu. Biraz durakladılar. Dış avludan iç avluya giren kapıyı açıyorlardı. İşte gözüktüler. Artık tahta merdivenlerde ayak sesleri güm güm ötüyor, kısa kısa buyruklar veriliyordu. Koğuşun kapısı kurcalanıyor ve haşin madenî çatırtılarla kapının kilitleri ve ağır sürgüleri açılıyordu. Açık kapının çerçevesi içinde duran bir karaltı, adları okuyordu. Kunduzlu, metin tavrı ve fakat ana şefkatiyle arkadaşlarını uyandırdı. Onlar uyanınca anladılar. «Bismillah» diyerek kalktılar. Sonra bu dört kahraman (Balıkçı, bu kahraman sözcüğünün yazıya Z. Sertel'ce eklendiğine inanırdı. D.N.), koğuşta bulunan öteki tutuklularla kucaklaşarak helâlleştiler. Gidip kelepçeleri, prangaları, zincirleri taktırdılar. Dimdik ve emin adımlarla yürüyerek hem hapishaneden, hem de hayattan uzaklaştılar...

Onlar ölüme değil, sanki düğüne gidiyorlardı. O kadar metin, o kadar vakur yürüyorlardı. Karakuşî bir emrin kurbanı olarak öldürülecek olan bu dört Anadolu çocuğunun ölümü alaya alan vakur tavırları, bana, hapishanede yaşayanların yeni bir yönünü gösteriyordu. Burada ne bahadırlar, ne değerli insanlar da vardı.

Onlar öldüklerine değil, gürültüye gittiklerine yanıyorlardı. Hapishanede gerçek katiller keyif sürerken, onların öldürülmesi... İşte, zavallıları öldüren asıl manevî ıstırap buydu. Gittiler ve bir daha da gelmediler. O gece tüm hapishane, onların yasını tuttu...»

İSTİKLAL MAHKEMESİ'NDE "ALİLER DİVANI" ÖNÜNDE

İstiklal Mahkemesi karşısında (Zekeriya Sertel'le) birlikte yargılanmamızı sözcük sözcük, tümce tümce aktaracak değilim.

Salona girmeden önce, mahkeme koridorunda Nebizade Hamdi Bey, yanımıza sokularak, alçak sesle; bir muştu veriyormuş gibi:

- Sizi idama mahkûm edecekler ama, asmayacaklar!...

Bu söze sevinmemiz mi gerekti, üzülmek mi? Hem, İstiklal Mahkemesi bu. Ne karar vereceği önceden bilinebilir mi? Mahkeme, seçtiği bir eylemi seçer ve o eylemciye dilediği cezayı verir. Üstelik, doğudaki kargaşa yüzünden bu mahkeme, Savaş Divanı ya da Örfi İdare (Sıkı Yönetim) mahkemesi gibiydi.

Ağır adımlarla mahkeme heyetinin (kurulunun) dört alisi göründü. Yani Afyon Ali (Çetinkaya), Zırh Ali, Kılıç Ali beyler, bir de savcılık görevi gören Necip Ali beyler göründü.

Ben Fransa'daki, İngiltere'deki adliye dairelerini gördüm. Onların 10 tanesini üstüste koysalardı, o ufacık kutucuk medrese odasının görkemine asla ulaşamazdı.

İstanbul Ticaret Okulunda haftada bir ya da iki gün, İngilizce ders veriyordum. 60 kadar öğrencim, 60 kadar imza ile İstiklal Mahkemesine telgraf çekmişler. Benim iyi bir insan olduğumu, beni çok sevdiklerini ve kendilerinin benden yoksun bırakılmamasını rica etmişler. İnsanca bir sempatiydi bu, insanın hoşuna gider. Fakat İstiklal Mahkemesi, böyle şeyleri tanımazdı.

Anımsadığımca, Mahkeme Başkanı Kel Ali (Çetinkaya) ile aramızda söyle bir konuşma geçti:

A(li): Adınız, sanınız?

B(en): Cevat Şakir. Takma adım Hüseyin Kenan.

A: Babanızın adı?

B: Babam Şakir Paşadır. Sadrazam Cevat Paşanın kardeşidir.

A: Nerede oturuyorsunuz?

B: İstanbul'da.

A: Karahisar olayında bulunan siz misiniz?

Korktuğum başıma gelmiş, Çetin Ali beni tanımıştı. Söz konusu kaza sırasında kendisi Afyon Jandarma Komutanıydı ve olayı biliyordu. Yalan söyleyecek değildim:

B: Evet efendim.

A: O zaman mahkûm oldunuz değil mi?

Ben: Evet efendim. 15 yıla mahkum oldum, yedi yıl mahkûm kaldıktan sonra kurtuldum. Yanlış yorumlara yer bırakmamak için takma ad kullanıyorum.

A: Avrupa'da bulunmuşsunuz.

B: Evet, Avrupa'da epey vakit geçirdim. Robert Kolej'de ve Oxford Üniversitesi'nde çalıştım.

A: Bu hikâye ile demek istediğiniz nedir?

B: Bir şey istediğim yoktur.

A: Resim ve hikâyelerden ne alıyorsunuz?

B: Resimlerden 50-60 kuruş, hikâyeler için de iki buçuk lira alırım.

A: Bu hikâyeyi ne zaman yazdınız?

B: Bir konuşma sırasında söz ettim, Zekeriya Beyin uygun görmesiyle yazdım, ona verdim.

A: Bu memlekette olağanüstü bir durum var. Böyle bir hikâye yazmakta ne yarar görüyorsunuz?

B: Hiçbir yarar görmüyorum. Okurun ilgisini çekeceğini sandığım için yazdım. Olay, 10 yıl kadar önce geçmiştir. Asker değilsem de, askerliğin onurunu bilirim.

A: Siz kendinize onlardan şeref payı çıkaramazsınız.

(Yargıcın sözü ağırdı: Hiçbir yargıcın, hüküm giymeden, hatta hüküm giydikten sonra bile böyle suçlamada bulunmaya hakkı yoktur.)

B: Efendim. Kendim gördüm. Giysilerini sattıklarını ya da yoksul mahkûmlara dağıttıklarını gördüm.

A: Bunlar, gerçekten mi ölüme koşa koşa gidiyor?

B: Böyle hareket etmeleri işitilmemiş bir olay olduğu için, okurları ilgilendirir.

A: Bakın şu son cümleye: İdam olunan dört kişiye "kahraman" diyorsunuz!

Bu sözcüğü ben yazmamıştım. Zekeriya'ya baktım, suçu üstlenecek gibi görünmüyordu. İtalyanlar, "Şairler güneşi o denli çok kullandılar ki, güneşi tüketti" derler. Ben de "kahraman," "şanlı" gibi sözcükleri kullanmam. Ama "aman efendim," "sepet efendim," "ben yazmadım" diyecek değildim. Zaten olmuştu olacak, kırılmıştı nacak.

B: Evet, ben yazdım, dedim.

Heybetli Reis, bana ve Zekeriya'ya başka sorular daha sordu ama, onları aklımda tutmamışım.

Savcının da görüşü sorularak muhakeme ertesi güne (28 Nisan 1925 Salı gününe) bırakıldı.

Mahkemede Savcı Necip Ali (Küçük Ali), o zamanın Basın Kanununa göre iki ay mı, üç ay mı hapisle cezalandırılmamızı istedi. Bizi dışarı çıkardılar. Yüreğimde korku adına bir şey kalmamıştı. "Ne yaparlarsa yapsınlar" diyordum. O yaşa gelene dek, dünyanın cennet olmadığını öğrenmiştim. İçeri çağırdılar. Savunma sırası bana gelmişti:

- Reis Beyefendi! Eski mahkumiyetimden sözedildi. Katl, taammüden (önceden tasarlayarak) olmasa bile idamı gerektirir. Oysa bendeniz, 15 yıla hüküm giydim, yedi yıl sonra tahliye edildim. Kardeşlerim tüm ayrıntıları biliyor ve suçsuzluğuma inanıyor.

Mahkeme heyeti, bilinen girişten sonra; "... kamuoyunun zihnini karıştırmak amacıyla, ustaca yazıldığı" gerekçesiyle, Ceza Yasasının bilmem kaçıncı maddesinin bilmem ne fıkrası gereğince ikimizin de üçer yıl kalebentliğine ka-

rar verdi. "Kalebent"lik, Osmanlıdan kalma, bir kale içinde kalıp, belli zamanlarda ilgili makama imza vermek biçiminde uygulanan bir cezaydı. Zekeriya (Sertel) ünü hayli yaygın olan Sinop'a sürüldü. İkimizin aynı kalede bulunması uygun görülmediği için olsa gerek, benim o zamanlar pek adı sanı duyulmadık Bodrum'a sürülmem uygun görüldü. Yine bu dünyanın yaşayanları arasındaydım. Daha sonra, Dahiliye Vekaletinden (İçişleri Bakanlığından) Ankara İstiklal Mahkemesine yollanan yazıda, benim "açıkgöz bir insan olduğum" gerekçesiyle, kaçmamam içinönlem alınması buyuruluyordu.

Aynı suçlamadan, aynı süre sürgün cezası aldığımız halde, Zekariye Sinop'ta ev kiralamış, ailesiyle birlikte oturuyordu. Bense, artması olası verem hastalığıma karşın, ailemden uzak, perişan yaşıyordum. Durumun düzeltilmesini isteyen kısa bir dilekçeden başka, savcıya uzunca bir mektup yazdım. Mektupta, yıllar önce, işlemediğim bir cürümden ötürü cezamı çekip çıktığımı belirterek, özetle şunları yazdım:

"Bendeniz, Türk basın resimciliğini Avrupa düzeyine çıkardım. Bu küçük bir iş sayılabilir ama, öteki çalışma ve sanat dallarında herkes benim gibi çaba gösterseydi, ülkemizin genel görünüşü bambaşka olurdu." (...) Bendeniz neredeyim, Kürt isyanı nerede? Orduyu isyana teşvik nerede?

İstiklal Mahkemesi kararlarının değişmesi, cezanın kaldırılması mümkün olmadığından, sürgünümün geri kalan bir buçuk yılını İstanbul'da geçirmeme hükmolundu. Gerçi asıl memleketime, İstanbul'a, ailemin yanına dönecektim ama, Bodrum'dan ayrılmadan Bodrum'dan ayrılma hüznü çökmüştü içime. Sürgünümün kalan kısmını tamamladıktan sonra, Bodrum'a döneceğimi düşünüyordum...

Orada otururken yaşamım gönül gözümden aşama aşama geçti. Çarşıdan bir şeyler alarak fukara evime dönüğüm, güneş batarken Fatih yangın yerinden, dergâha jandarmasız ve kelepçesiz yürüyüşüm. Odama kapanıp Nibelungen ve Giyom-Tel "ouverture"lerini dinleyişim. Her günkü yaşamda her gün yinelenen "'routine"i bile cana yakın geliyordu. Eski şairler, "Geçmiş mutluluk ve sevinçlerin keder içinde anımsanmasından acısı yoktur" derler. Ne doğrudur!

En çok da anamı düşünüyordum. Onun sevecen, melek gibi yüzünü! Sevgimiz, yaşam boyu sürecekti. O öldükten sonda da onu sevmeyi sürdürecektim. Mahkeme penceresinden, mavi göklere dalmıştım. Dışarıda tüm sevinç ve acıklılıklarıyla koca yaradılış vardı.

Mahkeme, kararını vermek üzere bizi dışarı çıkarttı. Bir köşede bekletildik. Yargı salonunda bir takım fiskoslar oldu. Orada beklerken, meraktan yüreğim güm güm çarpıyordu. Çok yorulmuştum. "'Artık ne yaparlarsa yapsınlar" diyordum. Evet, yapılan haksızlıktı. Ama o zamana dek haksızlığa uğramamış mıydım? O yaşa gelinceye dek, dünyanın, çocukluğumda sandığım gibi, cennet olmadığını öğrenmiştim.

BODRUM KALEBENTLİĞİ!

Dört beş dakika sonra içeri çağrıldık.

Heyecanlı mıydım, anımsamıyorum.

Mahkeme, Zekeriya'yı Sinop'a, beni Bodrum'a, üçer yıl süreyle sürgüne mahkum etti. Şöyle böyle anımsıyordum: "Kalebentlik," Osmanlı'dan kalma bir cezaydı. Mahkum, gündüz kale içinde serbest kalıyor, akşamları yetkili bir makama, işte kaymakamlık ya da karakola gidip imza veriyordu. Bu yüzden ceza, kalesi olan bir yerde çekiliyordu. Ama zaman içinde kent, kale dışına yayıldığı için, ceza, kent içinde serbest dolaşma biçiminde uygulanıyordu.

Malum, mahkemede gülünmez ama ben, bırakın gülmeyi, zil takıp oynayacak gibiydim. Mahkeme kurulundaki "Ali"ler, gözümde birer meleğe dönüştü. Gözüm bir kamaşıyor, bir kararıyordu. Tıpkı, Welles'in "Körler Ülkesi" öyküsündeki gibi:

Welles ya da öyküsünün kahramanı, dağlarda av avlayıp kuş kuşlarken, yolu bir vadiye iner. Hayran olunacak bir yerdir orası. Koklanmamış çiçekler, tadılmamış yemişler. Tam bir İrem (cennet bahçesi).

- Sonra yine gelir, rahat rahat dolaşırım, diyerek çıkmaya davranır. Gelgelelim, vadiden çıkış yolu yoktur. Sanki bir kuyunun içindedir. Her yan, çıkılmaz sarp kayalık. Ne yapayım, diye düşünürken, uzaktan, baltayla odun kesme sesi duyar. Oraya varıp:

- Hey ahbap, der, buradan nasıl çıkarım? diye sorar.

Adam döner ki, kördür, pardon - körün gözü olur - bunda göz yoktur. Yüzünde göz yeri bile yoktur. Dümdüzdür yüzü. Adam:

- Çıkmak mı? der şaşkın şaşkın, buradan çıkılmaz ki, dünya buradan ibarettir.

Bizimki, biraz önce geldiğini söyleyince gözsüz adam:

- Neee, yukarıdan mı geldin? Yoksa sen uzaylı mısın?

Gözsüz adam, öykümüzün kahramanına:

- Sen iyi sesli bir adamsın, der, sesimi izle!

Düşerler yola. Az sonra, köy mü diyelim, kasaba mı, öyle bir yere varırlar. O yerleşim yerinin tüm insanları aynı, yani gözsüzdür.

Çaresiz, bizimki de yerleşir oraya.

Her gün, çıkış yolu ararken, bir yandan da oralı - gözsüz - bir kıza eğilim duymaya başlar. Ya buradan çıkabilirse? Kızı bıraksa olmaz, kendi ülkesine götürse elalem ne der?

Daha fazla dayanamayıp, kıza:

- Benimle evlenir misin? diye sorar.

Kız:

- Olabilir ama senin bir rahatsızlığın var. Arada bir "şuraya bak" diyorsun , "yeşil, sarı" diyorsun. Bunlar hastalık belirtisi. Ülkemizin doktorları seni kontrol etsin. Hastalığın tedavi edilebilecek (sağaltılabilecek) bir hastalıksa, evlenirim. Niye evlenmeyeyim? Sen iyi sesli birisin...

Körler ülkesinin doktorları, kahramanımızı masaya yatırıp konsültasyona, doğal olarak elle muayeneye başlar. Bir ara, içlerinden biri:

- Bulduuum, diye haykırır, hastamızın alnının ortasında ıslak iki çukur var, onları kapatırsak, bir şeyciği kalmaz... Öykünün sonu mu?

Onu size bırakıyorum...

Sözü nereye saptırdık. Demem şu ki;

Cehennemden cennete geçmiştim sanki. Kısa süre önce, Nebizade Hamdi'nin "muştu" diye verdiği kara haber, bir mutluluk haberine dönüşüvermişti. Az önce gözüme umacı gibi görünen mahkeme heyeti (kurulu) üyeleri, işte tüm "Ali"ler, birer meleğe dönüşüvermişti. Utanmasam, boyunlarına sarılıp, hepsini öpecektim...

Ne var ki; cezanın adını duymuş olmakla birlikte, nasıl uygulanacağı konusunda pek fazla bilgimiz yoktu. Bu cezayı çekerken ölenler olduğu söylentileri dolaşıyordu ortalıkta. Cezanın uygulanması, uygulayana göre değişiyordu. Kimi savcı ya da öteki yetkililer, suçluyu, kale içinden dışarı çıkarmazken, kimi yetkililer daha toleranslı davranıyor, suçlunun kent içinde özgürce dolaşmasına izin veriyordu.

O güne dek, Bodrum adı pek duyulmamıştı. "Bodrum" sözü insana, zemin katların rutubetli (nemli) havasını çağrıştırıyordu. Sonraları bunun, Sen Peter şövalyelerinin buraya verdiği "Peterium"dan geldiğini akıl edecektim.
Bodrum nasıl bir yerdi, beni nasıl bir "kalebentlik" bekliyordu, oraya varınca öğrenecektim..

Şunu biliyorduk: Zekeriya, Platon'un "şu bizim delibozuk Sokrates" dediği, İskender'e, "gölge edip durma, defol" diyebilen Diogenes'in kentine, bense "Historia" yazarı, Tarih Babası Herodotos'un memleketi Halikarnassos'a gidecektik.

Bakalım, Sıfırdan (İsa'dan) Önce IV. Yüzyıldan günümüze neler değişmiş, neler aynen kalmıştı.

Bekleyecek ve görecektik...

İZMİR NİYETİNE

Trene, elbette üçüncü mevki vagona bindik. Ben ve jandarmalarım. Eh, İzmir'e gidiyorduk. Orada deniz vardı. Yaşasın Akdeniz. İlk hedefimiz Akdeniz'dir! Tren, saban işlemez bozkırlardan geçiyordu.

Yanımdaki jandarmalardan biri, Anadolu bozkırı gibi yanık bir türkü çığırmaya durdu:

"Ooof, aman aman Bergama,
Bergama, kazan kazan ver bana.

Ooof, aman aman Menemen, Menemen,
Ben bu işe gelemem.

Ooof, aman aman İzmirlim, İzmir'im,
Alın beni gezdirin... "

Türkü böyle, İzmir ve yakın şehirleri anarak sürüp gidiyordu. Her istasyonda trenden inenler, trene binenler oluyordu.

Bir istasyonda trene biri yaşlı, biri gencecik iki kadın bindi. İkincisine "kadın" diyemem. O, açılmak için güneşi mi bekliyordu ne! Kız kompartmana girer girmez çekim odağı oldu. Herkes kıza bakıyor, ama "gözüm kaymasın" diye düşünerek başını başka yöne çeviriyordu. O kızda, olağanüstü bir güzellik vardı. Herhalde Kleopatra, gençliğinde böyle bir şeydi. Gözlerimi ondan ayıramıyordum.

Kız, bakışıyla kompartmanı çepeçevre süpürürken göz göze geldik. İki ayrı elektrik akıntılı tel uçlarının birbirine değince, çatt diye kontakt yapmaları gibi bir şey oldu. Bakışlarımızın uzamasına dayanamadık. Hani, insan, parmağının ucunu ateşe dokundurur da, parmağı yanınca hızla elini nasıl çekerse, bakışlarımızı başka yana çevirdik. Eh, bu da, pencereden görülen yaradılış kadar yaradılıştı yahu!.. Bir bakıma, inatla başka tarafa bakış, birbirine bakışın tam karşıtı olduğu için, inatla birbirine bakışın aynısıydı bu.

Sanki hiçbir şey olmamış gibi, bakışlarımızı yavaş yavaş çevirmeye başladık. Ama gözlerimiz şırakk diye birbiriyle buluştu. Bu kez biraz daha uzunca süre bakıştık. Yine dayanamayıp, başka yönlere baktık. Üçüncü bakışma, az önce başlamış olan işi adamakıllı geliştirdi. Kızın bütün kanı yüzüne çıktı. Nasıl bir yavru kuş, ilk uçuşta kanatlarına güvenirse, kız da kadınlığına güvenir olmuştu. Kompartmana pısırık olarak giren gonca, açılıvermişti.

Kız, anasıyla çıkarken bana, "Sen gelmiyor musun?" diye sorar gibiydi. Ama korumalarım (!) jandarmalar, ama kollarımı birleştiren kelepçeler?

Anasıyla trenden inerken, genç kızın bakışında cennetimsi bir hava vardı. Tren, neredeyse her istasyonda duruyordu. Durulan yerlerin adlarıyla değil,

kendileriyle ilgiliydim. Tanıdığım nice insan vardır ki; adlarını unutmuşumdur. Adını bilmekle o insan tanınmış olur mu?..

Afyon'a Zorunlu İniş...

Artık sular kararıyor, karanlık basıyordu. Afyon'a gece girdik. Jandarmalar burada ineceğimizi söyledi. Şaştım:

- İzmir'e gitmiyor muyuz?

- Evet, gideceğiz.

- Burada ne diye iniyoruz öyleyse?

- Bize Ankara'dan yalnızca Afyon'a kadar yol parası, navlun verdiler. Buradan İzmir'e gitmek için, harcırahımızı buradan alacağımızı söylediler. Yarın onu alacağız...

Çaresiz, tavan arası gibi bir yer bulup, güç bela sığıştık. Düşümde, özgür olduğumu gördüm. Ama uyanınca...

Sabah kalkınca, pencereden, zarif bir piramit gibi mavi göklere yükselen kara Afyonkarahisar kalesini gördüm. Volkanik bir tepeydi bu. Bazalttan. Daha önemlisi, Hititler döneminde - ki o zaman adı Willusia idi - Anadolu'nun en heybetli kısmet kayası idi. Evlenme çağı geçmeye yaklaşmış kızlar, böyle tepelere çıkar:

- Bahtıım, kocaya gidecek vaktim, diye ünlermiş.

Kızın çığırışını, ona talip olacak delikanlıdan başka kimse duymazmış. Züğürt tesellisi mi diyelim?

İşe bakın ki, ertesi gün Afyon'un pazarıymış. O nedenle, sabaha dek kağnı gıcırtıları, ağustos böcekleri gibi gıcırdayıp durdu. Kalkınca, jandarmalarla birlikte, para aramaya koyulduk. Jandarmalar beni bırakamıyor, nereye giderlerse beni de yanlarında götürüyordu. Hani, futbol maçlarında oyuncular, topu tekmeleyerek birbirlerine gönderip dururlar ya:

Daireler oyuncu oldular, biz de futbol topu!.. Tekmelenip durduk.

Bir sürü "yolluk," "hangi fasıldan vereceğiz," "ödenek var mı," "maliye," "defterdarlık," "jandarma dairesi" gibi sözler havalarda uçuşup duruyordu. O gün de, bir kuruş alamadan geçti. Üçüncü gün, jandarmaların yollukları alınabildi. İri bir boğanın sekiz köklü azı dişini sökmeye benzedi bu.

NİHAYET İZMİR

Tren İzmir'e yaklaşırken güneş battı. Güneş batarken, insanın içini bir hasret kaplar. İzmir'de nasıl karşılanacağımı bilmiyordum. Ne de olsa Ankara'dan bu yana, jandarmalarımla birbirimize alışmıştık.

Haymana ovasından gurbete çıkmış olan Mehmedin (benim), eve varıp rahat edeceğim, çoluk çocuğu göreceğim yoktu. Varacağım yer hapisaneydi.

Tren Karşıyaka'dan geçerken, asıl İzmir'in ışıklan pırıl pırıl yanıyordu. Şarkıdaki gibi, "bir ışık bahçesi" idi İzmir. Gökte tek tük yıldızlar vardı. Basmane garına vardık. Orada bir karaço (fayton) tuttuk. Jandarmalardan biri:

- Hapisaneye, dedi.

Ankara'dan ayrılmadan, İzmir'deki yakınlarıma mektup yazmış, beni hapisanede bulabileceklerini, bana uygun miktar para yollamalarını rica etmiştim. Kaç gündür bekliyorlarmış. Geldiler ama, içeri bırakılmadılar. Ben içeride, onlar dışarıda, pencereden konuştuk. Bodrum'a ne zaman gönderileceğimi sordular. İstiklal Mahkemesi mahkumu olduğuma göre, önemli (!) biriymişim. Vapurla gönderilemezmişim. Vapurdan atlayıp yüze yüze kaçmam tehlikesi varmış. Bu yüzden yaya, karakoldan karakola aktarılarak gidecekmişim. Akrabalarımın araya girmesiyle, tren olan yere trenle, olmayan yere otobüsle gitme izni alındı. Her ikisinin de bilet ücretini ben ödeyecektim.

Zaten nereden nereye gidecek olsak, jandarmaların bilet ücretlerini de bana ödetiyorlardı. Üstelik, her kezinde parayı peşin istiyorlardı. Kaçacağımı sanıyor olmalıydılar.

İzmir'de hoşuma giden bir şey, birçok güvercinin aynı anda ötmesiydi. İstanbul'dakiler hem farklı, hem de "Üsküdar'a gidelim" diye öterdi. Buradakiler daha sıcak sesliydi ve durmamacasına ötüyordu.

İzmir'de 20 gün kadar kaldım. "İzmir'de" derken, hapisanede demek istiyorum elbette. Bir sabah erkenden beni uyandırdılar:

- Kalk, trene gidiyoruz!

Parasını önden jandarmalara vererek bir karaço tuttuk. Doğru Alsancak garına. O sıralarda oradan trenler, adeta bando ile uğurlanırdı! Görevlinin biri düdük çalar, ötekisi boru öttürür, bir diğeri kampana çalardı. Biz de öyle kalktık. Kara trenle, Selçuk'tan Çamlık'a homurdana homurdana tırmandık. Çok geçmeden, Ortaklar'da durakladık. "Durakladık" diyorum, çünkü en fazla beş dakika oyalandık. Ora esnafı, beş dakikada hazır edilip müşteriye sunulacak çöp şiş diye pratik bir yiyecek icat etmişti.

Benim aklım, Germencik'teydi. Çünkü, yakın tarihimizin en ilginçlerinden "Sakallı Celal," İstanbul'dan bıkıp, bu Ege kasabasında kulübesine sığınmıştı. Hani şu; "Memleketi bu hâle ne getirdi?" sorusuna, "İlgililerin bilgisizliği, bilgililerin ilgisizliği" diye yanıt veren filozof!

Bu sırada oralı bir zengin, Avrupa'dan incir çöpü ayıklama aracı getirtmişti. Gelin görün ki; makinenin prospektüsü (broşürü) Frenkçe. Okumasını kim bi-

lecek? Derken, aklına bizim Sakallı geliyor:

- Sen fan fin fon bilirsin. Aleti çalıştır, ne kazanırsak ortak, demesin mi?

Öyle de yapılmış. Oluk gibi para akıyor.

Bizim Sakallı Celal, parayı ne yapsın? Kazandığını fakir fukaraya dağıtıyor, eğitim işlerine harcıyor.

Bu kez de dedikodu:

- Bu adam komünist herhâlde, baksanıza, bir yerlerden para geliyor, o da şuna-buna dağıtıyor .

Muhbir(ihbarcı)ler durur mu?

Gelsin zaptiye:

- Söyle, nerde?

Baskıncılar böyle diye diye şilteyi, sepeti, sandığı didik didik arıyor. Her kezinde Sakallı:

- Orda değil, diyor.

Zaptiyeler, silahı bizimkinin alnına dayayıp:

- Söyle, nerede? diye gürlüyor.

Sakallı Celal, sağ elinin orta parmağını kafasına dayayıp:

- İşte burda, diyor.

Germencik'i hayal meyal seçebildim. Çünkü, yolun iki yanı incir bahçeleriyle doluydu. Bir yerleşim yerinin ötekinden ayrımı yoktu.

AYDIN'DAYIZ

Aydın'a vardık. Bu şehir yanıp kül olmuştu. İşgal sırasında Rauf Yekta; "Aydın, Aydın / Yanıp yıkılaydın" diye bir türkü okumuştu. Yanık bir türküydü. Aydın'ın durumuna benziyordu.

Şehrin arkasında Aydın (Messogis) dağları uzanır. O dağın aklanında (yamacında) Topbaşı mı, Topyatağı mı derler, öyle bir yer vardı. Orada binlerce yıl önce Tralles kenti kurulmuştu. Bu antik kentin, halkın "Üç Gözler" dediği dev kalıntısı vardı. O, gymnasion denilen bir tür üniversitenin anıtsal kapısı idi. Jandarma merkezi oradaydı.

Aydın'da bir ay kadar kaldım. Neredeyse o jandarma koğuşunun demirbaş eşyası olacaktım. Gece, tahtakuruları, kâfir ordularından daha kalabalık olarak insana saldırıyordu. Havadan da sinekler. Uyuyabilirsen uyu!

O sırada büyük merakım, Bodrum'un nasıl bir yer olduğunu öğrenmekti. Oralı ya da orayı bilen birine rastlamadım. Bir gün bana, İstiklal Mahkemesine gidecek iki sanığın burada olduğunu söylediler. Onların bulunduğu mağaramsı yere gittik. Bana, İstiklal Mahkemesinin ne menem şey olduğunu sordular. Onlara, avutucu bir şeyler söyledim. Onlar da bana, Bodrum'un denizle sarmaş dolaş bir kasaba olduğunu, içindeki kalenin İlk Dünya Genel Kapışmasında bombardıman edildiği için içinin kalınası bir yer olmadığını falan söylediler.

Bir nice gün sonra bir jandarma yanıma gelerek, ertesi gün Kıroba'ya (Çine'ye) gideceğimizi, otobüse kişi başı 10 lira ödeyeceğimizi söyledi. Birkaç gün sonra Topbaşı ya da Topyatağı, her neyse, oradan, yangın yeri durumundaki Aydın'a indik. Bekleyen otobüslerin çığırtkanlarından biri:

- Kıroba'ya kalkıyooor, diye bağırıyordu.

Yaklaştım. Bilet ücretinin kaç lira olduğunu sordum. Adam:

- Kişi başı 5 lira, demez mi?

Bindiğimizin annacında (önüstünde) "Allah'a Emanet" yazıyor. Eh, tam bu otobüse uygun iki sözcük. Böyle düldül, bize emanet edilecek değildi ya! Şoför, işi Allah'a emanet edip, eşeği kazığa sağlam bağladığı için olacak, inanılmaz hızla sürüyordu aracı. Korkudan yüreğimiz ağzımıza geliyor:

- Evladım, biraz yavaş git, diyenlere gülüp geçiyordu.

Bir yandan otobüs külüstür, bir yandan yol bozuk; çocukların hopbalacık oyunu gibi atlaya zıplama gidiyoruz.

Aracın bir duraklayışında, tahıl ya da başka bir şey yüklü eşekle göz göze geliyorum.

Aman Tanrım, ne gözlerdi onlar, ne bakıştı o! Söylencebilimde kadınlara en güzel övgülerden biri "sıpa gözlü"dür. Boşuna bir Fransız şairi, eşekler için övgü şiiri yazmamıştır. Benim, "Bir Eşeğin Otobiyografisi" başlıklı bir öyküm, Amerika'nın ünlü öykü dergisi "Short Story International"da yayınlanmıştı. Aynı dergi, "...bir yazardan, birden çok öykü yayınlamama kuralımızı, Halikarnas

Balıkçısı için bozduğumuzdan dolayı mutluyuz" gibi bir açıklamayla, "Fırıncının Kızı" adlı öyküme de sayılarından birinde yer vermişti.

Aydın-Çine arasındaki yaklaşık 50 km'lik yolu kaç saatte aştığımız şimdi aklımda değil.

Hâlâ aklımdan çıkmayan bir husus var; Çine'de karakol komutanı, İstiklal Mahkemesi günlerinden bu yana görmediğim yakınlık ve hoşgörüyü gösterdi bana:

- Efendim, dedi, sakalınız uzamış. Dilerseniz, bir berbere gidip traş olunuz. Kulaklarıma inanamıyorum.

Karakoldan çıktım. Özgürken solunan hava bile bir başka oluyordu. Ancak, özgürlüğe alışamamıştım. Yürürken, izleniyor muyum, diye dönüp dönüp ardıma bakıyordum.

Rastgeldiğim ilk berber kalabalıktı. Sıra bekleyenler vardı. Komutana ayıp olmasın, benden ötürü başına bir iş gelmesin, diye düşünerek karakola döndüm. Komutan, sakallı olduğuma şaşarak, niye traş olmadığımı sordu. Durumu anlattım:

- Ne demek efendim, gidin, başka bir berber bulup traşınızı olun! Dünyada böyle iyi insanlar da varmış demek!..

Böylesi davranış gururumu okşamıştı doğrusu.

Bedros Reisin (Bedri Rahmi'nin) dediğince, ".. bir çakıltaşı ısınmıştı içimde."

Traş olup dönerken, bir yandan traş olmuş yüzümü sıvazlıyor, bir yandan ıslık çalıyor ya da türkü çağırıyordum.

Gecem de güzel geçti. Uyuyan çocuk güzelliğinde...

Şiltemi yastık yapıp, tahta divana uzandım. Köhne tavan bile, dâhi bir sanatçının elinden çıkmış şaheser (başyapıt) bir tablo gibi görünüyordu gözüme. Rubens'in ya da El Greco'nun tablosu daha hoş gelmezdi bana.

Türküyü bilirsiniz:

"Dün gece yâr hanesinde
Yastığım bir taş idi,
Altım çamur, üstüm yağmur
Yine gönlüm hoş idi..."

Hah işte, tastamam öyle...

Handiyse, "nasıl olsa sürgün, değil miyim, bari cezamı burada çeksem" diyesim geliyordu. Ama bazı şeyler hiçbir zaman elinde değildir insanın.

Muğla'ya gitmek üzere yola koyulduk. İlkin Menderes ovasını geçiyorduk. Yolun batısında, bizim solumuzda, engin ve zengin Maiandros (Büyük Menderes) ovası. Bir zamanların anlı şanlı İyonya'sı. Oradaki İyon kentlerini, işte merkez Miletos, Priene, Magnezya kentlerini, görmediğim hâlde, her birini kendi kentim, köyüm kadar iyi biliyordum. Oradaki Artemis, Athena, Apollon tapınakları sanki evimdi. Hele bu yöredeki doğa bilimcileri; işte Thales'leri,

Bias'ları, Herakleitos'ları, özgeçmişim kadar net biliyordum.

Gökbel'e tırmanırken, göreceğim doğa tansık(harika)ları konusunda pek bilgili sayılmazdım. Gün gelecek; Oxford'da öğrendiklerimi yerlerinde kafamda yerli yerine koyacaktım. Günün birinde, atom bombasını bulan bilgilerden devlet başkanlarına dek nice ünlüye rehberlik edecek; Anadolu uygarlığının usanmaz savunucusu olacaktım. O zaman daha "Atatürk" soyadını almamış olan Mustafa Kemal Paşa, bu gerçeğin ayırdına vardığını çoğu sözleriyle halkına ve dünyaya duyuruyordu.

Binbir dönemeçli yolumuz, Çine çayı üzerindeki köprüden geçti. Büyük Menderes'in başlıca kollarından olan bu çay, ilkçağın söylence dolu akarsuyu "Marsyas" idi.

Söylencesi geçti usumdan:

Akıl ve Hikmet Tanrıçası Athena - sözde - keçi boynuzundan flüt ya da kaval yapıp, tanrılar parlamentosunda çalar. "Sözde" diye yazıyorum; çünkü müzik araç ve kurallarının Phrygia (Frigya) kökenli olduğu bilinir. Neyse, tanrıça flütü çalınca, avurtları şişip yüzü çirkinleşmiş. Tanrılar/tanrıçalar buna gülünce, tutup bu aleti atmış. Flüt, Meşhedi'nin çekici gibi, düşe düşe bir Frigya kenti olan Kelainai'ye (Dinar'a) düşmüş. Onu, Marsyas adlı biri bulmuş. Marsyas, bu çalgıyı çalmakta öylesine ustalaşmış ki; Işık ve Güzel Sanatlar Tanrısı Apollon'a kafa tutmaya başlamış. Derken bir yarışmaya tutuşmuşlar. Seçici kurulda nympha (nimf) denilen su perileriyle Frigya Kralı Midas görev almış. Apollon lirini tıngırdatmış, Marsyas flütünü üflemiş, Midas, "Marsyas kulağıma daha tatlı sesler döktü" diyerek, oyunu bizim Dinar'lı bölgedaşımızdan yana kullanmış. Nymphalar, doğal olarak, patronları Apollon'u pohpohlamak için, oylarını ona vermişler. Apollon tanrı ya, kendisini yenmiş sayıp, Marsyas'ı bir zeytin ağacına asarak diri diri derisini yüzmüş. Su perileri, Anadolulu üstün sanatçıya reva görülen bu haksızlık karşısında ağlamışlar, ağlamışlar. Onların gözyaşlarından, buradaki Marsyas (Çine) çayı doğmuş. Çine çayının iki kıyısındaki zakkum (Nerium oleander) ağaçları, pembe beyaz çiçekleriyle Marsyas'a el sallar gibidir...

Gökbel yolu bin bir dönemeçlidir. İki yanında, ahenin (demirden, dev) kaya oluşumları. Bazıları kucağında çocuk İsa olan Meryem, kimisi deve, kimisi taş yiyen kuş, kimi baca, kimisi peri bacaları gibi yüzlerce figür. Başka bir dünyaya aitlermiş sanki. Faust operasında Valpurgis gecesi vardır. Mephisto, Faust'u cehenneme götürür ve ona orayı gösterir. Burası, operanın o bölümü için güzel bir dekor olur. Buraya girerken, Dante'nin "Cehennem"e girerken, ora kapısının üstünde okuduğu kara ve ölü sözleri yazmalı:

"Benden, gözyaşı beldesine girilir. Benden, ahlakları kırılmış, yitmiş ruhların atasına girilir. Ey buradan içeri girenler, tüm umutlarınızı dışarıda bırakın..."

Bir ara, yeniden Çine çayındayız. Orada bir köprü var, oradan geçeceğiz, Tam o sırada, yolculardan biri "İşte, Çakıcı köprüsü" diyor. Niçin böyle denildiğini açıklıyor:

Çakıcı burada devlet postasını soymuş. Karısından gasp edilen para ve mücevherlerin öcünü almış böylece. Daha nice Çakıcı öyküsü. Ulu bir çınarın gölgesinde, "Keyfoturağı" denilen kır kahvesinde kısa bir mola verdik.

Otobüsün motor suyu soğutulurken birer yorgunluk kahvesi içtik. Kahvemi yudumlarken, Gökbel'deki tansık(harika)ların, kıtaları üst üste yığan korkunç depremler sırasında oluştuğunu düşünüyorum...

Sevgi Katibi

Üsküdar'dan ayrılalı dört - beş, Ankara'dan ayrılalı da üç - dört ay olmuştu. Pinpon topu gibi bir sağa, bir sola fırlatılıyordum. İnsan, gözüyle izlerken bile yoruluyor. Ara sıra, düşünce, kendisinden ne istediğini soran ulu kişiye:

- Şefaat ya Resülallah, diyeceğine, şaşkınlıkla "seyahat ya Resul Allah" diyen, bu yüzden ömrü seyahatle geçen sevimli gezginimiz Evliya Çelebi ile benzeşiyordum.

Bodrum'a varmaktan umudumu kestiğim oluyordu.

İzmir'de tedarik ettiğim (bulup buluşturduğum) para da suyunu çekmek üzereydi. Böylesi yolculuğa para mı dayanır? Üstelik, aylardır ekmek peynir, zeytin gibi şeylerle besleniyordum. Sipariş verdiğimiz adam geç geliyor, istediklerimden başka şeyler ya da kendisinin istediği şeyleri alıp getiriyordu.

Muğla'da karakola yerleştik.

Çok geçmeden, bir jandarma gelip, beni başefendinin çağırdığını söyledi. Önüme düştü. Çay kahve içtikten sonra, bana derdini açtı:

Bir süre önce Muğla'ya gezgin bir tiyatro grubu gelmiş. Bizim başefendi, grubun aktristine adamakıllı vurulmuş. Gelgelelim, kız ona hiç yüz vermemiş. Evrakımdan, yazar olduğumu anlayınca, benden o kız ya da kadına dokunaklı bir mektup yazmamı istedi. Al bakalım bir iş daha! Yahu, İstiklal Mahkemesi beni sürgünlüğe mi, aşk kâtipliğine (yazmanlığına) mı mahkum etmişti? Adamın yüzünde bir hüzün vardı. Elime bir sürü kağıt ve iki de kalem verdi. Bana bir de kağıt verdi. Onda, kendisinin ne zaman, nerede doğduğu, hangi okulda okuduğu gibi notlar yazılıydı.

Koğuşuma çekildim. Bir yandan duruma üzülüyor, bir yandan da adama hak veriyordum.

Aldım elime kalemi, sayfalar doldurdum. "Şu tarihte doğduğuma göre, fi tarihinde ana rahmine düşmüş olmalıyım. Vallahi anamı babamı ben seçmedim," gibi satırlar karaladım. Sonra da yazdıklarımı beğenmeyip yırtıp attım. Keşke o mektubu saklasaymışım.

Bu böylece günler, haftalar boyu sürdü. Ben Bodrum'a ne zaman gideceğimi sordukça o bana:

- Canım efendim, nasıl olsa mahkum değil misiniz, ha burda geçirmişsiniz, ha orda, diyor başka şey demiyordu.

Ben bir dilekçe yazıp, Muğla Valisine gönderdim. Birkaç saat sonra mı, ertesi gün mü anımsamıyorum; ilin jandarma komutanı geldi. Elindeki kağıdı bana vererek:

- Vali bey, Bodrum kaymakamlığına yazdı. Gündüzleri şehir içince serbest kalıp, akşamları imza vereceksiniz, dedi. Bu yazı sizde bulunsun, diğer evrak kaymakamlığa gönderilir, dedi.

Kulaklarıma inanamıyordum! Hüseyin Cahit Yalçın sürgün yerine giderken başından bir olay geçmişti. Bu kaza mı, kasıt mı anlaşılamamıştı. Bana da böyle bir şey mi yapılıyordu. Yazıyı okuya okuya, sözcük sözcük dahası neresinde leke var onlara varana dek, her şeyini ezberlemiştim. Durup durup okuyor, onu yürek cebimde kutsal bir emanet gibi saklıyordum...

Sonunda Muğla'dan, yine külüstür bir otobüsle yola çıktık. Bir saat kadar sonra Ahiköy'e vardık. Ahi (fütüvvet) örgütünden gelen bu adın değiştirilmesi gerektiğinde, nahiye müdürü, benim kayığımın adı dolayısıyla "Yatağan" adı verilmesini sağlayacaktı. Ahiköy'den ovaya inip, yamacı tırmanınca, Eskihisar köyüne ulaştık. Köyün içindeki ulu çınarın gölgesindeki çayevine oturduk. Yanıbaşımızdaki duvarda iyonik sütun başlıkları vardı. Bu köy, Stratonekeia adlı Karia kentinin üstüne kurulmuştu. Bu kentin kuruluşu, bir aşk öyküsüne dayanıyordu. Yakışıksız bir aşka tutulan Aktiokhos, inşa ettirdiği kente, sevdiği kadından ötürü "Stratonekeia" adını vermişti.

Yine maceralı bir yolculuktan sonra Milas'a vardığımızda şehrin ışıkları yanmıştı. Doğruca jandarma dairesine gittik. Evrakımızı, genç bir subay olan karakol komutanına teslim ettim. Dayalı döşeli bir koğuşa kapatıldım. Tek penceresinden, dışarıdaki dut ağacı görünüyordu. Bana insanca davranılıyordu. Ertesi gün bu komutana, aylardır koğuşlarda kapalı tutulduğumu, dolayısıyla, uygun göreceği bir kişiyle şehri dolaşmak istediğimi söyledim. Komutan:

- Hay hay, birlikte gezeriz, demez mi!

Ne var ki, subay uzun süre ortalıkta görünmedi. Bana, köylere denetime gittiği söylendi. Bu, beni kuşkulandırdı... Muğla'da jandarma komutanının verdiği yazıyı dönüp dönüp okuyordum. İfade (anlatım) açık olduğu halde, yazılanın altında başka bir anlam olup olmadığını çözmeye çalışıyordum.

Bir gece koğuşa gelip, ertesi sabah, şafakla birlikte yola çıkacağımızı söylediler.

Bodrum Yolunda

O gece hemen hemen hiç uyuyamadım.

Sürgün cezamın altı ay kadarı yollarda geçtiğine göre, iki buçuk yıl daha kalmam gerekiyordu.

Şafağın alacakaranlığında beni dışarı çıkardılar. Buz gibi ayaz vardı. Dişle-

rimi tıkırdatıyordu. Çok geçmeden, nal sesleri duyuldu. Birkaç attan biri benim içindi. Süvariliğim hiç yoktur. Üstelik, boyum uzun olduğu için, atın sırtındayken ayaklarım yere değiyordu. Zavallı hayvana eziyet çektirmek de istemiyordum. Milas'tan Bodrum'a niçin atla gittiğimiz merak edilebilir.

Yol yoktu.

Sıfırdan (İsa'dan) Önce Dördüncü Yüzyılda, demek 2 bin 400 yıl önce İskender geçmişti buradan. O da, tüm çabalarına karşın, Bodrum çevresini ele geçirdiği halde, asıl kaleyi alamamıştı. On Altıncı Yüzyılın ilk çeyreğinde ise, Girit seferine giden Kanuni ordusu aşmıştı bu yolu. Söke - Milas - Bodrum arasındaki sarnıçlar, konaklama mekanları ile yer yer izleri görülen döşeme yol, bu seferin kanıtlarıdır. Aynı durum, Muğla - Gökova - Marmaris arasında açıkça seçilir. Kızılağaç'tan önce ve sonra, Sakar inişinde, Tenekeli Kahvedeki, ondan sonraki dönemeçte, İnişdibi'nde, Çalmar (Çakıllıpınar)'daki, Taşhan'daki günümüze sapasağlam kalmış sarnıçlar, yine Taşhan'a adını veren konaklama hanı, İnişdibi - Akçapınar arasında "Döşeme" diye anılan taş yol, Kanuni'nin Rodos seferine giden 100 bin kişilik ordusunun bıraktığı izlerdir.

Yolun her dönemecinde manzara değişiyor. İşte sazlık, bataklık Varvil (Bargylia) ovası. Köylülerin anlattığına göre burada, sivrisineğin kemiklisi bolmuş.

Tarlalar çöven otu (öylesine bol ki; tüm dünyayı helvaya çevirebilir), dünyada soyu tükenmiş adam ya da âdemotu (mandragor), kösele yapraklı kurtotu, ılgın, sandal ağacı, mavi mavi çakan yaban sakızı, yaban nanesi, çobançantası, civanperçemi, kardelen, sümbül, çayırgüzeli, kadın tuzluğu, papatya, gelincik, yaban hanımeli, haseki küpesi, defne, mersin ve daha bilmem ne çiçekleri doğayı süslüyor. Hazreti Muhammed'in dediği gibi:

"Baktım baktım da hayret ettim,
Baktım baktım da hayran oldum!.."

Göğsüm, bu çiçeklerin arasında, toprağın üstünde dere tepe geziyorum. Seviniyorum, yaratılış, tepeme mavi bir gök takı diye. Göğsüm, bu bitkilerin ısırıcı ve kekre kokusuyla inip kalkıyor. Yanımdaki jandarmaların varlığından tedirgin olmuyorum. Bodrum'da hapishaneye tıkılacakmışım, vız gelir tırıs gider! Hızımın rüzgarı, yüzümü serin serin yelpazeliyor. Vururlarsa vursunlar arkamdan. Sevincimle yere yüzüstü kapanır, toprağı avuçlar kalırım...

Mevlana'dan iki dize, beynimde ışıldadı;

"Herkes kendi sığarı ve işi kaderince nasip alır,
Eğer senin kabın az su alıyorsa, deryanın günahı ne?"

Ne kap, ne kacak; gönül dolusunca yaşıyorum.

Karşıdan gelen insanlarla karşılaşıyoruz:

- Merhabalar, "hayırlı yolculuklar," "hoşçakallar," "güle güleler" ötüşüyor

havada.

Postacı Mustafa, atın üstünde uyuklamıyor, resmen uyuyor. Oralılar, "âdetidir" diyor.

- Denize varmayacak mıyız? diye soruyorum.

- Güvercinlik'te kavuşuruz, diyorlar.

Ohh! Kaç aydır deniz yüzü görmemişim yahu!

Denizi görmeden, ona yaklaşmakta olduğumuzu rüzgardan, havadan, bir de bitkilerin başkalaşmasından anladım. Eğrelti otları, süpürge otları, kamış çeşitleri, zakkumlar, hindibalar, sanki el kollarıyla bizi selamlıyor. Uzaktan, bir uğultu.

Çıktık yokuşun tepesine:

- Al sana Cevat, işte Arşipel!

Sanki at - insan, hepimiz, ayak uçlarımızda sağa sola sekerek bel kırıyor, "allegro vivace" temposunda çılgınca raksediyoruz.

Derken yol, birdenbire bir takla attı; kendimizi körfezin dibinde, Güvercinlik'te bulduk. Yıllar sonra kayığımla bu açıklardan Halikarnas Balıkçısı olarak geçerken, orada Dimdik duran Cevat'la hesaplaşacaktım... Karşıda, sere serpe mavi çarşaf üstünde yeşil lekeler, başta Salih olmak üzere irili ufaklı adalar.

Saçaklarını denizde yıkayan ulu (zaten uludur) çınar. Bu yurdun öz ağacı: "Platanus orientalis!" Derin toprakları ve bol suyu sever. Ama burada, kökleri aracılığıyla tüm bedenine içirdiği, deniz suyu.

Ey okur, gördüğüm yerleri anımsadığımca anlatıyorum. Onları anlatmamak, "Mavi Sürgün"ü senden esirgemek olur.

HEEY! BODRUM GÖRÜNDÜ!..

Eh, sonunda yokuşun tepesine gelmiştik. Yoldaşlarımdan biri:

- Bodrum göründü görünecek, dedi.

Yüreğim çarpıyor. Şaka değil, kaç aydır buraya gelmeye çalışıyorum yahu! Dönemeci dönüverince:

- Şırrak, guuurr, diye Arşipel'in koyu çividisi, ölçülmez uzaklıklara değin yayılıverdi gözlerimin önünde...

"Yokuşbaşına geldiğinde Bodrum'u göreceksin.
Sanma ki geldiğin gibi gideceksin!
Senden öncekiler de öyleydiler,
Kalplerini Bodrum'da bırakıp döndüler!"

Hani, büyük cami ve kiliselerde, din adamı bir şey söyler de, cemaat o sözü yineler. O söz, yakınımızdaki binlerce dudaktan başka binlerce dudağa aktarılır ya, öyle. Ama burada üstümüzü bir kubbe değil, derin mavi gökler kaplıyordu. Koca Arşipel (Eski Deniz) bana, varlığını böyle heybetle bildirdi. Çok geçmeden birbirimize âşık olacağımız Adalar Denizi...

Gemiciler, uzun süren yolculuk sonrası, kıyıyı gördüklerinde "land ahoy" (hey, kara!..) diye ünler ya; ben de sesimi zaptedemeyip, "Heey, Bodrum!" diye çınlattım ortalığı.

Batan güneşin turuncu-kırmızı ışığında Bodrum, öke (dâhi) bir sanatçının elinden çıkmış şaheser (başyapıt) bir tabloyu andırıyordu. Denizin mavisiyle apak evlerin arasında Bodrum Kalesi kolosal (dev) bir yontu (heykel) gibi yükseliyordu. Bodrum adı, zemin katlarının loşluğunu çağrıştırıyordu ama, görünen, bir renk ve ışık dünyasıydı. İlk görüşte tutulmuş, burada kuru ekmek ve peynirle ömrümü geçirebileceğime inanmıştım.

Bodrum'a girdik.

Sağımızda Hükümet Konağı, solumuzda Jandarma Dairesi vardı. (Sonradan, Konak ile dairenin çevresini palmiye ve çiçeklere boğdum.) Karakol komutanı, Fethi Bey adında, çok sempatik bir adamdı, hemen Muğla Valisinin yazısını çıkarıp kendisine verdim. Yüreğim küt küt atıyordu. Komutan:

- İzin verin Cevat bey, dedi, evrağı kaymakam beye göstereyim.

Yüreğim, tek silindirli dizel deniz motoru gibi işliyor, gövdemi sarsıyordu. O, gülümseyerek:

- Sizi Kaymakam bey görmek istiyor, dedi.

Yahu, benim neyimi görecek? Bu işkence lastik gibi uzayıp durmasa! Kaymakam katına çıktık. Kaymakam - tıknazca bir adam -, beni görünce ayağa kalktı, bana bir sandalye gösterdi;

- Vali beyin emriyle, şehir sınırları içinde serbest kalacaksınız, dedi.

Başım döndü, gözüm kararadı.

Şimdi, sevinçten havalara uçtuğum sanılır! Ne gezer? Duyduğum, üstümden büyük bir yük kalktığı halde, yorgunluk hissettim.

Bodrum, beni ihtiyar bir yazar olarak bekliyormuş. Beni 35 yaşlarında, boylu poslu bir adam olarak görünce şaşırdılar.

Ev ve Denizci

Kaymakam beni, şehirde gezmeye davet etti.

Bodrum'un külüstür bir belediye dairesi vardı. Bu yapının önünde, ulu çınarların gölgelediği alanın çevresinde kahve evleri dükkanlar, bir han, bir de cami sıralanıyordu.

O cami yapılırken, kıblenin yönünü bir hacıya saptatmak istemişler. O da, "Ben Mekke'deyken, Kabe, tam evimizin önündeydi, Güneş, Kabe'nin arkasından doğardı" demiş. Onun için, kıbleyi doğuya yönlendirmişler. Birçok Müslüman, kıblesi bozuk diye, bu camide namaz kılmazdı.

Kaymakama, bir ev kiralamak istediğimi söyledim. Deniz kıyısında dört odalı bir ev varmış. "Gidip görelim; beğenirseniz kiralarız," dedi ve kulağıma, "aman sakın hemen kabul etmeyin, pazarlık yapın, kirada indirim yaparlar" diye ekledi.

"Deniz kıyısında bir ev." Ne tılsımlı söz. Kaç odalı olduğu umurumda bile değildi. Yeter ki, cebime uygun olsundu. Çünkü elimde fazla para kalmamıştı. Kaymakam, ev sahibiyle görüştükten sonra bana:

- Yirmi beş, dedi.

Cebimde yirmi yedi - yirmi sekiz lira gibi bir para kalmıştı. Hemen 25 lirasını çekip uzattım. Kaymakam bey, "acaba aklını mı oynattı" diyen bakışla bana baktı:

- Cevat bey, kira 25 kuruş, demez mi?

Ben bu kadar vermeye utandım. "Evet, o kadar" dediler.

Altı aylık kirayı birden verdim.

HALİKARNAS BALIKÇISI

Heeyy! Açılan kapı, birden bire gözlerime ve gönlüme açık denizleri, kıyı ve adaları verdi.

Batı göğünde, günün ufka veda edişi, turuncu ve kıpkızıl çizgiler çekmişti. Bodrum kalesi, kapkara bir siluet kesinliğinde yükseliyordu. Dalgalar eve doğru gelirken, tepeleriyle güneşin son ışıklarını kapıyor, kapının iki adım ötesini pembe köpükleriyle yalıyordu...

Çocukluğumdan beri ilk kez çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlayarak kapıya dizüstü düştüm... Dizüstü düşmek, bir çeşit fırlamak, havalanmaktır.

Babıali yokuşunun boyunduruğuna vurulmuş Cevat Şakir, boş bir kalıp olarak yığıla dururken, onun ortasında - içinde bir milyar kuş, sevinçle cıvıldaşarak, **Halikarnas Balıkçısı** irkilip dikilekoyuluyordu. Yerde bir kalıp kalıyordu. Onun içinden bambaşka bir insan kalkıyordu. Yıllarca, İsviçre'de yapılan **Longine** ya da **Omega** marka sağlam saatlere, gündoğumu ve batımıyla ölçülen zamana göre Üsküdar'dan altı ay önce ayrılmıştım. Oysa yalan! Yerden kalkan **Balıkçı**, Üsküdar'dan binlerce yıl önce ayrılmıştı. Üsküdar çarşısından omuzları çökük olarak geçen adamdan ta o kadar uzaktı. Oydu ama, tepeden tırnağı yepyeni!..

Tanıdım, tanıdım! İşte o! Orasını, ta erken çocukluğumdan tanıdım. Babam Atina'da büyükelçi iken, **Faleron**'da, belleğimin dünyaya ilk göz açtığı çağda, denizi görmüştüm de, apansız güçlü bir tokat yemiş gibi ta ayak uçlarıma dek sarsılmıştım...

Şiddetli bir içgüdüyle avludan dışarı fırladım. Acele bir dükkana koştum; bir büyük su kovasıyla bir kuyu ipi aldım. Kuyudan kova kova su çekerek, cömert cömert kayrak taşlarına savurdum. Denizden doldurdum savurdum, kuyudan doldurdum savurdum. O sırada birisi karşıma çıkıp:

- Yahu, sen deli misin? Bu suları niye savurup duruyorsun böyle? diye sorsa, ben adama deli mi diye bakar:

- Savurmayıp da ne yapayım? Gönül suları bunlar, derdim.

Şaşılacak şey; "Halikarnas Balıkçısı"olduğumu hemen herkes öğrenmişti.

Halikarnas, Bodrum'un Karya çağındaki adıydı. Bu, 5 bin yıl önceki Anadolu yerel dilinde, **"Deniz Kıyısının Kutlu Havuz Kenti"** demekti. Bodrum'un daha önceki adı **"Zephyria"** (Zefirya) ise, **"Bahar Meltemleri Ülkesi"** anlamına geliyordu.

"Halikarnas Balıkçısı" ya da yalnızca "Balıkçı" adını Bodrumlularla birlikte benimsemiştim. Bazen karşılaştığım insanlara sorardım:

- Halikarnas Balıkçısı'nı tanır mısın?

Genellikle şu yanıtı alırdım:

- Ali Karnı Aç mı? Tanımasam bile, duyarım.

- Peki, nasıl bir adammış o?

- Haa, o mu? Zararsız birisiymiş...

Öğreniyordum: "**Zararsız**" olmak da bir nitelik, bir erdemdi.

Bu aklıma bir anımı getirdi:

Bergama'da bir yaşlıya; "Şu Zeus Sunağı Bergama'ya gelsin mi?" diye sordum.

Aldığım yanıt:

- Gelsin tabii. O adam (!) Bergama'lıymış ve memleketine dönmek istiyormuş. Bıraksınlar dönsün yahu!..

x X x

BOMBA!

Anlattığımı tekrar anlatmak, yazdığımı yine yazmak güzelime gelmez. "Mavi Sürgün"de genişçe yazdım. Burada, anımsadığımca, Bodrum'da, daha sonra İzmir'de yaşadıklarımdan satır başları aktarmakla yetineceğim. Yineleme de olsa, Bodrum'daki ilk gecemde yaşadığım olayı aktarmadan geçemeyeceğim: ....(Evde) uyuyordum. Düşsüz, dinlendirici, derin bir uykuydu bu.

Birden bire korkunç bir patlama! Yer gök sarsıldı. Pencereden içeriye kum, çakıl taşı savruldu. Evin sıvaları patır patır yere döküldü. Hasseden yaptığım cibin(sinek)lik yitip gitti. Ben, şilteyle birlikte yere savruldum. Adalar, gürültüyü birbirlerine aktarıyordu. Hüseyin Cahit'in, sürgün yolunda başına gelene benzer bir şey, yeni bir ateş bekliyordum. Ortada tam bir sessizlik vardı.

Patlamadan beş-on dakika sonra, bir ocak böceği önce korkak ve aralıklı, sonra hızlı hızlı ötmeye başladı. Bir dikiş yüksüğünün içine sığabilecek böceğin, ne büyük cesareti vardı?

Hani, Antep savunmasında bir delikanlı, kaçacakken, bir kurşunun, kayadan başını çıkaran yılanın başını uçurduğunu görünce:

- Davran bre deli gönül; kara yılanı ak taş ardında bulan ölüm, varsın seni de bulsun, diyerek kahraman "Karayılan" olur ya!

Ben de korktuğumdan utandım.

Ertesi gün, geceki patlamanın, balık avlamak için denizcilerin, dikkati başka yöne çekmek için attıkları dinamitten geldiğini öğrendim. Balıkçılar, benim evi boş sandıkları için, dinamiti oraya doğru atmışlar...

Kahvehanelerde bir yığın insan, "vakit öldürüyoruz"" diyerek kağıt oynuyordu. Bense, satrançtan başka oyun bilmediğim için, onlara karışamıyordum.

Kale çevresinde kepçeyle tek tek karides yakalayıp, Bardakçı'ya giderdim.

Bu Bardakçı denilen koy, eskiden Salmakis gölüymüş. Oraya gelen Hermafrodit, gölün perisi Salmakis'i görür görmez ona vurulmuş. Kız yüz vermeyince, tanrılara, ikisini birleştirmeleri için yalvar yakar olmuş. Vee, dileği kabul olunmuş... O günden sonra hem erkek hem kadın olan insanlara "Hermafrodit" (erdişi) denilmeye başlanmış... Bodrumlular su gereksinmelerini şimdilerde koya dönüşen bu gölden karşılıyor...

Bodrum Kalesi - Mozoleum

Gündüzleri Bodrum içinde dolaşmakta özgürdüm ya! Bu özgürlüğün tadını çıkarıyordum. Bodrum sokaklarını, apak badanalı evlerini, özellikle ağaçlarını inceliyordum. Kasabanın yeşil açısından yoksul olduğunun ayırdına varmış; bu güzel iklimle el ele vererek, daha yeşil bir Bodrum yaratmayı kafama koymuştum. Her şeyden önce, Bodrum toprak ve suyunu tanımalıydım. Kısa zamanda, toprakların kıraç, sularınsa kireçli olduğunu öğrendim. Biraz daha bilgileneyim, daha sonra gerekli tohumları getirtirdim.

Bu arada, Kale'yi inceleme altına aldım. Hani eğer, Muğla vali ve Bodrum kaymakamı anlayış göstermese, bu köhne kaleden dışarı çıkamayacaktım.
Kale, On beşinci yüzyılın başlarında, İzmir'dekinin yerine, Osmanlı padişahının izniyle, Sen Peter şövalyeleri tarafından inşa edilmişti. Aziz dolayısıyla buraya verilen "Peteriyum" adı, zaman içinde "Bodrum"a dönüşmüştü. Kalenin inşasında, antik yapıların, özellikle "Acaib-i Seba-yı Alem"den, (ilkçağ dünyasının yedi harikasından) biri olan Mozoleum (Kral Mausolos'un anıt mezarının) mermerleri kullanılmıştı.

Bu görkemli yapıtı, ölen kralın genç dul eşi II. Artemisya, zamanın dünyasının en büyük mimar ve yontucularını Bodrum'a getirterek yaptırmıştı.
II. Artemisya dedim, çünkü ondan önce Bodrum'da bir başka Artemisya yaşamıştı. Dünyanın ilk kadın amirali olan bu kraliçe, bir savaşta bağlaşığı Pers imparatoruna:

- Bugün kadınlarımız erkek gibi, erkeklerimiz kadın gibi savaştı, dedirtmişti.
Bodrum kalesini yapan yapı ustalarından Alman şövalyesi Schlegelhold, marifet yapmış gibi övünerek anlatır:

"Al aşağı ettik, kırdık, parçaladık, kale inşasında yapı taşı olarak kullandık..."

Dünya tansığı (harikası) anıt mezarın kalabilen parçalarını da İngilizler British Museum'a kaçırdılar. Bir gün, dayanamayıp, bu Britanya Müzesine telgraf çektim. Dedim ki:

"Bu harika yapı, Londra'nın sisli havaları için değil, Karya'nın duru mavi gökleri için yaratılmıştır. Sizden, insanlık adına rica ediyorum: O eseri asıl yerine geri gönderin..."

Aldığım yanıt, çoğu kişice bilinir:

"...dileğinizi bir anlamda yerine getirmiş olmak için, müzenin Mozoleum salonunun duvarlarını maviye boyadık!..."

Başta insanı olmak üzere, Bodrum'un doğası, ve ekinsel (kültürel) yapı ve yapıtlarıyla ilgileniyordum. Ekleyeyim; bir de maddi olmayan kültürel değerleri, yani gelenek ve görenekler ilgimi çekiyordu. Ama Oxford yıllarımın etkisiyle olacak, eski deyişle "dünyanın yedi acaibinden" (harikasından) Kral Mausolos'un "Mausoleion" (Mozoleum) denilen anıtsal mezarı beni çekiyordu. Bu mezarın adı, dünya dillerine "mozoleum" ya da "mozole" olarak girmişti.

İşte, ilk Bodrum'un kurulduğu yarımada üstünde bir taç gibi duran Bodrum Kalesi, her zaman, her nereden bakarsak bakalım, tam karşımızda yükseliyordu. Kale ve ona çeşitli ülke şövalyelerinin eklettiği kuleler. Kale duvarlarında, bu şövalyelerin armaları ve bazı ilginç yazıtlar göze çarpıyordu. Bunlardan biri şöyle:

"Tanrım, sen beni uyurken koru; uyanıkken nasıl olsa kendimi koru-rum!.."

Bu yapının müze olarak değerlendirilmesi, ilk günlerde kafama takılmıştı. Bu düşüm, değerli eğitimci ve müzeci, Bergama Müzesi'nin Osman Bayatlı'dan sonraki müdürü Haluk Elbe tarafından gerçekleştirildi.

Abdülhamit tahta çıktıktan sonra hapishane olarak kullanılan kale, ilk Dünya Kapışması sırasında bombalanarak tahrip edilmişti.

Kalenin yıkıntı durumuna gelmesi şöyle olmuş:

Savaş sırasında, 12 adaları bombalayan İngiliz gemileri, bugün "İngiliz Limanı" denilen gizli koya saklanıyormuş. Onları bulamayan Alman zırhlıları Bodrum ve Gökova kalelerine bomba yağdırıyormuş. Gerçi, bombalama görevini üstlenen komutan, "çocuk güzelliğinde uyuyan Bodrum'a, onun ev ve bahçelerine nasıl kıyarım" demiş ama, verilen emri yerine getirmeden geri duramamış. Her işte bir hayır aramak gerekir derler ya! Kalesi bombalanmış olmasa ben, "kalebent"liğimi o daracık ve insanlardan uzak izbede geçirmek zorunda kalacaktım...

Öfkemden ortalığı kasıp kavuracak değildim ya! Kalenin uygun yerlerine dikip, gözüm gibi bakarak yetiştirdiğim **"Bella sombra"** (güzel gölge) ağaçlarının yaprakları gökyüzünde bir bulutun yaşamını yaşıyor.

Dünya harikasına gelince... Bir zamanlar Karya'nın mavi göklerine yükselen bu başyapıt, bir yabancı (İngiliz) tarafından İngiltere'ye kaçırılmıştı. Şimdi yine (Danimarkalı) bir yabancı tarafından kazılarak, aşağı doğru iniyor. Zamanında değerini anlayamamış, başka niceleri gibi bu yapıtın, bizim malımız olduğunu kavrayamamışız...

Te Deum!..

Şimdi biraz Bodrum anılarımdan söz açayım. Öykü ve romanlarımdaki birçok (erkek) kahraman, kendimden başkası değildir. Eh, o zamanlar "ben şu güzelliği yarattım," "bu iyi, insana yakışır işleri ben yaptım" diyecek değildim ya! "Öykü" dedim de; ben öyküyü "bir oturumluk yazı" diye anlıyorum. Yani bir oturuşta yazılabilir, bir oturuşta okunabilir.

ZEYTİNCİ MUSA

"Mavi Sürgün"de, "Ulu Çınar Musa'nın Sevgisi" ara başlıklı bir bölüm vardır. O genç tarımcıdır, her bitkiyi sever ama, asıl eğilimi Akdeniz'in ayırıcı bitkisi zeytinedir. Çünkü zeytin; tam bir Akdeniz ağacıdır. Utnapiştim'in olsun, Deukalion'un olsun, gemileri, "Tufan"dan sonra, Doğu Anadolu'daki bir dağa; Nizir, Cilo ve Ararat (Ağrı) tepesine konar. Her üç peygamber, tanrı(lar) ın öfkesinin yatıştığını, bir güvercinin ağzında getirdiği zeytin dalından anlar. Karaya ayak basar basmaz, oracığa bir zeytin fidanı dikerler. Bu yüzden, "Olea prima magnum perdidi est" (zeytin, varedilmiş ağaçların birincisidir) denir. Taa ilkçağlardan bu yana; zeytinin tüm ağaçlara üstünlüğü kabul edilmiş, yemişi yendiği gibi, yağı hem yemek pişirmede hem ilaç olarak kullanılmıştır. Barış göstergesi olarak zeytin dalı uzatılmış, olimpiyat şampiyonlarının alınları zeytin dalıyla taçlandırılmıştır. En uzun yaşayan, en uzun süre ürün veren ağaçlardandır Akdeniz güzeli zeytin.

İşte, "Mavi Sürgün"deki bu "Zeytinci Musa" yoksul bir kız görüp beğenir. Kız, Musa'ya göre "tellenen ve süzülen bir duman" gibidir. Kız, kuyuya gelip su çeker. Kuyunun çevresindeki kayrak taşlarında kalan ayak izlerinden ölçüsünü alarak sandalet diker ve kızın bahçe duvarından içeri atar.

O "Musa," benden başkası değildir. Unutulmasın; Amcam Cevat Paşa'dan ötürü ilk adım "Musa"dır...

x X x

HOŞBULDUK SELİM DEDE

Yazmaya doyamadığım; bir öykümde "Merhaba Kaptan," başka bir öykümde "Hoşbulduk" diye andığım Selim Dede vardır. Kocakaya adasında bir martıyı deniz yoldaşı edinir. Kendisi uzun süre hasta yattıktan sonra geldiğinde, martı, alıcı kuşa yumurtalarını yedirmemek için kendisini feda eder. Kaptan, o yumurtaları koltuğunda ısıtarak yavruların çıkmasını sağlar. Yavrulara uçma öğretmeye çalışırken, uçurumdan düşüp parçalanır ya... O "Hoşbulduk" ya da "Merhaba" kaptan ben'im. Parçalanma dışında, olay gerçektir.

x X x

TÜNEK AHMET

Göçücü kuşların, göç yolları üzerinde, karanlıkta denize düşüp boğulmamaları için, kayığını ışıklarla donatıp kendisini tünek yapan, Halikarnas'ın deli balıkçısından başka kim olabilir?

ASIL SÜRGÜN

Bodrum anılarımı aktarmayı daha sonra sürdürürüm.

Gelelim Bodrum'dan ilk ayrılışıma:

İstiklal Mahkemesi kararlarının temyizi, kaldırılması söz konusu değildi. Ama, yargılanırken bana yapılan suçlamalar ağırıma gitmişti doğrusu!

O mahkemenin savcısına, suçsuzluğumu savunan mektup(lar) yazdım. Bunun etkisiyle olsa gerek; "sürgünün bundan sonrasını İstanbul'da tamamlayacak" diye bir karar geldi. Hoppala!.. İnsan, yaşadığı kente sürülür müydü?

Çaresiz, bir buçuk yıl sonra İstanbul'a aktarıldım.

Orada hep Bodrum'a dönüş hazırlıkları yaptım.

Tarım, süs ve meyve bitkisi yetiştirme konusunda, başta İtalya olmak üzere, çeşitli ülkelerden kitap getirttim.

Kısa zamanda konunun hakimi olmuştum.

Bazı fidan şirketleri, mektuplarımı tüm çalışanlarına okuyor, bazı mektuplarımı, yıllıklarının kapağına basıyordu.

Akarsuyun denizi özlediği gibi, Bodrum çekiyordu beni...

İstanbul'da Bodrum'un, Cova (Gökova)'nın güzelliklerini, dostlarıma anlata anlata bitiremiyordum. Diyebilirim ki; yakınlarımı Bodrum'a çeken, "Mavi yolculuk"ları başlatan bu anlatılarım olmuştur.

İstanbul'a gidişlerimde yaşadığım iki olayın altı, belleğimde kalın çizgilerle çizilmiştir.

HANGİ HOMEROS?

Sabah(attin Eyüboğlu) minnacık, 34 numara ayakkabı giyen, mağazaların çocuk reyonundan giyinen bir bayancığı göstererek:

- Balıkçı, bak bu hanım Homeros'u çeviriyor, dedi.

Ben:

- Hangi Homeros'u? deyince kızcağız şaşırdı; "Balıkçı dedikleri, Homeros'u bilmeyen bu adam mıymış?" diye düşündüğünü sezdim.

O ara tartışacak ortam yoktu. Dönüşte, Peisistratos zamanında, devlet eğitimine sokulurken İlyada'da nasıl değişiklik yapıldığını anlatan, sarı sayfalı iki defter dolusu mektup yazıp yolladım. Azra (delinmemiş inci demektir), bu yazının uzun bir bölümünü, çevirdiği İlyada'nın başına koydu...

"Homeros bilgini" diyebileceğim Azra - benim bilgim karşısında ama - ile bu tartışma, yaşam boyu sürecek dostluğumuzun temelini oluşturdu.

Sabırlık:

Yine İstanbul'da çiçekten söz edilirken ben:

- Bizim Bodrum'da sapı 4-5 metre olan çiçek vardır, deyiverdim. Elbette karşı çıkmalar, beni alaya almalar:

- Atma Balıkçı, din kardeşiyiz!

Bu ağırıma gitti.

Bodrum'a döner dönmez bir şip-şakçı alıp, antik tiyatro önüne götürdüm. Bilinir: Bodrum yarımadasının hemen her yerinde, özellikle Bodrum-Turgutreis arasında sabırlık (Agav sisalana) boldur.

Onlardan birinin önünde durdum. Eh, bende boy var, yaklaşık 2 metre. Yanında durdum ki, çiçeğin boyu kestirilebilsin.

Şip-şakçı iki fotoğraf tabedip (basıp) bana verdi. Başka iş ardında koşacak. Ben de, kurusun diye fotoğrafları birer avcuma aldım, bekliyorum.

O sırada, oracıkta dükkancığı olan bir bakkal:

- Ne o Cevat bey, dua mı ediyorsun?

Elimdekilerin fotoğraf olduğunu söyledim. Adam:

- Bakabilir miyim?

- Elbette, buyur!

Adam fotoğraflardan birini eline aldı, şaşkınlık içinde:

- Allah Allah. Dünyada ne güzel yerler var! İnsanın parası olsa da oralara gitse!

Oysa adam, altmış yıldır aynı manzaraya bakıyordu.

Ne yaparsın ki, bazı insanların gözü paradan başka bir şey görmüyor...

Kimden Yanasın?

Bir araya gelişlerimizde (ki bu genellikle pazartesi geceleri olurdu) geliştirdiğimiz eğlence-bilgilenmece oyunlarından biri ve başlıcası "Kimden Yanasın?" münazarasıydı.

Grup rastgele ikiye ayrılır; bir taraf Hektor'u, öteki yarısı Akhilleus'u (Aşil'i) savunurdu.

Hepimiz Hektor'dan yanaydık kuşkusuz. Ama, düşmanı tanımak için, onun kendisini nasıl savunacağını bilmek gerekirdi. Hem nasıl Hektor'dan yana olmazdı ki bir Anadolulu?

Padişah II. (Fatih) Sultan Mehmet, Papa II. Pius'a yazdığı mektupta; "İtalyanların bize karşı, Hellenleri tutmasını anlayamıyorum. Biz de sizin gibi Hektor'un torunlarıyız. Düşmandan intikam almak, bizim kadar size de düşer" diyordu. Açıkça anlaşılıyor ki; Fatih Homeros'u ve İlyada'yı çok iyi biliyordu.

Bir başka Türk, Atatürk, Çanakkale'de "Biz buraya Hektor'un öcünü almaya geldik" diyordu.

Aynı Atatürk, "Vatan savunmasına yönelik değilse, savaş cinayetten başka bir şey değildir" diyebiliyordu.

Hepimiz bu gerçeğin ayırdındaydık. Bilgimiz pekişsin diye böyle yapıyorduk. Bir taraf:

- Akhilleus'tan yanayım. Çünkü o ayağına tez idi, üstün savaşçıydı. Nitekim, Troya savaşı sonunda Hektor'u öldürmüştü, derken öbür taraf:

-Hektor yurdunu savunuyordu. Öleceğini bile bile Akhilleus ile kavgaya tutuşmuştu. Bir ülkeye saldıran mı haklıdır, yoksa yurdunu savunan mı? tezini savunuyordu.

Elbette bu tartışma her zaman, ama her zaman Hektor'un haklı olduğu gerçeğinin ortaya konmasıyla bitiyordu...

Savaşları yerinde tartışmak için Troya'ya, Gelibolu yarımadasına, Kocatepe'ye, Sakarya'ya, İzmir'e gidildiği oluyordu...

YENİDEN BODRUM!..

Şadan'ın, sevdiğim bir sözü var:

"SUYU DENİZE ÖZLEMİDİR AKITAN!"

Vurguyu hangi sözcüğe yaparsanız, tümce ona göre bir anlam kazanır. Ben de, yaşam yerim İstanbul'dan, menfama (sürgün yerime) dönerken, denizi özleyen su gibiydim.

Halikarnas'a dönerken, giysilerime iki tür cep dikmiştim. Birisi, gömleğimin sol üst kısmına ki ben ona "yürek cebi" diyordum. Anamdan gelecek mektupları zarfıyla koyabilmek için. İki pantolon cebi de, en azından birer kg tohum alabilecek genişlikte.

Benim mavi Akdeniz kasabama uçakla - İstanbul'dan Bodrum'a uçak olsa bile bende ona binecek para ne gezer - bile gitsem, yavaş gidiyorum sanırım. Kaldı ki; tren, otobüs falan, kağnıdan yavaş.

Ne ki; Sabahattin Ali'nin dediğince, "yollar gide gide" biterdi. Geçtiğim her yerde, oranın bitki örtüsüne göz gezdiriyordum. Yaban bitkileri ki onlar, toprağın öz çocuklarıydı, çok az da olsa kültür bitkileri. Sürekli olarak, "'Bunların hangileri bizim Bodrum'un havasına, toprağına, suyuna uyar?" diye geçiriyordum aklımdan. Varsın övünmek gibi olsun; havasını soluyarak, toprağını koklayarak, suyunu içerek saptıyordum özelliğini. Zaten bizim köylü de öyle yapar. Nazım'ın dediği gibi, "Türk köylüsü topraktan öğrenip kitapsız bilen" değil miydi?

Ah şu otobüslerin yokuşlarda yorulması, motor su kaynatınca, durup beklemesi yok mu?

Güvercinlik'ten geçince, yüreğimin tamtamları daha kuvvetli atıyor, göğüs kafesimden çıkacak gibi oluyordu. Bir hanım, kocasının Hacı'dan gelmesini, âşık, maşuk ile vuslatı böyle bekleyebilirdi.

Çam ve zeytin yeşillikleri arasında - kör topal - ilerliyoruz. Yolun iki yanında, pembe beyaz çiçekleriyle gülhatmiler bize el baş sallıyor. Doğanın has çocukları onlar. Özel olarak diksen, böyle keyifli büyümezler. Üstelik, yaban otları, kültür bitkilerine yaşama hakkı tanımıyor.

Irk ayrımını pek güzel eleştiren bir film vardır:

Tavuk çiftliğinde ak piliçler arasında - her nasılsa - kara bir civciv çıkmıştır. Onu ötekilerden ayırmak için olağanüstü çaba harcanır. Kucaktan kaçar, akların arasına karışır. Yürüyen şeritten atılır, bir yolunu bulup ak piliç alayına girer. Yaban bitkileri de öyle. Binbir yöntemle onları yok etmek istersiniz; onlar, başlarını topraktan çıkarıp:

- Ben yine geldim, hoşgeldim, diye gülümser...

Bir kavşakta; Torba yolunu sağımızda, Yalıçiftlik yolunu solda bırakıp, doğanın "al sana Arşipel" dediği yokuş başına ulaşıyoruz. Şoföre biraz durakla-masını söyleyecek değilim ya; bakışlarımı sivrilterek bakıyorum uyuyan güzel Bodrum'a:

- Aç koynunu Bodrum, işte ben geldim!

Adına "otobüs" denilen külüstürden inerken bir çocuk sürüsü sarıyor çevremi. Şeker isteyen minikler gibi ellerini uzatıp dileklerini haykırıyor, onlara ivedilikle yanıt veriyorum:

- Cevat amca, bizim sarı inek buzağıladı, adını ne koyalım?
- İlkyaz koyun yavrum, İlkyaz.
- Balıkçı Baba; babam Cumhuriyet vapurunun resmini yapmanı istiyor!
- Yarın yaparım evladım
- Dede, bahçemizin denize yakın yerine hangi ağacı dikelim?
- Zakkum dikin oğlum, zakkum. (Çocuk, "zıkkım... zıkkım" diye diye seyirtiyor.)
- Güldane teyzemin bu kez doğurduğu çocuk sağ. Adını ne koyalım diye soruyor.
- Yaşar koysunlar.
- İfakat teyzem yedinci çocuğunu doğurdu. Adı ne olsun?
- "Yeter" olsun yavrum, "Yeter".

Peki, çocuklara ne vereyim? Cep delik, cepken delik... Mehmet Akif'in dediği gibi, "ya hamiyetsiz olaydım ya param alaydı." Birden, yürek cebimdeki onlarca kalemden birer tane veriyorum her birine...

Ertesi gün, hem ısmarlanan "Cumhuriyet vapuru" hem Bodrum manzarası çizmek için Değirmentepe'ye tırmanıyorum. Her zamanki gibi, değirmenci Ateşoğlu Nasreddin, gülerek:

- Hayrola resimci dayı? Yine Bodrum iresmi çizmeye geldin herhal. Ama suratın asık; niye ki?
- A Nasreddin, baksana, şu göğe, şu denize baksana! Bunlara mavi boya mı dayanır? Peki, sen niye gülüyorsun?
- Sorma Balıkçı. Az önce Kocagöbek Haşmet geldi. Meğer öğütme parası olarak ayırdığı beş panganotu, buğday çuvalına koymuş. Ben nerden bileyim? İlle de parasını soruyor. Ben de, "kendi paranı kendin ye afiyetle" dedim. Beni bir güzel patakladı. Ona gülerim...

BİTKİLER ARASINDA

Bodrum yaşamım bitkiseldi, demek istediğim, bitkilerle kucak kucağaydı. Elim erdikçe, elimin erdiği yere çiçek, süs ve yemiş veren bitki dikiyordum. İki ya da dört ayaklı yaratıklar bırakmıyorlardı ki! Yalnız fide ya da fidanı değil, ona diktiğim hereği (ona Bodrum'da kefil derler), çevresine diktiğim kafesi koparıp sopa diye, yakacak diye evlerine götürüyorlardı. İnanılması zor, aynı yere, aynı bitkiyi 5-6 kez diktiğim olurdu.

Ama bitkinin suçu yok ki! Onlara küsecek değildim ki!

Zaman zaman toprağı kibrit çöpüyle eşeler, tohuma bakardım; eğer yeşermeye başlamışsa, "eh, artık çiçek büyümeye girişti" diye, bayram çocukları gibi sevinirdim. Bir dalları kopsa, kolum kırılırdı.

Bitkilerle ilgili, yaşadığım, anlatmak istediğim çok şey var, Onlara geçmeden şunu anlatasım geldi:

Erken 60'lı yıllar, olasılıkla 1967-68'lerde olacak; Bodrum Ortaokulu öğrencilerinden bir mektup aldım. Bana, Bodrum'la ilgili, unutamadığım bir anımı soruyorlardı. Şöyle bir yanıt yazdım:

"Bodrum'da yaşadığım yaklaşık çeyrek yüzyılın her anı benim için unutulmaz anıdır. İlle bir örnek vermek gerekirse, şunu yazayım:

- Hemen her zamanki gibi, kayığım Yatağan'ın küpeştesine uzanmış, yazdığım ve yazacağım kâğıtları taşlarla bastırmış, Prosper Merimée'den "Carmen"i çeviriyordum.

Romandaki esmer İspanyol güzeli, İspanyol dilberi Carmen, tütüncü dükkânından, zülfüne mimoza demeti takmış olarak çıkıyordu.

- Benim karayağız Bodrum'lu kızlar niçin başlarına mimoza takmasınlar, diye düşündüm.

Hemen zarfın içine, güçlükle sağladığım yabancı para koyarak mimoza tohumu ısmarladım. Tohumlar geldi. Özenle birkaç yere ektim. Çiçekler, sevinç kahkahası gibi açtılar.

Bir gün, Tepecik kahvesinin bahçesinde oturuyordum. Yoldan, bir gelin alayı geçti. Fukara insanlardı. Kızlar saçlarına mimoza demetleri takmışlardı:

- Yaşayın bre kızlar, diye haykırdım.

Onlar için yetiştirmiştim mimozaları..."

"Ben Bella Sombra'yım!"

Bu güzel doğayı, iklimi sevmiş, tanımıştım.

Onu daha da güzelleştirmek, boynumun borcuydu.

Yaratılışla bir olup yaratma işlemine giriştim.

En sevdiğim işlerden biri, diktiğim ağaçlardan tohum toplayıp, başka yere

ekmekti.

Bir gün, Kumbahçe mahallesindeki okulun bahçesinde, yaprakları gökyüzünde bir bulutun hayatını yaşayan **Bella sombra** ağacına çıkmış, tohum topluyordum. Tohumları, pantolonumun iki yanındaki, her biri birer kg tohum alabilen ceplerime dolduruyordum.

Açılmış avuç büyüklüğündeki yaprakların arasından, ağacın altına iki yabancı bayanın geldiğini gördüm. Aralarında Fransızca ve İngilizce konuşuyorlardı. Birisi, ötekine:

- Bu ne ağacı acaba? diye sordu.

Kadıncağız nereden bilsin?

Ben, ağaç sesiyle:

- Ben Bella sombra'yım, diye gürledim.

Kadınlar:

- Aaa, ağaç dile geldi, diyerek, ürkerek kaçıştılar.

Aşağı atladım. Onlara, bunun "Güzel gölge" ağacı olduğunu, Bodrum gibi, güneşin ateş yağdırdığı yerlerde yazın serinlemeye pek elverişli olduğunu falan açıkladım. Beni tanıdıklarına, hem İngilizce, hem Fransızca konuşabilmeme memnun olduklarını söylediler. Fransız olanı, Kontes de Noailas, yatıyla Bodrum'a gelmişmiş. Bana, "Balıkçı Şair" başlıklı, dört sayfalık bir şiir yazıp verdi. Ben kiim, yazı evrak saklamak kim? Yatlarına bir kayık dolusu çiçek götürdüm.

Yemiş ağacı olarak, Güneybatı Anadolu iklim ve toprağına pek uygun olan "Goyay"ları, "Aberiyya"ları, "Anona"ları falan getirip, kasabanın çeşitli yerlerine dikip büyüttüm. Dinleyenler / okuyanlar beni bağışlasın; getirip Bodrum'da yaygınlaştırdığım süs ve meyve ağaçlarının çoğunun Türkçe adı yoktur. Siz, beğendiğinize, sevgilinizin adını verebilirsiniz. Hocanın vaazı, İletişimcinin iletisi, bülbülün şakıması gibi, insandan karşılık beklemeden sunulan gönül hizmetidir bu. Beğenen, öz malı gibi tepe tepe kullanabilir...

Zorunlu Çevirmen

Böylesi anılarım pek çoktur. Hele birinin ünü pek yaygındır:

Bodrum'a bir İngiliz zırhlısı gelmiş. Kaymakam, belediye başkanı gibi yetkililerle görüşülecek. O sıralarda Bodrum'da yabancı dil bilen hemen hemen kimse yok! İlgililerin aklına ben gelmişim; "Bizim Cevat bey anlar fan fin fondan" diyerek beni buldular.

Denizden yeni gelmişim. Kılığımla kıyafetimle, her şeyimle bir balıkçıyım. Baktım; rıhtımda beni karşılayanlar var. "Herhalde pek hayra işaret değil bu" diye geçirdim içimden. Kasabanın ileri gelenleri, avuçlarını megafon yaparak:

- Yetiş Cevat bey, diye ünleşiyorlar.

Yetiştim ama bakalım neye yetiştim. Kaymakam bey:

- Kurtar bizi Cevat bey, demez mi?

Yahu, ben kendimi kurtarabilmiş miyim ki başkasını kurtarayım? Karaya çıkınca durum anlaşıldı. Kaymakam bey durumu anlattı; hemen gemiye gitmemiz gerektiğini söyledi. "Aman efendim, yaman efendim, kılığım, üstüm başım" diyecek oldum. Kaymakam bey, ona zamanımız olmadığını, geç bile kalındığını söyledi. Çaresiz onlar resmi, ben sivil, gemiye çıktık. Komutan, o kılıkla benim, orada ne aradığımı soran gözlerle baktı. Neyse, onlar konuşuyor, ben tercümanlık yapıyorum. İngiliz subayı şaşkınlık içinde, bu selis (düzgün, akıcı) İngilizceyi nerede öğrendiğimi sordu.

Saklayacak değildim ya:

- Oxford'da, der demez, onunla birlikte tüm konuklar hayretler içinde kalıp, beni şiddetle alkışladılar.

Dillerde pek dolaştığı için aktardım bu anıyı.

TURUNÇGİL YETİŞTİRİCİLİĞİ

Ben Bodrum mandalinası diye bilinen çekirdekli, güçlü aromalı mandalinayı severim. İzmir, İstanbul gibi yerlerde pek tutulan mandalin değil, "satsuma"dır. Bizim mandalinamızın yeşili ayrı güzel kokar, olgunlaşmışı ayrı güzel. Yeşilken, cin, votka gibi içkilere eşsiz rayiha verir. İstanbul'a götürdüğümde bir tadan, Bodrum'dan göndermemi ısrarla ister. Gel gör ki, Bodrum-İstanbul ulaşımı kolay değil. Uçağı bir yana bırakın, düzgün otobüs seferi bile yok. Akdeniz vapurları da haftada bir uğruyor bu limana.

Bodrum'da ben yetiştirdikçe, halkta bir merak uyandı ki, görmeye, alkışlamaya değer. Herkes çekirdek ister, fidan ister, dikmeyi öğretmemi, dahası dikivermemi ister. Ben de isterim ama, ben bir kişiyim, üstelik ordu komutanı, işçi başı falan değilim.

Sonunda bir yol buldum: Narenciye (turunçgil) üretiminin başlıca inceliklerini anlatan, birkaç büyük sarı defter dolusu (galiba tümü 350 sayfa kadardı) adeta bir kitap yazdım.

Kitabım elden ele, ilden ile dolaşa dolaşa, benden uzaklaştı. En son Dörtyol'a ulaştığını öğrendim ama, bir daha bana dönmedi.

Hani, bir usta marangoz, keseri çalınınca ne demiş:

- Bari (ç)alan adam, keserimi ters bilemese!..

Bir türküde denildiği gibi:

"Giderim Van'a doğru
Yolum İran'a doğru.
Kes başım kanım aksın
Kıymet bilene doğru.."

Asıl meramım, yurda greyfurtu (Citrus decumena'yı) sokmaktı. Halkın "altın top" ya da "kız memesi" dediği bu turunçgil türü, C vitamini deposuydu.

Şükür, bunu becerdim.

ANTEP FISTIĞI

Fazla masrafa girmeden, fazla çaba harcamadan yapılabilecek bir iş daha vardı: Antep fıstığı (Pistachio vera) yetiştiriciliği...

Ne fark ettim? Sanki bitkiler, Lokman Hekim'e, hangi derde deva olduğunu söylediği gibi, bana da özellik ve güzelliklerini, gizlerini açıyordu. Çoğu kez, bir fikir, şimşek gibi kafamda çakıyordu. Bu düşüncelerden biri, Ege'ye, dolayısıyla Bodrum'a, Antep fıstığı yetiştiriciliğini getirmek! Bu, halkımızın cebine, dolayısıyla yurt ekonomisine önemli katkıda bulunabilecek bir üründü. Yetiştirilmesi kolaydır, besleyicidir, kullanım alanı çok geniştir. Satışı, dış satımı kolay, fiyatı (hele iç fıstığının) son derece yüksektir!

Yurt dışına, özellikle Amerika'ya giderken, bu yemişten daha çok makbule geçecek hediye zor bulursunuz!

Baştan şunda anlaşalım: Bu çerezin Şam ile ilgisi, bir zamanlar, Şam limanından ihraç edilmesinden kaynaklanır. Dolayısıyla, bundan böyle, "Şam fıstığı" sözünü sözlüğümüzden çıkaralım. "Antep fıstığı," hadi bilemediniz, "yeşil fıstık" diyelim...

Zeytin gibi, ceviz gibi, çam fıstığı (Pinus pinea Pistachio vera) gibi en uzun süre ürün vermeyi sürdüren ağaçtır Antep fıstığı. Yetiştiği yöreye zenginlik getirir. Bunu bildiklerinden Fransızlar Antep'ten çekilirken, yöredeki fıstık ağaçlarını yakmıştır!..

Şunu da bilmek gerekir:

Bu değerli ağacı tohumdan ya da fidandan elde etmek, çok uzun zaman (ideal verim için 25 yıl kadar) zaman ister. Oysa melengiç ya da çitlenbik denilen (Celis) ağacına aşılanırsa bu süre, yedi yıla düşer.

Antep fıstığı gibi melengiç de dioik (erkeği ayrı, dişisi ayrı ağaçta) bir bitkidir. Erkek melengice erkek Antep fıstığı, dişi melengice dişi Antep fıstığı aşılanmalıdır. Bu konuda iki önemli sorunla karşılaşırız:

Birincisi, anaçlarda hangisinin erkek, hangisinin dişi olduğunu nasıl bileceğiz? Haydi söyleyeyim: Erkeği beyaz, dişisi pembe çiçek açar. Ancaaak, aşı zamanında çiçek olmaz, çiçek açtığında aşı olmaz! Ne yapabiliriz? Çiçek açtığında erkeğe beyaz, dişiye pembe rafya bağlarız. Böyleceee, aşıyı şaşırma tehlikesi ortadan kalkar. Ne var ki, bu da çözümü tümüyle gerçekleştirmez. Çünkü, hele ulaşımın pek zor ve yavaş olduğu dönemde, Antep'ten Ege'ye, diyelim İzmir'e kalem ya da göz aşısı 10-15 günde getirilebilirdi. Gelgelelim, bu süre içinde, kalem olsun, göz olsun, aşı malzemesi bozulur! Buna nasıl çözüm bulunur?

Bulamaz, bilemezsiniz, bu konuyu bitirirken, yanıtı ben vereyim. Efendim: İzmir'den Van'a bir çizgi çekin. Bu çizginin güneyi, Antep fıstığı yetiştirilebilecek yöredir. Hem iklim elverişlidir hem de bu alanda inanılmaz derecede çok melengiç ağacı vardır.

Benim bu yetiştiriciliği önerdiğim 1930'lardan bu yana, konu öylesine hız

kazanmıştır ki; söz gelimi Muğla, Gaziantep'le, Maraş'la boy ölçüşür duruma gelmiştir. Kozak yaylasının fıstık çamı ağaçları gibi, tüm Batı Anadolu'da Antep fıstığı yetiştiriciliği almış başını gitmiştir! Şu da var; bu uğraş, tarım alanlarının daralmasını gerektirmez. Zeytin gibi yabanılı dağda bulup ya da tarlanızın kenarlarına dikip, aşı yapabilirsiniz.

Bilirsiniz: Antep fıstığı çerez olarak tüketilebildiği gibi pastalarda, tatlılarda ve bazı yemeklerde de kullanılabilir. Üstüne konulduğu ya da içine karıştırıldığı yiyeceklere olağanüstü tat verir.

Unuttuğumu ya da size unutturmaya çalıştığımı sanmayın!

Antep fıstığı aşısının, bozulmadan 10-15 günlük mesafeye nasıl taşınabileceğini sormuştum. Ne yanıt verdiniz?

- Suda mı getiririz? Bozulur, aşı özelliğini yitirir.
- Islak beze mi sararız? Bez kurur, üstelik bez, aşı kalem ya da gözünü bozar.
- Yok, deve! Koskoca ağacı toprağıyla taşıyacak değiliz ya!
- Öyleyse, bizi daha merakta bırakma, yanıtı sen ver, diyorsunuz değil mi? El cevap:

"Aşıyı, süzme bal dolu külek (tulum) içinde taşırız efendim"

- Bre Balıkçı, bunu nerden bildin-buldun, diye sormayın.

Bunu ben değil, yüzlerce yıl öncekiler bulmuş. Düşünülsün bir kez: Padişahın istediği, filanca voyvodanın kellesi nasıl getirilecek? Açıkta taşınsa, pişmiş kelle olur. Adamı canlı götürelim deseniz, can pazarı bu, adam bir yolunu bulur, kaçıp kurtulabilir. Tek yol, bal içinde taşımak. Bal hem başının hava almamasını sağlar, hem de gerekli havayı almasını...

Göz olsun, kalem olsun, aşıyı böyle taşıyacaksınız.

Bu yöntemle, bizim Ege melengiçleri - yordamınca - aşılanabildi.

Bazı bitkiler aşırı soğuğa, kimileri ise aşırı sıcağa dayanamaz. Bodrum dışında olduğumda, hava raporunu dinler, Bodrum Müzesi kurucu müdürü Haluk Ebe olmak üzere, Bodrumlu dostlarıma telefon eder, telgraf çeker, gerekli önlemleri almasını rica ederdim. Evcilleştirdiğimiz şeyden sorumluyuz!

KARDEŞİM ÖLDÜ!

Sanat yaşamımın bilmem kaçıncı yılıymış. Şadan ve arkadaşları bir kutlama düzenlemişler. Toplantı günü, bir acı haber aldım. Ama, tek kişi bile gelse, toplantıyı iptal ya da ertelemeyi düşünemezdim.

Bir sürü övgü sözlerinden (ki ben, masa altına saklanacak kadar mahcup oldum) sonra, kürsüye çağrıldım.

"Merhaba" savurduktan sonra, İzmir'de yaşadığım bir olayı anlattım:

Avni Dilligil Tiyatrosu Shakespeare'den (Şekspir'den) "Hamlet" mi, "Macbeth" mi ne; bir oyun oynuyormuş. Beni de çağırdılar. Eh, benim sözlüğümde "hayır" sözü yok. Hem canım, Akdenizli ağızlara "no" dan çok "yes," "hayır" dan çok "evet" yakışır.

Ben de hayli yorgunum. Ön sırada bir koltuğa oturttular beni. Ben, Şekspir'i İngiltere Kraliyet Tiyatrosundan kaç kez izlemiş adamım.

Çok geçmeden, kendimden geçip uykuya varmışım. O sırada, Hamlet mi Macbeth mi ne:

- Merhaba, diye ünledi.

Kendime gelip, bir "merhaba" da ben patlattım. Piyes de piyese benzedi...

"Gençler," dedim, "sizinle daha konuşmak isterdim ama, bugün beklenmedik bir haber aldım. Kardeşimi yitirmişiz..."

x X x

HALİKARNAS'IN DİŞLERİ

İzmir'den söz açılmışken, bir anı daha:

İzmir'li gazeteciler Şemsi Katıltan, Özdemir Hazar filan, sık sık yazarlar.

Bir gün, Kordon'da coşkuyla nutuk atarken - bittabi ben kendimi ekonomize etmem - ağzımdan protezlerim fırlayıp, İzmir körfezine düştü.

Ondan sonra, denizkızı peşinde koşan kimi denizciler gibi, bazı dostlar, birer dalgıç kesilip dişlerimi aradılar ya; giden geri gelir mi?

Çınardaki File

İzmir'de çokça yaptığım bir iş, dillere düşmüş, sıkça konuşulurdu. Hatico'nun (Girit kökenli eşimin) ısmarladığı sebze, meyve, öteberiyi alır, Veysel Çıkmazı'ndaki demhanemize (içki evine) giderken, Kemeraltı'na giden yola girerken, filemi, cadde başındaki koca çınarın dalına asardım. İnsanlara güvenim tamdı çünkü. Bunu gören insanlar, ya dürüstlüğünden ya da, sahibinin gözetlemekte olduğunu sandıklarından, dolu fileme dokunmazdı.

Meyhane çıkışında, filemi alıp, ikinci Karantina'daki (o zamanlar daha İnönü Caddesi açılmış olmadığı için bu adla anılırdı) evime yollanırdım.

Bunu bilenler, aklıma şaşardı ama, bir kez olsun, filemin çalındığı olmamıştı.

MUHTEŞEM SAFİYE AYLA KONSERİ

Atatürk'ümüzün de sesini pek beğendiği Safiye Ayla, benim, tanıdığı en renkli kişi olduğumu hep söylerdi. Onun da, benim de pek yakınımız olan Naci Sadullah (Danış) vardı. Kıvrak kalemli bir yazardı. Hele, polemikte, Peyami Safa'ya, Bedii Faik'e, Necip Fazıl'a taş çıkartırdı. Kimse onunla ağız dalaşına girişmeye cesaret edemezdi.

Danış'la ilgili, İzmir'de yaşadığım bir olayı anlatacağım ama, önce Bodrum'da yaşadığımız bir anımı aktarayım.

Bizim Naci Sadullah, yine biriyle kalem kapışmasına girişmiş; isim tasrih ederek (belirterek), bir ceza almıştı. Hapis yatmamak için Bodrum'a gelip bize sığınmıştı. Ne var ki; kendisi, pek öyle saklanıp gizlenecek adam değildi. Evimizin kapısı çalınca, hemencecik tavan arasına saklanırdı. Gelgelelim, sabredemez, yukarıdan bağırırdı:

- Gelen kim Cevat, diye bağırırdı.

Böyle ilginç bir adamdı bizim Naci.

Ben burdayım diye, birçok solcu, beni ziyarete gelirdi.

Gelen gider, hatta cezasını burada geçirmek isteyen kişi olduğu için, benim bu "sakıncalı"ların elebaşısı olduğum sanılırdı.

Sözü yolundan söyleyeyim:

Naci bizde kaçak-konuk bulunduğu sırada, zamanın en ünlü kadın şarkıcılarından Safiye Ayla Bodrum'a geldi.

Bodrum Belediyesi bu fırsattan yararlanmak amacıyla, Safiye'den bir konser vermesini diledi. Safiye de benim gibi, "hayır" demeyi sevmeyenlerden biri. Kalenin uygun bir yerine sahne kuruldu, kahvelerden yüzlerce sandalye tedarik edilmiş. Sanatçı tam dinletiye başlayacağı sırada, dinleyicilerden biri:

- Aramızda komünistler var, onlar gitmezse biz çıkarız, gibilerden atıp tutmaya başladı. Yahu biz kimdik, komünistlik kimdi? Biz olsak olsak yurtsever ve insan severdik. Ama herif böyle bağırıp çağırmaya başlayınca, Naci ile ben, tatsızlık büyümesin diyerek, dinleti yerini terkettik. Bunun üzerine Safiye:

- Onlar giderse ben de şarkı söylemek bir yana, burada bağlasanız durmam, diyerek ayrıldı.

Benim eve geldik. Malum, evin koca kapısı denize, Bodrum'un doğu limanına bakıyor. Safiye, bir sandalyeye çıkıp, başladı şarkı söylemeye. Safiye'nin sesi de ses hani!

Onun nefis sesini duyan Bodrumlular koşup, kumsalı doldurdu.

Safiye sultan, o gece bizim kumsalda verdiği konserin, yaşamının en anlamlı dinletisi olduğunu söyleyip durdu...

KARABORSA NERESİ?

Yine bizim Naci'nin (Sadullah) diline doladığı, Akbaba'da yazdığı yazı ile geniş kitlelere duyurduğu bir olayım var. Naci, tebdil-i hava (hava değişimi) için geldiği İzmir'de olayı öğrenip, mahkemeye gelerek duruşmayı izlemiş. İyisi mi; haberi baştan verek:

Efendim bir gün, turdan ya da meyhaneden çıkıp, yorgun argın eve geldim. Hatun, beni kapıda karşılayarak:

- Çoluk çocuk aç kaldık, üstelik zavallılar ders bile çalışamıyor. Eğer gaz almadan gelirsen, seni eve sokmam!

Hoppala. Buyruk büyük yerden geldi ama, ben gazı nerden bulacağım? Gün kıtlık günleri! Hanım:

- Kasap Nuri efendi, manav Memiş efendi buluyor da, sen niye bulamıyorsun?

- Onlar nerden buluyormuş?

- Valla ben onu bunu bilmem! Onlar karaborsadan mı buluyormuş ne!

Ben zavallı; karaborsayı nerden bilecek, nasıl bulacağım?

Hatico'nun dediği dedik, öttürdüğü düdük.

Tornistan edip, Konak'a indim. Kemeraltı'na girip, sağdaki ilk büfeciye soldum:

- Bağışla kardeşim, karaborsa nerede?

Gençten adam, yüzüme şaşkın şaşkın bakıp:

- Az ileride amca, sağdan ilk sokakta, ikinci dükkan.

Oraya varıp, içeridekilere sordum:

- Karaborsa burası mı?

Adamda şafak attı. Zabıta olduğumu mu, dalga geçtiğimi mi sandı, bilmiyorum:

- Yanlış geldin dede, dedi, soldaki ilk sokağa gir, sağdaki ikinci dükkan!..

Pinpon ya da futbol topu gibi beni oradan oraya atıyorlar. Sonunda yaradana sığınıp:

- Hay ben bu karaborsanın, diye başlayan sunturlu bir küfür salladım. Ortalıkta müzevir ya da muhbir mi yok? İlgililere yetiştirmişler. Zaptiyeler beni derdest edip, karakola götürdü. Orada ifadem alındıktan sonra, doğru mahkemeye! Ben, hükümetin şahsiyet-i maneviyesine (sanal kişiliğine) hakaret etmişim. Bunun cezası da ağır mı ağırmış.

Anan yahşi, baban yahşi! Beni saldıkları yok!

Havadis tez elden yayılıp, eş dost tarafından duyuldu. İzmir Barosu yetkilileri, benim iyi niyetimden emin oldukları için, savcı ile, yargıçlarla görüşüp işi tatlıya bağlama konusunda anlaşmış. Yalnız, benim mahkemede konuşup, bir çuval inciri yok etmemem konusunda anlaşmış. İşte o sırada, duruşma salonundaki gazeteci kalabalığı arasında Naci'yi gördüm. Anlamlı anlamlı sırıtıyordu. Yöntemince savcı sav (iddia) attı, avukatlar savundu. Benim bizimkini değil, pandispanya hükümetini kastettiğimi falan söylediler. Suçsuzluğuma karar verildi verilecek.

Baş yargıç, usulen bana sormaz mı:

- Sanık, ayağa kalk. (Kalkmaz olur muydum?)

- Söyle bakalım!

İki metreyi bulan boyumla yükselip, başladım konuşmaya. Salon buz kesti, savcılarda, savunmanlarda bir şaşkınlık! "Eyvah" sesleri, açtım ağzımı, yumdum gözümü:

- Efendim, bendeniz min gayri haddin (haddim olmayarak) sekiz-on dil bilirim. Bildiğim dillerde şu "manevi şahsiyet"in ne olduğunu çevirmeye çalıştım! Dünya dillerinde böyle bir kavram yoktu! Eh, ben burada onu aşağıladığım savıyla yargılandığıma göre, öyle bir şey olsa gerek. Dolayısıyla ondan bende de var olmalı. Şimdi ben diyorum ki; ben onların sanal kişiliklerine küfrettiysem, o kabinenin üyeleri de benim manevi kişiliğime hakaret etsinler, isterlerse, o kişiliğimi Kemeraltı caddesine sereyim de, kabine üyeleri isterlerse sularını dökerek üstünden geçsinler. Böylece ben de, çoluk çocuğuma böyle bir borç bırakmış olmayayım!

Savcı, yargıç, savunmanlar ve salonu dolduran onlarca izleyicide şaşkınlık! Kimisi "yaşa" diye, kimisi "eyvah" diye bağırışır...

O bağırış çağırış içinde, baş yargıcın neler söylediğini duymadım ama, sözünü "sanığın beraatine" dediğini işittim. Yargıcın sözü bitince, salondan bir alkış yükseldi ki, orada olmayana kolay anlatılmaz. Sanki, en kritik maçta yengi golünü atan futbolcuydum. Ardından da, sevilen bir politikacı gibi, omuzlarda çıkarıldım salondan.

Her şerde bir hayır vardır, denir, ben de bu suçlama ve yargılama vesilesiyle "karaborsa"nın ne demek olduğunu öğrenmiş oldum ...

ÇİZGİLİ KAĞIT VE SİGARAYA ÖZGÜRLÜK

Ey okuyucu! Şimdi ben bunları kendimi övmek ya da kendimden söz etmek için aktarmıyorum. Anlatıyorum ki; yaşadıklarımdan ders çıkarılsın. Varsa doğrular yinelensin, yanlışlarım başkaları tarafından yapılmasın.

Oldum olası, özgürlükten yanayım. Aramızda iki kuşak farkı olduğu halde, torunlarımın modaya uymalarını, ne bileyim, saçlarını uzatıp kulaklarına küpe takmalarını yasaklamadım. Karışanlara da, "Bırakın çocuk istediği gibi davransın" diye çıkıştım.

Çizgili kağıt hiç kullanmadım desem, yalan olmaz. Çizgili kağıda yazarken, kendimi, tekerleri rayda giden tren gibi hissediyorum.

Sigaraya gelince: Bu mübareği içegeldim, içe gittim. Dudağımdan düşürmezdim. Yararlı bir şey olsa böyle, anasının memesine yumulan aç çocuk gibi, cıgaraya sarılmazdım.

Doktorlar yasakladıkça, kendimce, hiç olmazsa zararını azaltmaya çalıştım.

Her şeyden önce, paketi bir köşesinden açıp, içinden sigara çıkarmak bana göre değildi. Paketi, ta yarısından yırtar, tüm sigaraları açıkta bırakırdım. Böylece - bence - sigaralar da özgürlüğe kavuşurdu. Sigarayı ikiye bölüp, ortasından iğne batırıp, ağızlığa takarak içerdim. Biliyorum, böylece kendimi aldatmış olurdum. Sigaranın zararı azaltılır mı? Bu meret, içmeyip, içenin yakınında bulunana bile ulaştırıyor zehirini.

Eee, sigara içilmese - tütün üreticisi değil - sigara fabrikatörleri nasıl köşeyi dönecek? Devletler bile, hem sigaranın, içkinin zararlı olduğu yaygarasını elden bırakmaz, hem de bu yolla dünyanın parasını kazanır. Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu?

x X x

MERHABA, MERHABA!

Durun, aklımdan kaçmadan, tek esenleme sözü olarak "merhaba"yı neden kullandığımı açıklayayım:

Efendim, aklımın bin türlü işi var. Şu iş nasıl kotarılacak, bu yazı nasıl yazılacak, şu borç nasıl ödenecek? Bunları düşünmekten; karşılaştığım insanlarla nasıl esenleşeceğim? Saate bakıp "sabah şerifler hayrolsun" mu diyeceğim, "akşam şerifleriniz mübarek olsun" mu diyeceğim? Ben kiim, bunları yerli yerinde kullanmak kim? Kestirmeden "merhaba" der geçerim, diye düşündüm. Üstelik, farkındaysanız, "merhaba"nın tokça, erkekçe bir çınlayışı var. Yalnız bu kadar da değil; eski harflerle yazdığınızda yelkenli figürü çıkıyor ortaya.

Son bir gerekçe daha sunayım: "Merhaba"nın kökendeki anlamı, "benden size zarar gelmez." Bunca özellik ve güzelliği varken, başka söze ne gerek var? Dii mi ya!..

DENİZ DİPLERİNDE

Toplam 10 bin sayfayı aşan çevirilerimin yanı sıra, ilk olarak "Ege Kıyılarından" adlı bir öykü kitabım çıktı. II. Genel Savaşının ilk yıllarında olacak. Sonra, bilinen öykü kitaplarım: "Gülen Ada," "Merhaba Akdeniz," "Yaşasın Deniz" ve ötekiler. Bunlardan biri üzerinde az biraz durmak isterim. Kitabın adını "Ege Diplerinde" koymuştum. Her nasılsa ve nedense, "Ege'nin Dibi" adıyla çıktı. "Elinin körü" der gibi. Neyse, sonraki basımlarda düzeltildi.

"Ege" deyince, sözüm bitmez.

Bu denize verilen adlardan biri "Arkhi Pelagos," yani "Eski Deniz." Bu ad, söyleme kolaylığı dolayısıyla "Arşipel" olup çıkmış. Kıyısında bizim yaşadığımız denizde ada çokluğu nedeniyle, "Arşipel" adı, "takımada" (aral) anlamında kullanılır olmuş.

Başka denizlerde ada bulunur ama, bu denizde, adalar arasında deniz vardır. Adaların her biri, gökten atılmış bir çelenk sanki.

İki kişilik özel adalardan, ada azmanına varana dek, her tür ve büyüklükte ada vardır Ege'de. Adları da pek hoştur bunların: "Gülen Ada," "Yalnız Çam Adası," "Tılsımlı Ada," "Yedi Adalar," "Sedir Adası," daha neler neler. Bunlardan birincisine değineyim: "Yalnız Çam" adası. Minnacık bir ada, üstünde çam ağacı. Sanırsınız ki, mavi denizin ortasına bir çiçek saksısı konmuş. İnsan, bu duru denizde ve yeşil adacıkta, gereksinimini karşılamaya çekinir. Uyuyan bir çocuğun yüzüne şey yapıyormuş gibi. "Gülen Ada" dedim ya; öyle herkese gülen, herkesi güldüren bir şarlatan değildir bu ada. Alimallah, münasebetsiz biri geldi mi, onu derhal denize tükürür. Neymiş efendim, "Kocagöbek"miş, "Taş yürek"miş, "Boynukalın"mış. Böyle adamları - bırakın gülmeyi - yanına bile yaklaştırmaz bu adalar güzeli!..

"Ege Diplerinde" deyince sözü kesmek olmaz. Ben kaç kez çıplak gözle, aynayla gözledim deniz diplerini. Orada nice hazineler; amforalar, gemi çapaları, delik taşlar, kap kacak, içki kapları, altın eşya gördüm. Bir çok da batık gemi.

Eski denizciler, Deniz ve Hiddet Tanrısı Poseidon'u (Neptün'ü) kutsamak için, ona, altın kupalar içinde şarap saçı ederlerdi.

Bu nedenle Side, Attalia (Antalya), Knidos (Datça), Halikarnassos, İassos (Güllük), Miletos, Efes ve bunun gibi limanların açıkları özellik ve güzelliğin yanısıra, zenginlik doludur. Bu yüzden, Güney Ege ve Batı Akdeniz kıyılarında birçok batık ve bunlarda cam, seramik, terrakota (toprak kap kacak) ve daha bilmem neler bulunmuştur. Bunların çoğu, define avcılarınca çıkarılıp, yurt dışına kaçırılmıştır. Kalabilip, kazılarda bulunabilen batık ve batık gemi eşyası, Bodrum'da Haluk Elbe tarafından kurulan Bodrum Müzesi'ne yerleştirilmiştir.

EGE ÇİÇEK, AĞAÇ VE KADINLARI

Şimdi ben, Ege'de yaşayıp da, bu yeryüzü cenneti hakkında neyi yazmayım? Bölgedaşımız "Tarih Babası" Bodrumlu Herodotos tarih bilimine adını veren "Historia"sında (1/142), "İonialılar kentlerini, bizim yeryüzünde bildiğimiz en güzel gökyüzü altında ve en güzel iklimde kurmuşlardır" der. Bu güzel iklim, birbirinden güzel ve değerli ağaç, ağaççık ve kadın yetiştirmiştir. Şimdi izin verin, bunlardan üçü konusunda, kıyasıya özetleyerek bilgi vereyim.

Zeytin:

Ben, zeytin için "Akdeniz güzeli" derim. Akdenizin ayırıcı ağacıdır zeytin. Zeytinci Musa'nın (yani benim) adeta kutsadığım ağaçtır bu. Kuran'da bile, "zeytinli, emin yeri yurt tut" mealinde ayet vardır. Zeytin delicesinin kökleri, hangi toprağın Akdeniz toprağı olduğunu, sınırlar çizen diplomatlardan, haritalar çizen coğrafyacılardan daha iyi bilir. Yurdumuzdaki delicelerin yarısı aşılansa, zeytin ve zeytinyağı üretiminde dünya birinciliğini hiçbir ülkeye kaptırmayız.

İncir:

Bilmem bilmeyen var mıdır; İncirin bilimsel adı "Ficus karika" (yani Karya'lı kauçuk)'dır. Düşünülsün bir kez, bölgemizde yüzlerce köyün adı zeytinle ilgilidir. İncir de, Antep fıstığı, dut vb gibi dioiktir, yani erkeği ve dişisi ayrı ağaçlardadır. Erkek ağaç ve onlardan bal devşiren sinek, arı vb. olmazsa, incir yemiş vermez. Haa, unutulmasın; incir diye yediğimiz, çiçektir. Asıl çekirdek, bu çiçeğin içindeki sarı ve minicik şeylerdir. Bu yüzden "incir çekirdeğini doldurmaz" denir. Bunu bilmediklerinden olacak, dişilerin arasına, hiç olmazsa 200 metrede bir erkek ağaç dikmeyen Aydınlılar, güney Ege'ye, özellikle Muğla ve köylerine gidip, erkek incir yemişini (deli incir) toplayıp, bahçelerindeki ağaçların arasına asarlar. Dido Sotiriyu'nun "Kanlanmış Topraklar" (Benden Selam Söyle Anadolu'ya) adlı, "Yunan Savaş ve Barış"ı sayılan kitabında Şirince, dolayısıyla Ege incirlerinin kabuğu var mı yok mu bilinmez olduğunu, başka hiçbir ülke incirinin bizimkilerle boy ölçüşemeyeceğini yazar.

Narteks:

Şadan, benim için sık sık "Narteksli Rehber" yakıştırmasında bulunur. Doğrusu bu övgü, çok hoşuma gelir.

Bilirsiniz; Prometheus, ateşi, güneşten ya da, Demirci Tanrı Hephaistos'un (Volkan'ın) işliğinden çalarak, bu bitkinin sapı içinde getirip insanoğluna armağan etmiştir. Bu, yazdan kışa ateş saklamak, bir anlamda ölümsüzlük vermek demektir. Oysa tanrılar, ölümsüzlüğü kendilerine ayırmıştır! İnsanlar

ölümsüz olursa, tanrılığın ne değeri kalır? İşbu yüzden Zeus (ve hempaları) Prometheus'u Kafdağında zincire vurdular. Üstüne üstlük ışık taşıyan ve adı "İleri gören" anlamına gelen yiğide bir akbaba musallat ettiler. Bu alıcı ve yırtıcı kuş, sabahtan akşama Prometheus'un karaciğerini gagalıyor, bu organ gece büyüyor, ertesi gün aynı canavar kuş, karaciğeri gagalayıp yemeyi sürdürüyordu. Demek, taa söylence çağında insanoğlu, karaciğerin kendisini yenileme özelliğini biliyordu. Bu yararı dolayısıyla hemen herkes tarlasında, bahçesinde narteks yetiştiriyordu. Bu bitkinin kuru dallarıyla evlere ve özellikle kutsal ateşin yanıp özenle korunduğu Ocak Tanrıçası Hestia'nın (Vesta'nın) tapınağına ateş taşınıyordu.

Çok yıllık ve kendisini sürdüren bu kutsal bitkiye bugün de başta Efes ve Priene olmak üzere, antik kentlerin çevresinde çokça rastlanır. Bendeniz de, buralarda rehberlik ederken, elimde bir narteks sopasıyla dolaşırım.

Manisa Lalesi:

Bu dünya güzeli çiçeğe "Anemon," "Manisa lalesi," "Attis ya da Adonis çiçeği" ve bunun gibi isimler de verilir.

Söylenceye göre öyküsü:

Bir versiyona göre, Anadolu Anatanrıçası Kybele'nin Attis adlı; bir başka anlatıma göre, Akdeniz'in aşk ve güzellik ecesi Aphrodit'in Adonis adlı sevdiği vardı. Daha yaygın olduğu için, Aphrodit ve Adonis'in izini sürelim: Bu güzeller güzeli tanrıça, sevdiceğini büyütsün diye yeraltı tanrısı Hades'in zorla kaçırdığı Persephone'ye vermiş. O da, âşık olduğu delikanlıyı geri vermek istememiş. (Ayrıntı sevenler, Azra'nın (Erhat) yetkin kitabı "Mitoloji Sözlüğü"ne bakabilir.) Tanrıçalar arasında doğan kapışma sonunda, yakışıklı delikanlıya azılı bir yaban domuzu musallat edilmiş. Domuz, azı dişleriyle gencimizi kasığından yaralamış. Delikanlının toprağa düşen kan damlalarından, kan kırmızısı Adonis laleleri çıkmış. Biz ona "Manisa lalesi" ya da "Anemon" diyoruz.

Sümbül:

Bilinir: Işık ve Güzel Sanatlar Tanrısı Apollon, yakışıklı ve sportmen erkeği simgeler. Bugün bile, böylesi delikanlılara "Apollon gibi" diye övgüler düzülür. İşte bu tanrının, gönüldeşlerinden birisi Hyakintos imiş. Tanrı bir gün ona, disk atmayı öğretmeye çalışırken, elinden kayan disk, gencin boynuna rastgelmiş. Apollon, sevdiceğinin yok olup gitmesine gönlü razı olmadığı için onu sümbüle dönüştürmüş.

Nergis:

Gezegenimizin bir köşesinde, diyelim ki Mimas (Karaburun) taraflarında

Narkhissos adlı yakışıklılar yakışıklısı bir genç yaşarmış.

Bu delikanlı bir gün kırlarda gezinirken, su birikintisinde kendi yüzünü görmüş. Bakmış ki, dünya yakışıklısı. Gözünü ondan ayıramamış. Dakikalar değil, saatler boyunca. Böylece eriyip giderek kendi adını taşıyan çiçeğe (nergise) dönüşmüş.

İşbu yüzden, kendi kendine hayran olma sapıklığına "Narsisizim" ya da bir hecesini düşürerek "Narsizm," böylesi erkeklere "Narsist" diyoruz.

Eklemeye gerek var mı? Dünyanın en güzel ve en hoş kokulu nergisleri bizim Karaburun dolaylarında üretilir.

"İki sap nergis kopardım
Sardım sarmaladım
Karaburun'dan
Aralık ayının ortasından"
(Berin TAŞAN)

EGELİ ÜÇ KADIN

Gelinsin Ege kadınlarından üç örneğe.

Baştan anlaşalım: Bizim Ege kadınları, sıfırdan önceki yüzyıllarda da, bugünkü bölgedeşleri gibi aydın ve özgürdü. Güzel söz söyleyip güzel şiirler okur, erkekleriyle aynı sofraya oturur, filozoflarla felsefe tartışmalarına girerdi.

Arkhesiyannase:

Bu aydın Ege kadını pek bilinmez ya da adından fazlaca söz edilmez. Arkhesiyannese, yaşı 40'ı geçtikten sonra bile alımlı, sahire (sihirleyici, büyüleyici) idi. Tartışmaya giriştiği bilginlerden geri kalmaz, kimse onunla kolay kolay baş edemezdi.

"Akademia" denilen Atina okulunu bilirsiniz. Bu okul, adını nereden almıştır? Ben yanıtlayayım: Bu üç kafadar (Sokrates, Platon ve Aristoteles), ders vermek için uygun ve ucuza bir yer ararken, ortak arkadaşları Akademos, "benim şurda, bahçe içinde kulübemsi bir yapım var. Dilerseniz onu kullanabilirsiniz" demiş. Bedava olur da uygun olmaz mı? Bizimkiler, öğretilerini orada sürdürür olmuşlar. Buraya da "'Akademos'un yeri" anlamında "Akademia" adını vermişler. Bizde ve hemen tüm dünya dillerinde, böyle üniversitelere "Akademi" deniyor.

Bizim Arkhesiyannese, bu üç akademisyenle fikir tartışmalarına girişir ve çoğu kez yenmiş olarak çıkarmış.

Öteki ikisinin hocası olan Sokrates, derin derin iç çekerek:

- Aaah, dermiş, bugün de göz alıcı ama, siz onu bir de 20'li yaşlardayken görmeliydiniz...

Aspasya:

Ben de Aspasya hayranlarındanım. Taa 2 bin 500 yıl önce yaşamış kadınla nasıl görüşmüş olabilirim? Başta İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki olmak üzere yontularından. Bu heykellerdir ki; Aspasya tipi kadına örnek olmuştur.

Bölgemizdeki Miletos'ta (Milet'te), sıfırdan önce IV. YY'da yaşamış olan bu güzel ve akıllı kadın, Perikles'in gözdesi olmuş ve ona bir tür danışmanlık yapmıştır. "Her başarılı erkeğin ardında bir kadın vardır" denir ya; eğer "Miracle Grek" (Grek Mucizesi) diye bir şey varsa, bu Aspasya'nın önerisi sayesinde olabilmiştir. Aspasya, Perikles'e:

- Eğer kalıcı bir devlet kurmak istersen, başkentini Milet'li Hippodamos'a kurdurmalı, devlet adamlığını Klazomenai'li (Urla'lı) Anaxagoras'tan öğrenmelisin.

Perikles öyle de yapmış ve ününe ün katmıştır.

Perikles, Aspasya ile evlenmesine izin verilmesi için Senatoda ağlayıp sızlamış ve Grek töresi uyarınca bir izni koparamamıştır.

Sappho (Safo):

Lesbos'lu (Midilli'li) Sappho, "lezbiyenlik" diye bir sapkınlığa ad olmuştur. Ne var ki; hemen tüm şiirleri, onun da, hemen tüm kadınlar gibi erkeklerle ilişki kurduğunu göstermektedir. Kız ve kadınlarla ilişkisi, onları entellektüel kılma amacına yöneliktir.

Bu kadın, tarihin ilk ve en büyük lirik şairi sayılır. Şiirlerinden günümüze kalabilen fragmanlar (parçalar), Azra (Erhat) tarafından günümüz Türkçesine çevrilmiştir.

"Amaç yapıtsa, seçilmiş bir dize yeter" sözüne uyalım ve bu bölgedeşimiz şaireden birkaç örnek vereyim:

"Kızarmış nara benzersin
Dalın en yüksek ucunda
Unutulmuş.
Yok yok, unutulmuş değil,
Ulaşılamamış!"

"Sevdiceğim
Anties'in yolladığı
Foça moru
Eşarbım."

"Aşk çiçeğidir şiir
Onu sevmeyenler
Sevilmeyecektir."

EGE ERKEKLERİ

Kadınlardan sözedip de erkekleri es geçmek, adaletli bir davranış olmaz. Bölgemizde, zamanın dünyasına ün salmış yüzlerce adam var . Onların her birinin kitabı yazılabilir.

Kendilerine, "Fusis logos" (doğa bilgini)'lardan söz açmak üzere, üç sanatçıyı analım şimdilik.

Perrhassios:

Bize, "Resmin Babası"nın, bir yurttaşımız olduğu öğretilmedi. Eğer bu usta, Ege'nin öte yakasından olsaydı, bütün okullarımızda okutulur, bilemeyen öğrenci sınıfını geçemezdi. Dahasını söyleyeyim de, şaşanlar arasına siz de katılın. Efendim, açın ansiklopedi ve benzer bilgi kaynaklarını, "Efes'li Peerrhassios'un, Atanalı Zeuix ile yaptığı yarışma ile bilindiği"nin yazılı olduğunu görürsünüz. Peki, neymiş bu yarışma; Zeuix miymiş yeneni?

Kısaca anlatayım:

Efendim, çeşitli bilim ve sanat dallarının pir(öncü)leri belirlenmiş. İşte, Şiirin babası Homeros, İzmirli, Fablın babası Aisopos (Amoriumlu, Emirdağlı), bilimin babası Thales (Sökeli), Tarihin Herodotos'u (Bodrumlu) Coğrafya biliminin kurucusu Strabon (Amasyalı ama bu bilimi Aydın / Sultanhisar'da öğrenmiş), Müziğin bulucu Marsyas (Kelainaili, Dinarlı), Diyalektiğin öncüsü Herakleitos (Efesli), Çağdaş tıbbın kurucusu Hippokrates değil, Hekim Kalinos ya da Galen (Bergamalı), Astronominin başlatıcısı Anaksagoras (Urlalı). Daha sayayım mı? Aklınıza hangi bilim ve sanat dalı gelirse gelsin, tümünün ilk ustası Anadolulu, Egeli...

O zamanın insanları, "Bir de resmin babasını seçelim ki, bu sanat dalı babasız kalmasın" demiş.

Al takke ver külah, dünya çapında bir yarışma düzenlenmiş. Ressamlar elene elene, iki kişi kalmış finale! Yarışma, tarafsız bir kentin 30 bin kişilik stadyumunda gerçekleşiyor. Seçici kurul - elbette - resimden en iyi anlayan kişilerden oluşuyor. Stada giremeyenler, girebilenlerden fazla. Yarışmacılar, stadın ortasına kurulan birer kulübeye giriyor. Şövale, sehpa, fırça ve renkli toprak, kök boya gibi resim malzemeleri. İzleyicileri oyalamak için vahşi hayvan boğuşmaları, gladyatör dövüşleri falan yapılıyor. Kestirebileceğiniz gibi, on binlerce seyirci, bu arada jüri üyeleri heyecan içinde. Boru değil, bu final, zamanın (sıfırdan önce V. YY) en büyük ressamını belli edecek. TV'ler, radyolar bu tarihsel olayı canlı yayınlıyor demeyeceğim, onların bulunmasına 2 bin 500 yıl var...

Bir süre sonra Atinalı çıkıyor kulübesinden. Tuvalinde, üzüm salkımları sarkan bir asma dalı. Olacağa bakın ki; tam o sırada yukarıdan geçmekte olan birkaç kuş, resimdeki üzümleri sahici sanarak, gagalamaya çalışıyor. Aman

tanrım, resmin yetkinliği bundan daha iyi nasıl kanıtlanabilir? Seyirciler de, izleyiciler de çoktan vermiş kararını: "Zeuix tartışmasız galip." Rakibi bundan daha iyisini yapabilecek değil ya!..

Aman durun, siz de yargıda bulunmada ivedi davranmayın.

Bir süre sonra bizimki çıkıyor kulübesinden. Şövalesindeki tuvalde bir perde. Sakin sakin dikiliyor ayakta.

Seçici kurul çoktan vermiş kararını. Efeslinin "duran adam"lığının yenilgiyi kabul etmek anlamına geldiği yargısında birleşiyorlar. Usulen Parrhassios'a:

- Göster yapıtını, diye sesleniyor kurul başkanı.

Bizimkinde kıpırdama yok. Eh, nasıl kıpırdasın rakibinin başyapıtı karşısında?

Rakibi daha fazla sabredemeyip, mağrur mağrur ve yüksek sesle sesleniyor:

- Haydi Efesli, aç perdeni, görelim hünerini!

Kurul üyeleri de sabırsız. Bugün olsa, "Çabuk ol, biz 'Yalan Dünya'yı izlemeye geç kalmayalım," türünden bir şeyler söylerdi. Atinalı, bölgedeşimizi yenilgiye uğrattığından emin, kendisi uzanıyor Efeslinin resmini örttüğünü sandığı perdeyi açmak üzere. Tahmin ettiğiniz gibi, açamamış elbette. Çünkü bizimki, tuvale perde resmi yapmış.

Seçici kurulun kararını da tahmin edebilirsiniz:

"Evet, Atinalı da güzel resim yaptı. Ama o resim, yalnızca kuş beyinli kuşları kandırdı. Perrhassios'un yapıtı ise hem bizi, hem 30 bini aşkın izleyiciyi, hem de bizzat rakibini aldattı. Dolayısıyla Efesli "Resmin Babası" sanını, anasının ak sütü gibi hak etti."

O günden sonra Efesli, üstünde "**Ressamlar Prensi**" yazılı altın bir taçla dolaştı. En sevdiği renk olan erguvan ona tahsis edildi; ressamlar boya olarak, devlet yöneticileri bu renkte giysi giymez oldu.

Bugün, özellikle Mayıs-Haziran aylarında Efes'e gidecek olursanız, Bülbül ve Panayır dağları yamaçlarında, çiçeğe durmuş onlarca erguvan ağacı görürsünüz. Sanırsınız ki, bizim Perrhassios'un fırçasından erguvani boyalar damlamış...

Apelles:

"*Nulla dies sine linea*" (Çizgisiz gün, gün değildir!). Ressamlara meslek ilkesi olabilecek bu söz benim değil. Efes'li öke (dâhi) ressam söylemiş bu anlamdaki sözü ya da onun için söylenmiş. Öyle ya; 3 binin üstünde resim yapmış bu usta, ama yalnızca üç ya da dört tanesine imzasını atmış. Bunlardan biri Aprodite'nin (Afrodit'in) doğuşu, biri aynı tanrıçanın yıkanışı, üçüncüsü de Büyük İskender'i Baştanrı Zeus'la özdeşleştiren tablo! Varsa dördüncüsünü ben bilmiyorum. Takdir edersiniz; balmumu, renkli toprak ve kök boyadan yaratılan resimler, 2 bin 500 yılın tahribatına dayanamaz. Yontu ya da mermer friz değil ki bunlar!

Şimdi sormaz mısınız, sorarsınız: Kimmiş bu adam, nasıl ve niçin, tüm res-

samların meslek düsturu olacak tümceyi o söylemiş ya da bu söz onun için söylenmiş?

Her şeyden önce o, "Ressamlar Prensi" Elanor oğlu Perrhassios'un kentlisi. Bir kuşak sonra (sıfırdan önceki IV. YY) yaşamış da olsa, üstadın izini sürmüş. Üstelik, yaşadığı coğrafya, resmin en iyi doğal malzemesine fazlasıyla sahip. Üstelik. B. İskender ile çağdaş olan bu bölgedaşımız, başta Perrhassios olmak üzere, kendinden önceki ustaların yapıtlarını görüp incelemiş.

Azra'nın (Erhat'ın) Picasso ile yaptığı bir röportajı anımsıyor ve anımsatmak istiyorum. Bu, anasından babasından çok şey almış olmakla birlikte, asıl mayasının Atatürk olduğunu haykıran Cumhuriyet aydını, deli/dâhi ressamdan kendisini anlatmasını rica ediyor. Dünyayı çılgına çeviren bu fırça sahibi, başlangıcından alarak, kendisine dek tüm ressamları ve sanatlarını anlatıp susuyor. Azra sormaz mı?

- Peki Picasso?

Ustanın yanıtı:

- İşte, ondan sonra ben geliyorum...

Apelles de öyle. Doğaya bakarak, aklından geçirerek nice eser üretiyor. Bunlar hakkında, anekdotlar halinde günümüze ulaşmış bazı bilgilere sahibiz: Ustamız, gecesini gündüzüne katarak, bir şaheser (başyapıt) yaratmış. Tabloyu, akşam güneşiyle kurusun diye, işliğinin (atölyesinin) batı duvarına yaslamış. Tam o sırada, olay yerinden beş-on kişi geçmekteymiş. Herkes övgüler yağdırırken - her grupta vardır ya - içlerinden biri, resmi beğenmemiş. Adamın sözlerini duyan çizgi ve boya ustası, atölyesinden dışarı çıkıp, adama resmin nesini, neresini beğenmediğini sormuş. Ayaklı eleştirmen, tablodaki adamın çizmelerini beğenmediğini, diyelim onların su küngüne benzediğini dile getirmiş. Apelles bakmış ki, adam haklı.

Tüm gece uyumayıp, çizmeleri yeniden çizip boyamış. Gözleri kan çanağı, eserini bu kez, sabah güneşiyle kurusun diye, işliğinin doğu duvarına dayamış. Şeytanın işi ne? O sırada aynı topluluk, aynı saatlerde oradan geçmekteymiş. Herkes resmi göklere çıkarırken, bildiğiniz adam, yine eleştiriye başlamış. Üstad dışarı çıkıp, adama, bu kez tablonun nesini, neresini beğenmediğini sormuş. Adam kem küm edince, fırça dâhisi insafsız eleştirmene mesleğini sormuş. O da:

- Çizmeciyim deyince ressamımız taşı gediğine koymuş:

"Ne sutor ulrra krepidam" (ya da *"ne sutor supra çrepidem"*)!

Bu tarihe mal olmuş sözün, "Çizmeden yukarı çıkma" demek olduğunu belirtmeme gerek var mı?

BEĞENDİĞİM ŞİİR, YONTU

Sanat, insanın belden yukarısının ürünüdür. Aşk ilanıdır sanat. Sanatçı der ki; "Ey insanlar, ben bir güzellik buldum, bir güzellik yarattım. Gelin bunu birlikte seyredip zevkimize zevk katalım."

Primitiften (ilkelden) moderne, tüm sanat için geçerlidir bu. Mağara duvarına ilk geyik resmini, kömürle ya da çakmak taşıyla çizen ilkel insan, yarattığı için korkmuştur. Çünkü yaratmak, ulu yaradanın işidir. Alimallah, klanı bu suçtan ötürü kendisini "infaz" edebilir! Bu korkuyla belki de, yaratısını siler... Ama, Anadolulu, Hierapolisli (Denizli-Pamukkaleli) yurttaşımız Epiktetos'un dediğince, "bir kez sınırı aşan için artık sınır diye bir şey yoktur!"

Goethe, "sanat ne uzun Tanrım, yaşam ne kısa" demiş. Bu anlayışla sanatçı hızla üretmek, yaratabileceklerini yaratamadan bu dünyaya son "merhaba"sını çekmemek ister.

Mousaların (müz dediğimiz sanat tanrıçalarının) verdiği esinle, sanatçılar, iktidarınca (gücünce) yapıtlar ortaya koymak için çaba harcar. Sanat zordur, hele başyapıt yaratmak büsbütün zordur. Tarih, öke (dâhi) yaratmada pek de cömert değildir! Dünyanın kabul ettiği gibi, Yirminci Yüzyılın dâhisi Atatürk'ümüzdür.

Sözün akış yatağını değiştirmeyelim.

İnsanoğlunun ulaştığı ilk sanat dalı, sözlü gelenek ve onun başat ürünü olan şiirdir.

Kuşku yok ki; tarihin kaydettiği ilk ve en büyük şair bizim İzmirli Ephemios oğlu Homeros'tur. Ondan (Sıfırdan Önce IX. Ya da VIII. YY) üretilip Tevrat'ta yer alan "Neşideler Neşidesi" (şiirler şiiri) tam bir başyapıt sayılagelmiştir. Süleyman'ındır bu ezgi.

Bu "ezgiler ezgisi"nin tümünü aktarmak ve bu konudaki tartışmalara girmek, bu yazının konusu değildir. Yine de, bilmeyenlerde bir fikir oluşturması için, ilk dizelerini aktarmalı:

Neşideler Neşidesi:

1
Ezgiler Ezgisi
Süleyman'ındır

2
Öpücükler versin bana ağzıyla
şaraptan yeğdir çünkü okşayıp sevmen

3
Güzel kokuyor süründüğün yağlar
ve bir ıtır gibi yayılıyor havaya adın
besbelli bundan tutulması sana kızların

4
Al götür beni koşarız peşinden
odalarına çağırdı beni kral
oynayalım sende sevinci bulalım
şaraptan çok okşayıp sevmeni analım
doğruluklar seni sever

5
Karayım ben ama güzelim Yeruşalim kızları
Kedar'ın çadırları gibi
sancakları gibi Süleyman'ın

6
Bakın bana karayım
çünkü güneş baktı yüzüme
anamın oğulları kızdılar da bekçi diktiler bağlara
kendi bağımı oysa bekleyemedim ben

7
Sen gönlümün sevdiği söyle
nerede otlatırsın sürünü
nerede yatarsın öğlen vakti
neden örtülü kadınlar gibi gezeyim böyle
adamlarının sürüleri dibinde

8
Bilmiyorsan ey en güzeli kadınların
çık izini sür koyunların
ve çoban çadırlarının yanıbaşında
otlat oğlaklarını

9
Firavunun arabasına koşulu
kısrağıma benzetirim sevgili
seni ben

10
Yanakların küpeler
boynun gerdanlıklarla güzel

11
Üstüne gümüş düğmeler işli
altın halkalar takalım sana gel

12
Kral sofrasındaydı ki birden
hintsümbülünün kokusu
saçıldı bedenimden

13
Mür kesesidir benim sevdiğim
gece memelerimin arasında yatar

14
Kınaçiçeği salkımıdır sevdiğim
Ayn-Gedi bağlarında biter

15
İşte güzelsin sevgilim güzelsin işte
gözlerin iki güvercin

16
İşte güzelsin erkeğim tatlısın işte
yatağımız çayır çimen

17
Sedirağaçları çatkı olmuş evimize
tavanımız selviler

Türkçesi: Samih Rifat

Bir süre önce, Türk Dil Kurumu'nun "Türk Dili" dergisinde, Oktay Rifat'ın "Araba" adlı bir şiiri yayınlandı. Sevdiğim bir deyiştir o:

Araba

Arkasında başak kokusundan
Yakamozlar bırakan araba
- Dağ gibi demet yüklü araba -
Cırcır böceklerinin türküsü
İçinden geçti gitti ovada.
Çocukluk kırlarımı düşündüm.
Elma şekeri gibiydi güneş,
Kalakaldı elimde, havada.

Oktay Rifat

DÜNYA ŞAİRLER KONFERANSI

1958 yılıydı. Belçika'dan bir telefon:

- Seni falan tarihte Brüksel'de yapılacak "Dünya Şairler Kongresi"ne çağırıyoruz!

- Etmeyin eylemeyin; gerçi her iki Türk'ten üçü şairdir ama, ben değilim.

- Ettik eyledik. Sizi bekliyoruz.

Nazım'ın (Hikmet); "Cevat hepimizden büyük şair. Hiçbirimiz lirizm açısından onun kadar iyi şair olamadık" sözünden mi hareket etmişler, bilmem. Sıkça söylediğim gibi, benim sözlüğümde "hayır" ya da "yok" yok. Kalktık, daha doğrusu uçtuk gittik.

Aman efendim, dünyanın dört bir yanından şairler sökün etmiş.

Kongre başkanı, okkalı bir giriş yaptıktan sonra, şiirin dünyayı düzene sokacak tek güç olduğundan falan sözetti. Bende dinlemek, anlamak ne gezer? Aklım fikrim, benim gerçek kimliğimi açıklayacağında, bunun üzerine kongreyi düzenleyenlerinden birinin, "bağışlayın, sizi yanlışlıkla çağırmışız, ülkenize dönebilirsiniz" diyerek beni salondan uzaklaştıracaklarında!

Başkan daha bir şeyler söylüyordu; bir kulağımdan çıkamaz, çünkü öbür kulağıma girmiyordu sözleri.

Bir ara, yanımdaki şaire (bayan şairlere böyle demek güzelime geliyor), kolumu dürttü:

- Kalksanıza bayım, dedi, sizi çağırıyorlar!

İşte şimdi hapı yuttuk, herkese rezil olduk diye geçiriyordum içimden, başkanın son sözlerini duyabildim:

- İlk olarak Türkiye'nin önemli şairlerinden Halikarnas Balıkçısı'nı çağırıyorum. Bildiğiniz gibi, konuşma süresi her bir şair için 10 dakika.

Alkışlar aradında - hiç sevmediğim mikrofonun - önüne geçtim... Şimdi ben ne diyeceğim? Aklıma ilk geliveren tümceyi söyledim:

- Tarih, üç büyük şair yazmıştır: Homeros bir, Dante iki!

Sustum.

Salonun değişik yerlerinden haykırmalar:

- Peki, üçüncüsü kim?

- Ben nereden bileyim; herkesin üçüncü şairi başka, belki de kendisidir!

Şaşkınlığımdan verdiğim bu yanıt, inanılmaz bir etki yaptı salonda. Alkış, alkış... Hangi sanatçıyla nasip olmuştur böyle tezahürat?

Pek sevmesem de, bu coşku bana cesaret verdi. Açtım ağzımı, yumdum gözümü. Sappho'dan, Alkman'dan, Anakreon'dan, Ahmet Yesevi'den, Yunus'tan, Nazım'dan söz ettim.

Bu arada başkana pusulalar gelmeye başladı:

Tamam, beni protesto ediyorlar, gevezeliği kesmemi istiyorlar, diye düşünürken başkan açıkladı:

- Değerli şairler, şu ana dek elime ulaşan beş yazıda, bunları gönderen

şairler, kendi haklarından vazgeçtiklerini, bu sürenin de Balıkçı'ya verilmesini istiyor. Kabul edenler, etmeyenler?

Oy birliği ile kabul edildi ve ben, 10 dakikayı gözümde büyütürken, 6x10 tam bir saat konuştum...

x X x

BEĞENDİĞİM YAPITLAR

Yontu (Heykel): Miguel Angelo'ya (Mikelanj) sormuşlar:

- Üstad, bu harika heykelleri nasıl yaratabiliyorsun?

Usta yanıt vermiş:

- Ben bir şey yapmıyorum ki. Bir elime keskiyi, bir elime çekici alıyor, mermerin fazlalıklarını atıyorum, içinden heykel soyunuyor!

İnsanoğlunun yapmaya çalıştığı ilk taş biçimler, ana tanrıça figürleridir. Öncekilere "idol" denen ve iki yanında kolumsu çıkıntılar olan heykelcikler var edilmiş. Doğurmanın, dolayısıyla yaratmanın, kadına özgü bir yetenek ve güç olduğu sanıldığından, önceleri tek başına ana tanrıça figürinleri yontulmuş. Abartılmış kalça ve memeli, doğum yapar biçiminde oturan kadın heykelcikleri ki böylesi yontulara "Steotapij" denir.

Sonraları anlaşılmış ki; kadın bu işi öz başına yaratamıyor. Issız adadaki tek başına bir kadın doğum yapabilir mi? Bu işte erkeğin de katkısı olduğu anlaşıldıktan sonra, ana tanrıçanın yanına bir erkek, hadi ona da "baba tanrı" diyelim, eklenir olmuş...

Bugünkü anlamda heykel sanatı, sıfırdan önce beşinci yüzyılda başlamış. Buna, "yontunun altın çağı" diyebiliriz. Hellenistik çağda ve Roma döneminde daha çok kolosal (olağandan iri) heykeller yontulur olmuş.

Zamanında kentleri, günümüzde müzeleri dolduran binlerce heykel arasında seçme yapmak zor gibi gelir ama, beğeninin çağlar boyunca süzgeçlenmesiyle, yontu başyapıtları belirlenmiş.

Bunların başına, "Dünyanın Yedi Harikası" arasında yer alan tek heykel olan, Olympia'daki Phidias Zeus'unu koymalı. Beş insan boyundaki bu mermer yontu, altın ve fildişi bezemeliymiş. Derler ki, daha sanatçı, yapıtı biter bitmez karşısına geçip dua etmiş. Doğaldır: Mimar yaptığı tapınağa, heykeltraş yonttuğu tanrıya tapmazsa başkaları niçin tapsın?

Bu göz kamaştırıcı yapıtın sonu üzücü: Roma'nın zalim imparatoru Karakalla, eseri Roma'ya götürüp, üstüne Zeus'unki yerine kendi başını koydurarak Kapitol'a diktiresiymiş. Ama Zeus bu, böyle işe izin verir mi? Heykel dev bir gemiyle Akdeniz'de taşınırken bir fırtına yaratmış, öyle şimşekler, yıldırımlar çaktırmış ki; koca gemi, taşıdığı yükle birlikte Akdeniz'in mavi sularına gömülmüş. O günden sonra, koydunsa bul!..

Knidos Aprodite'i (Venüs):

Siz hiç, "Menderes Antiokhia"sından yontucu Antiokhos adını duydunuz, bir yerlerde okudunuz mu? Olasılıkla hayır! Bu bölgedeşimiz, bugün dünyada kalabilen en güzel heykel sayılan Milo Venüsü (Melos Aphrodite'si) heykeltraşıdır. Anılan kent, Kuyucak-Karacasu yolunda, Başaran köyü doğusundadır. Bu ustanın adı, kendisi Anadolulu olduğu için pek anılmaz. Bu Aphrodite (Venüs) güzeldir güzel olmasına da, bugün canlansa, bir film yıldızı ya da bir zenginin pohpohlanan karısı olabilirdi.

Buna karşılık, Knidos Aphrodite'i, etten kemikten değil, som güzellikten var edildiği için hiç yaşlanmaz, sonsuza dek en güzel olarak kalırdı.

Bu heykel, tüm çağların en büyük dört heykelcisinden biri olan Praxiteles tarafından Kos (İstanköy) için yapılmış. Gelgelelim, günümüzün bazı tutucuları gibi, adalılar, çıplak olduğu için kabul etmemiş. Bizim Knidoslular (Datçalılar) böyle bir fırsatı kaçırır mı? Heykeli satın alıp, Datça Yarımadası ucunda kurdukları kentin orta göbeğine dikmişler. "Bu yapıt öylesine güzelmiş ki" diye bir parantez açalım ve sözün gerisini getirelim:

- Aphrodite, bu başyapıta bakmış bakmış da, "hayret" demiş, "Praxiteles beni ne zaman çıplak görmüş de heykelimi yontmuş" demiş.

- Bu şaheseri görmeye dünyanın dört bir yanından on binlerce ziyaretçi, tarihte sıftah olarak "mass turizmi" (kitle turizmini) başlatmış.

- Yılda bir düzenlenen Aphrodite şenliklerini izlemeye gelenler, Knidos'un nüfusunu aşar, kentte yatacak yer bulmak sorun olurmuş.

- Bithynia (İznik dolayları) kralı Nikomedes, bu heykel karşılığında Knidos'un tüm borçlarını ödemeyi önermiş ama, bizimkiler bu öneriyi ellerinin tersiyle itivermiş, Bunun üzerine andığımız kral, 100 bin kişilik ordusuyla Knidos üzerine yürümüş.

- Sıfırdan önce VI. yy'ın ortalarında Persler, Knidos üzerine yürüyünce bizimkiler, Datça yarımadasını Balıkaşıran'da yarma açıp, yarımadayı ada kılmak istemişler, istemişler ya, burada çalışan işçilerin hastalanması ve Zeus'un uyarısı sonrası bu işten caymışlar.

- Heykeli canlı sanan bazı delikanlılar bu esere tecavüze yeltenmiş.

- Harika yapıt, Knidos'tan çalınmış, bir söylentiye göre Bizans'ta Losus sarayında yanarak kireç olmuş. Günümüze, bu eserin suyunun suyu diyebileceğimiz kopyaları kalmış.

Artık bu güzel tanrıçanın gelmiş geçmiş en güzel yontusunu imgeleminizde canlandırabilir ve benim "Knidos Afroditi" başlıklı yazımda okuyabilirsiniz. (Metin Erksan bu öyküyü filme çekmek istedi ama, nedense gerçekleşmedi.)
Knidos'a karadan ya da denizden yolunuzu düşürebilirseniz, bu şaheserin yerini, kentin iki tiyatrosunu, kentin biri gidiş, biri geliş olmak üzere iki katlı caddelerini hayal edebilirsiniz.

Bu, tüm çağların en yaşanılası kentinde Eudoxus gibi astronomi bilgini, Dünyanın Yedi Harikasından İskenderiye Fenerini yaratan mimar Sostratos'u,

yarışlar yapılsın, temsiller verilip dinletiler sunulsun diye mezarı başına bir pist ve bir odeon (konser salonu) yaptıran buralı Antigonus'u anımsayıp anmadan geçmeyiniz efendim!

Aphrodite ile heykel ve tapınağından söz etmişken, Efes'in ana tanrıçası Artemis'in Yedi Harikadan biri olan muhteşem tapınağın hiç olmazsa yerini, Efes Müzesindeki "Güzel" ve "Kolosal" (normalden büyük) heykellerini görmenizi içtenlikle salık veririm.

x X x

ÜÇ BİLGE

Madem "üç"ten tuttuk yükümüzü; Anadolu'nun, birer kuyruklu yıldız gibi göklere savurduğu onlarca doğa bilgininden yalnızca üçünü anımsayıp anımsatalım isterim.

Thales (Examyes oğlu, S.Ö. 624-545):

1) "O tes toiautes arkhaios losofias"

(Platon'dan aktaran Aristoteles)

2) "Gökte yıldız arar nice turfa müneccim
Gaflet ile kuyuyu görmez rehgüzerinde"

(Ziya Paşa)

İmdii, bu sözü bize aktaran, S.Ö. IV. YY'a dek ulaşılmış tüm bilgileri devşirerek, bir anlamda ilk ansiklopedi yazarı sayabileceğimiz Aristoteles. Ne diyor Thales için; "tüm eski bilgelerin atası." Elhak doğru. O Thales ki, Examyes'in Kleobuline'den olma oğlu olarak Miletos'ta doğup büyümüş. İlk kez, bilimi araştırmaları kadar, pratik yarar için kullanılmış. Bir bilgenin, aklını para yapıcılığa verirse zengin olabileceğini, hava koşullarını önceden kestirerek, kenti çevresindeki tüm zeytinlikleri kiralayıp, fiyatları dileğince ayarlayarak göstermiştir. O Thales ki; insanlık tarihinde siftah olarak, S.Ö. 28 Mayıs 585 tarihinde gerçekleşecek güneş tutulmasını önceden kestirerek, çağdaşlarını söylence karanlığından bilimin aydınlığına çıkarabilmiştir. Bana kalırsa, takvim bu tarihten başlatılmalıdır.

Düşünülsün bir kez; yurttaşımız, çağdaşlarının tüm inançlarını sarsmış, adeta taşı yerinden oynatmıştır. Demek ki, doğa olayları söylence tanrıların işi değildir. Ona göre, dünya tekne dolusu su üstünde yüzer gibi, suyun üstünde yüzmekte, yer depremi (zelzele) bu suyun dalgalanmasından meydana gelmektedir. Demek bu, yeri sarsan Deniz ve Hiddet Tanrısı Poseidon'un (Neptün'ün) işi değil! Bunlar, insan aklının öyle bir kafa vuruşudur ki; tanrı

tahtlarıyla birlikte Olympos'u sarsar. Böyle olmasa Thales, "Yedi Bilge" listelerinin hepsinde birinci olarak yer alır mıydı? Öyle olmasa, zamanın insanları, "dünyada bir kg akıl varsa yarım kg'ı Thales'tedir" der miydi? Platon'dan Bertrand Russel'a varana dek, tüm dip tarih araştırmacı, bilimin Thales'le başladığı konusunda görüş birliğindedir. Thales ilk bilgin, ilk astronom, ilk geometrici, ilk matematikçi vb. idi. Piramitlerin boyunu kendi gölgesinden yararlanarak hesaplayabilmiş, denizdeki gemilerin arasındaki uzaklığı karadan ölçebilmiştir.

Buyrun size, Thales'ten, 2 bin 700 yıl önceden, bir tutam çiçek gibi birkaç özlü söz:

"Kefaletin yoldaşı felaket," "Kötü yoldan zengin olma," "Babandan kötü şey kapma," "Ana-babana ne gibi davranmışsan, kendi çocuklarından da aynı davranışı bekle," "İşsiz-güçsüzlük acınacak bir durumdur," "Ölçülü ol," "Acınmaktansa kıskanıl!"

Ekleyelim; bugün dünyada "Euclides kuramları" diye öğretilen tüm savsözler, Thales'indir...

Ziya Paşa'nın sözüne gelince, belli ki, "Zafername" ve "Harabat" yazarı, Greklerin, Thales'i kıskandıklarından uydurdukları yalandan esinlenerek söylemiştir bu sözü. Sözümona Thales gökteki yıldızlara bakarak yürürken, önündeki kuyuya düşmüş.

Ama efendim, Thales olmasa olasılıkla bugün biz, güneşin Apollon, ayın Artemis olduğuna inanmayı sürdürecektik!

İnsanımıza Thales'imizi, bilimin doğduğu Milet'te (Söke'de) anlatsak iyi olmaz mı?.. Unutmayalım; 2 bin 700 yıl önce bir insanın, "madde ebedidir, ama canlıdır" diyebilmesi için Thales olması gerekir.

Herakleitos (S.Ö. 540-475):

1) Panta horei kai audern, menei panta rei,
(Her şey hep akar, hiç durmaz)

"Dünya her zaman gerçeğe muhtaçtır, demek Herakleitos'a muhtaçtır."
(Nietzche)

İlk söz, Efesli Blosonoğlu Herakleitos'un felsefesini özetler:

"Hiçbir şey olduğu gibi kalmaz ... hep akar."

Koca bilgenin bu özlü sözünü, "aynı ırmağa iki kez giremezsiniz, bu süre içinde hem siz değişirsiniz hem de üstünüze başka başka sular akıp gelir" diye yorumlayanlar var. Büyük usta bu öğretiyi "değişerek dinlenir" diye de dile getiriyor.

Diyalektiğin babası sayılan kentdeşimizin "Doğa Üstüne" adlı bir kitabı olduğunu, bunu, tüm zenginliklerin korunduğu Artemis Tapınağına adadığını biliyoruz. Euripides, bu eşsiz kitabı Sokrates'e okutarak, nasıl bulduğunu sor-

muş. Atina ünlüsünden biri olan hazret ne yanıt verse beğenirsiniz:

- Anladıklarım pek mükemmel, ama eminim ki, anlayamadıklarım daha mükemmel!

- Be Sokrates efendi, anlamadıklarının daha yetkin olduğunu nasıl bilebildin? sorusunu sorup sormamayı size bırakıyorum.

Teos'tan Abdera'ya göçen kentlilerini akıldan uzaklaşmış bulunca onlara güldüğü için "Gülen Filozof" diye anılması gibi, hemşehrilerinin gülünçlüklerine ağladığı için Herakleitos'a "Ağlayan Düşünür" denildiğini belirtmeliyim. Herakleitos'tan, çeşitli yazarlarca aktarılarak günümüze dek ulaşabilen anekdotları, Walter Kranz'ın "Antik Felsefe" ile Alfred Weber'in "Felsefe Tarihi" gibi yapıtlarda bulabileceğinizi belirtmekle yetineceğim.

Ama ondan günümüze kalabilmiş 130 kadar fragman(parça)dan aklıma geliverenleri sıralayayım:

"Her şeyin özü logos'tur,"

"Priene'de Teutames oğlu Bias doğmuştur. Logosu (aklı - ünü) ötekilerden üstündür,"

"Bir kişi benim için 10 bin kişi, eğer yetkin ise,"

"Efeslilere yakışan, kendilerini öldürüp kenti gençlere bırakmalarıdır,"

"Zenginlik eksik olmasın sizlerden ey Efesliler, kötü olduğunuzun anlaşılmaması için. Çünkü siz, en iyiniz Hermodros'u, kimse en iyi olmasın, olursa da başka yerde olsun diyerek kent dışı ettiniz,"

"İmdii, yayın adı "bios" yani yaşam, oysa işi öldürmek,"

"Deniz tuzlu ve yok edici. Siz onu bir de balıklara sorun,"

"Öküzler bahtlıdır yiyecek arpa bulduklarında,"

"Domuzlar pislikte temizlenir,"

"Gece de bir gündüz de, iyi de bir kötü de, güzel de bir çirkin de, yaşam da bir ölüm de. Çünkü bunlardan birisi varsa öteki de var,"

"Palemos panton pater" (Savaş her şeyin babasıdır),"

"Doğa gizlenmeyi sever,"

"Bir daire üstünde bir nokta hem başlangıçtır, hem de son,"

"Her şey zıtların kavgasından doğar" (coinstidentia opposiditorum),

"Yaşam bir çocuktur, dama taşı süren bir çocuk,"

"Tanrı her yerdedir. Şu an içinde bulunduğumuz fırında da tanrı vardır,"

"Yurttaşlar, sınırlar için kavga ettikleri gibi, yasalar için de dövüşmelidir,"

"Her şey ateşten oluşmuştur. Gün gelecek, ateş her şeyi yargılayacaktır."

Baba Herakleitos'tan günümüze gelebilmiş tüm fragmanlar için, Cemil Sena'nın dört ciltlik "Büyük Filozoflar Ansiklopedisi"nden başka kaynak anımsamıyorum. Bu bilgiler ışığında, tüm çağların en kutsal kenti Efes'i dolaşırsanız, caddelerde tapınaklarda koca bilgenin sesinin çınladığını duyumsayacaksınız...

Ne diyor Nazım:

"Heraklit, olası mı akan suya vurmak kilit?"

Anaxagoras (S.Ö. 460-429):

Klazomenaili (Urlalı) Anaxagoras (Anaksagoras) için, pek yerinde olarak, "İyonya felsefesini yenileyen düşünür" denilmektedir. Gerçekten onun, bazı olguları, söylensel değil, bilimsel olarak açıklamaya giriştiğini görüyoruz. Daha önce değinmiştik; Atina, "Miracle Grek" (Grek Mucizesi) denen davranışı, onunla birlikte, Miletoslu aydın kadın Aspasya'ya borçludur.

Bölgedeşimiz, daha S.Ö. XV. yy'da, şunu söyleyebilme ilericilik ve yürekliliği gösterebilmiştir:

"Güneş Apollon, ay Artemis değil, birer madde (enerji) kütlesidir. Güneş, ayın üstüne ışığını döker. Güneş olmasaydı ve yıldızlara karşın, sürekli karanlık olurdu."

Bu açıdan onu, astrolojiyi astronomiye dönüştüren bir Anadolu bilgini saymak doğru olur.

Bir gün, bir boynuzu olmayan oğlak getirildi. Orakl (gelecek bilici) bunun kötüye işaret olduğunu ileri sürdü. Anaxagoras ise, bunun bir oluşum bozukluğu olduğunu söyledi. Gerçekten, ikinci boynuzun çıkması gereken yer açılınca, orada, gelişememiş bir boynuz görüldü.

Düşünülsün bir kez: Çağın ilerisinde (ve dış etkisinden sıyrılmış) düşüncelere eriştiği için kimlerin başına neler gelmemiştir ki:

- Aisopos (Ezop), halkı uyandıracağı korkusuyla, dönerse idam edilmesi koşuluyla Atina'dan ve o ülkeden kovulmuştur.

- Anaxagoras, dinsel açıklamaları sorguladığı için, nice yıl hizmet ettiği Atina'dan uzaklaştırılmış; bilginimiz de, Çanakkale yakınlarındaki Lampsakos'a yerleşmiş ve orada ölmüştür.

Daha yakınlara gelelim:

- Giordano Bruno (1548-1600), dünyanın, evrenin merkezi olmayıp, güneşin çevresinde döndüğünü ileri sürdüğü için, ağzına kazık çakılarak öldürülmüştür.

- Galileo Galilei (1564-1642), "dünya dönüyor" biçiminde özetleyebileceğimiz çağını aşan görüşü dolayısıyla engizisyonun önüne çıkarılmış, savını yadsıması ile yaşamını kurtarmış, ömrünün son dokuz yılını azap içinde geçirmiştir.

- Hallac-ı Mansur (857-922), şeriata aykırı görülen görüşleri nedeniyle, diri diri derisi yüzülerek öldürülmüştür.

- Nesimi (XIV. yy. sonları - XV. yy. başları), bu öncünün sonu, Hallac-ı Mansur'unkinden farklı değil. Bilimsel görüşleri Kuran'a ve şeriata aykırı görüldüğü gerekçesiyle, derisi yüzülerek öldürülmüştür.

Günümüzde bile, bazı ülkelerde kimi insanlar, çağın ilerisinde görüş ve düşüncelere sahip olduğu için toplum baskısı görüyor, dahası, öldürülmüyor mu? Böylesi davranışlara maruz kalan az mı insan var?

TOPRAK ANA

Oysa her şey doğaya uygun görülüp yapılsa? Zaten kültür, "doğaya, ona uygun katkıda bulunmak" değil mi? Sırası gelmişken, bir başka tanım vereyim: "Ekin (kültür) her şey unutulduktan sonra akılda kalan şeydir."

Çoğu deyişleri acıklı ve acındırıcı olsa bile, Aşık Veysel, "benim sadık yârim kara topraktır" diyebilmiştir. Bir başka şiir ya da türküsünde "Bir ulu ağaçtan bir yaprak düşse O anda acısın duyar iniler" diyor.

Nazım'ın "Türk Köylüsü"şiiri nasıl başlar:

"O, topraktan öğrenip / Kitapsız bilendir!"

Bu anlayışla, ilkçağdan bu yana "toprak ana" denilmiyor mu?

Bir halk türküsünden, "Mevlam binbir dert vermiş / Beraber derman vermiş" dizeleri düştü şimdi aklıma. Bir bilgin de, "zararlı sanılan bitki, yararını bilimin henüz saptayamadığı bitkidir" demiş.

Bilmeyen olabilir diye, halkın, deneyerek bulduğu bazı, yöntemleri sayayım:

- Önüne keçi kılından dokuma kilim konan çadır ya da eve akrep ve benzeri zehirli hayvan girmez.
- Fesleğenin bulunduğu yere sivrisinek yaklaşmaz.
- Arı vb sokan yere çamur sürülür.
- Vurgun yiyen denizci, denizde, vurgun yediği derinliğe indirilir.
- Deniz çıyanı denilen, insan bedenini dehşetli kaşındıran yaratığın panzehiri tükürüktür.
- Birden fazla yükseğe çıkarılan ya da aşağı indirilen çocuk, ağlayarak, kulağının açılmasını sağlar.
- Devekuşu yumurtasının bulunduğu yerde örümcek ağ örmez. Koca Sinan bunu biliyordu ve son dönem (ustalık) camilerinde bu yöntemi, ustaca gizleyerek kullanmıştır...
- Ademoğlu, toprağı işleyerek göçebelikten kurtulmuş, neolitik çağda yerleşik düzene geçebilmiştir. Türk halkının sözü doğrudur: "Ağacın kökü toprak, insanın kökü ekmek..."

"Kültür" sözcüğü Latincede, toprağı ekip biçmek anlamındaki "cultura" sözünden üretilmiştir.

Şu toprak ne ilginç şeydir! Bir çuval dolusu alıyordun, şimdi bir çuval portakal, biraz sonra bir çuval türkü, bir çuval ışık, derken bir çuval dolusu, canın içi bir insan olur. Sonra da aslına döner, çakılı çepeliyle toprak olur.

Toprak diridir. Bahara doğru toprağa uzanın, açılmakta olan bir karınca yuvasına kulak dayayın. Toprağın iliklerindeki yaşamı duyarsınız. Toprak uyanıyor! Ama toprak, yalan yutmaz. Onun bağrına tohum ve dane atarsın, bitki, yaprak yaprak, yeşil alev gibi fışkırır. Tohum diye çer çöp atarsın, hiçbir şey fışkırmaz.

Toprak onu da yabana atmaz, fidana gübre yapar!

Çiçek, bitkinin zifaf odasıdır. Bitki orada balayını yaşar. Balayı çiçekte mecaz değil, saltık gerçektir.

Yanarlar. İnsanda aşkla yanmak, mecazdır. Çiçekte gerçektir. Çünkü, damat adayları, ağırlıklarının birkaç katı kadar oksijen yakar. Güzel koku olur. Bitki ışığa koşar. Bu yüzden, "pervane ışıktan sakınmaz canı."

x X x

BİTKİLERDE ÖLÜM KORKUSU

Türk halkı, bilimin bilmediği bazı şeyleri, sözgelimi bitkinin ölümden korktuğunu pek âlâ bilir. Bu yüzden, gerektikçe bitkileri ölümle tehdit ederek korkutur.

Bitki, gerçekten ölümden korkar!

Dikkat edin; bazı ağaçların mevsimi değilken sarardığını, aynı sezon, olağandan çok, halk deyimiyle "çakıldak gibi" meyveye durduğunu görürsünüz. Limon olsun, vişne-kiraz, iğde, armut vb. olsun. Sarı yapraklar arasında, normalden çok sayıda ama küçük meyveler görürsünüz. Dibini kazın, ya kurtların ya da mikropların ağacın köklerini kemirmeye başladığını görürsünüz.

Kuduran insanın tüm menisini akıtması gibi ağaç da, "Gidiyorum, bari arkamda soy bırakayım" dercesine böyle davranış sergiler.

- Atma Balıkçı, din kardeşiyiz, diyenler olabilir. Olsun, bu, doğadaki bu tansığı (mucizeyi) ortadan kaldırmaz ki! Onlara sormak gerekir:

- Domates yapraklarını niçin çalı ile çırparız? Lahananın, marulun beli niçin iple sarılır? Hele hele budamanın asıl amacı nedir?

Yanıt veriyorum:

- Domatesi, daha fazla ürün versin diye çırparız. Lahana marulu, göbek bağlasın diye bağlarız. Budama ise, bitkiye az da olsa, ölüm korkusu vermek için yapılır.

Ben çok gördüm: Bir adam, eline baltasını alıp, bir ağacın yanında dikilir. Ordan, rastlantıymış gibi geçmekte olan öbür köylü sorar:

- Hayrola Memet, ne yapıyorsun?

- Bu ağacı keseceğim Amet!

- Peki ama niye, ne suç işledi ağaççık?

- Baksana, bu yıl pek meyve vermedi!

- Yahu vazgeç, seneye daha çok yemiş verir!

Ağaç sahibi, kesecekmiş gibi ağaca birkaç çentik atar, öteki onu önlemeye çalışıyormuş gibi yapar. Eylem işe yaramış, ertesi mevsim aynı ağaç daha çok ürün vermiştir...

HAYVAN GÖZLEMLERİ

Oldum olası doğayı gözlemeye, ondan ders çıkarmaya çalışırım. Uyuyan bebe güzelliğindedir doğa ana. Hz. Muhammet'in çok sevdiğim sözüyle, "baktım baktım da hayret ettim, baktım baktım da hayran oldum."

Ben meraklı olmasına meraklıyım da, bu konuda rastlantılar da yardımcı olmuştur bana.

İlkin şu meşhuur "Ağustos Böceği ile Karınca" masalına bakalım. "Masal" dedim ya, gerçekten masal.

Neymiş efendim; Ağustos böceği (Cicada plebeja) "saz çalmışmış (mış) bütün yaz, şimdi oynasın (mış) biraz. Karınca (Formica) ons azık vermemiş. Ya işin aslını bilmediğinden söylüyor bunu ya da ukala dümbelekliğinden. Yahu, ağustos böceği şenlik olsun diye çıkarmıyor o monoton sesi! Karnının alt bölgesinde ses bezleri var. Yazın en sıcak günlerinde, o günlerin en sıcak saatlerinde ses bezlerini harekete geçirerek çıkartıyor o monoton sesi. Amacı, içindeki yumurtaları ısıtarak, kuluçka süresini tamamlamak.

Yazık ki; La Fontaine yakıştırmasını kutsal ve doğal gerçekmiş gibi öğretiyoruz çocuklarımıza.

Böyle daha neler var neler. Bu önsözlerin (atasözlerinin) ironik söylemleri ciddiye alınıyor.

Tilkinin Pirelenmesi:

İşi, asıl yönüyle Aisopos (Ezop) masallarını Fransızca ve manzum (şiir) olarak söylemek olan La Fontaine, kitabının önsözünde "usta malı çaldığını" itiraf eder:

"Aisopos'tur masallarımızın babası,
Her ne kadar hayvanlarsa da kahramanları,
İnsanlara ders vermektir çabası!"

Fransız şairi bunu yaparken, yer yer ölçüyü kaçırır, bazı hayvanları yok yere göğe çıkarırken, bazılarını rencide eder. (Bunu söylemekle, La Fontaine'in çabasını küçümsediğim sanılmasın! Hiç olmazsa adam, bizi Aisopos üstüne düşünmeye yönlendirmiştir.) Neyse, arabaşlıktaki konumuza dönelim ve bendenizin de yanılmış olduğunun bir örneğini görelim:

Bodrum'da sıkça yaptığım gibi, ormanda dolaşıyorum. Ot, tohum topluyor, işime yarayacak bilgiler devşirmeye uğraşıyorum. Aman o ne? Bir tilki, ağzında bir tahta mı, ağaç kabuğu mu? Sinsi sinsi yürüyor. O tahta parçasında kan olduğu için, onu yenilecek birşey olduğunu sandığını sanıyorum.

- Yaktım çıranı La Fontaine diyorum; İşte senin kurnaz bellediğin tilki nasıl yanılıyor?

Böyle diyorum ama, bir yandan da kurnaz hayvanı (insanın da, hayvanın da kurnazını sevmem) izleyip gözlemeyi sürdürüyorum.

Tilki efendi, bir kandağın (göletin) başına varıyor.

Hoppala... Şimdi de, arka ayaklarından başlayarak, tüm bedenini suya gömüyor. Tam ağzı da suya gömülecekken, ağzındaki nesneyi bırakıp karaya geri çıkıyor. Çıktığı ile kalmıyor, bana öyle geliyor ki; suda kalan tahtaya hınzır hınzır bakıyor. Şimdi ben merak etmez miyim, ederim elbette.

Suya girip, tilkinin bıraktığı tahta parçasına bakıyorum. Bir de ne göreyim? Parçanın üstünde yüzlerce pire... Tilki böylece pirelerden kurtulmuş oluyor.

Pardon La Fontaine; hep sen yanılacak değilsin ya; bu kez de ben yanılmışım. Bu da bana ders olsun...

Serçelerin Sevişmesi:

"Tanrı, en küçük solucana bile seksi verdi" (İNCİL)

Azmak kıyısında bir lokantada oturuyor, ara sıra sudaki ördeklere ekmek kırıkları atıyordum. Attığım küçük bir parça, benimkiyle akarsu arasındaki masanın üstüne düştü. Demeye kalmadı, bir serçe onu gagaları arasına aldı. Tam yutacakken, attığım daha irice ekmek parçasına ilişti gözü. Derhal onu bırakıp, çevresine bakındıktan sonra, büyük parçayı aldı ağzına. Ne olacak, ne yapacak diye beklerken, su başındaki söğüdün dalına tünemiş ikinci bir serçeye yaklaştı. Ağzını ona doğru uzattı ve bir lokmacığı kardeş payı yaptılar. Sevinçten ve şaşkınlıktan ağzım açık kalmışken, lokmalarını yuttular ve bir güzel sevişip uçup gittiler.

Şu serçeler âlem vesselam.

İlk kez Kaptan Cook'un jurnalinde (gemi seyir defterinde) yazdığı bir olay düştü aklıma:

Annam taraflarında bir küçük serçe topluluğu (serçe deyip geçmeyelim, bu kuşun 500 kadar türü var), diyelim ki çimçek kolonisi yaşarmış. Bu serçeler, her göç mevsiminde Annam Okyanusunda birkaç bin mil uçtuktan sonra, engin denizin bir noktasında, korkunç çığlıklar atarak kümeleşir ve hemen hepsi okyanusun dipsiz derinliklerini boylarmış. Bu her yıl yinelenir; işte uçarak, gemilere konarak, tahta parçaları üstünde giderek karaya döner ve inanılmaz bir hızla çoğalırlarmış. Buna, "Kuşların Toplu İntiharı" denirmiş. Kuşların, olağandışı üredikleri için, nüfus kontrolü yapar gibi ölümü seçtikleri ileri sürülürmüş. Bilim, kuşku duymak demek!

Bir ornitolog (adını, Avusturalya'da yaşayan, yavrusunu yumurtadan çıkarıp emzirerek büyüten ornitorenkten alır), bu durum ve yorumu doğaya aykırı bularak, olayı yerinde incelemeye karar vermiş. Birkaç yıl gözlemlemiş, hep aynı şey: Çimçekler olağandan fazla ürüyor ve göç mevsiminde topluca denize dökülüyormuş. Neden sonra, su altındayken de dışarıyı görebilen bir denizaltı

kiralamış. Onunla dalıp görmüş ki kuşların topluca gömüldüğü denizin altında, bir tektonik olay sonucu batmış bir ada var.

Demek kuşlar, yumurtadaki bellek ya da programlama sayesinde orada bir ada olduğunu sanıyor; adayı bulamayınca, yorgunluktan daha fazla uçamayıp suda boğuluyormuş.

Ertesi yıl, yine fazladan çok üreyip, göç mevsiminde aynı acı sona uğruyormuş.

Şu serçeler âlem vesselam!

Fıkrayı bilirsiniz:

Bir serçe ailesi, bir başka serçe ailesini öğle yemeğine çağırmış. "Erken buyrun da biraz hoş beş edelim" demişler. Çağıran serçeler, ertesi gün sofrayı erkenden hazır etmiş. İşte, doğa ne verdiyse; solucan, böcek falan konulmuş sofraya. "Bir eksik var mı" diye bakmışlar, her şey tamam.

Başlamışlar beklemeye. Saat 11.00 olmuş, gelmemişler. 12.00 olmuş yine yoklar. 13.00 öyle. Taa 14.00'lere doğru sökün etmiş çağrılılar. Ev sahipleri:

- Cik cik, demişler, nerde kaldınız ayol? Başınıza bir hal geldi falan sandık. Bir aksilik çıkmamıştır cik cik!

Konuklar:

- Yok yok, cik cik, şükür tatsız bir durum yok! Hava pek güzeldi de yürüyerek geldik, cik cik...

Şu serçeler âlem vesselam.

Doğadaki birçok olayı, insan imgelemi düşünüp yaratamaz. Doğada yaşanan bir nice olayı, hiçbir tragedya ya da komedya yazarı uyduramaz...

Ay Tutulması:

Thales 2 bin 700 yıl, Anaxagora 2 bin 500 yıl önce güneş ve ayın tanrı-tanrıça değil, ışık ya da enerji kütlesi olduğunu anlamıştı. Ne var ki; birçok ülkede insanlar - elbette bizimki de onlardan biri - bu gök varlıklarını "dede," "nine" diye anlar, anlatırlar. Hele bir ay tutulması olmasın! Tüfek atarak, teneke çalarak zavallı ayı, tutulmadan kurtarmaya çalışırlar.

Bizim Latmos körfezinde (Bafa gölünde) de böylesi inanış görülmüştür ilkçağda. Ora insanları, ay bulutun arasında görünmez olunca "Bizim Selene (Artemis'in bir versiyonu) sevip sonsuz uykuya yatırdığı (oralı bir çoban) Endimiyon'la buluştu" dermiş.

Bir gece, orman ağaçlarını teftiş ederken (denetlerken), birden ay tutuldu. Malum; bazı hayvanların akıl almaz özellik ve yetenekleri vardır. Sözgelimi köpekler, depremi önceden farkedip huysuzlaşır. Hemen tüm hayvanlar, özellikle davar ve naharlar, gecenin bir saatinde garipsi davranış sergiler. Ne bileyim, yattığı yerde yer değiştirir, meler falan.

Ben, elimde baston (üstün yetkeyi gösteren sopa), ağaçları sayarak ilerliyorum. Birden ay tutuldu. Ayın tutulma nedenini biliyorum; korkacak değilim ya!

Bir ara ardımda (peşimde demiyorum; çünkü "peş" ön demek, peşin para, peşkir, peştemal falan gibi) arkamda ayak seslerine benzer sesler duydum.

Dönüp baktım; onlarca ışık bana bakıyor.

Anladıım; yaban hayvanları bunlar! Ay tutulması, onları tedirgin etmiş. Yaradılışta bir gariplik olduğunu sanmışlar. Görmüşler ki; ben bir başkomutan gibi yürüyorum; "Bunun bir bildiği olsa gerek" diyerekten beni izlemeye koyulmuşlar. Hey koca dünya; güzelliklerinin yanı sıra nice garipliklerin var!..

x X x

DURUKAL'A MEKTUP

Birkaç yıl önce, büyük bir yayın kuruluşunun kurduğu seyahat acentesi yöneticisi, gazeteci Haluk Durukal'dan nazik ve cazip bir mektup aldım: Yurt dışından gelecek önemli (VİP) konuklarına, yurt içi gezilerinde rehberlik etmemi istiyordu. Rehberlik konusunu ayrıca anlatacağım.

Durukal'a özetle dedim ki:

"Nazik çağrınız için candan merhaba! Çeyrek yüzyıl öncesi - ortada "turizm" lafı bile yokken bu işe tek başıma başladım. Ve yıkılana dek sürdürdüm rehberliği. Ne ki; birkaç kez turda fenalaştım. Lafı kesmek çok acı oldu bana! 65'lik bir gençken, günde 80 km'ye yol demezken, şimdi birkaç yüz m yürüyünce, oturup dinlenme gereksinimi duyuyorum. Anladım ki bu iş bizden geçmiş."

Mektubu, bir öneriyle bitirdim:

"Size rehberlik için, oğlum Şadan Gökovalı'yı tavsiye ederim, yürek cömertliğiyle. Kendisi rehberlikte deneyimlidir. Bir özelliği de, ezberlenmiş bilgileri kuru kuruya aktaran bir kişi olmamasıdır. Malûm ya; tura katılanlar aslında okuyup yazmış insanlar oldukları için, yeni baştan öğrenciliğe hevesleri olmaz!

Şadan, coşkulu bir kişi olarak, turistleri - onlara sezdirmeden - eğitir ve coşturur.

Bir Yehuda, bir Menuhin, Mozart'ın ya da Bach'ın bir yapıtındaki "do"ları do diye, "re"leri re diye, "mi"leri mi diye çalar ama onlara bambaşka bir anlam verir.

Şadan'da da böyle bir virtüözlüğe üstün bir yetenek vardır."

Mektubu allayıp pullayıp, postalasın diye, Şadan'a verdim. Zarfı bilerek kapatmadım, Şadan dilerse okusun diye!..

ECEVİT'E MEKTUP

Mektuptan söz açmışken, bir başka mektup olayını gündeme getirmem gerekir.

Ülkede karışıklık vardı. Durum kötüye gidiyordu. Atatürk'ün en önemli devrimi olan laikliğe saldırılar almış başını gidiyordu. Bilinir: Toplumu dini aracı kılıp, geriye götürmek kolaydır. "Din elden gidiyor," "Kuran yasaklanıyor," "Namaz kılmak engelleniyooor" nidaları yükselir. Hem de, saatli bomba gibi, yurdun çeşitli yerlerinde eş zamanlı olarak. Buna karşılık, toplumu, kendi çıkarına olan ilericiliğe yönlendirmek zor, bir anlamda olanaksızdır. Böyle durumlarda, ilericiler, gericilerden daha cesur olmalıdır. Tarafsız kalmak da yeterli olmaz. Atatürk'ün dediği gibi, "bitaraf (tarafsız) olan bertaraf (safdışı) olur".

Şair Ecevit, halk için umut olmuş gibiydi. Doğuda bile dağa taşa, "Oy Havar Ecevit" (Yaşa Ecevit) yazılmıştı. Ona moral ve destek vermeliydim. Bir mektup yazdım. (Şadan o sırada, "Uluslararası Yayın Semineri"ne katılmak üzere Yeni Dünya'da idi.) Mektubu, oğlum Suat aracılığıyla postaladım.

Mektupta mealen (yaklaşık olarak) şunları yazdım:

"Person," "maske" sözünden gelir. İlkçağda, tiyatroda oynayan aktörler, en yukarıdaki izleyiciler görebilsin diye, gülecekse gülen, ağlayacaksa ağlayan maske takardı. Bu maskeler meşinden ya da ahşaptan yapılırdı. Ama günümüzde, herkesin yüzünde birden çok maske var. Nasıl görünmek istiyorsa, yüzündeki maskeleri, soğan gibi çıkarı çıkarıveriyor."

Yaşam, ölümden üstündür. Çünkü ölüme yaşam sığmaz ama, yaşama ölüm sığar..."

Buna benzer şeyler yazdıktan sonra, kendisiyle aynı görüşü paylaştığımı, eylemini desteklediğimi falan yazdım. Evrak saklamak gibi bir alışkanlığım olmadığı ve yazdıklarımın kopyasını çıkarmadığım için, yok olup gitti.

Bu tutumum, CHP'ye katıldığım biçiminde yorumlandı. Yalanlayacak değildim ya! Destek her yönüyle, her şeyiyle olur.

"YEDİLER"E SONSÖZ

Söz mektuptan açılınca, bir yazım düştü aklıma.

Şadan, rehber olduktan iki üç yıl sonra, "Yedi Bilge, Yedi Harika, Yedi Kilise, Yedi Uyuyanlar" başlıklı bir yazı yazmış. Yazı önce bir gazetede tefrika (dizi yazı) olarak yayınlanmış, ardından kitap olarak basılmıştı.

Şadan yazısını bana verdi, okuyup, yanlış varsa düzelteyim, diye.

Okudum. Düzeltecek yer yoktu. O istemediği hâlde, yazı hakkında birkaç sayfa yazdım. Yazım kitapta "Sonsöz" olarak yayınlandı. Bazı satırlarını aktarayım:

"Daha önceleri şu ya da bu ulusun tarihi yazılırken, o ulusların yaptığı savaşlar ve o savaşlarda hangi ulusları alt ettiklerine önem verilirdi. Şimdi ise, savaşların önemi, insan uygarlık, kültürel ve ekonomik durumlarına etkileri ve tepkileri açısından incelenir. Modern tarihte can alıcı nokta budur. Türk tarihi bu bakımdan pek fukaradır...

Onlar Türk tarihini değil, Osmanlı İmparatorlarının saray tarihini yazmışlardır. (...)

(Sümerlerin yedi tanrısı vardı. Bunların herbirine bir gün ayrılmıştı. Heft, Sümer dilinde "yedi" demektir. "Hafta" sözü burdan gelir.)

Şadan Gökovalı'nın Yediler'e dair kaleme aldığı bu yazı, uygarlık tarihinde Anadolu'nun uygarlık büyük payına işaret ettiğinden başka turizmde hep üstün bir uy-garlık iddiasıyla şımartılanlara, bilgiye dayanan bir cevaptır.

Şadan Gökovalı gibi, araştırma ve inceleme özlemi olanlara, kütüphanelerimizde, Anadolu hakkında başka başka ulusların yapıtları yoktur. Bu meraklı gençler de kendi nakdi imkanlarıyla, gereken yardımcı kitaplardan birer kütüphane peydahlayamazlar. Turizm (ve Kültür) Bakanlığı; Ankara, İstanbul ve İzmir gibi merkezlerde Anadolu hakkında herhangi dilden bir eser yazılmış ve yazılıyorsa, onları toplamak zorundadır.

Ki; bu yolda meraklı olanlar onları inceleyebilsinler ve yanlış bilgileri tashih edebilsin(düzeltebilsin)ler. Bu mehaz (kaynak) yoksulluğunda Şadan Gökovalı'nın yazıları, zifiri karanlığı mum ışığıyla aydınlatmaya benzese bile - ki öyle değildir - alkışlanacak bir davranıştır."

(12 Mayıs 1968)

Kırmızı renkli kalemle yazdığım bu yazıyı Şadan, kitabının sonuna koydu. Eminim ki, özgününü saklıyordur.

ANAMDAN GELEN MEKTUPLAR

Bende Oidipus kompleksi olmasa da, anam İsmet hanıma aşın tutkundum. Marx'ın bir sözü vardır:

"Beni bir kişi anladı, o da beni yanlış anladı."

Benim anamsa, beni doğru anlıyordu. Belli etmemeye çalışsa bile, onun da bana aşırı tutkusu vardı. Çoğu badireyi onun maddi ve manevi desteğiyle aşabildim.

Bodrum yıllarımın en büyük özlemi, anama karşı olandı. Her dara düştüğümde, "Ah, şimdi anacığım olsa" derdim. Görüşme olanağımız yoktu. Tek çözüm yolu, yazışmaktı. O zamanlar Bodrum'a kara postası yoktu. Deniz postası da haftada bir Bodrum'a uğrardı.

Geminin gelmesini dört gözle beklerdim.

Pantolon ceplerimi birer kg tohum alacak büyüklükte dikerdim. Gömleklerimin sol (göğüs) ceplerini de, anamdan gelen mektupları, açmadan, zarfıyla birlikte alabilecek genişlikte dikerdim.

Anamdan gelen mektupları - heyecanı çabucak bitivermesin diye - bir kaç gün orada saklar, ara sıra ona dokunur, onu okşardım. Bir mektubu, yenisi gelene dek açmadığım olurdu.

Böylesi mektuplardan birini, daha açıp okumadan yitirdiğimi, şu an bile üzüntüyle anımsıyorum.

Yatağan'ımla Karaada (antik Arkonnesos) açıklarında oltayla avlanıyordum. Birden kıyıdan müthiş bir patlama sesi geldi. Bizim delibozuk Paluko ile Gavur Ali, denize dinamit atmıştı. O sırada, oralarda devriye gezen jandarmalar mı, gümrükçüler mi ne, patlama sesinin geldiği yere seyirttiler. Eyvah, bizimkilerin başı derde girdi girecek. Çalakürek olay yerine yetiştim. Baktım, durum kritik. Zaptiyeler diyelim, silahlarını iki balıkçıya doğrultmuş:

- Kıpırdamayın, kurşunu yersiniz, gibilerden bağırıyordu.

Derhal duruma el koydum. Olanca sesimle - sesimin Davudiliğini beni tanıyanlar bilir - bağırdım:

- Haz(ı)rol!

Silahlılar, "bu adamın bir bildiği var herhalde" diye düşünerek hazrola geçti. Ben bu kez:

- Rahat, diye çınlattım karayı, denizi.

Bu kez rahata geçtiler. Eeee, şimdi ne yapacağım? Birden, anamdan gelen, daha açmadan yürek cebimde duran mektup geldi aklıma. Onu çıkarıp, buyurdum:

- Al bu mektubu komutanına götür!..

Beklenen sonuç alınmış, mektubu alan iki "asker" diyelim, müthiş bir hızla Bodrum'un yolunu tutmuştu.

Böylece, anacığımın bence çok değerli olan mektubu, daha ben okumadan elimden çıkmış oldu! Onu alan komutan ne yaptı kim bilir? Herhalde, "Bu bizim Cevat beyin işidir" demiştir.

TURGUT VE ULUÇ REİSLER

XV, XVI. yy'larda Akdeniz "Türk Gölü" kılınmış, bu arada büyük Türk reisleri tarih sahnesine çıkmış ya da tam tersi, büyük Türk reisleri Akdeniz'i "Türk Gölü" haline getirmişlerdir. Öyle ki; bu reislerin donanmaları ne Andrea Dorya'yı umursamış ne de başka bir yabancı komutanı önemsemişlerdir. En umutsuz deniz savaşlarından utku (zafer) ile çıkılmıştır. İtiraf etmeliyiz ki bunda, "dönme" denilen İtalyan ve İspanyol generallerinin katkısı küçümsenemez.

Bodrum'da gönüllü, "Mavi Sürgün" sürerken düşündüm ki; büyük Türk denizcilerin en başını Turgut Reis çekiyordu.

Yine düşündüm ki, bu "denizler kurdu" Bodrumluydu. Bodrum (ilk çağda Mindos) yarımadasının batı ucunda, Karatoprak yakınındaki Karabağ köycüğünde doğmuştu. Hemen her Bodrumlu çocuk gibi engin denizlere bakıp, günün birinde bu denizlerde yelken açıp Türk bayrağını göklerde dalgalandıracağını hayal etmişti. Bunlardan biriydi Turgutça.

Turgut Reis:

Kaleme sarıldım; "İlk Türk deniz romanı" sayılabilecek "Turgut Reis" kitabını yazdım. Bu tarihsel roman çok ses getirdi. Kitabı okuyan birçok kişi:

- Yaa, demek Turgut Reis böyle büyük bir denizciymiş, demekten kendini alamadı.

Romanda onun Cerbe savaşını, II. Mehmet'in İstanbul'da yaptığı gibi, gemilerini karadan yürüttüğünü yazdım.

Onun için Barbaros (Kızıl sakal) Hayrettin Paşa'nın:

- Turgutça Paşa, benim sağ kolumdur, benden üstündür, dediğini siftah olarak ben yazdım.

Yine, İtalya'daki bilgi birikimlerime dayanarak, Akdeniz ülkelerinde analarının, çocuklarını "Dragut geliyor" diye korkuttuklarını okura okuttum.

Övünmeye kalkmadan söyleyeyim; "Karatoprak" adının bugünkü "Turgutreis"e dönüşmesinde, bu romanın etkisi oldu...

Uluç Reis:

Turgut Reis tarihsel romanının umulmadık ilgi görmesi üzerine, Demokrat İzmir gazetesi sahibi Adnan Düvenci, benden başka bir deniz-denizci romanı istedi. Adnan bey, tuhaf bir gazeteci idi. Yaşlanıp gözleri görmez olunca, yazı işleri mensuplarına, resim okutur, böylece hangi resmin yayınlanacağına kendisi karar verirdi. Demokrat Parti'yi destelemek üzere kurulan gazete, bir süre sonra, bir başka Adnan'ın, Adnan Menderes'in karşısına dikilmiştir. Bilinir ve bilinmelidir ki, sanatçılık kadar, gazetecilik de muhalif olmayı gerektirir. Her şeyin yolunda gitmesi, haber değeri taşımaz. Bir şeyler ters, aksi gitmeli ki;

kamuoyunun dikkati çekilebilsin. Bu tutumda, tanıdığım en başarılı gazetecilerinden Şeref Bakşık'ın rolü büyüktür. Bakşık, kendisi ve yazı müdürü olduğu gazete hakkında, aynı zamanda 40-45 dava sürerken bunların hemen hepsinden aklanarak çıkmasını becerebilmiştir.

Bu yönüyle Demokrat İzmir, İzmir'in değil, Türkiye'nin en çok ilgi çeken gazetelerinin birincisi değilse bile, biri olabilmiştir. Kurt gazeteci Şeref, hemen her konuda gelen neşir (yayın) yasaklarını, punduna getirip yayımlayabilmiştir. Hep söylendiği gibi, "söylenmeyecek şey yoktur, söylemesini bilmek gerekir." Bakşık, yayın yasaklarını, o haber ya da yazının yerini boş bırakarak, Türk basınında "Ak (ya da beyaz) Leke" kavramını yaratmıştır.

Hele, "Çanakkale-Geyikli" ya da "Kayseri-Develi" yolunun filanca km'sinde olagelen olaya yayın yasağı getirildiğinde Şeref, tüm olayları baştan, yayın yasağının başladığı yere kadar olanını yazar (aslında her şeyi anlatmış olur), "olayların bundan sonrasına neşir yasağı konulmuştur" diye bitirirdi. Alırdı okuru bir merak, "acaba bundan sonra ne olmuştu ki, yayın yasağı konmuştu" diye sorulurdu. Aklımdadır; gazetenin fiyatı 25 kuruşken, karaborsada 250 kuruşa satıldığı olmuştu.

Düvenci'nin ısmarlamasıyla, "Uluç Reis" adlı ikinci tarihsel romanımı yazdım. Daha doğrusu, günlük tefrika (yazı dizisi) olarak yayımlanıyor, her bölümünü yayın tarihinden bir gün önce yazıp gazeteye teslim ediyordum. Doğrusu, bu tür yazının ya da yazmanın benim için riski vardı: Dizinin bir gün önceki bölümünü unuttuğum için, yazıda "siyak-u sibak" (ön-son tutarlılığı) olmayabiliyordu. Yine de tefrika, beklenmedik ilgi gördü. Gazeteyi alanların çoğu, ilk önce bu diziye göz atıyor, öteki haber ve yazıları okumayı bundan sonraya bırakıyordu. Ama her yükselişin, doruğa varması ve ardından düşüşe geçmesi kaçınılmaz bir şeydi. Başka söyleyişle, kimse kimsenin doruğa çıkmasını ve orda kalmasını istemez, buna izin vermezdi.

Türk basının parlayan yıldızı Demokrat İzmir, egemen güçlerin rahatını bozdu. Yargılar, kapatmalar birbirini kovaladı. Bu da yetmedi matbaaya (basımevine) saldırılar aldı yürüdü. Sonunda, o zamanlar İzmir'in küçük bir ilçesinin belediye başkanının başkomutanlığında, "Demokrat İzmir Taarruzu" (saldırısı) başladı ve Milli Kütüphane Caddesindeki Demokrat İzmir binası yakıldı. Unutmadan belirteyim: Andığımız belediye başkanı, "gece saat 13.00'a kadar halkımın eğlentisini serbest kıldım" diyecek kadar Türkçe bilgini (!), "ben, halkımın gönlünde taht kurmuş başkanım" diyecek kadar alçak gönüllü (!) bir adamdı.

Demokrat İzmir yangınında, benim natamam (tamamlanmamış) "Uluç Reis" kitabım da "yandı yandı, kül oldu" gösterilerek 20 bin TL mi ne, tazminat alınmış. Oysa aldığım, topu topu 200 TL'yi geçmezdi.

Kitabın içeriğine gelince:

O dönemde Osmanlı İmparatorluğunda ihtida etmiş (Türklüğü seçmiş) İtalyan denizcilerine "Uluç" sanı verilirdi. Kitabın kahramanı da böyle idi. Ama

ben, kendisinin, İtalyanlara tutsak düşmüş bir Türk denizcisinin bir Türk kadından doğma oğlu olduğunu ortaya koydum. Hem bu nedenle, hem de deniz savaşlarında gösterdiği üstün başarılarından ötürü kendisine "Kılıç" adı verildiğini yazdım.

Sanıyorum, tefrikanın yayını sürseydi, oylumu (hacmi) 6-700 sayfayı bulacaktı. Başına gelen olaylar dolayısıyla kısa kesmeye çalıştım. Yine de, 400 sayfayı aşan bir kitap olarak basıldı.

x X x

PEYGAMBER ve İSLAM

Benim anlayışıma göre din, hiçbir kimseye "Ben herkesten çok müslümanım, falanca kişi benden daha az müslüman değil" deme hakkı vermez. Dilimizde ünlü bir söz var: "Din de gizli, ibadet de."

Şimdi ortalıkta, "Atatürk, İnönü dinsizdi" diyenler türedi. Bre "Müslümanlar," halkımızın dinini gereği gibi öğrenmesini Mustafa Kemal'den çok kim istedi? İstiklal Marşı şairi Mehmet Akif Ersoy ile Aksekili Hamdi Yazır'a, Kuran'ı Türkçe (mealen) çevrilmesini öneren Mustafa Kemal değil miydi? İstiklal Savaşının, TBMM'nin açılışının vb. cuma gününe rastgetirilip dualarla açılmasını kim öngörmüş ve gerçekleştirmişti? Kişisel olarak ben, İslamı, dindar geçinen nice sahtekardan çok daha iyi bildiğinden eminim. Söylencebilimde (mitolojide), ticaretin tanrısı vardı, günümüzde tanrının ticareti baş gösterdi.

Mustafa Kemal, İslam Peygamberinin iki evi olduğunu, birinde kendi kişisel işlerini, öteki evi olan mescitlerde (o zaman "cami" sözü bile yoktu!) din işlerini görüştüğünü, çözmeye çalıştığını biliyordu. Bakın, "görüşürdü" dedim! Bu, çağımızın ve Atatürk devrimlerinin en önemlisi olan laiklikten başka nedir? Kemal Paşa, bu görüşünü özellikle Balıkesir camiinde verdiği vaazında açıkça ve ısrarla belirtmişti. Sarı Paşa, Hz. Muhammed'in asıl, örgütçü yanını önemsiyordu. Bu büyük kazanım, elimizden gitti gidiyor.

Kendi Anlayışım:

Benim şu ya da bu görüşte olduğumu ileri sürenler olur. Peki, bana "sen necisin?" diye soran olmuş mudur? Ben haddim olarak, Rıza Tevfik'in ünlü "Sorma Hocam" şiirinde altı çizilesi iki dizesi vardır:

"Feylesof Rıza'yım dinsiz anlama,
Dini kendim öğrettim kendi babama!"

İnsanı zorla söyletirler: Ben, Kuran'ı Arapçasından ve Türkçesinden kaç kez okudum? Rıfai tekkesindeki öğrenme konularının başında Kuran ve İslam ge-

lirdi. Nice âyetin özgününü ve anlamını bilirim. Bazılarının da, bunu neden istemedikleri bellidir: Öyle olursa, Allah buyruklarını, işlerine geldiği gibi yorumlama şansları kalmaz.

Hz. Muhammet, teşkilatçıydı. Amaçları uğrunda müthiş savaşlara girişmiş, akıl almaz utkular (zaferler) kazanmıştır. Tıpkı Mustafa Kemal'in, dünyada siftah olarak gerçekleştirdiği, emperyalizme karşı savaşımı gibi; her şeyi planlamış, yönetmiş ve zaferle sonuçlandırmasını bilmiştir. Ne diyor kendisi:

"Zafer, kazanacağım diyenlerin ve başaranların hakkıdır!"

İslamiyet konusunda aklıma takılan en küçük bir husus oldu mu, onu çözmeden duramam.

Bir örnek vereyim: "**Ene zanne abdihi bih**" neydi?

Düşündüm, taşındım, kaynaklara baktım, çözemedim.

Müftülüğe soracak olsam - bir kez adım çıkmış ya - yanlış anlaşılırdı.

Gazeteci de olduğu için Şadan'dan, bunu müftlüğe sormasını istedim: "Bu, âyet mi, hadis mi, hadis-i kutsi mi? Öğrenmeye çalış bakalım." Şadan "hadis-i kutsi"nin ne olduğunu sordu. Kısaca, "âyet hükmünde hadis" olduğunu belirttim.

Şadan, ne yaptı etti, Müftülükten, beklediğim yanıtı alıp bana söyledi:

"Bu, hadis-i kutsi'dir."

Bu, "**ben kulumun zannı katındayım,**" yani "**kulum beni nasıl sanırsa ben öyleyim**" demek.

Bundan iyi din hükmü olabilir mi?

Öte yandan ben, İnönü ve ailesinin su katılmamış Müslüman olduklarından eminim. En yakın arkadaşlarından çok duyup öğrendim:

İnönü ailesinde oruç tutulur, namaz kılınır, hatim indirilir ve dinin tüm buyrukları yordamınca yerine getirilirdi. Ama ne yapılmazdı? Bazı politikacılar gibi, dini siyasete alet etmezlerdi.

Düşünülsün bir kez: Savaşta ve barışta, Allah'ı dilinden düşürmeyen, her savaşa "Muvaffakiyet (başarı: zafer) Allah'tandır" diye girişen bu yüce insana "dinsiz" demek kimin haddi ve hakkı? Kendilerini - hâşâ huzurdan - Tanrı yerine koymak hakkını kim tanımış onlara? Böyle tutum, Allah'tan korkmama anlamına gelir.

"Din elden gidiyor" yaygarası aslında, "çanımıza ot tıkanıyor, çıkarlarımız elimizden kaçıyor" demekten başka şey değildir. Zaten, Kuran'ı işlerine geldiği gibi tefsir etmeye (yorumlamaya) kalkışmalarının altında yatan bu çıkarcılıktır. Sayısız örnek verilebilir ama, bir âyetle konuyu açmak, açıklamak isterim:

Kuran-ı Kerim'in en uzun ve İslam farz ve sünnetlerinin bir özeti diyebileceğim Bakara Suresi var. Bu surenin 219. ayet-i kerimesi ne buyuruyor:

"Sana şaraptan ve kumardan soruyorlar. De ki: "Bu ikisinde bazı

yararlar ve zararlar vardır, ama zararları faydalarından büyüktür."

Dürüst yorumcu/çeviriciler böyle söylüyor Türkçesini. Ayette ne "külliyen haram" ne de "külli mükeyyifat haram" sözü var. Üstelik - doğal olarak, o zaman daha bulunup kullanılmadığı için - rakı ve öteki içkilerden söz edilmiyor. Di mi ya?

Ben "için" ya da "içilsin" demiyorum ya; bakın din ne buyuruyor:

"Kendinizi bilmeyecek denli sarhoşsanız,
cemaatle namaza durmayın!"

Yoruma, mealini söylemeye falan gerek var mı?

Nereden nereye denebilir ama, bazı hayvanların (sözgelimi domuzun) etinin yasaklanması, taa eski putatapar, çok tanrılı dinlerden sürüp geliyor. O zamanlar, kesilen kurbanların eti yakılır, dumanı da sözümona, tanrılara çıkarmış. Eh, tapınakta yaşayan papazlar, rahipler ne yapacak? Onlar da, kurbandan aslan payını alıyor elbette. En sevilen hayvanın etinin en iyi yerini kendilerine ayırmalarından daha doğal ne olabilir?

Şadan, Hacca gittiğinde (yıl 1962), Mekke'nin ünlü hocasına domuz etinin niçin haram olduğunu sormuş. Aldığı yanıt hâlâ belleğimdedir:

"Kuzeydeki Müslümanlar, varsın yesin! Ama sıcak ülkelerde bu et, trişin ya da tenya yapar! Üstelik, çok yağlı olduğundan, insan sağlığı için tehlikelidir..."

Dinimiz, "Sana Kuran'ı yolladık: Okuyasın, anlayasın diye" demiyor mu? "Şehitlerin döktüğü kan ile bilginlerin döktüğü mürekkep ölçüldü; bilginlerin kullandığı mürekkep ağır geldi" demiyor mu? Hacı Bektaş-ı Veli'nin ünlü öğütlerinden biri, "İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır" değil mi?

Diyeceğim şu: Kutsal kitap iyice okunup anlaşılmalı; onun gösterdiği yoldan gidilmeli. Şarlatanların, çıkarcıların, bilmediğini bilmeyenlerin ardından değil! Dahası, yaşayan başka dinler de var: Musevilik, Budistlik, Hıristiyanlık var dii mi? Onlar konusunda da bilgi sahibi olunmalı ki; son din sayılan İslamın ayrıcalığı, üstünlüğü anlaşılsın.

Hani, birine sormuşlar:

- Çince zor bir dil mi?

Duraksamadan yanıtlamış:

- Elbette zor, hem de çok zor!

İyi ama kardeşim, sen Çince biliyor musun, bilmediğin hâlde, zor olduğunu nereden biliyorsun? Hem 1 milyardan fazla Çinli, pek âlâ Çince konuşmuyor mu?

Sorun bakalım koyu Müslüman olduğunu söyleyenlere:

- Camilerin bu biçimi almasının nedeni, hikmeti nedir?

Cami tabanının yeryüzünü, kubbesinin gök kubbesini simgelediğini neden

düşünsünler, nereden bilsinler?

Yine sorun bakalım:

- Ezan okurken (müezzin) kulağına elini niçin götürür?

Ben sordum. Çoğu kişi, megafon etkisi yapsın diye, der. İyi de kardeşim, o amaçla olsa, ellerini ağzına götürmesi gerekir, kulaklarına değil! Bunu, Bilal-ı Habeşî'nin, ezan okurken yezid çocuklarının şamata yapıp kendisini şaşırtmasın diye yaptığını kaç yobaz bilir?

Nereden gelmiş Kabe'deki putlar; Kybele, Lat, Menat, Uzza? Nereye gitmişler? Açsınlar Kuran-ı Kerim'i: Necm Suresi (âyet 19-20) okusunlar bakalım! Tabii, evlerinde Kutsal Kitabımız varsa!

Din konusunda bu kadar ahkâm yeter.

Şimdi sözü hangi dala sıçratalım?

Hadi, biraz şenlik şamata olsun:

x X x

KİM YAZDI BUNU?

Erken gençliğimde, daha 60-70 yaşlarımdayken, akşamdan otobüsle Kuşadası'na gider, ertesi sabah vapurdan inen turistciklerimizi alıp Efes'e götürüp gezdirirdik. Tüm tur 3-4 saati geçmezdi. Bize gelen yabancılar yemek yiyip içit içmezdi. (Elbette bunların parası, turistleri yollayan komşumuza kalsın diye.) Elenler turistleri bize postalamakla, gündüzleri anakara ve adaları biraz boşaltmış oluyorlardı.

Bir grup rehber, yemekten sonra az biraz eğlenmeye bakardı. En çok da "rustik" denilen barlara gidilirdi.

Bakardım, özellikle hela duvarlarında bir sürü "ah"lı, "vah"lı sözler. Bakarsın, "aşkın ile ta be sabah (sabaha dek) ağladım..."

Bre adam, ne diye uyumayıp da sessizliği şey ediyorsun?

Ağlayıcı, ağlatıcı şarkılar, türküler, sözler bana, baharatlı yemekten ziyade dokunur.

Yahu zaten sabahtan akşama anamız ağlıyor, eğlence yerlerinde bile bu nakaratın ne gereği var?

Girerdim helaya. Malûm, anamın mektupları kesildikten sonra, yürek cebim kalem torbası oldu. Uçları iyice sivriltilmiş, ayrı renkte onca kalem. Çıkarırdım kalemlerden birini, yazardım duvara:

- Bunu yazan Tosun!

Ardından, başka renkte bir kalemi, sol elime alır, o yazının altına şunu yazardım:

- Hangi densiz yazdı bunu?...

Biraz gülelim, şenelim di mi ya?

Kaldı ki; çığrılan türkü, edilen dans, bir toplumun kültür yapısını ifade eder.

Afrika'nın yerlisi Kara Afrikalılar, bir yabancı ile karşılaştıklarında, "Kimsiniz? Nasıl dans eder, türkü çığırırsınız?" diye sorarmış.

Onlarca, bu sorulara alınacak yanıt, o kişiyi, kimlik cüzdanından daha iyi anlatırmış...

x X x

EFES NEREDE?

"Efes" dedik de, turistlere ne anlatırız Efes turunda, onlar ne anlar?
İster alt kapıdan girin, ister üst kapıdan: Uygun bir yerde durur, bazı ön bilgiler verirsin; işte:

- Efes, tüm çağların en kutsal, en gizemli kentlerinden biri, dersin,
- Antik çağın, Alexandria (İskenderiye) ve Antiokhia ile birlikte, en büyük üç kentinden biri,
- Artemis burada "Ana Tanrıça"' olarak saygı ve tapkı görürdü,
- Onun için yapılan Artemision (Artemis Tapınağı) Dünyanın Yedi Harikasından biri, dahası birincisiydi,
- Aklın Devi Blosonoğlu Herakleitos burada yaşadı,
- İlkçağın en büyük iki ressamı; Perrhassios ile Apelles buralıydı,
- Hıristiyanlığın Yedi Kilisesinden biri bu kentteydi,
- Bu kent, dahi şehirci Hippodamos'un ızgara planına göre kurulmuştu,
- Buradaki Büyük Tiyatro, tüm çağların sığarı (kapasitesi) en büyük olan tiyatrosuydu, dersin; dersin oğlu dersin...

Çoğu ununu elemiş, eleğini asmış III. Yaş Grubundan olan pinponlardan ya da sigorta, ana-babasıyla gezmiş olmak için gelmiş yeni yetmeler olsun; dinliyormuş gibi yapar, kimi fotoğraf çektirir, kimi birbirleriyle şakalaşır. "Dinlenmeyen konuşma, kuru gürültüdür" diye düşünür, meslek gereğini yerine getirmek için susarsın. Yok yook, susamaz, gruba sorarsın:

- Efes'i nasıl buldunuz?
- Biz bulmadık ki, siz getirdiniz, derler.
- Peki, Efes nerede?
- Bunu bilmeyecek ne var: Yunanistan'da...
- İyi de, Yunanistan nerede?
- Nerede olacak, işte burda, burası...

Ama bir söz dinleyip anlayan, öğrenmekten zevk alan turist ya da grup olsun, tadından yenmez.

Böyle kişi ya da grupları gezdirdiğim olmadı mı?

Olmaz olur mu? Birkaçını anıvereyim:

GEZDİRDİĞİM ÜNLÜLER

Kendimi söylemek için değil, onların söylediklerini aktarmak için açtım bu konuyu. Daha 1960'larda, Attila Gökçe, çalıştığı gazete için, bu başlıkta bir yazı dizisi yazmamı önermişti. Araya başka işler karıştı; bari kısaca anlatayım:

Safiye Ayla:

Atatürk'ün de pek sevdiği bilinen Safiye Ayla bizim ve İzmir'in ilk bayan ortodontisti Ayşe Mayda'nın yakınıydı. İzmir'e gelişlerinde onun Köprü'deki köşkünde kalır ya da onu görmek için İzmir'e gelirdi.

Mayda, her nereden söz açılsa, Safiye'ye; "Ah, oraları bir de Cevat'la gidecek, ondan dinleyeceksin" derdi. Bu dilek, birkaç kez gerçekleşti. Bu ikisi ve Ayşe'nin kardeşi Seniha ile Efes'e, Bergama'ya, Priene'ye falan gittik. Ben tabii, kendimi ekonomize etmiyor, iyi izleyici-dinleyici bulmuş her sanatçı gibi coşuyordum. Nasıl coşmam? Sanat, "ilan-ı aşk" değil de nedir?

Güzel dinleyen, güzel söyler. Hangi sönmüş kentin tiyatrosuna, odeonuna gelsek, üçümüzün isteği üzerine birkaç şarkı söylerdi. Safiye'nin sesi, o kenti gezen turistleri mıknatıs gibi çekerdi.

Bodrum'da, benim evdeki muhteşem dinletisini unutamadığım bu seçkin sanatçı, her vesile ile; "Cevat bey, tanıdığım en renkli, en kültürlü adam" derdi. Hierapolisli Epiktetos ne demiş:

"Bir güzel söz söyleme sanatı varsa, bir de güzel dinleme sanatı vardır!.."

Safiye Ayla'nın şarkılarını sevmemek, onlardan zevk almamak için zevksiz olmak gerek...

Şah ve Süreyya:

İran imparatoru Şehinşah (şahlar şahı) Pehlevi Türkiye'ye, Ankara'dan Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal ile İzmir'e gelesiymiş. İzmir çevresindeki birkaç tarihsel kenti görmek dileğindeymişler.

Yetkilileri aldı bir telaş. Yıl 1934. Daha ortada "turizm" sözü bile yok! Sorulmuş soruşturulmuş, onları benimle birlikte Prof. Dr Ekrem Akurgal'ın gezdirmesi uygun görülmüş.

I. Kordon'daki (şimdi Atatürk bulvarında, Atatürk Müzesi olan) binanın önünden bindik, günümüzün limuzinlerine benzer arabaya. Ekrem Hoca ile ben, aracın arka koktuklarında oturuyoruz. O sıralar, bizim halkın ağzında bile, Süreyya'nın çocuğu olmadığı dedikodusu dolaşıyor. Ben, Ekrem Hocaya; "Bu kadının çocuğu olmaması tuhaf şey" gibilerden söz ettim usulca. Şah:

- Bir çaresini bilirseniz bana da söyleseniz, demez mi?

Meğer Azeri kökenli olan Rıza Pehlevi Türkçe bilirmiş...

Konuklar Halkevini, o sırada yeni hizmete açılmış olan Milli Kütüphane'yi ve benzer kültür kurumlarını ziyaret ettiler. Türkiye'den ayrılırken, Süreyya'nın:

- Türkiye'ye geldiğim için ama, bize Halikarnas Balıkçısı rehberlik ettiği için çok mutluyum, dediğini gazeteler yazdı.

Atom Bilgini:

İzmir Turizm yetkililerinden, bu kentin ilk seyahat acentelerinden Wan Der Zee'den bir haber:

- Cevat bey, hükümetimizin önemli bir konuğu geliyor. Efes'i, Milet'i falan gezmek istiyormuş. Sizin rehberlik etmeniz uygun görülmüş. Ama İç ve Dış İşleri Bakanlıklarımızın önemli bir notu var: Gezdireceğin kişinin kim olduğunu bilmeyecek, kendisine de sormayacaksınız...

Geldi adam. Sevimli, gözleri ışık saçan bir adam.

Ben tembihliyim ya, konuğa kim olduğunu falan sormuyorum.

Gezerken fark ettim ki bu kişi, dünyanın ilk atomistleri diyebileceğimiz Thales ile, Empedokles, Aneksimenes vb. doğa bilginleriyle çok ilgileniyor. Ben de sözü oraya kaydırıyorum. Kendilerine, Atinalılar gibi filozof (felsefe sever) değil, "fusis logos" (doğa bilgini) diyen bu öncülerin, insanlık tarihinde siftah olarak evrenin, doğa olaylarının gizine erdiklerine, bu nedenle bilimin Sıfırdan Önce VI. YY'da İyonya'da başladığına falan değiniyorum.

Tek turistimden şaşılası bir soru:

- Peki, neden o yüzyılda, neden burada?

O an aklıma geliveren yanıtı verdim:

- Kimbilir, belki o sırada bu yakınlardan bir kuyruklu yıldız geçmiştir!

Gezi boyunca bu söz, konuğumuzun dilinden düşmedi.

Belliydi canım, bu adam, yıldızları gözleyen, yarının teknolojisini şimdiden fark eden bir bilim adamıydı.

(Sonradan öğrendiğime göre bu kişi, atomun gizlerini çözen ve insanoğluna Ay'ın yolunu açan Van Braun imiş.) Braun'un, "Neden Ay'a gitmeye uğraşıyorsunuz?" sorusuna verdiği yanıtı bilirsiniz:

- Gitmek mümkündür de ondan!..

Bilimsel Dergiciler:

Gezdirdiğim kişi ve gruplar arasında nice yazar ve gazeteci vardı. Hem, birkaç dil bilen tek kişi olduğum, hem de gazeteci kimliğim olduğu için, böylesi kişi ve gruplara benim rehberlik etmem istenirdi.

Doğrusu, uğraşları aynı olan kişiler arasında iletişim daha kolay ve güzel oluyordu. Böylelikle dünyanın çeşitli yerlerinden bana nice sayı yollanmış ya da ben sürdürümcü (abone) edilmişimdir.

Gazeteciler, hele bayan gazeteciler meraklı olur ya! Onlarla ilgili nice anım

vardır.

Bu bayan gazetecilerin çoğu, anlatılan şeylerin sanal geçilmesiyle yetinmez, ille de uygulamasını öğrenmek isterler. Efendim Efes'te, Kuretler Caddesi ile Mermer Caddenin kesiştiği yerde "Aşkevi" diye bilinen bir yapı kompleksi vardır. Pek önemliymiş gibi, turistler oraya üşüşür ya da rehberleri onları o yapının içine sokar. Eh, sen de gezdirdiğin grup ya da kişiye oranın ne olduğunu, insanların orada niye gülüştüklerini anlatmasan, "rehber bunu bilmiyor" denir. Çaresiz girersin. Vaftiz çukuru benzeri mermer, yerde dört mevsimi simgeleyen mozaikler, özel odalar falan:

- Tam anlamadım, ne yapılıyormuş burada?

Elinin körü!

Geçiştirmeye çalışırsın:

- Şey... Efesli eğitilmiş kadınlar, limanda gemiden inen yabancı konuklarla tatlı tatlı söyleşirmiş!

- Sonra, sonra?

Hoppala... Anlamadığından değil ha, ille de ayrıntı ister!

Neredeyse, uygulamasını isteyecek.

Bir grubun rehberi, yüksek sesle anlatır:

- Karşıdaki muhteşem binayı görüyorsunuz, değil mi? O, İskenderiye ve Pergamon'dakiyle birlikte, antik çağın en önemli üç kitaplığından biriymiş. Selsus Kütüphanesi. Kütüphane ile Aşkevi arasında tünel bulunuyormuş. Bazı Efesli evli erkekler, "kütüphaneye gidiyorum" diyerek, tünelden Aşkevine geçermiş.

Ya şimdi benim turist, aynı şeyi uygulamalı olarak göstermemi isterse?.. Oysa iki yapının tarihleri arasında en az 3-400 yıl fark var...

Sıfırdan Sonra II. YY'da yapılmış olan bu cadde, Kuretler ve Arkadiana'dan sonra üçüncü uzun caddesi; 165 metre. Caddenin solundaki promenadenin (gezinti yerinin) batısında, dünyanın en büyük her kenarı 111 metre olan kare planlı Ticaret Agorası. Kentin ticari nabzı burada atarmış.

Mermer Caddenin ortasına yakın bir yerde, sol kaldırımda, demir çubuklarla çevrili kazıntı var. Güneye doğru yönelmiş çıplak ayak, başı taçlı bir kadın, kalbe benzeyen, üstü çizintili bir figür. Bir rehber, grubuna heyecanlı heyecanlı anlatır:

- Demin gördüğümüz Aşkevi var ya!

- Eee. var; ne olmuş ona?

- İşte bu, Aşkevinin reklamı. Tarihin ilk reklamı. Ayağın gösterdiği yönde yürürseniz, köşede, size yoldaşlık edecek nitelikli bayanlar bulacaksınız!..

Haydaa. Tüm grup, geriye dönüp Aşkevine bakar. Kimisi, oraya gidecekmiş gibi olur. Derhal, karısı kolundan çeker:

- Hop hop. Otur oturduğun yerde!

Ne oturması hanım, adam, ayakta!..

Öyle de yorumlanabilir bu çizimler. Ama belki de, hastane reklamıdır.

Dünyanın en büyük tiyatrosuna gelirsiniz. Orkestrada tiyatrolar konusunda bilgi verirken, akustiği kontrol amacıyla şiir, Aristophanes'ten bir tirad okur ya da bir arya döktürürsünüz. En yukarıdaki sıralara çıkmış olanlar:

- Doğru, diye ünler, buradan gayet rahat işitiyoruz seni!

Yorucudur ama, zevklidir bizim meslek. Öğretmenlikten sonra en kutsal iştir bu. İyi bir rehber, ülkesinin taşını-toprağını, gökyüzünü denizini, antik kalıntılarını satabilir ama, satılan şey yerinde, yurtta kalır! Uluslararasındaki tanışıklığı sağlaması da fazlası...

Sözü nereden açtık, nereye vardık. Birlikte gezdiğimiz yabancı dergicilere değinecektim.

Acentemden bir çağrı:

- Cevat Bey, L'astrado Dergisinden bir yetkili geldi. İlle de sizinle Efes'e, Priene'ye ve Milet'e gitmek istiyor.

Araba gelmiş, Merhaba Apartmanının önünde bekliyordur. Aşağı iner, eşime seslenirim:

- Haticoo, haydi dökeceksen dök!

Hatice Hanım, bir kova suyla balkona gelir, suyu "şarrr" diye döker. Böyle yapınca, yolcu ettiği kişinin, su gidip su gibi döneceğine inanır. Aman, inansın, ne çıkar?

Ben inanmasam da, güzelime gelir bu davranış.

L'atrado'yu bilirim elbette. Adı "Yol" anlamına gelen bu dergi, önemli bir kültür kuruluşun yayın organıdır:

- Hoşgeldiniz efendim, ben Cevat Şakir. Takma adım "Halikarnas Balıkçısı." Bana "Cevat" ya da "Balıkçı" da diyebilirsiniz. Adamın yüzünde bir gülümseme:

- Memnun oldum. Demek düşüm gerçekleşiyor. Benim adım Louis Boyle.

- Tanıyorum sizi. Akdenizli kardeş!

- Akdenizli kardeş mi, dediniz? Bundan daha memnun edecek bir seslenme düşünemezdim.

Söyleşinin yol haritası çizildi. Bir başlıyorum Akdeniz üstüne konuşmaya, Braudel duysa, "Akdeniz" kitabını yeniden yazar! "Akdeniz yalnız bir deniz değil, bir kıtadır aynı zamanda. İtalya-İspanya falan Avrupa'da, Mısır-Fas-Cezayir Asya'da, Suriye-Irak falan Afrika'da değil, Akdeniz'dedir. Havasıyla, suyuyla, bitkisiyle falan, Akdeniz ayrı bir kıtadır...

Boyle, can evinden vurulmuştur. Efes'in şehircilikte, Milet'in bilimde, Didyma'nın tapınak inşasındaki eşsizliğini gördükten sonra, Louis Boyle'den öneri:

- Balıkçı, bizim dergiye "Altıncı Kıta: Akdeniz" diye bir yazı yazar mısın?

Yazmaz olur muyum hiç? Hastaya çorba soruluru mu? Zaten amacım, bu sonucu almak değil mi? Yazıda Akdeniz'in ebedî gençliğine de değineceğimi söyleyip, büsbütün sevindiriyorum Akdenizli kardeşi.

Fazla geciktirmeden yazıyı yolluyorum. Dergi izleyen ilk sayısında, Güzin

Dino ile Şadan Gökovalı'nın yazılarıyla, adeta "Halikarnas Balıkçısı Özel Sayısı" olarak çıkıyor.

Carrefour: "VI. Kıta: AKDENİZ" yazım, Akdeniz ülkelerinde geniş ilgiyle karşılandı. Birçok ileti aldım. Ama en önemlisi; "Artistik Bilimsel Birlik"in yayın organı Carrefour'dan gelen çağrı idi.

Editör, yazıda değindiğim "Akdeniz'in Ebedî Gençliği" konusunu biraz daha açan bir makale istiyordu.

"Büyük balık oltaya takıldı" dedim. Asıl amacım, böyle bir istek almaktı. Konuyu Akdeniz ölçeğinde alıyordum ama, alttan alta, bu uygarlıkta Anadolu'nun büyük yerini işliyordum. Böylesinin daha etkili olacağını biliyordum. Elle gelen düğün bayramdı. Editör, yazıyı, dilediğim dilde yazabileceğimi, gerekirse orada çevirtebileceklerini belirtiyordu. Derginin dili Fransızca idi. Başkasının çevirmesine pek gönlüm razı olmuyordu. Her kezinde, lirizmin çanına ot tıkanıyordu. Oturdum, Fransızca yazdım. Başta Şadan olmak üzere, bazı tanıdıklarım, Fransızcayı nereden, nasıl öğrendiğimi soruyordu. Ne diyeyim?

- Geçerken öğrenmişim, ben de ayırdında değilim, yollu yanıtlar veriyordum.

Çoğu kez olduğu gibi, vites küçültüp hızımı kesemiyordum. Derginin boyutu (sayfa sayısı) belli idi. Yazının bazı bölümlerini değişik renkte kalemle işaretleyerek, şu renkten başlayarak, şu sıraya göre bazı paragraflarını çıkarabileceklerini belirttim. Yanıt, içime sus serpti:

- Yazınızın, değil paragrafını çıkarmak, virgülüne dokunmak cinayet olur. Elbette tamamını - aynen - yayınlayacağız. Yazık ki; dergimizin bu değil, bir sonraki sayısında yer alacak...

Biliyordum; "Hey Koca Yurt" gibi, bu iki dergide yayınlanan yazılarım, bir anlamda benim son sözlerim olacaktı...

DİNLENMEK NE DEMEK?

Bir alışkanlığım vardır: Bir dilde, bir yazıyı yazarken sıkılıp yorulunca, yer ve yazı konusunu değiştiririm. Diyelim, masada Türkçe bir şey yazıyorum, yoruldum mu, divana uzanır Fransızca, ondan da yorulunca, yere yatıp İngilizce yazardım.

Şadan şaşırıp:

- Bu ne iş Balıkçı, diye sorardı; hem yoruldum diyorsun, hem de soluklanmadan başka işe girişiyorsun?

Cevabım hazırdı:

- Dinlenmek ne demek yahu Şadan? Dinlenme uğraşı değiştirmektir. İnsan hep dinlenseydi, yorulur, "biraz çalışayım da dinleneyim" derdi.

Şadan'a şemsiyemi kapatmazdım. Onun varlığı, yalnızlığımı bozmaz, tamamlardı. O bir yere ilişir; bana gelen mektup ve yayınlara göz atardı. En çok da, yazdığım yazılarla ilgilenirdi. Zaten, o yazıları alıp, daktilo etmek için evine götürürdü. Şaşılacaktır; aldığı yazıları daktilo ederek sabah bana bırakır, işine öyle giderdi. Böylece o; papafingonun arkadaki yelkenlere, avurdunu şişirip, "Hah hay yavrum, ben burda havayı ilk elde soluyorum, siz arkada solunmuş hava soluyorsunuz" demesi gibi, yazıyı herkesten önce okumuş oluyordu. Üstelik, kendisi için bir kopya alıkoyduğu gibi, manisküriler (özgünler) kendisinde kalıyordu. Her seferinde ona:

- Aman oğul, benim gözümden kaçmış olabilir. Eskimiş sözcükler varsa değiştir. Malum ya; insan yerinde saysa bile geride kalır, müzelik olur...

RUS DENİZALTILARI

Bir kezinde, odama girer girmez:

- Yeni haber var mı? diye sordum.

O her zaman, neyi sorduğumu sormaz, benim dilimi çözerdi:

- Sen nereye kadarını biliyorsun, demez mi?

- A canım, dedim, Norveç fiyortlarında esrarengiz cisimler görülmüş ya!

- Haa, dedi, Sovyet denizaltılarıymış onlar!

Tüh, dedim, bir fırsat daha kaçırdık!

Öyle ya; bu , başka bir dünyadan gelen tehlike olsa, tüm dünya ulusları birleşir, ortak düşmana ortaklaşa karşı koyardı!

Bir aile bireyleri kavgaya tutuşmuşken, dışarıdan biri müdahale edecek olsa; hepsi birden:

- Siz ne karışıyorsunuz, diye çıkışırlardı.

Bir köyün halkı kavga ederken, başka köyden karışma olsa; tüm köylüler birden:

- Size ne kardeşim, derlerdi; biz hem dövüşür, hem sevişiriz!

Dış dünyadan gelecek saldırıya, tüm dünya halkları birlikte karşı koyardı. Dünya, böyle bir fırsatı daha kaçırmış oldu...

Bir gün Hatico, daire kapısından seslendi:

- Şadan geldi, diye ünledi; yanında bir arkadaşı var!

Tam o sırada, hayvan davranışlarını geçiriyordum aklımdan. Kurtlar, çakallar, sırtlanlar, nasıl sever yavrusunu?

Biliyoruz, bugünkü bilgilerimize göre, deniz atı (Hippocampus antiquprum), erkeğinin doğum yaptığı tek canlı.

Acaba hangi hayvanlar, nasıl sevişir, çiftleşir? Bunlar takılmıştı kafama! Develerin, yılanların, fillerin, kelebeklerin sevişmelerini düşünüyordum. Tam, en ilginç sevişen hayvan türü aklıma gelmişti ki:

- Örümcekler, örümcekler elbette! diye bağırdım.

Yanındaki arkadaşı dışarı seyirtmeye kalkışınca Şadan, onu kolundan tutup bana:

- İyi de, niçin örümcekler?

Açıklamaya çalıştım:

Düşünsene, ahtapotlar gibi, örümceklerin de sekizer kolu var. İkisininki 16 eder. Sevişme sonunda dişi örümcek, "artık işlevi bitti" diyerek olsa gerek, erkeğini yer. Ama - sizin gibi - kurnaz erkek örümcekler sevişmeye, zulada bir böcekle gelir. Dişi tam, yemek üzere gözünü kapatıp ağzını açınca, erkek örümcek, getirdiği böceği atıverir dişisinin ağzına. Dişi de, "Oh, erkeğimi ne güzel yiyip yuttum" diye sevinir. Yine de, bundan sonra "Karadul" diye anılır.

- Örümcekler elbette, dedim, en ilginç sevişme örümceklerinki. Şadan, yanındaki arkadaşını tanıttı: Öğretmen-şair Arif Karakoç!

Bildim. Bizim Azra'nın pek beğendiği şair. Ne demişti Azra için?

"Kim denizi bu denizi,
Azra'nm insanı gibi
Kendini kendine kurban etti"

Azra'yı neresinden yakaladığı, bu şairi neden sevdiği anlaşılıyordu. Şadan durur mu? İlle de şairin, biçemini (uslübunu) belirleyecek birkaç şiir okuyacak:

"Toprağın üstüne oturmuş toprak
Höyük demişler.
İnsanın üstüne oturmuş insan
Büyük demişler"

Bir de, şairin, kendi mezar taşına yazılacak nitelikte şiirini okudu:

"Yaşamak bir taş duvar
Dibinde gölgesi de var
Yaşamak bizim köyde çok yorgun
Sırtında heybesi de var."

Anladım, bu arkadaşın tabiat-ı şairanesi (şair doğası) vardı. Ozanlık onda dad-ı hak (tanrı vergisi) idi.

Çıkıp gittiler.

Şadan, ertesi gün geldiğinde anlattı: Arif, Merhaba apartmanından çıkar çıkmaz, bir şiir mırıldanmaya başlamış.

O, sevdiklerini sevindirmekle sevinir. Arif'in de, benim de sevineceğimizi bildiğinden, şiiri hem ezberden okudu, hem de yazıp getirmiş:

Çıkagelse Elleri

"Zakkumlara su yürüdüm hanımım
Su yürüdü kadındaki şekere
Arılar bal gibi kondu çiçeklere
Kondu sevişmek üzere

Sevişirken çıkagelse elleri
Örümcekler gibi sevişirlerdi

Narda nar elmada elma var
Nasıl da anlamışlar
Kabuğun içindeki sevişmeyi

Sevişirken çıkagelse elleri
Bırakırdı sevişen ağaç
Dalında meyve dişlemeyi

Dağ yerine oturmuş terbiyeli
Duman ayakta durmuş terbiyeli
Bir asker resmi çektirmişler dört köşeli

Sevişirken çıkagelse elleri
Yanardı askerlikleri
Sil baştan sevişirlerdi"

TÜRKÇENİN KADERİ

Türkçe, dünyanın en güzel dili.

Bundaki güzellik ve özellik, hemen hiçbir başka dilde yok.

Hangi dilde "canım," "cancağzım," "cana yakın" diyebilirsiniz? Türkçe'de "m" harfi ile başlayan hiç sözcük yok. Bu sayede "hamal-mamal," "sandık-mandık," "kadın-madın" diyebiliyoruz (Nasreddin Hoca'nın eşya taşıtma fıkrasında olduğu gibi). "Yatak-matak" dedik, hani "matak"? Hani "morgan," hani "marşaf?" Bu nedenle, istediğin ücretin yarısını vereceğim. Hadi, dilde "m" harfi bulunsun da, bu zenginliği yaratabilin bakalım!

Buna karşılık, Türkçe'nin geri vitesi yok. "To do-undo," denemiyor, "to wear-unwear" denemiyor. Türkçe'nin zenginlik ve özelliği, dilimizden başka dile çeviriyi güç kılıyor. Çevrilse bile, ironi, lirizm uçup gidiyor. Bu yüzden ben, bir yazımın başka dile çevrileceğini öğrendiğimde "lirizmimi yok etmeseler bari" diye hayıflanırım.

Dil; el, dil ve beynin üçünün birden evrimleşmesiyle oluşup gelişti. Örneğin, beyni gelişip ona koşut olarak dili evrimleşmemiş olsaydı, sözgelimi köpek yine havlar, kedi yine miyavlardı. Bu organların üçünün birden evrimleşmesiyle, lisan oluşup gelişti ve Türkçe gibi "ses bayrağı" dillere dönüştü.

Şu söyleyişim, benim anlatım gücümü değil, Türkçe'nin yetkinliğini gösterir:

"Gökova'da yıldızlar, gökyüzünü sarsıp inletir. Yıldız kalabalığına koca gece dar gelir. İçten gelen bir türküyü kapıp koyverin, türkü yükseldikçe mavileşir, maviler içinde erir. Başka yerde nur içinde ölüneceğine, burada nur içinde yaşanır!.."

Türkçe, Hierapolisli (Pamukkaleli) Epiktetos'un dediği gibi, "yılanı deliğinden çıkaran" tatlı bir dildir.

Hele türkülerin dili, şiir ötesi şiirdir.

Şu Bodrum türküsüne bakın:

"Gidene bak gidene
Boyu dönmüş fidana

Haydi benim şah boylum
Şah boylum
Şebboy çiçek başında"

Belki ben, dilin sınırlarını zorladığım için, "delibozuk" der gibi, "dili bozuk" ya da "savruk" diyenler oluyor. Güney Ege köylüsünün dediği gibi; "Desinler. Ne derlerse desinler!"

BU TATLI, BU ACI!

Köylü dili dedikte, köylü kurnazlığı gelip konuverdi dilimin ucuna:

Bizim Yahşi köylü Yasakçıların Halil, bahçesinden devşirdiği iki çuval biberi getirmiş Bodrum pazarına.

Birisi soruyor:

- Biberin tatlı mı?

- Hıı, tatlı.

Adam:

- Ben acı istiyordum, deyip çekilip gidiyor,

Bir ikincisinden aynı soru. Halil'in ağzı yandı ya:

- Acı hanım, diyor.

Hanım:

- Haa, öyle mi, ben tatlı istiyordum.

O tatlı ister, bu acı. Halil, yapıyor kurnazlığını; biberi iki ayrı çuvala koyup, gelip sorana:

- Bu acı, şu tatlı diyor.

Anlamışsınızdır. Yahşili Yasakçıların Halil'in onca biberi kısa sürede kapışılıyor, hemencecik bitiveriyor.

Türk köylüsü bu. Sık sık kullanıyorum, "O, topraktan öğrenip, kitapsız bilendir!.."

"YATAĞAN" ADI

Muğla'nın, bugün termik santrallerle doğası katledilen sevimli ilçesi, bir zamanlar "Ahiköy" adlı bir nahiye (bucak) merkezi idi.

"Kardeşlik" anlamına gelen "Ahilik," taa XIII. yy'da Anadolu'da yeşermeye başlayan bir esnaf örgütü idi. Buna "Türk Fütüvvet Teşkilatı" da denilirdi. Bu örgüt, üyelerini denetler, onları iyiliğe, doğruluğa ve güzelliğe yönlendirmeye çalışırdı. Öyle ki; ilk uyarıya karşın, kurallara uymayan esnafın pabucu törenle dama atılırdı. Bundan sonra o kişi, o mesleği yapamazdı. Dilimizdeki "pabucu dama atılmak" deyimi buradan kaynaklanır. Batıdaki ilk sendikal hareketler, bu örnek alınarak gerçekleştirilebilmiştir.

Bilgisiz ilgililer ya da ilgisiz bilgililer, bunda ne kötülük görmüşlerse, değiştirmeye karar vermişler.

Buranın nahiye (bucak) müdürü, beni ve kayığım "Yatağan"ın adını pek severmiş. Bodrum'a bana gelerek, düşüncesini açtı:

- Aman oğlum, dedim, bence bir sakıncası yok ama, senin başına iş açmasın. Onlara, gerekçe olarak, bunun, Osmanlıya nice zafer kazandıran savaş bıçağı olduğunu bildir.

Ben bu sözü, okunuşundaki şiirsellik, kayığımın yatağım gibi olmasından ötürü seçmiştim.

Nitekim, Denizli Acıpayam'ın bıçak vb üreten insanların beldesi "Yatağan"ın adı da buradan gelir.

Aman haa; bugün bu gerçeği öğrenenler, birçok önemli tarihsel kenti de barındıran ilçenin adını tekrar değiştirmeye kalkmasın!

BALIKÇILIK/SÜNGERCİLİK

Bodrum, belki de tüm Akdeniz halkı, adı "cılık"la biten meslekleri pek sevmez. "Balıkçılık," "avcılık," "kaçakçılık" vb. Balıkçılığın bir ilerisi olan süngercilik ise, ölümcül bili-nir; kadınlar babalarının, kocalarının, kardeş ve çocuklarının bu işe uzak durmasını öğütlerdi.

Haksız da sayılmazlardı hani!

"Antik çağ tarihçisi Oppianus, "Dünyada hiçbir iş sünger avcılığından zor, hiçbir meslek süngercilik kadar çileli değildir" demişti.

Ora insanları haklı olabilirlerdi ama, "kasabanın sokakları her ne kadar sağa-sola sapsalar da, önünde sonunda denize çıkıyordu." Üstelik, yapacak başka hangi iş vardı? Bendeniz Bodrum'a gelince tanıştığım süngerciliğe kafa yordum.

Bu işi nasıl kolaylaştırabileceğimi düşündüm. Bu konudaki girişimlerim, çeşitli roman ve öykülerimde anlatılmıştır.

Sözgelimi, dalma giysilerini daha güvenilir ve daha yararlı kılmaya yeltendim. Bakın, "trol" adlı, deniz ürünlerine zarar verdiği bilinen bir tür çekme ağ vardır. Süngercilerin kullandığı trollerin altında, dümdüz bir demir vardı. Bu demir, çukurlara giremediği için, oradaki süngerleri çıkaramıyordu. Ben bu demirin yerine zincir takmayı akıl ettim. Üretimi birden bire birkaç kat artırdı.

Beri yanda, bizim usta dalgıçlarımız, vurgun yeme pahasına çok derinlere dalıyordu. Bir anlamda, karın tokluğuna çalışıyordu. Bunun temel nedeni, Yunanistan'ın, bizim çıkardığımız süngerleri yok pahasına alıp, ileri ülkelere ateş pahasına satmasıydı. Buna bir çare bulunabilir miydi?

Sünger patronlarını, dalgıçları toplayarak, konunun kendileri lehine çözümlenmesi için, Ankara'ya başvurmayı önerdim. Aralarında "ıh, mıh" edenler oldu ama, sonunda:

- Siz bizden daha iyi bilirsiniz Cevat bey, dediler.

Okkalı bir telgraf yazıp Ankara'ya çektim.

Yanıt, tüm Bodrum'ca (çünkü süngercilik, kasabanın tüm ailelerini yakından ilgilendiriyordu) merakla beklenmeye başladı.

Bir gün beni Kaymakamlıktan çağırdılar. Meselenin, başkente çekilen, daha doğrusu çektiğim telgrafla ilgili olacağı kuşkusuzdu, Bunu duyan süngerciler:

- Valla bizim suçumuz yok, Cevat bey kendi önerip kendi çekti teli, diye sızlanmaya başladı. Öyle ya; kendim etmiştim, kendim bulmalıydım.

Kaymakam bey beni kapıda karşıladı:

- Müjde Cevat bey, bravo, tebrikler, diye bağırıyordu.

Bunu duyan, az önce telgrafın kendileriyle ilgisi olmadığını yana yakıla ileri süren süngerciler beni, gol atmış futbolcu ya da rakibini yenmiş takım oyuncuları gibi alkışlayıp, omuzlarda taşıdılar.

Süngerleri uygun fiyata alıp, develerle iskeleye taşıyarak, biraz daha para etmesine yardımcı oldum (Develerle sünger taşırken çekilmiş bir fotoğrafım da vardır).

Denizciler böyledir işte, çok nadir de olsa, büyük olaylar karşısında coşar, acı-tatlı olaylar için söylenceler yakıştırır, türküler yakar. Bildiğiniz bir insan, "iş başında" iken, bambaşka birisi olup çıkar. Bir balıkçıyı, elinde misina, oltaya balık vurmasını beklerken görün: Bir kedi kadar sabırlı, bir midye kadar geçen zamandan habersizdir!..

x X x

NASIL YAZARIM?

Bu arabaşlığı "Nasıl Yazardım?" diye de değiştirebilirim. Çünkü son zamanlarda hızlı yazamıyorum. Sanki, son sözlerimi yazmaya çalışıyor gibiyim. Yazacaklarım benimle birlikte gitmesin istiyorum. Ama farkındayım, kalemim düşünce hızıma yetişemiyor. Sık sık, "İleride mutlaka olacak ama, düşünceyi yazımlayan (kaydeden) cihaz olsa" diye geçiriyorum içimden. Bu ivedilikten (acelecilikten) olsa gerek; gittikçe kaligrafim küçülüyor. Söz aramızda (aramızdaysa ne diye söyleyim yazayım), başta Azra olmak üzere dostlarım mektuplarımı okumakta zorlanıyor. Hoş, ben de onların yazılarını güçlükle okuyabiliyorum.

Nasıl unuturum; 1930'larda, 1940'larda, bir gecede bir cep kitabı çevirdiğim olurdu. Aynı periyodda (aralıkta), değişik takma adlarla iki üç yazı birden yazdığım olurdu. Hele yazı dizileri, gazetede tefrika edilen yazılar beni zorluyordu. Çünkü hangi yazı nasıl bitiyor, şaşırdığım oluyordu.

Buna çare olarak, duvara not tutma yöntemi buldum:

- Aliş, Karacaada mağaralarında karşılaştığı bir fok balığını insan sandı,
- Mahmut Ayşe'yi kaçırdı,
- Gencay çocuk doğurdu,
- Deli İbrahim, elinde bıçakla parsın mağarasına girdi vb...

Gelgelelim, bu da pek işe yaramaz oldu. Bizim Hatico, hemen her Giritli kadın gibi, temizliğe düşkündü. "Duvarları çeteleye çevirdin" falan diye kızardı bana. Bir tura gitmeye göreyim, duvarları badanalar, benim tüm notlarım yok olurdu.

Bir de, torunların boylarını ölçer, her birininkini ayrı renkli kalemle duvara çizer, kaç santimetre olduklarını yanlarına yazardım. Böylece, aklımca, Cevat'ın, Kuki'nin (Aliye'nin), Dodo'nun (Deniz'in), Sibel'in, Murat'ın, Derya'nın boy gelişmelerini not eder, izlemiş olurdum. Hatico'nun temizlik tutkusu malum; duvarlar badanalanırken, bu ölçümler silinip giderdi.

CEVAT'IN ALBÜMÜ

İnsanın, çocukları arasında olmadığı gibi, torunları arasında da ayrım yapması düşünülemez. Ama, ilk torun olması, belki de benim adım verilmesi dolayısıyla, sarı kızım İsmet'le damadım John'un ilk çocukları olan Cevat ile biraz daha yakından ilgilenmiş olmalıyım.

Bir resim defteri aldım; diyebilirim ki, hemen her gün, genellikle sulu boya ile resmini yaptım Cevatiko'nun. Yıl 1976 olmalı (Cevat'ın doğduğu yıldan biliyorum), işte, Cevat uyuyor, parmağını emiyor, gülüyor. Cevat iki haftalık, dört haftalık... derken koca defteri doldurdum. Bu albümü - elbette - anası, büyük kızım İsmet aldı. Ondan da, kendisi büyüyünce Cevat almıştır herhalde.

Bodrum'da o zamanlar ortaokul bile olmadığı için, ailece İzmir'e taşındık. Saygısızlık ve vefasızlık yapmayayım; Hatay (şimdi İnönü) caddesinde kendi ellerimle yaptığım ev yokken, Naci Sadullah ile Ayşe Mayda'nın bize kol kanat gerdiklerini unutamam.

Doğru dürüst işim olmadığı için, zati hiçbir zaman adı, çalışma saatleri, ücreti belli işim olmadı. Sabah sekiz, akşam sekiz iş tutamadım. Ne o? Dolap beygiri gibi, dön babam dön! Benim gibi azade (özgür) insana göre iş mi bu? İzmir'e yerleşir yerleşmez (1946 güzü), üç önemli sorun vardı önümde:

Bir: Nafakayı doğrultacak bir iş. Bu, gazetecilikten başka ne olabilirdi? O zamanlar İzmir'de çıkan Anadolu, Halkın Sesi, Her Sabah, Ticaret gibi gazete ve bazı dergilere yazı veriyor, resim, resimli roman, karikatür çiziyordum.

İkincisi, eşim ve üç çocuğumuzla yaşayabileceğimiz bir ev sahibi olmak,

Üçüncüsü de, üç çocuğumuzu okutabilmek...

Mutluyum: Zor günlerdi ama, üç çocuğum da iyi öğrenim görebildiler. Her şeyden önce, üçü de gayet güzel yabancı dil öğrendi.

TARİHTE İZMİR

Biz, (sonradan "Mavi Yolcular" adını aldık, tanınmayan yerin sevilemeyeceği, sevilmeyen yerin "vatan" sayılamayacağı görüşündeydik. Köyümüzü-kentimizi, dağımızı-ovamızı, özellikle de savaşların (Troya, Malazgirt, Kurtuluş Savaşı vb.) geçtiği yerleri, o savaşların nasıl yürüyüp nasıl sonuçlandığını gezer, tartışmalı olarak öğrenmeye çalışırdık. Şunu da belirteyim ha; çok iyi bildiğimiz yerlere bile, hepimiz hazırlanıp giderdik.

Bodrum'a gelir gelmez, kaynaklarım ve bilgi birikimimle, bu cennet gibi yerin tarihini, coğrafyasını, insanını tanımaya çalışmış, kısa zamanda onun hakimi olmuştum. Öğretme, öğrenmenin kestirme yoludur ya; Bodrum'da zorunlu ya da raslantı sonucu başladığım rehberlik, yöreyi her yönüyle tanımama yardımcı olmuştu.

İzmir'e geldiğimizde de, benzer durum oldu.

İzmir'de (ve Türkiye'de) ilk turist rehberi olarak adım duyulur oldu. Unutmamalı ki; o yıllarda rehberlik, başka ülke kökenli ipten kazıktan kurtulmuş, niteliksiz ama çat pat dil bilen kişilerin elindeydi. Acenteler de, turistler de "illallah" demişti bunlardan. Rehberlik, saygın bir meslek değildi. Zengin ve paşa çocukları küçümsediği, sıradan yurttaşlar yabancı dil bilmediği için, bu görev (!), özelikle Malta'dan kaçıp gelmiş kişilere kalmıştı. Öğretmenlik gibi kutsal sayılması gereken, yerli ve yabancı ziyaretçileri bilgilendirme işlevi yok sayılıyordu. Bazı yabancı yazarlar, İstanbul'da üç büyük tehlike (yangın, veba ve rehberler) olduğunu seyahatnamelerinde açık açık ve sıkça belirtiyordu...

Yazılı kaynak olarak, Homeros'un "İlyada"sı, Herodotos'un "Historia"sı (Tarihi), Strabon'un "Geographika"sı, Salaars ve İkonomos'un, Arapzade Cevdet tarafından özetlenerek çevrilmiş "İzmir Hakkında Tedkikat" (İncelemesi) ve Oxford'dan getirdiğim birkaç kitap ve ansiklopedi vardı.

"Yetmez mi?" denecek olabilir. İyi ama, adı "araştırmak" olan bir çalışma için yetebilir mi? Kaldı ki; bu kaynakların verdiği bilgiler arasında aykırılık, tutarsızlıklar vardı. Bu olumsuzluklara karşın, bilgi birikimim ve vahşi bir yazma isteğim vardı.

İzmir'e gelişimizin ikinci yılında falan, "Tarihte İzmir" yazı dizim, zamanın saygın İzmir gazetelerinden Demokrat İzmir'de yayımlanmaya başladı. Aman efendim, ne ilgi, ne ilgi! Hanımların TV dizileri için yaptığı gibi, meraklananlar, ertesi gün neler yazacağımı soruyordu.

Yer yer kendi çizimlerimle süslenen dizi, sanıyorum iki ay kadar sürdü. O sıralar Demokrat Parti kurulmuş, başta Ege olmak üzere, ocak, ilçe kongreleri başlamıştı. Bu hengame içinde dizi, düzenli olarak yayınlanamadı. Bazı günler "münderacat"ın (içeriğinin) yoğunluğu gerekçesiyle bazı günler yazı yayınlanmıyor, taşra baskısında çıkarken, İzmir baskılarında yer almıyordu.

Vahşi bir istekle yazıyordum. Mesaj olarak "yazı; çınarın büyürken davul zurna çalmadığı, yıkılırken yer sarsıntısı yarattığı gibi; imparatorlukların, son-

suzluğun yavaş büyüyüp, yıkılırken toplumsal deprem yarattığı" gerçeğini işliyordu.

Tamamını anlatmak saatler, yazmak onlarca forma gerektirir. Şu anda anımsayıverdiğim konu başlıklarını ve özetleri aktarıvereyim:

"İzmir" adı nerden geliyordu, İzmir'in tarihteki yeri neydi, İzmir için hangi tarihçi ve gezginler neler yazmıştı?

Tarihin ilk büyük ozanı Homeros (Melesigenes) İzmirli miydi? Öteki kentlerin "Homeros bizimdir" savını geçersiz kılan kanıtlar? Meles, şimdiki Meles mi, yoksa bugün artık yok olmuş başka bir çay mıydı? İzmir'i kurduğu savlanan Amazon ve Amazonlar kimdi? Tepekule'deki Smyrna'nın İzmir tarihindeki yeri neydi? İzmir ve Ege'de sanat ve bilim nasıl gelişmişti? Kral Alyattes komutasındaki Lydialılar İzmir'i nasıl fethetmişti? Persler İzmir'i Lydialılardan nasıl almıştı? İskender'in, kendisini dünya imparatorluğuna götüren yolculuğun İzmir durağı. Hellenistik çağın bitip, İzmir'de Bergama krallığı döneminin başlaması. İzmir'in, sıfırdan önce 130'larda Aristonikos sosyalist ayaklanması sonunda Roma egemenliğine girmesi, Bizans'tan sonraki Aydınoğlu Beyliği ve Osmanlı dönemi...

"Tarihte İzmir" tefrikasından (yazı dizisinden) sonra, Demokrat İzmir ve öteki İzmir gazeteleriyle Cumhuriyet gazetesinde İzmir, Ege ve Anadolu uygarlığı konusunda, sayısız diyebileceğim yazılarım yayınlandı.

Yolda belde olsun, Veysel Çıkmazında (meyhanede) olsun, çoğu kişi bana:

- Balıkçı, iyisin hoşsun da, bu bilginler Yunanlı değil de Türk mü? diye soruyordu.

- Baylar, ben size "bunlar Türk" demedim ki! "Anadolulu" dedim.

Bu topraklarda yeşeren maddi manevi kültür değerleri bizim değil mi? Hem, bunların hangisinin nüfus kağıdında adı-soyadı "Yunanlı," "Grek" ya da "Hellen" yazıyor? Madem olabileceklerdi de, niçin orada değil, burada yaşadı? Atatürk'ün bize ve dünyaya sunduğu mesaj, Anadolu topraklarında var olmuş tüm kültür varlıklarının bizim olduğu, bizim onların mirasçısı olduğumuz değil mi? O bilinçli kişi, neden kurdurduğu bankalara "Sümer" gibi, "Eti" gibi adlar verdi? O değil miydi Ankara'da bir "Eti (Hitit) Müzesi" kurulmasını buyuran?

ALEYHİNE PAZARLIK

Benim adımı "Aleyhine pazarlıkçıya" çıkardılar.

Neymiş efendim? Ben, alışverişte kendi çıkarımı değil, satıcının çıkarını gözetirmişim. Enayilik değil miymiş bu?

Olay şu:

Pazara gidiyorum, diyelim şevketibostan alacağım. Pek de severim mübareği. Bir köylü kadın, yığmış önüne, güpgüzel temizlenmiş şevketibostan yığınını:

- Hayırlı işler bacım. Pazarola. Şevketibostanların pek de güzelmiş! Kaça veriyorsun?

- Bir liraya Cevat bey.

Ben gürlüyorum:

- Olmaaz!

- Senin güzel hatırın için 80 kuruş olsun!

- Bu kez hiç olmaz!

- Pekii sen ne veriyorsun?

- 200 kuruş...

Bizi dinleyenler, benim kafamı bozduğumu sanıyor.

Oysa bunu dikenler içinden topluyor, ayıklıyor, taa köyünden buraya getiriyor. Bu zahmetin karşılımı 80 kuruş olur mu?

Emeğe, üretime saygı duymak gerek, dii mi ya?..

"... Arı kahrını çekmeyen
Ne bilir gülün kıymatını?"
(TÜRKÜ)

Arsa Meselesi:

Bir de benim arsa konusu var.

Kırmış avkmış, ABD konsolosluğu civarında bir arsa edinip, Bodrum'da olduğu gibi, taş toplayıp, kum çekip, kendi elceğizimle nohut oda, bakla sofa bir ev yapmışım. Sığınmış, iyi kötü yaşamı sürdürmeye çabalıyoruz. Hani şu, dedikleri gibi "Ayı idi dayı idi erim idi ya; çalıydı çırpıydı evim idi ya!"

Neyse efendim, Hatay (İnönü) Caddesi açılacak. İstimlak edilecek evi arsası olanlar kaygı, böyle bir taşınmazı olmayanlar sevinç içinde, bu büyük tasarımın (projenin) gerçekleşmesini bekliyoruz. Belediye Başkanı, bizim Giritli (halk babası) Doktor Selahattin Akçiçek.

İstimlak bedelleri saptanırken Doktor:

- Arkadaşlar, demiş, şu ev ve arsası Halikarnas Balıkçısı'nın. Kendisi, İzmir'imizin değil, Türkiye'nin yüz akıdır. Kaleminden özge üretim aracı, yazı yazmaktan başka gelir kaynağı yok! Buradan alacağı istimlak parasıyla yeni bir ev yapabilir mi? Gelin, başkasına beş kuruş veriyorsak, ona 10 kuruş vere-

lim. Tamam mı? Tamam...

Ben bunu öğrenir öğrenmez bastım Başkanın makamını:

- Siz ne hakla bana, birim başına 10 kuruş veriyorsunuz?

- Ne yapalım Cevat Bey? Elimizden çelen bu. Daha fazla vermek isterdik ama, mevzuat da, Belediye bütçemiz de daha fazlasına cevaz (izin) vermiyor!

Ben sesimi daha da yükselterek:

- Öyle değil Selahattin bey! Bu haksızlığı niye yapıyorsunuz? Ya onlara da 10 kuruş vereceksiniz, ya da bana da beş kuruş vereceksiniz!

Haksız mıyım? Kanun, vicdan bunu gerektirmez mi?

Bir de tutmuş, bana "aleyhine pazarlıkçı" demişler.

Şu da var; param varsa bana her şey ucuz, param yoksa her şey pahalı gelir.

Sözgelimi şöyle bir olay oldu:

Radyo Konusu:

"Şöyle bir, FM'i de alan bir radyom olsa da, klasikleri, sözgelimi Manuel de Falla'nın (Fayya'nın) Jotta'sını dinlesem, diyordum. Meyhane gidişi ya da dönüşü, uğradım Aksel'lere. Meramımı anlattım. Oranın sahibi, eski dost Cihat bey:

- Şunu öneririm Balıkçı, dedi, fiyatı da makul. 125 lira!

125 lira mı? Yahu ben radyoevi mi alacağım, küçük bir alıcı mı? O kadar para bende ne gezer?

- Merhaba Cihat bey, uygun zamanda gelir bakarım...

Tam o sırada, Turizm Bakanlığı için yazdığım "An Outline of Turkish History" ("Türkiye Tarihinin Bir Özeti") adlı kitabımın telif ödemesi yapıldı: Neee? Tam 39 bin 275 lira? Gözlerime inanamıyor, tekrar tekrar yazıya bakıyor, parayı sayıyorum: Bugünkü gibi aklımda, tam 39 bin 275 TL! Yaşamımda bu kadar parayı bir arada görmüş değilim:

- Bir yanlışlık olmasın?

Turizm İl Müdürü Hüseyin Avni bey, boynunu büküyor:

- Kusura bakma Balıkçı, diyor, sen Türk olduğun için ancak bu kadar telif ödemesi yapabiliyoruz. Müsteşar Mukadder (Sezgin) beyin de selamı var, diyor, "Balıkçı yabancı uzman ya da yazar olsaydı, bunun üç-dört katını ödeyebilirdik! Kusura bakmasın" diyor. Mahsus selamları var.

Doğru Kemeraltı'na:

- Cihat bey, işte geldim. Hadi çıkar bakalım daha iyi bir radyo.

Şöyle Falla'yı, Beethoven'ı falan da çalsın. FM'i de olsun, öteki dalgalar da:

- İyi ama Balıkçı, öyle radyo var ama, fiyatı 750 lira!

- Neee, 750 liracık mı? Amma da ucuzmuş ha! Koy şunu poşete! Güler yüzlü Cihat Aksel, ağzını yaya yaya gülüyor.

Sen sağ, ben selamet!..

YAŞAMAKLA ÖLMEK

Anadolu ve öteki ülkelerin bilgeleri arasında kıyaslamaya nice örnek vardır. Birinde, Atinalı bir - sözde - bilgin, habire konuşuyor, dünyada hareket diye bir şeyin olmadığını söylüyor, iddiasını kanıtlamak için bin dereden su getiriyormuş.

Arka sıralarda bir yerde oturan bizim Sinoplu Diogenes (Diyojen), yerinden kalkmış ve birkaç adım atıp boş bir koltuğa oturuvermiş.

Bundan anlamlı, bundan kuvvetli karşı tezi savunmak olur mu?

Yine bir kezinde, büyük bilginlerden biri, kürsüde atıp tutuyor, diyormuş ki:

- Yaşamakla ölmek arasında fark yoktur!

Bizim köylülerden biri, oturduğu yerden bağırmış:

- Be adam, aralarında fark yoksa, ölsene!

Pişkin filozof yanıt vermiş:

- Niye öleyim, yaşamakla ölmek arasında fark yok ki!..

FAİZSİZ TEFECİLİK

Yaşamda en sinir olduğum şeylerden biri, herkesin, her konuda kendisini bilgin sanıp, yüksek perdeden atıp tutup, ahkam kesmesi. Buna bakarsanız, herkes, her konuda otorite. Sanki, "Ben bunu bilmiyorum arkadaş" ya da "Bu konuda fikrim yok" dese sınıfta kalacak, dünya yıkılacak.

Bu İslamda "faiz haram" görüşü var ya! Uygulayamayacağın yasağı koyma, anarşi çıkar! Bilen bilmeyen, atar tutar. Hele bağnaz takımı, rakı konusunda olduğu gibi, "faizin külliyen haram" olduğunu ileri sürüp, çekilir bir kenara. Yahu arkadaş, bu hangi kitapta yazıyor, sen bunu nerden çıkardın, dersen ya cahil olursun ya da dinsiz!

Faiz, evet, zahmetsiz olabilir. Ama adam sıkışmış, ödeyebileceği uygun koşullarda para (kredi) arıyor. Birisi çıkar; vadesi geldiğinde şu kadar vermeyi kabul edersen ben bu parayı veririm.

Malum ya; ben bu meblağı (tutarı) şu işe yatırsam, bu önelde (vadede) şu kadar para kazanırdım.

Al takke ver külah, bir umar (çare) bulunur:

Veresi olan kişi sorar:

- Bugün bu parayla kaç koyun alınır?

Tutalım ki, üç koyun alınır.

Anlaşma sağlanır.

Verilen süre içinde, koyunlardan ikisi kuzulamıştır. Oldu mu beş koyun?

İşte borçlu, bu koyunların ederi kadar para ödeyecektir alacaklıya.

Ben buna, "islamda faizsiz tefecilik" derim.

Unutmayalım, İslamda faiz değil, "riba," yani, borçlunun altından kalkamayacağı koşullarla borç vermek haramdır.

Bilen bilmeyene söylesin...

HANLAR KERVANSARAYLAR

Söz sözü açıyor, asıl söylemek istediğin söz, aklından kaçıyor.

Bazen de tersi oluyor; söylemek istemediğin, ağzından kaçan bir söz, asıl söylemek istediğini çağrıştırıyor.

Bakın şimdi; "kervansaray" diye bir söz dolaşır ortalıkta. Peki neymiş kervansaray, buna benzer başka konaklama, kervan yeri var mıymış? Olmaz mı? Olmasa, sözü buraya taşır mıyım?

Şimdi efendim, başlangıçta, Suriye'de falan "ribat" denilen yapılar vardı. Bunlara asıl "menzil hanı" demeli. Çünkü bu yapılar, kervan yolları üstünde kurulur. "Menzil" de, bir deve kervanının bir günde kat edeceği mesafedir. Bu, Konya ovasında 25-30; buna karşılık örneğin Tatvan-Bitlis arasındaki Rahva düzünde ki; bugün bile kamyoncuların korkulu düşüdür; buralarda konaklama hanları arası açıklığı 10-15 km'dir. Acımasız doğa koşullarındaki bu ribatların adları da, işlevlerine yakışır biçimde "imdat," "yetiş" falandır.

Sözü şuraya getireceğim: Benim gibi sade yurttaşların kullanacağı yollardaki böylesi yapıların adı "han," sizin soyluların geçeceği (kral, bey, padişah ve bunun gibi) yollardaki görkemli hanların adları "Kervansaray"dır.

Diyelim, Selçuklu sultanlarının yazlık başkenti Konya'dan, kışlık başkenti Alaiye'ye (bugünkü Alanya'ya) giden yolda, sultan hanları vardır. Bunlara genellikle "Sultanhan" ya da "kervansaray" adı verilir. Aynı iki yer arasında, vatandaşların ulaşımını sağlayan güzergahta "kervansaray" ya da "sultanhan"lar değil, "han"lar vardır. Bunlardan ilkine, Konya Aksaray ya da Kayseri-Aksaray arası yolda "Evdirhan," "Kırkgöz han," "Tepesi delik han," "Alayhan," "Ağzıkarahan" gibi konaklama kuruluşları kuruludur.

Meraklısı için kısa ek bilgi:

Genellikle sultanlar veya zengin tüccar tarafından yaptırılır bu tür sosyal yapılar. Amaç şu ki; iki ticaret şehri ya da başkent arasında eşya taşıyan kervanlar konaklayabilsin, develerin ve kervancıların gereksinimleri karşılanabilsin! Bu nedenle, buralarda insanlar için yatak odaları, deve ve onların önünde seyreden eşekler için barınaklar; açık alanda köşk mescitler, ayrıca burada hekim, baytar, berber ve benzeri hizmet erbabı bulunur. Bu kervanların en görkemlisi, Konya-Aksaray yolunun aşağı yukarı ortasındaki Sultanhan'dır.

Bu anıtsal yapı, zamanla buradaki ilçeye de ad olmuştur. Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat tarafından yaptırılıp, bir yangın sonrası Konya Valisi Şücaeddin tarafından restore ettirilmiştir. Muazzam bir portali (taç kapı ya da anıtsal girişi) göz alıcıdır. Ben her geçimde kapıyı hayranlıkla seyreder, bir madalyon içinde yazılı mimarın adını okur; hem gülümser hem de ruhuna fatiha okurum: "Amele bin Abdulah bin Havlan el Dımışki."

Buradaki "Dımışki," bildiğimiz adıyla Şam. Zaten, Selçuklu zamanında hemen tüm han, cami ve benzeri yapılar, Suriyeli yapı ustaları tarafından yapılmıştır. Bu nedenle, hepsinde Suriye etkisi görülür.

Azra'nın (Erhat) yakın arkadaşı Mimar Ozan Cengiz Bektaş, hepsi 100 kadar olan bu hanların, günün işyerlerine uygun olarak yeniden yapılandırılıp, turizm amaçlı olarak kullanılmasını öngörmekte ve bu yolda çalışmalar yürütmekte...

x X x

AZRA ile MEKTUPLAŞMA

İstanbul'da Sabah'ın (Sabahattin Eyüboğlu) tanıştırmasından sonra, cüssesi küçük (34 numara ayakkabı giyer ve çocuk reyonundan giyinirdi), buna karşın kafası ve yüreği büyük kadınla aramızda müthiş bir yazışma trafiği başladı. Kısaca diyeceklerimi telgrafla, uzun uzun gönlümü dökeceğim hususları uzun, kimileri koca defter dolusu mektuplarla iletiyordum ona. İletişim kurabildiğin kişiyle iletişim ne kolay, ne güzeldi!

Sonra - haddim olarak - (haddin değilse, neden böyle diyeceksin ki!) ikimiz de belli başlı Doğu ve Batı dillerini biliyorduk. Alıntıları, özgün diliyle yapıyorduk.

Bende biriktiricilik nerde? Azra öyle değildi ama. Tüm mektuplarımı, yatak odasındaki çeyiz sandığında saklıyordu. Bunlar, bu yazının konusu değil.

Değineceğim şu:

Temcit pilavı gibi, her on yılda yenisi yapılan darbeler vardı. Nasıldı İzgü'nün (Muzaffer) kitabının adı: "Yıl Sıfır, Darbe Hazır!" İşte bu, hazır darbelerden biri (1970) gerçekleşmişti. Hemen her sefer olduğu gibi, halkın yarısı alkış tutuyor, öteki yarısı (ama kimseye duyurmadan) "'yuh" çekiyordu.

Yine her zaman olduğu gibi, darbeciler, sağ gösterip sol vuruyor, solcuların (aydınların) çanlarına ot, kendilerini hapse tıkıyordu.

Bir haber duydum ki; küçük değil, büyük dilimi yutayazdım. Bizim yurtsever Sabah (Sabahattin Eyüboğlu), Azra (Erhat), Magdi (Rufer) ve onlar gibi, insanı ve yurdu sevmekten başka hiçbir günahı olmayan insanlarımız içeri tıkılmıştı. Hem de neyle suçlanarak, bilir misiniz? Gizli örgüt kurmaktan...

- Yahu, dedim, bunlar çadır bile kuramazlar, evlerinin kapısı ve yürekleri her gelene açıktır!

Ama, darbeciler, belki de yürekleri tüm insanlara açık olduğu için tutuklanmışlardı. İster istemez, Takrir-i Sükun (Susma Önergesi) ile İstiklal Mahkemesine sevk edilişim aklıma geldi. Bu da öyleydi; kendilerini peygamber, - haşa huzurdan - tanrı yerine koyup, diledikleri bir eylemi suç sayıp, ona dilediği cezayı yapıştırıyorlardı. Her zaman da, çıkardıkları yasa, anayasa ve baba yasalara "bu darbeyi yapan askerler, bu eylemlerinden ötürü yargılanamaz" benzeri madde koyuyorlardı. Böylece, yargıdan da cezadan da kurtulacaklarını sanıyorlardı.

Oysa en ağır ceza, insanın kendisine biçtiği cezadır. En rahat yastık, adil,

vicdanlı bir kalbdir.

Ne diyordum; bu ikinci mi, üçüncü mü ne darbeden sonra, Azra (Erhat), ikimizin de manevi oğlu Şadan'a, Kartal Maltepe Askeri Tutukevinden bir mektup yollamış. Elbette mektubun üstünde, koskoca "GÖRÜLMÜŞTÜR" damgası basarak... Şadan o mektubu okudu. Hem o ağladı, hem ben. Azra'cık, hiç yakınmıyor, asıl kendisini eleştiriyordu: "Demek biz, halkımıza kendimizi, yurdumuzun ve yurttaşımızın çıkarına olan düşüncelerimizi anlatamamışız" diye.

Bu güzel insanların ayları, demir kapı demir pencereli rutubetli daracık odalarda harcanıp gitti. Peki, kim ödedi bu has yurttaşların yitirdiği itibarın, zamanın, sağlığın zararını?

Tutuklama haberlerini çarşaf çarşaf veren, sekiz sütunu az bulan gazetelerimiz tahliye (salıverilme) haberlerine tek sütun yer vermeyi çok gördüler...

x X x

ANADOLU ULULARI

Bana "Hey Koca Yurt"u ısmarlayan, Hürriyet Yayınları yöneticisi Adnan Semih (Yazıcıoğlu), ilk kitap bitmeden, "Anadolu Ululari" adlı kitap ısmarladı. Altan Öymen de bu düşünceyi candan yürekten destekliyormuş.

Benim dilim "hayır" demeye pek yatkın değil ama, önce önümdeki ana yemeği yemeli, tatlıya sonra geçmeliydim.

Böyle düşündüm ama, neleri, kimleri, nasıl yazacağımı aklımdan geçirmeye başlayıverdim.

Ne ki; Adnan Semih'in önerisi bana çekici gelmedi diyemem. Zira, yarıda kalmış çalışmalarım, yazmak istediğim hayli konu vardı.

Türkiye göklerine son "merhaba"mı savurmadan, ne yazabilirsem kazanç olurdu benim için. Konuşurken susmamın dinleyicilere, yazarken durmamın dinleyiciye, okura vereceği üzüntüden çok, bana vereceği acı önemliydi benim için.

Gazetede kısmen dizi yazı olarak çıkmış olan "Büyük Kukiriko," "Dünyanın Başka Bir Gezegenden Görünüşü," "Günümüz Atomistlerinin Babaları," daha nice konu, yazılmamış bir destan, çağrılmamış bir türkü gibi, boğazımdaydı. Eh, buna da şükür demeliyim. Şadan için, "Ölsem ölüm bana galebe çalmış olacak, çünkü Şadan var" demiştim ya; nasıl olsa bütün bu konulardaki düşüncelerimi biliyor. Umarım o, benim yarım bıraktığım yazışları tamamlar...

Ama neler yazılmasını isterdim; satır başlarını vereyim:

- "Her şeyin anası ve babası Okyanustur" diyerek, kutsal yaratılış yerine doğal oluşu koyabilen İzmirli Homeros,

- "Madde canlıdır ama ebedidir" diyerek adeta 2 bin 700 yıl önceden atomun varlığını sezdiği anlaşılan Sökeli Thales,

- "Elleri olsaydı aslanların, öküzlerin ve atların; onlar da kendilerine benzer

tanrı resmi yapar, tanrı heykelleri yontardı" diyerek, antropomorfize tanrı anlayışına kafa tutan Kolofonlu, Değirmendereli Xenophanes,

- Yüzyılların, her şeyi şiirle anlatma geleneğini, ilk nesir (düzyazı) yazarı olarak al aşağı eden Bodrum'lu Herodotos,

- Bağlaşığı Pers (İran) İmparatoruna, "Bugün erkeklerimiz kadın gibi, kadınlarımız erkek gibi savaştı" dedirten, tarihin ilk kadın amirali Bodrumlu Artemisia,

- Adaşını aratmayarak yurtseverliğini kanıtlayan, kocası için Mausoleum'u yaptırarak kendinin ve kocasının adını ölümsüzleştiren Bodrumlu II. Artemisia,

- Sürüldüğü Alinda'da (Çine-Karpuzlu) bir tür kraliçelik yapan ve kendisini İskender'e ana olarak kabul ettiren Bodrumlu Ada,

- Tarihin ilk ve nice hastalığının neden ve tedavi yolunu gösteren, bildiğimiz ilk kadın hekim Tloslu (Fethiye- Döğer) Diodetes'in kızı Antiokhis,

- Ayın Tanrıça Artemis, güneşin Tanrı Apollon olduğuna inanıldığı dönemde, bunların birer madde ve ışık kütlesi olduğunu öne sürebilen Klazomenaili (Urla) Anaxagoras,

- "Ressamlar Prensi" seçilen Efesli Elanor oğlu Perrhassios,

- İskender'in ressamı olan ve bulduğu, resimde damarların içinde kanın akışını gösteren "Atrementum"un gizi bugün bile çözülemeyen ressam Apelles,

- Cepte taşınabilecek küçüklükte güneş saatleri yapan, bir yıldıza adı verilen Knidoslu (Datçalı) Eudoxus,

- Dünyanın Yedi Harikası ve ilkçağın en yüksek yapısı İskenderiye Feneri'nin mimarı Knidoslu (Datça) Sostratus,

- Öncüleri Thales'in evren kuramını daha ileri götüren, onun kenttaşları Miletli (Söke) Anaximenes, Anaximandros,

- Yine Miletli, insanlık tarihinde siftah olarak dünya haritası çizen Heketaos,

- Adını, Tanrıça Artemis yerine kentin anıtsal kapısına yazdırıp yontusunu diktirebilen Pergeli (Antalya) Plankia Magna,

- Çabası insanlara ders vermek, kahramanları hayvan olan masalların (fabl) babası Amoriumlu (Emirdağ'lı) Aisopos (Ezop),

- Denemeye dayanan yerine, tanıya dayanan tıbbın kurucu Bergamalı Hekim Galen,

- Atomistlerin atalarından, bilisizlerle iletişim kurmada zorlanan "Gülen Filozof" Teoslu (Seferihisar) Demokritos,

- Demokritos'a karşın, bilisiz yurttaşlarına acıyan "Ağlayan Filozof" Efesli (Selçuk) Blosonoğlu Herakleitos,

- Tarihin yazdığı, ilk ve tek lirik kadın şair Lesboslu Sappho,

- Tanrıların doğuş öyküsü (Theogonia) ve bu dünya için insanlara yol gösteren "İşler ve Günler" yazarı Kymeli (Aliağa) Hesiodos,

- Yararcı kentçiliğin öncüsü Miletli (Söke) Hippodamos,

- "Albino" hastalığını tanımlayan ve adını veren İzmirli Dr. Albinus,

- İçinde "Habrokoms ile Antiya" adlı Efes aşk öyküsünün de yer aldığı "Üç Grek Romansı" kitabının yazarı Efesli Xenophon,

- Geliştirdiği ilk otomatik (kendi kendine işleyen) aygıtlar yaparak sibernetiğin kurucusu sayılan Diyarbakırlı bilgin Ebül İz,

- Atatürk'ün, XX. YY'ın ilk yarısında ayırdına vararak, adını "Biruni" diye söylersek adamı araplaştırmış oluruz dediği bilim adamı Beyruni,

- "Hikmetler" adıyla didaktik şiirin kurucusu sayılan Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevi,

- Yesevi'nin ardından gelen ve şiirleri bugün bile dillerde dolaşan Anadolulu Yunus Emre,

- Anadolu-Bizans arasına Çin seddi gibi duvar ören, "Bilimin arkasından gidilmeyen yolun sonu karanlıktır" diyen Hacı Bektaş-ı Veli; onun çağdaş ve ardılları Koyuncu Baba, Abdal Musa ve diğer pirler,

- 40 arkadaşıyla Çin Hükümdarlık sarayını basan, benzeri bulunmayan Türk kahramanı Kür Şad,

- Kendileri gibi düşünmeyen bağnazlarca derisi yüzülen Nesimi, Hallacı Mansur ve Molla Kasım'ın gazabına uğrayan koca Pir Sultan,

- Kazançlarına engel olup çanlarına ot tıkayanlar tarafından hor görülen İbrahim Mütefferika,

- İnönü utkuları (zafer) ile Kutsal Kurtuluş Savaşımızı mutlu sona yürütüp, Lozan'da Türkiye'nin tapusunun Türklere teslimini sağlayan İsmet İnönü,

- Türk kadınının kahramanlık ve kararlılığının anıtı Erzurumlu Nene Hatun,

- Sultan Ahmet mitingindeki muhteşem söyleviyle Türk ulusunu yüreklendiren, Kurtuluş Savaşımızın aydın Türk kadını simgesi Halide Edip Adıvar,

- Türk eğitim ve kültürünü çağdaşlaştırmanın öncülerinden Hasan Ali Yücel,

- Kör taassubun (gericiliğin) kurbanı olarak başı kesilip, yeşil bayrak ucunda taşınan Devrim Şehidi Öğretmen - Teğmen Mustafa Fehmi Kubilay,

- Vee, elbette, çağdaş, ileri ve güzel olan her şeyimizi borçlu olduğumuz MUSTAFA KEMAL ATATÜRK!...

MENŞE ŞEHADETNAMESİ

Adam, yılan oynatıcısı.

- Belki orada biraz kazanır, nafakamı doğrulturum, diye İstanköy'den Bodrum'a gelmiş.

Gelgelelim, adamı kasabaya çıkartmıyorlar:

- Hani bunun menşe şehadetnamesi (orijin belgesi), gerisin geri gideceksin, diye dayatıyorlar. Anan yahşi, baban yahşi!

Yok! I-ıh! Yasak! Mevzuat böyle!

Bu gidişle adamcağız da, biricik geçim kaynağı olan yılancık da açlıktan ölecek:

- Vay başıma gelene, diye hayıflanıyor, "azıcık para kazanırız" umuduyla geldik, burda açlıktan öleceğiz! Hem nasıl döneriz biz Kos'a (İstanköy'e)?

Çevreden yetişip, gümrükçüleri ikna etmeye çalışanlar olmuş ama ne çare?

- Yassah hemşerim!..

- Ne yapalım, nasıl edelim, derken içlerinden biri haykırmış:

- Yahu ne oyalanıyoruz, varıp Cevat Beyi bulalım. O hazreti Süleyman gibi otun, itin dilinden anlar. Yabancılar geldiği zaman "fan fin fon" demiyor mu?

Hurra, bana geldiler. Yalvar yakar oldular. Ama ben ne anlarım hayvan hastalığından, menşe şehadetnamesinden?

- Beceremem, bilmem, yapamam, dedimse de, kim dinler?

Bir şeyi kafasına koymuş topluluğu kim engeller?

Baktım olacak gibi değil:

Serdim önüme ak kağıdı, aldım elime sivri kalemi, yazdım:

"İşbu mar'da (mar, yılanın Osmanlıcası) hiçbir ve herhangi bir mildiyö, floksera (bunlar bitki hastalıkları) ve benzeri zaradide (zarar veren) hastalık, rahatsızlık, keyifsizlik namevcut ve dahi yoktur" gibi tumturaklı bir şeyler yazdım. Yılan oynatıcı ve bizim Bodrumlular, ellerinde menşe şehadetnamesi (hayvanın nereden geldiğini gösteren belge), doğru giriş kapısına.

Benim yazdığım anlamsız yazıdan hiçbir şey anlamayan gümrükçü, bilmiş bilmiş kafasını sallaya sallaya:

- Hıh, tamam, dedi, Şimdi her şey yasaya, yönetmeliğe uygun!

Böylece adamcağız da, ekmek kapısı olan yılancık da açlıktan ölmekten kurtulmuş oldu...

KADINLAR SAVAŞI

Olay yeri Muğla.

Valla, Dalaman çayının mı, yoksa Kadınazmağı'nın mı, bilmiyorum. Bildiğim, olayın kahramanı iki kadının, bu geçilmez akarsuyun iki yakasında evleri var.

Yok yok, ilkçağın dahi komedya yazarı Aristophanes'in ölümsüz yapıtı "Lysistrata"daki gibi kadınların "ı-ıh" diyerek erkeklere karşı verdiği savaşım değil. Delibozuk çayın iki yakasındaki iki kadın arasında, çıktığı tarih, çıkış nedeni unutulmuş bir kavga var! Ama ne kavga? "Kavga" değil "savaş" denir buna.

Yağmur olsun, sıcak olsun, farketmez! Her Allah'ın sabahı iki kadın, giysi yumak (çamaşır yıkamak) bahanesiyle dere başına geliyor. "Geliyor" ne demek? Daha kapıdan çıkar çıkmaz başlıyorlar birbirlerine sövüp saymaya! Ama ne yakası açılmadık küfürler. Hüseyin Rahmi (Gürpınar) duysa, yazın dünyamıza yeni ilençler (beddualar) kazandırırdı:

- Sizi gidi tekne başında soyunup ip başında giyinenler!
- Sizi gidi, attığımız kemikleri köpeklerin ağzından kapan yok yoksul zibidiler!
- Git ordaaan, çamaşır suyumu vereyim de, ağzınız, bedeniniz su görsün!

Daha neler neler? Nerden buluyorlar bu duyulmamış aşağsama (hakaret) sözlerini? Ben nasıl aklımda tutayım bu yeni yakıştırılmış sövgü sözlerini!

Hani, birinden biri, öteki yakaya geçebilse, rakibesini bir kaşık suda boğacak! (Oysa gürül gürül akan çay/dere var!)

Ne zaman başladığı bilinmeyen bu üçüncü dünya savaşının ne zaman biteceğini kestirmek olasız. Belki de, bu kadınlar yaşadıkça sürüp gidecek. Fener-Galata derbileri, bu rekabetin yanında solda sıfır kalır...

Bakalım bu işin sonu nereye varacak! Dana doğrusu, sona varacak mı?

Ben diyeyim haftalar, siz deyin aylar sonra...

Derken, oldu olacak, kırıldı nacak.

İki kavgacıdan birinin kocası, bir sabah, karısının giysilerine bürünüp, koltuğunun altında tekne, teknede giysiler. Çay başına varayazdı. Öteki susar, ilk saldırıyı ötekine bırakır mı? Başladı ötekini kalaylamaya.

Beri yaka tıss! O da ne? Bizimki nice bağırırsa bağırsın, sizinki sus pus. Taşın dili var, karısı kılığındaki kocada ses yok. Bu kavgacı, maçta ıska geçmiş futbolcu gibi oldu.

Malûm ya; ıska geçmek, topa vurmaktan daha fena eder futbolcuyu. Sesini yükseltiyor, kötülemenin sınırlarını zorluyordu:

- Konuşsana hınzır karı, dilsiz domuz!

Yanıt almayınca büsbütün kuduruyor, ağzından köpükler saçarak:

- Şimdi varırsam oraya, (sanki çayı geçebilecekmiş gibi), giysi gibi tokuçlarım seni. Konuşsana!

Ettiği sözleri yan yana dizsem, Bodrum'dan İzmir'e yol olur...

Kadın böyle bağıra çağıra çatlayıp öldü gitti.

Sonrası mı?

Sonrası mı var gari?

Sağ kalan kadın, ölenin cenaze töreninde salya sümük ağlayanların başını çekiyordu...

x X x

KALKINIP DURU...

Şimdilerde turizm denen, girdiği yeri hem abad, hem berbat eden yedi başlı canavar, dilini az-biraz düzeltti ama, Bodrum ve öteki bazı Muğla ilçelerinin hoş bir konuşması var.

"Yapıyor," "'ediyor" yerine "yapıp duru," "edip duru" derler.

- İsmeel (İsmail) ne yapıp duru?
- Okuyup duru.
- Musa?
- Yazıp duru!
- Başvezir?
- Gonuşup duru!
-Türkiye?
- Kalkınıp duru...

O zamanlar daha motorlu araçlar deneme aşamasında. Kamyonlar "bas bir, kaldır iki." Çalıştırılabildiğinde, türünün ilk örneklerinden olan otobüs (denilebilirse) Milas'a gidip geliyor. Delikanlılarda şufer (şoför), yeni yetmelerde mavin (şoför yardımcısı) olma hevesi almış yürümüş. Otobüs bozuntusu Güvercinlik'te, Andon yokuşunda su kaynatır. Yarım saat kadar beklenir, radyatörün ağzı patatesle kapatılır.

Şoför Hoşgör Ali Dayının yeğeni İsmet, "mavin olceen" diye yeri göğü inletiyor.

Otobüs taslağının her şeyi tamammış gibi, şoför, sinyal lambalarını takmış kafasına. Çırağı, "Bak bakalım sinyal yanıp duru mu, yanmeyip duru mu?" diyerek, arkaya yolluyor.

Çocukta no ses!

Dayanamayıp, arkaya doğru yaklaşıp, yüksek sesle bir daha soruyor:

- Ooolum, niye yanıt verdiği yoksun? Sinyal yanıp duru mu, yanmeyip duru mu?

Muavin İsmet'ten muhteşem bir cevap:

- Yanıp duru , yanmeep duru; yanıp duru, yanmeep duru!..

Yarım yüzyıldır yazar dururum; böyle bir trük duymadım gitti!..

BALIK TAKSİMİ

"Taksim" denince, çoğu kişi gibi, benim aklıma da, İstanbul'un orta göbeğindeki alan gelir. Onun da ortasında, Atatürk'ün çağrısıyla yurdumuza gelen ünlü İtalyan heykeltraşı Pietro'nun başyapıtlarından olan "Taksim Anıtı" gelir.

Bu konuya ilişkin, önemsediğim bir anımı da sizinle paylaşacağım ama, neden oraya Taksim denmiş acaba? Şundan ki; İstanbul'un çağırdığı su, buradan İstanbul'un başka semtlerine üleştirilir, yani taksim edilirmiş. Bunda, gelmiş geçmiş en büyük yapı ustası Koca Sinan'ın dehasının rolü büyük elbette.

Anadolu antik kentlerinin hemen hepsinde; sözgelimi Priene'de, Milet'te, Efes'te, Afrodisyas'ta, Perge'de, "Torosların Yıldızı" Sagalassos'ta, Hierapolis'te, Troya'da su yolları, su kemerleri ve bunların taksim edildiği düzenekler vardı. Bunların kalıntıları ve bazılarında suyun değişik yönlere akıtıldığı "taksim" düzenekleri bugün bile görülmektedir.

Sözün girişini unutmuş değilim; sonunu da getireceğim:

Geliştirdiğim yöntemler ve şansın yardımıyla, oltamı boş çektiğim, ortak avlanmalarda az katkıyla döndüğüm hemen hiç olmazdı.

Dahası, kaşığıyla verip sapıyla çıkarmak sayılmasın; balık avı imecelerinde, şansı yaver gitmeyen arkadaşların kasasına kendi tuttuğum balıklardan koyduğum çok olurdu.

Şimdi denizlerimizdeki balıkların kökünü kuruttuğumuz için, yapay diyebileceğim havuz balıklarına talim ediyoruz.

O zamanlar ben hemen hiç, "boşa sallamazdım yemi!"

Tutmuşum 10-15 kg balık. Ailece tüketeceğimiz,olsa olsa 2-3 kg.

Yatağan'ımla karaya yaklaştığımı gören Bodrumlu çocuklar kıyıya üşüşürlerdi.

Ben de hiç esirgemez, en göz doldurucularından başlayarak, çocuklara dağıtırdım. Derler ya; "Veren el, alan elden üstündür."

Yine denir ki; "Vermediğin gider, verdiğin seninle gelir..."

Vermenin güzelliğini yaşardım. Ailece aç kalmamıza değerdi.

Hoş, Balıkçı'yım diye, ne kadar vergi ödediğimi sorgulayan maliyeciler olmadı değil!..

MUĞLA ATATÜRK ANITININ ANDEZİTLERİ

Yüzyıllarca resimsiz, heykelsiz kalmış Türkiye'yi bu yokluktan kurtarma çalışmaları, Cumhuriyet'le birlikte başladı. Heinrich Krippel, Pietro Canonica, Hanak ve bunlar gibi dünyaca ünlü heykeltraşlar ülkeye çağrıldığı gibi, bu açıdan yetenekli gençlerimizin yurt dışında bu sanatları öğrenmesini sağlamak için hiçbir özveriden kaçınılmadı. Doğal olarak, plastik sanatlara yönelenler arasında aristokrat ailelerinin, paşaların çocukları başı çekiyordu. Sonraki dönemlerde "asker ressamlar," "asker yontucular" diye sanat kümeleri ortaya çıkacaktı.

İlk dönem Türk heykeltraşlardan biri, Nusret Suman idi. Suman, Muğla'nın imarcı valisi tarafından bu ile çağrılıp, bir Atatürk heykeli ısmarlanmıştı.

Usta, heykelin kaidesi için, İstanbul Taksim Anıtında olduğu gibi, pembe andezit ön görmüştü.

Biliyordum; sözkonusu mermerler, her biri birkaç altına, İtalya'dan getirtilmişti!

Oysa Bodrum'da, bu değerli taşın büyük bir damarı vardı.

Muğla Valiliğine başvurdum. Durumu açıkladım ve gerekli olanak sağlanırsa, gerekli andezitleri, bedava denecek kadar ucuza çıkartıp il merkezine gönderebileceğimi bildirdim.

"Olanak" dediğim ne ki? Birkaç kazma, kürek, küskü, dinamit ile çalıştırılacak işçilere verilecek ücret!

İsteğim yerine getirildi. Hızla çalışmaya giriştim.

Dinamit patlatılırken, Bodrum'un yarım ay biçimindeki iki limanında da patlamalar oluyordu. Akşamları da; rakılar camcılardan, balıklar balıkçılardan, ziyafet üstüne ziyafet çekiliyordu bana. Böylece, Subaşı lokantasının işi de açılmış oluyordu. Sonradan anlaşıldı ki; dinamitler patlarken balıkçılar denize dinamit atıyor, camcılar da, kırılan camlar dolayısıyla daha iyi iş yapıyordu.

Birkaç kez anlattığım için kısa keseyim: Yeterli mermerleri çıkarıp, mavnalarla Gökova İskelesine, oradan da, mandaların çektiği kağnılarla, Sakar yokuşunu tırmanarak Muğla'ya taşınıyordu.

Bir yandan da, ayakta, paltolu Atatürk heykeli tamamlandığı için, 29 Ekim 1937'de görkemli bir törenle açıldı.

- Oh, sen sağ ben selamet, diyeceksiniz, değil mi?

Ne gezer?

Bir süre sonra maliyeci mi, denetimci mi, bir takım adamlar geldi Bodrum'a, beni buldular:

- Cevat bey, dediler, siz mutemetmişsiniz. Size şu kadar demirbaş, bu kadar para verilmiş! Çıkarın bakalım yevmiye (günlük) defterini, defter-i kebiri (büyük defteri)!

Hoppalaa! Bu dedikleri ne, ben kimim?

Üstlerine, kime kaç para verildiğini, nereye ne harcama yapıldığını yazdı-

ğım Kulüp cigarası paketlerini getirip, önlerine attım.

- Cevat bey, bunlar ne biçim defter?

Siz onları bulduğunuza şükredin!..

- Cevat bey, sizde zimmetli şu kadar kazma, bu kadar kürek ve şu sayıda küskü var.

Hadi, kazma-kürek neyse ne de, küskülerin çoğu, patlatılan dinamitlerle birlikte denize uçmuş!

Beyefendiler, bilmem kaç tane küskünün eksik olduğunu; bulunmazsa, zimmetime geçirmiş sayılacağım tehdidini savurdular.

Birden uyandım: Bu küskülerin boyu belirtilmiş değildi ya!

Elde kalan küskületi bir demircide ortalarından kestirdim.

- Alın size, fazlasıyla fazla sayıda küskü...

Zimmetimde olandan fazla olan küskü parçalarını ne yaptılar, bilmiyorum.

Şimdi o anıtın bulunduğu alanla Muğla, dört yönden gelişte, girişi en güzel il merkezlerimizden biridir.

Burada Vali Recai Güreli'ye ve heykeltraş Nusret Suman'a bir "merhaba" yollamanın tam sırası...

x X x

KEDRAİ (SEDİR) ADASI

Ege'ye "Adalar Denizi" dendiği gibi, bizim Cova'ya "Adalar Körfezi" dense yeridir.

Güney kıyılarına yakın daha çok olmak üzere, birçok ada vardır bu mavi deniz girintisinde: Yedi adalar, Karaca ada, Karaada, Orak adası, Karaca adası, Gelibolu adası, Yalnız Çam adası ve en ünlüsü Kedrai (Sedir) adası. Bu adaya coğrafya haritalarında verilen adların bazıları "Tılsımlı," "Şehir," "Şehiroğlu," "Şiir," "Balayı," "Gülen" vesairedir.

Ada, Gelibolu (şimdi nedense Çamiçi edildi) koyuna bir-iki mil, Taşbükü köycüğüne bir kaç yüz metre açıktadır. Güneydeki anakarada ise birçok lahitle nekropolis (mezarlık) yer alır.

Ada Kumunun Tarihçesi

Son zamanlarda, Ada'nın başka hiçbir yerde görülmeyen kumundan söz edilir oldu.

Neymiş efendim; bu kumlar, Romalı Antonius tarafından, Mısırın fettan firavuniçesi Kleoparta için Kızıldeniz taraflarından getirilmiş. Buna yanlış değil, yalandan başka ne denir?

Baştan belirteyim; 1960'larda Marmarisli bir genç, bana gelerek:

- Üstad, dedi, ben turist çekmek için bu kumun Antuvan tarafından Kleopat-

ra için getirildiğini söyleyeceğim!

Aman oğlum, işin aslını bilenler bize gülmekle kalmaz, dünyaya rezil oluruz!..

Sanki ben söylememiştim; tam tersine ben önermişim gibi bir hava yarattı. Adı da Yamuk Hasan mıydı, Eğri Hüseyin miydi, unuttum. Marmaris otellerine, turist taşıdığı minibüslerin camlarına, pabuç kadar harflerle - elbette yanlış - olarak bu adları yazar olmuş.

Bir noktadan tek doğru, binlerce yanlış çıkar. Bizim halkımızın da yalana inanma konusunda müthiş bir yeteneği (!) var. Bir delinin yalanını, bin akıllı düzeltemez! Elbette işin aslını bilenler, bize gülmeyi, kızmayı sürdürüyor.

Şimdi, bu yalanı uyduranlara ve inananlara bazı sorular sorayım:

- Bu kumun aynısı, Kızıldeniz'de, Mısır'da ya da dünyanın neresinde var?

- Bu kum, Sıfırdan Önce 15 milyon yıllarında, buradaki sarı grelerin ayrışmasıyla oluştuğuna göre, Sıfırdan Önce I. YY'da yaşamış Kleopatra ile ne ilgisi olabilir?

- Bu kadın, şatafatlı gemisini Tarsus ırmak limanına demirledikten sonra, Antonius ile birlikte Efes'e, Arkadiana (Liman) caddesinden, kendisi Aphrodite (Afrodit), Antonius Dionysos kılığında girdi. Sonra da, Bergama'nın dillere destan kitaplığının herbiri paha biçilmez 200 bin rulo ve cilt kitabını aşırarak defolup gitti.

Ona bir anlamda ben rehberlik ettiğime (!) göre, onu nereye götürdüğümü benden iyi kim bilecek?

- Bu kadın zamanında plajda denize girmek diye bir şey var mıydı?

- Bu ada, kumsuz ise, başka kumlu kıyı, ada mı yoktu?

- Kumu Mısır'dan getirdi diye ciddi ciddi yazılıp söyleniyor. Ey sapısilik (bu bir Bodrum sözüdür), Gökova'dan Kızıldeniz'e ya da Mısır'a kaç günde değil, kaç haftada, hâttâ kaç ayda gidilip gelinir? Romalı komutan ile Mısırlı sevgilisi, Türkiye'de yıllarca mı kalmışlar?

- Kedrai'de en azından Sıfırdan Önce bininci yıldan, sıfırdan sonra binlere, hatta bin 900'lere dek kesintisiz yaşam olduğuna, adada birkaç bin Karyalı yaşadığına göre, bu hatun, herkesin önünde mi yüzmüş? Peki, bikiniyle mi, yokini ile mi? Birkaç gemi kum getirilmiş olsa, bunlar, aradan geçen 2 bin yılda toz olup gitmez miydi? Şimdi bile, yüreği yaratma güdüsüyle coşan yaradılış, - yavaş da olsa, çünkü doğa acele etmez - Kedrai kumu üretmeyi sürdürüyor. "Mavi Yolcu"lardan Sabah (Sabahattin Eyüboğlu), onlarca yıl önce yazdığı bir Gökova yazısında bu kumlar için "mitolojik bir böceğin yumurtaları sanki" der. Yanar sigaranın yanık ucuna birkaç Kedrai kumu dökün, çatır çatır çatladığını görürsünüz.

Bunları düşünen her aklı başında insan, bu kuyruklu yalanı uyduranlara içten bir "yuh" çeker.

Ne diyeyim: İyisi mi, Sakallı Celal'den ödünç bir tümce alayım: "Cehaletin böylesi için tahsil (öğrenim) gerek..."

Adada Neler Var?

Şincik, "Kedrai'de neler var?"a gelelim mi?

Peki gelelim!

Şurdan başlayım:

Bir kez Kedrai'ye "ada" değil, "adalar" demeli. Zaten denizciler, düne kadar "Şehir," "Şehiroğlu" ya da "Şehir oğlan" adaları derdi. Gerçekten de burada bir ada ve birkaç adacık var. Oralılar, birine "büyük," ötekine "küçük" Sedir der. Zeytinle kaplı Küçük Sedir'de, bir zeytin ağacının gölgesinde, günümüze sapasağlam gelmiş bir lahit vardır. Lahit adının, batı dillerindeki adının "Sarkhophagos" (Sarkofaj) olduğunu ve bunun "et yiyen taş" anlamına geldiğini söylemiş miydim?

Efendim, barbarlar (bar bar bağırmak deyimini anımsayın) Anadoluya gelip, bunları açtıklarında iskelet görünce:

- Aaaa, demişler, Bu taş bu adamı yemiş, kemikleri kalmış!

İşte, güzel bir "insan yiyen taş" var küçük Sedir'de. Hem de zeytin gölgesinde. İnsanın, ölmeden içine girip yatası gelir!..

Büyük Sedir'e girişte, patikanın sağında küçük bir tane, sol ilerisinde bir tane olmak üzere iki kilise var. (Yukarıdaki Apollon tapınağı Bizans döneminde kiliseye çevrilmiş. Bu da gösterir ki; adada yaşam, Bizans döneminde de sürüyor.)

Kum götürmenin, kuma yatmanın bile yasak olduğu güzelim plajdan ilerleyen patika, sur kalıntıları arasından geçerek, ilk çarpıcı kalıntı olan Tiyatroya ulaşır. Sığarı (kapasitesi) 2 bin kişi kadar olan tiyatronun oturma sıralarının 15'i yerli yerindedir. Kavea denilen oturma yerleri, "kunei" denilen dokuz kısma ayrılmış. Toprağa gömülü orkestra yarım dairesinin iki yanındaki teras duvarları oldukça sağlamdır. Kedrai'de, Cook, Bean gibi arkeologlar araştırma yapmıştır. Bizden Prof. Dr. Mükerrem Anadolu burayı gezmiş, "Issız Bir Adacığın Koynunda Uyuyan Antik Kent: Kedrai" başlıklı bir makale yayımlamıştır.

Tiyatronun oturma koltukları arasından çıkan zeytin ağaçları, mermerleri kaldırarak, temsiller vermektedir.

İlk mavi yolculardan ressam-şair Bedros (Bedri Rahmi Eyüboğlu), pek sevilen "Sitem" şiirini burada yazmıştı:

Sitem

Önde zeytin ağaçları
arkasında yar.
Sene 1946
Mevsim sonhabar

Önde zeytin ağaçları
Neyleyim neyleyim

Dalları neyleyim?
Yar yoluna dökülmedik
Dilleri neyleyim?

Yar yaar
Seni karasaplı bir bıçak gibi
Sineme sapladılar.

Değirmen misali döner başım
Sevda değil, bu bir hısım,
Gel gör beni darmadağın
Tel tel çözülüp kalmışım.

Yar yaar
Canımın çekirdeğinde diken
Gözümün bebeğinde sitem var!

Bu kadar şiirlediğimiz yeter. Daha göreceğimiz antik kalıntılar var.

İşte, Apollon tapınağı kalıntıları. Olasılıkla bu tapınak, aynı zamanda Apollon'un ikiz kardeşi Artemis'e de kutsanmış. Sonra da, önce de söylediğim gibi, bunun üstüne bir kilise oturtulmuş.

Aman, nerdeyse unutacaktım: Kedrai tiyatrosu, Rodos Karşıyakası denilen Marmaris-Datça yarımadası kentlerinde bilinen üç tiyatrodan biridir...

Yürüyüşe devam: Aman dikkat, yolumuz üstünde derin kuyular ya da gizli tüneller var. Olasılıkla bunlar, düşman kuşatması sırasında gizlenmek ve hiç olmazsa denizden su almak amacıyla kullanılmış.

Unutmamalı; zaman zaman adaya getirilen büyük ya da küçükbaş hayvanlardan, bu çukurlara düşüp ölenler oluyor... Size zahmet, bana eziyet; biraz daha yürüyelim. Size, hoş geleceğini bildiğim bir şey göstereceğim:

- Aaa, dediniz değil mi? İşte bu, adayı güneyden kovanço eden (dolaşan) sur kalıntıları. Hele şu burca bakın; böyle bir duvar işleyecek ustayı, bugün bile zor bulursunuz...

Elleri dert görmeyesi Kedraili usta(lar), sözcük taşlarıyla duvarın şiirini yazmış(lar). Haydi, yürüyelim arkadaşlar; "dağ başını duman almış"...

Şu uyduruk Kleopatra öyküsü hatırıma geldikçe, öfkem kabarıyor. Hadi uydurarı bıraktık, inananlarda hiç mi akıl yok? Neymiş efendim, böyle denirse daha çok turist gelirmiş. Bu amaçla, böylesi palavralarla güzelim Akdeniz kıyılarını Kleopatra plajı, Kleopatra hamamı gibi sahte, sanal, psudo (yalancı) adlarla donatmışlar.

Bir de, "Şurası Fransız Nice'i, burası İtalyan Portofino'su" diye pastav (piştov) savururlar. Yahu bırakın onlar, "Burası bizim Antalya'mız, şurası bizim Gökova'mız" falan desinler! Yürürken anlatayım: "Kedrai" adı, ad benzerli-

ğinden kaynaklanan "sedir" ile ilgili olmayıp, Karya dilinden ya da unutulmuş bir Anadolu dilinden gelmiş olabilir. Zaten Hellenler, ne kadar Luwice ya da Lelegce ad varsa, sonuna "'sos," "sus" ekleyerek kendilerinden kılmaya çalıştılar. Bu ada uygun birer de "hero" (kurucu yiğit adam) uydurdular. Onun adına bir bina yapıp ya da var olan binayı seçip, onu "Heroon" (kurucu ata mezar anıtı) ilan ettiler.

Kalıntılar ve eski yazarlar, bu adada yılda üç kez atletizm festivali düzenlendiğini bildiriyor. En çok 5 bin kişinin yaşadığı varsayılan kentte 2 bin kişilik tiyatronun ne işi var? Festival düzenlendiğine göre adada stadyum bulunması olasıdır. Ne ki, bunun yeri saptanabilmiş değil.

Sömürgen Delos deniz Birliğine üye olup, küçük bir miktar verdiği biliniyor.

Sıfırdan Önce Beşinci Yüzyılın başlarında Spartalı general Lysander, Kedrai'yi zorla ele geçirerek halkını köle olarak sattı. Özgürken Kedrai'nin bastığı sikke örneği bulunamadı. Kent önce Rodos'a, ardından Roma'ya geçtikten sonra para basması zaten düşünülemez.

Tüm bunlar tarihsel gerçek iken, adanın ve eşsiz plajındaki benzersiz kumlarının, Mısır'ın fettan imparatoriçesi için taa dünyanın öte ucundan getirildiğini uydur bakalım. Hadi bunu yapanlar tarihsel kaynaklara bakmayı beceremez diyelim, bir bilene danışmayı da akıl edemezler? Bu yalanı uydurup ona inananlara "cahil" demek yetmez; en hafif deyimle "hain" demek yakışır...

x X x

TAPU SENEDİ DAMGALAR GİBİ

Bodrum'un yeşiline katkıda bulunmak için, yaradılışla bir olup yaratma işine kalkışırken en büyük sıkıntı ve üzüntü kaynağım neydi, bilir misiniz?

Binbir güçlükle Bodrum'a uygun bitki tohumlarını saptayıp, zor zahmet bulabildiğim yabancı paralarla getirttiğim tohum keseleri, bizim gümrükçülerce, tapu senedine mühür basar gibi damgalanır, beş on tohumdan üçü beşi ezilip giderdi. Oysa tohumları, ne kadar çok yere eker, çıkacak fidanı nice çok yere dikebilirsem, hiç olmazsa bazılarının yaşama, büyüme şansı o denli artardı.

Tohumları, kendi elimle toprağa gömer, kibrit çöpüyle karıştırarak bakardım. Tohumun çatladığını görünce, bayram çocuğu gibi sevinir; "Eh artık, bitki büyüme işine girişti" derdim.

Kendimin bir karış toprağım olmadığı için, tohumları kayınvalidemin bahçesine ekerdim. Çıkan fideleri değişik yerlere diktiğim gibi, meraklı ve bilinçli dostlara dağıtırdım. Benimkiler yeşermezse, onlarınki yeşersin diye.

Zorlu bir çabaydı ama; meyvesini yiyecek olmasam bile, ektiğim tohumun yeşermesi, diktiğim fidanın büyümesi kadar sevinç verici başka ne olabilirdi?

FUAR'IN AĞAÇLANDIRILMASI

İzmir'in "belediye başkanı" gibi belediye başkanı vardı: Dr. Salih Behçet Uz. İş yapacak adamı, ayak seslerinden tanırdı. Genç yaşta, İzmir İktisat Kongresinde (17 Şubat - 04 Mart 1923) etkin rol üstlenmiş, Kabinede birkaç kez bakan olmuş, insan dostu, çocuk dostu bir adamdı. Buldanlı olduğu halde, "İzmir'i yeniden kuran adam" olarak adını tarihe yazdırmıştı.

Bodrum'da giriştiğim, başlangıçta çoğu kişi tarafından "delilik" olarak nitelenen işlerimi duymuştu. Benim İzmir'e geldiğimi öğrenmiş. Beni buldu:

- Cevat bey, dedi, yangın yerinde yaratmaya çalıştığımız vahanın yeşili az. Bize katkıda bulunur musun? İstersen seni, Belediye kadrosuna alırız!

Kadrolu iş bana göre değildi.

Karşılık beklemeden, elimden geleni yapacağımı belirttim.

İlk gözüme çarpan, Fuar alanında çamın yokluğu oldu. Torbalı, Kemalpaşa, Yamanlar taraflarından seçtiğim çam fidanlarını, İzmir Belediyesinin hayli yıpranmış kamyonlarıyla çektiriyordum. Asıl muradım, kesilince değil, ayaktayken ürün, dolayısıyla para getiren fıstık çamları(Pinus pinea)ydı. Bunun kaynağını da Bergama Kozak yaylasında bulduk. Şu fidanı sökün, bunu da diyerek, fidanları dikileceği yere taşıyorduk. Bu çamların kozalakları para eder ve ağaçların bakımını sağlardı.

Gelgelelim, İzmir'in imarcı ve mahir valisi, Kazım (Dirik) Paşa idi.
Behçet Uz ne kadar Fuarı yeşillendirmek istiyorsa, Vali Paşa da ağacın yerinde kalmasından yanaydı.

İki İzmir âşığı arasında, tatlı bir çekişme vardı.

Vali Paşa, Başkan Dr. Uz'un bu girişiminin önünü kesmek istiyordu. Ne yaptı biliyor musunuz? Belediye kamyonlarının getirdiği fidanları götürüp, söküldüğü yerlere dikilmesini buyurdu.

"Etme eyleme!" Etmiş eylemişti.

Ne yapacak, ne eyleyecektik?

Vali Paşa'nın sözüne uyup, Fuar alanını çamsız mı bırakacaktık? Aklımca ona da bir çare buldum: Belediye kamyonlarının resmi plakalarını çıkararak taşıma işlemini sürdürmeye çalıştık! Ama, Selanikli Kazım Paşa, kaçın kurası? Bandırma vapurunun "19 Kutsal Yolcusu" arasında, Mustafa Kemal Paşanın kurmay başkanı olmuştu.

Bu "numara"mızı da yutmadı.

İşçi arkadaşların kulağına fısıldadım:

- Yakalanırsanız, bu fidanları, Altındağ'da yapımı süren "Kazım Paşa İlkokulu"na götürmekte olduğunuzu söyleyin.

Bu yöntem bir süre etkili oldu. Ama, Fuara dikilecek yalnızca çam değildi ki! Hazır fırsat çıkmışken, Fuar bir Kültürpark, bir anlamda botanik bahçesi olmalıydı.

Türkiye'nin hemen her yerinden, İzmir'in mikroklimasına uygun ağaç fi-

danları getirttik. Bu da yetmezdi ki! Yurdumuzda bulunmayan ama Fuar'da bulunması gereken çiçek, ağaççık ve ağaç tohum ve fidanlarını, bu konuda ileri gitmiş ülkelerden getirttik. Haa, unutmadan belirteyim: Bodrum'a getirttiğim Balla sombra, mimoza, bougenvil (Bodrum'da bu süs bitkisine "begonvil," "on bir ay çiçeği," "padişahı attan indiren" gibi adlar yakıştırdılar), okaliptüs, mersin (*Myrtus communis*) günlük (*Lyquidamber orientalis*), defne (İlk adı *Daphnis knidorum*, bilimsel adı: *Laurus nobilis*), ılgın (*Tamarix*), sabırlık (*Agave sisalana*) ve daha nice fidan getirttik.

Özellikle sempervirens, yani herdem yeşil (Not: Yaprak dökmeyen bitki yoktur, yıl boyu yapraklı kalan bitki vardır) bitkilere ağırlık veriyorduk ki, ziyaretçiler yaz kış yeşil görsünler de gözleri, gönülleri açılsın...

İzmir'de belki de Türkiye'de bulunmayan Coletia crusiata (üzgünüm, bu kaktüsün Türkçe adı yok), dört mevsim kameralara değişik poz veren safora, dünyanın en uzun yaşayan (yaklaşık 4 bin yıl) ve en yüksek boya (yaklaşık 200 metre) ulaşan Sekoya sempervirens fidanları sağlayıp dikebildik. Adını bir Kızılderili ağacından alan Sekoyayı, Fuarın açılış törenlerinin yapıldığı Lozan Kapısı girişine (girince sağda) diktik ki; törenle görülüp seyredilsin. Yanına da, adını, özelliklerini ve 1947 yılında dikildiğini belirten levha astık. Aradan geçen çeyrek yüzyıl içinde bu ulu ağaç (ağaç olur da ulu, kutsal olmaz mı?), İzmir'in cana yakın göğüne doğru 25 metre kadar uzadı.

"Çiçeklerin şahı gül" derler. Fuar alanını gülsüz bırakmak olmazdı. Sağa sola serpiştirdiğim her renkte güllerin yanı sıra, Montrö ve Cumhuriyet (ona yanlışlıkla Kahramanlar kapısı deniyor) kapılarından gelen yolların birleşme noktası yakınında bir gülistan (gül bahçesi) tesis ettik.

Aman sakın; bunların hepsini benim kotardığım sanılmasın. Benim resmi sıfatım botanisyen (bitki bilgini) değildi ki! Nihayet ben de, bu güzel işte çalışanlardan biriydim.

Ortak çabamız sonunda, belki de Anıtkabir Tepesi sırtlarında, dünyanın hemen tüm ülkelerinden yollanan özgün bitkilerle oluşturulandan sonra, ülkemizin sayılı botanik bahçelerinden biri, İzmir'in akciğeri diye, bir yeşil alan çıktı ortaya. Bina yapacağız diye, bu yeşil anıtlardan bir tekini kesmek adam öldürmek gibidir bence...

Uzmanlar, Fuar alanında bir göl yarattılar. Buradan çıkarılan toprakla, göle bitişik ada gibi tepecik ortaya çıkarıldı. Behçet bey, palmiyeye meraklıydı. Başta Mısır olmak üzere Asya ve Afrika ülkelerinden, hayli gelişmiş fidanlar getirtip, İzmir caddelerinin iki yakasına diktik. İzin verin, buracıkta biraz ukalalık edeyim: Çoğu kişi, başta Atatürk Caddesinde (I. Kordon) olmak üzere, gördüğünüz, yapraklarını dua için açmışa benzer ağaçların hepsi palmiye değildir. Palmiye'ye (Pritkardia philemensosa), benzer öteki ağaçlar yabani hurma(Phoenix canariensis)dır. Bir de bu gözle bakın bu ağaçlara.

Marmarisli olup, uzun yıllarını İzmir'de geçirmiş Erdoğan Çokduru'nun güzelim şiirini bileniniz vardır:

İZMİR

"Sen gittikten sonra
Bu şehre İzmir demeyeceğim.

Gözüm ısırmayacak bu palmiyeleri
Birinci Kordon'dan
Geçmemiş olacağım
Sen gittikten sonra,
Kimbilir ben ne olacağım?

x X x

GİZLİ AŞK BU!

"Aşka âşığım" yeni bir laf değil. "Bana âşık olana âşık olurum" hiç değil. Yunus gibi, "yaratılanı severiz / Yaradan'dan ötürü" diyebiliyor musun? Seni sevmeyeni de sevebiliyor musun? Hem o seni hiç görmemişken, sen onu hiç görmemişken? Şu kısacık ömrümde (hiçbir ömür uzun değildir), ben böylesi aşkı iki ya da en çok üç kez yaşadım. Ama bunların en güzeli (masalların "Üç Güzeli" gibi) sonuncusu, en gizemlisiydi.

Gerçek kimliğini açıklamak üzere kendisinden izin almadığım için "Nü" diye anacağım.

İşte, güzel insan, güzel kadın olacağı doğuştan belli olan bu dişi kişi, eli kalem tutmaya başladığından bu yana, bana her gün, ama her gün mektup yazıyormuş. (Bu mektupları okuyabilmeyi çok isterdim!)

Sanat tarihi tahsil etmiş olan bu kız, yetenekli bir rehbermiş.

Dahası bu genç kadın, iki arasında bir haftacık var diye, ikimizin doğum gününü birden kutlarmış!

Böyle durum - aramızda birkaç kuşak farkı olsa bile - hangi erkeğin hoşuna gitmez?

Şadan nasıl becermişse, bu mektuplardan birinin fotokopisini getirdi bana. Baktıkça yazıya hayret ettim; okudukça yazışa hayran oldum.

Her sözcüğünden, her satırından, benim düşüncelerimi kavrayıp özümsediği gün gibi açıktı. "Hoş geldin genç Azra" demekten alıkoyamadım kendimi. Anladım ki; bu mektuplar yayımlansa, aşk yazını altın sayfalarını kazanırdı!

İyi ama, kim yayımlayabilirdi bunları? Yayın hakkı, yazanda mı olmalıydı, yazılanda mı? Az buçuk yayıncılık deneyimim var. "Yollananın hakkıydı" ama, gönderilen kişinin eline geçmesi koşuluyla.

Öyle bile olsa, yayın hakkını Nü'ye bırakıyorum...

SANATÇI, DEVLET SANATÇISI

Hep söylerim: "Sanat yapmak, 'Aşk ilan etmektir!'"

Atatürk'ün, hemen tüm sözleri gibi, bu sözü de, sanatın özünü, sanatçının kimliğini ortaya koyar:

"Sanatçı toplumda uzun çaba ve gayretlerden sonra, alnında ışığı ilk duyan insandır."

Doğru ben; "aşk ilan ediyorum," "ben alnında ışığı ilk duyanlardanım" demedim hiç. Kolay kolay söyleyeceğimi de sanmıyorum. Zaten bu yaştan sonra söylesem ne olur, söylemesem ne olur?

Hem sanatçılık, kişinin kendi kendine verdiği bir sıfat değil, öteki insanların, toplumun sana verdiği bir sıfattır. Şimdilerde "devlet sanatçılığı" diye bir şey çıktı.

Büyük şairlerimizden Fazıl Hüsnü (Dağlarca), "ben devletin değil, halkın sanatçısıyım" dedi.

Bana da bir haber geldi:

Kültür Bakanlığı bana "Devlet Sanatçısı" ödülü mü, sıfatı mı ne verecekmiş... benden onay almak isteniyor.

Şimdi benim, "hayır"dan çok "evet"e yatkın olan dilim ne desin? "Hayır" desem ukalalık ettiğim düşünülecek, "evet" desem yalakalık sayanlar olacak!

Aslan Asker Şvayk'ın ünlü sorusuyla:

- Ben kime oy vereceğim!

İmdadıma ne yetişti, bilen vardır:

Bu ödül ya da unvan bana verilecekken, Kültür Bakanı değişti.

Eee, Türkiye'de "Deliler Boşandı" değil mi?

Gidenler, "Anayasa" yaptılarsa, gelenler ivedilikle "babayasa" yaparlar. Öyle ya, bir kişi ya da nesnenin "Ana"sı varsa, "Baba"sı da olmalı doğal olarak.

Böylece ne şiş yandı ne kebap.

Bu ödülü alanlara "hayırlı" olsun, alamayanlara da "geçmiş olsun!"

Sanatçı sanatını, "para kazanayım, ödül alayım" diye yaratmaz ki!

O, suyun akması, çiçeğin açması, ağacın yemiş vermesi, rüzgarın esmesi gibi bir şeydir. Yapay ya da yapmacık değildir.

DEĞİŞTİRİLEBİLİR REHBERLİK İLKELERİ

"Yasayı bilmemek mazeret değildir!"

Meşhur kelamdır:

"Değişmeyecek kural yoktur! Bu da değişmez bir kural değildir!" Oldum olası kural koymayı, ona buna nasihat etmeyi sevmem!

Şunun şurasında ilk rehberlerden biri, olsa olsa yarım yüzyıllık rehberim. Şunun şurasında, en ilerisinden en gerisine; Türkçeden Farsçaya, İngilizceden Fransızcaya 72.5 ulustan insana rehberlik etmişim. İlk Türk rehberlerden biri; ilk rehberlik kurslarının hocalarından biriyim; yeter mi bu?

Rehberliğin, öğretmenlik gibi kutsal bir meslek olduğunu, ülke toprağının bir avucunu satmadan ülkeye - çok gereksindiğimiz - döviz kazandırdığını, bir bakıma, turizmin "altın yumurtlayan tavuk" olduğunu belletmeye haddim ve hakkım var mı?

Bu - söyleşinin diyelim - buracığında, "yol göstermek" demek olan rehberliğin, kılavuzluğun, mihmandarlığın hemen aklıma geliveren bazı gerekliliklerini sıralamaya çalışayım:

- İnanarak söyleyeceksin, inanmadığın hiçbir şeyi söylemeyeceksin,
- **Kendini bilgin, turist(ler)ini bilisiz yerine koymayacaksın,**
- Bilmediğin şeyleri, içtenlikle açıklayacak, en kısa zamanda öğrenmeye çalışacaksın,
- **En okumamışından bile, gezdirdiğin kişilerden bir şeyler öğreneceğini unutmayacaksın,**
- Giyim kuşamın, davranışların, bu soylu mesleğe yakışır olması gerektiğini unutmayacaksın,
- **Mesleğimizin başlangıcının - özellikle Türkiye'de - pek iç açıcı olmadığını unutmayacaksın. Unutmayın ki; XVII-XVIII, hatta XIX. YY'larda yurdumuzu ziyaret eden yazarların; "İstanbul'un üstünde üç felaket dolaşmaktadır: veba, yangınlar ve tercüman rehberler" satırlarını aklında tutacak, bu kötü izlenimi unutturmaya çalışacaksın,**
- Her turda aynı şeyleri, kırık plak gibi yinelemeyeceksin.
- **Grubun dağılmamasını sağlamaya çalışacaksın,**
- Turistlerin hiçbirine ya da birkaçına ayrıcalıklı tutum takınmayacaksın,
- **Müzelerin Pazartesi günleri kapalı ve içeride fotoğraf çekmenin yasak olduğunu belirteceksin,**
- Tarihsel yapı ve yapıtlara zarar vermenin, tarihsel yapıtların Türkiye dışına çıkarılmasının yasak ve suç olduğunu bildireceksin,
- **Hızlı ve çok yavaş yürümeyecek, grupta dağılmalara izin vermeyeceksin,**
- Ören vizitlerinde uygun yerlerde duraklama yapacak, öbür grupların geçişlerine engel olmayacaksın,
- **Turistlerin yasak yerlere girmesine, tarihsel yapıların üstüne çık-**

masına göz yummayacaksın,

- Yılan, akrep sokması, güneş çarpması, düşüp yaralanma vb. durumları için ilk yardım çantası bulunduracaksın,

- Böyle durumlarda herkesten çok heyecanlanmayacak, acentene haber vererek gerekeni yapacaksın,

- Turiste verilen program dışına çıkmayacak, özellikle acentenin öngördüğü satış yerlerinden başkalarına gitmeyecek, turisti belli yerlerden, belli şeyleri satın almaları, bahşiş vermeleri konusunda sıkıştırmayacaksın,

- Sesin diğer inanları ve grupları rahatsız etmeyecek, başka rehberleri kötülemeyeceksin,

- Otobüste olsun, yürüyüşlerde olsun, sigara içmeyecek, gece ve gündüz -sen ve şoför- alkol kullanmayacaksınız,

- Müze ve ören görevlileriyle samimiyetini gösterecek ama kimseyle laubali olmayacaksın,

- Antik kentlerde, belirlenmiş yürüyüş yollarını kullanacaksın,

- Görüşünüz dışında görüş belirten ya da soru soran turistlere sert çıkmayacak, kendi görüşünü kabul ettirmek için zorlamayacak, "bu da bir görüş" gibilerden sözlerle ortalığı yumuşatacaksın,

- Gezdirdiğin grubun ülkesine dair özel günleri bilecek, turunuz o günlere denk gelirse, oralıları kutlayacaksın,

- Türkiye'de ve dışarıda olagelen önemli olayları, yordamınca aktaracaksın,

- Voucher'lara bakarak, olabildiğince kişiye adlarıyla seslenecek, doğum günü tura rastlayanlar varsa , sürpriz yaparak kutlayacak, akşam yemeğinde - restoran şefiyle anlaşarak - pasta vb. ikram edecek, "happy birthday" şarkısı çaldıracak, kutlayan, sizinle karşı cinstense, zorlamadan dansa davet edeceksin,

- Tiyatro, odeon gibi yerlerde, sözgelimi Aspendos , Kedrai, Efes (Büyük Tiyatro ve odeon), aynı biçimde Aphrodisias, Bergama ve benzeri yerlerde bu mekanların akustiğini deneyerek göstermek için kendin şarkı - şiir söyleyecek ya da gönüllü olan turistlere yeteneklerini gösterme fırsatı vereceksin,

- Ülkeni överken, başka ülke ya da ulusları küçümsemeyeceksin,

- Vizitlerde, kışın soğuk ya da yağmurundan, yazın sıcağından korunmaları konusunda turistleri uyaracaksın,

- Turistlerinin görmemiş olabilecekleri ağaçları (günlük, zeytin, turunçgil, incir, Antep fıstığı vb.) gösterecek, haklarında özlü bilgiler verecek, olabildiği kadar bu bitkilerin Latince (bilimsel) adlarını kullanacaksın.

- Türk tarihini, abartmaya kalkmadan ve başka ulusları aşağılamadan özetle anlatacaksın,

- Türk sanatları, gelenekleri konusunda bilgi verecek, çağdaş sanatçılarımızdan söz edeceksin,

- Depar saatlerini kesin olarak, herkese duyuracak, başta kendin olmak üzere, tüm grubun buna uymasını sağlayacaksın,

- Aracın hızlı ya da tehlikeli biçimde kullanılmasına göz yummayacak, gerekli yerde gereksinim molası vermekle birlikte, gerekmedikçe durmayacaksın,

- Yolun sağında ve solunda görülecek bitki, göze çarpan yapı, tarihsel yapı ve benzerlerini açıklayacaksın,

- Bilgileri kitaptan ya da notlarından okuyarak aktarmayacaksın,

- Yanıtlayamadığın sorular olursa yalana kaçmayacak, gece kaynak karıştırarak veya bilen birilerine sorarak, ertesi sabah yanıtını açıklayacaksın,

- Dün söylediğini bugün söylemeye yeltenmeyecek, Mevlana'nın "dünle birlikte cancağızım / Ne kadar söz varsa düne ait / Şimdi yeni şeyler söylemek lazım" öğretisini aklından çıkarmayacaksın,

- Kendinden fazlaca sözetme; unutma ki; kimse bir başka kişinin kendisinden üstün olmasına ya da gösterilmesine tahammül edemez. Herakleitos'un dediği gibi, "Efesliler, içlerinden en iyileri olan Hermodoros'a, 'İçimizden hiç kimse en üstün olmasın, olursa da başka yerde, başkaları yanında olsun' diyerek kent dışı ettiler!"

- Yöreye özgü anı eşyası, yiyecek, tatlı, çerez ve benzerlerini tanıt, aşırıya kaçmadan, ısrar etmeden, tattırmaya çalış,

- Grubun ortak isteği varsa, türkü, şarkı örnekleri dinlet, kendinin ya da sürücünün kişisel zevkini tüm gruba dinletmeye yeltenme,

- Gezilen yöre hakkında, en güvenilir kitap ve benzeri yayınları tavsiye etmeye çalış,

- Gezi sırasında, uluslararası özel günler, "kadınlar günü," "Noel" ya da "yeni yıl," önemli olayların yıl dönümü gibi durumları (kimsenin inanışına müdahale etmeden) an, kutla,

- Sabahları "günaydın," tur sonunda "iyi günler," "iyi akşamlar" dilemeyi unutma,

- Unutma ki; her rehber, bildiğince, yeteneğince icra eder mesleğini... "Senin kabın küçükse, deryanın ne suçu var?"

"İlkeler" ara başlığından sonra, "değişmez kural olmadığının, ama bunun da değişmez kural olmadığı"nın altını çizmiştik.

Ekleyelim, genç rehberler (zaten hepsi benden genç), kendi ilkelerini kendileri koyabilir.

Yaşça deneyimce kıdemli bir rehber olarak, şunu da vurgulamadan geçemem:

"Yasayı yapanların, o yasaya uymama hakkı yoktur!"

Faruk Pekin'in, Şadan Gökovalı'nın, Suavi Hacıpaşaoğlu'nun, İRO'nun, İZRO'nun, ARO'nun - adını unuttuklarım beni bağışlasın - daha birçok kişi ve kurumların konuya dair yayınları vardır...

(Kültür) Turizm bakanlığınca İzmir'de düzenlenen, o zamanki adıyla "Tercüman-Rehber Kursu"nun bir uygulama turunda rehber adaylarının şöyle bir türkü yakıp, hep birlikte çığırdığını unutmam:

"Biz tercüman - rehberiz
Dere- tepe gezeriz.
Turist bayan baylara
Hep iltifat ederiz..."

Edin edin ama, sınırı aşmadan.

Bir de, Anayasa'yı, rehberlikle ilgili yasal düzenlemeleri bilmemek mazeret değildir!...

x X x

REHBERLİĞİM ...

Biz Türklerde gelenektir.

Yeni karşılaştığımız ya da tanıştığımız kimseye mutlaka şu iki soruyu sorarız:

- Nerelisiniz?.. Mesleğiniz ne?

Afrika'nın yerlisi kara Afrikalılar, yeni tanıştığı kimseye şunu sorarmış:

- Siz nasıl türkü çığırır, nasıl dans edersiniz?

Onlara göre, bu soruya verilecek yanıt, o yabancının kişiliği konusunda bilgi vermeye yetermiş.

Bizde ise... Biliyorsunuz işe.

Sorunun birinci kısmının yanıtı kolay:

- Halikarnaslıyım!
- Halikarnas???
- Bodrum'un İlkçağ'daki adı.

Şimdi tutup, Girit Resmo (Rethimo)'da doğdum. Erken çocukluğum orada, Atina Faleron'da, Büyükada'da geçti. Erken gençliğimde İstanbul - Londra - Floransa arasında gidip geldim diye başlasam, her birine ne diye gittiğimi, oralarda ne iş yaptığımı soracağını biliyorum. Ardından o başlayacak yaşam coğrafyasını anlatmaya. Her bir yerde niçin bulunduğunu, oralarda kimlerle görüştüğünü, komşularının kimler olduğunu sayıp dökmeye. İyisi mi, kolayına kaçıp "Bodrumluyum" yanıtını vermek.

Peki, ikinci sorunun yanıtı ne ? Seçenekler neler? Doğru yanıt "A" şıkkı mı? "B," "C" ya da "D" mi desem??? Al başına gözüne derdi!

Yazarım" desem "herkes yazar" diyecek, "gazeteciyim" desem, "gazete mi dağıtıyorsun? Bize de getir" diyecek. "Bahçıvanım" desem, "bahçe kendinin mi, başkasının yanında mı çalışıyorsun?" diyecek. Sorgu sualden vazcayacağı

umuduyla:

- Rehberim!

Haydaaa... Durur mu adam: "Telefon rehberi misin?" diye üsteleyecek.

Yine de son şık, bana yakın geliyor:

- Evet bay, turist rehberiyim. Onları gezdiriyorum, yaşamımı böyle kazanıyorum. Kesin anlamayacak ama, cahilliği anlaşılmasın diye, son heceyi uzatarak:

- Anladıım, diyecek.

Ne düşünürse düşünsün, ne derse desin; yanıtım tek ve kesin:

- Paralı rehberim. Kralları, kraliçeleri gezdiririm...

Daha ortada "turizm" sözü bile yokken, 1920'li yılların ortalarından 1940'lı yılların ortalarına dek - amatör, yani para almadan -, bu pek sevdiğim deniz kentine gelen yabancıları gezdirmeye çalıştım. Gördüm ki, adam - ya da kadın - yabancı bile olsa, dünyanın herhangi bir yerini tanıyınca, orayı daha kolay seviyor.

1946 güzünde, üç çocuğumun öğrenimi için geldiğim İzmir'de profesyonel olarak rehberlik yaşamım başladı. O sıralar, bazı tacirler (bu sözün çoğulu tüccardır), yabancı konuklarına İzmir'i gezdirmemi istiyordu. Adım duyulur olunca konsolosluklar, odalar, ithalat - ihracat işleriyle uğraşanlar, rehberliğimden yararlanmaya başladılar. 1950'lerde Wagon Lee, Wander Zee gibi acenteler kurulup, rehberli turlar düzenlemeye başladılar. Başlangıçlarda rehber olarak tek ben vardım, diyebilirim. Koskoca İstanbul için de durum böyleydi. Bu yüzden, hakkımda yazı yazan, hakkımda konuşanlar, benim için, "ilk Türk rehber" diyorlardı.

Çok övündüğüm bir şey de, daha sonra açılmaya başlayan tercüman - rehber kurslarında hocalık ve rehberlik etmem. Sevinirim ki; bu kursları bitirip sertifika ve kokart alan rehberler, bana hep "benim hocam" ya da "ben Halikarnas Balıkçısı'nın öğrencisiyim" diyerek övünürler.

Anlatmıştım, değil mi?

1970'li yılların başlarında, ilk turizm yazarlarımızdan Haluk Durukal, büyük iddialarla kurulmuş bir acentenin başına geçmişti. Bana nazik bir ileti yollayarak, gruplarına rehberlik etmemi önerdi.

Ne kadar isterdim!..

Thales der ya:

"Felaketler yalnız gezmeyi sevmez!"

Rahatsızlıklar, hastalıklar ardım sıra sürüklenir oldu. Durukal'a, benim teknenin su almaya başladığını, 65-70'lik bir gençken günde 80 km'ye yol demezken, son zamanlarda, bir iki yüz yürüyünce, durup dinlenmek zorunda kaldığımı yazdım.

Öbür Dünya Böyleyse...

İzmir'de, çok değerli doktor dostlarım vardı. Hiç değilse, birkaçının adını vereyim: Prof. Dr. Namık Kemal Menteş, Hüsnü Aydıner, Dr. Selahattin Akçiçek,

röntgen uzmanı Dr. Cemalettin bey falan. Ben onlara gitmesem, onlar eve gelirlerdi.

Hepsinin ilk öğüdü şu olurdu:

- Aman Cevat bey, kendinizi yormayın!

- Yazı yazmaya biraz ara verin.

- Neee, rehberlik mi? Hem de açık havada, güneş altında? Asla!

Onlara "ha," "hı" der geçiştirirdim ama, önerilere "hayır" diyemezdim. Kaldı ki; çocukların okulları vardı. Mutfak, erzak isterdi. Bir de dağarcığımda "hayır" sözü yok.

Yiğitliği bir yana bırakalım; zorlandığımın her gün daha çok ayırdına varıyordum.

Konuşurken, yürürken, hele hele Anadolu kültürünü coşkuyla anlatırken heyecanlanıyordum.

Böyle durumlarda gruptan birileri - en çok da bayanlar - koluma giriyor, belli etmemeye çalışarak bana yardımda bulunuyordu.

Doktorları dinlemeyip çıktığım turlarda kötüleştiğim oluyordu.

Birçok örnek var ama, birini, sonuncusunu - kısaca - anlatayım:

Bir Fransız gruba, her zamanki gibi coşkuyla, Efes'i gezdiriyordum. Örene yukarı (Magnesia) kapıdan girdik. Elbette ben, Vedius Antonius odeonunda, Efes anlatımına uvertür yaptım. Efesli şairlerden şiirler okudum, aryalar falan söyledim.

Kuretler Caddesinden, aşağı doğu yürürken kötüleştiğimi, yüreğimin daraldığını, nabzımın normalden çok hızlı attığını duyumsadım! İki meslek mensubu vardır ki, sıcakta soğukta yorulmaz, hastalanmaz: Askerlik ve rehberlik. Üstelik bir rehber olarak ben, rahatsızlığımı bahane edip turu yarıda bırakamam.

Tam, Hadrianus Tapınağı diye bilinen (aslında bu, o imparatorun gözdesi Bythinialı Antinoos için yapılmış olmalıdır), Efes'in restore edilen ilk yapısının önüne geldik.

Bittabii, ben kendimi ekonomize etmiyorum.

Turistlere coşkuyla Efes'i, Anadolu uygarlığını anlatırken, bir yürek durmasıyla, boylu boyunca yere düştüm. Sözü kesmek pek acı oldu. Adamakıllı bayılmışım.

Neden sonra, gözlerimi açtım.

Baktım, gökyüzü masmavi, bulutlar bembeyaz...

- Gök böyle mavi, bulutlar böyle apaksa, öbür dünyanın korkulacak bir yanı yok, diye geçirdim içimden.

Demeye kalmadı; iki melek eğildi yüzüme doğru. Melekler, melekler gibi nur yüzlü, apak giysiler içindeydi. Ne güzeldi.

Bir ara meleklerden biri, ötekine "Comme il est beau" (ne güzel adam) diye fısıldadı.

- Hoppalaa, dedim, Tanrı'nın melekleri niçin Fransızca konuşuyor?

Sonradan anladım ki; benim melek sandığım güzeller, gezdirmekte oldu-

ğum Fransız grubun doktoru ile hemşiresiymiş.

Yaa, işte böyle:

Rehberlik sayesinde öteki dünyaya gittim, güpgüzel meleklerle tanışıp, gene baştan bu dünyaya döndüm...

x X x

APOLİYEN ve DİONYSİAK ANLATIM

Malûm (bilinir) ya; sanatta iki anlatım yolu vardır: Apoliyen ve Dionysiak anlatım.

Birinci ölçülü - biçili akademik anlatım ki; benim bu tür anlatımla pek ilgim olmadı. Dionysiak yani lirik, coşkulu anlatım, benim meşrebime pek uygun gelir.

Böyle sanat anlayışına birer örnek vermekle yetineceğim:

Türkiye'deki ilk menzil hanları (halk deyişiyle kervansaray) ve camiler, Suriyeli ustalar tarafından yapıldığı için, doğal olarak bu ülke yapı sanatının izlerini taşır. Zaten yazıtlarında (kitabelerinde) oralı yapıcıların adları yazılıdır. Bunların en ünlüsü, Konya - Aksaray yolunun aşağı yukarı ortasında bulunan ve bulunduğu ilçeye adını veren Sultanhan'dır. Portalinde (anıtsal kapısında), inşa eden ustanın adı olarak, "Amele bin Muhammed el Havlan el Dımışki" yani, Şamlı Muhammed oğlu Havlan yazmaktadır. Bu kervansarayda, muazzam tüm menzil hanlarının özellik ve bölümler açık ve net olarak görülebilmektedir. İşte, köşk mescit, yürüyüş yolları, baytar, nalbant, doktor odaları, hayvan barınakları vb.

İsabey Camisi:

Yine bir Dimişkili (Damaskus: Şam) Ali'nin, 1375 tarihinde tamamladığı, Selçuk'taki İsabey Camisi.

Şimdi biz (Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat ve Mavi yolcular), bu yapıyı "Dionysiak" (coşkulu ve kendine özgü) sayarız. Bunun nedeni, yapı taşı olarak, antik Efes'in kalıntılarından yararlanılmış olmasıdır. Mimar, bulduğu mermerleri uygun yerlere ustalıkla yerleştirmiş, halk deyimiyle, "ne buldumsa çorbası" yapmıştır. Bakarsınız, çeşitli yönlerdeki kapı ve pencereler, birbirlerinden farklı arşıtrav (alınlık), kaide, sütun başlığı vb'ler kullanılmıştır.

Anlayıverin ki; Şamlı Ali, "hadi bu eserde Dionysiak sanat anlayışı uygulayayım" demiş değil, eldeki malzeme neyi gerektiriyorsa onu yapmıştır. Yine bir halk deyişiyle, bunu "zorunluk ustadan" öğrenmiştir. Ne olursa olsun, dünyayı şaşırtan asimetrik (simetrik olmayan) bir başyapıt çıkmıştır ortaya.

Selçuk'a gidip, bu, restore edilip bugün de ibadette kullanılmakta olan İsabey Camisine bir de bu gözle bakın...

"Ben İkarus*":

İsabey Camisini yapının Dionysiak yapı sanatının taşla örülmüş örneği sayarsak, söylencebilimdeki "ikarus"u da, sözcüklerle yaratılmış şiiri sayabiliriz. Bilinir ki; Daidalalı (Fethiye – İnliceli) olan bu genç, babası Daidalos'la Girit'e gitmiş, ikisi birden girildi mi çıkılmaz labirente hapsedilmişler. Babası ona:

- Haydi oğlum, kartal, akbaba, şahin gibi yüksek uçucu kuşların teleklerinden (uzun kanat tüylerinden) olabildiğince çok toplayıp, ikimize birer çift kanat yapacağım, demiş.

Yasak ve sınır tanımaz İkarus, nice yırtıcı kuşu oklarına hedef etmiş, bazılarıyla boğaz boğaza dövüşmüş, babasının istediğinden ziyade uzun kanat tüyü getirmiş.

Bu arada, yetkin bir usta olan Daidalos, çubukları, kanatları bunlara yapıştıracak kınnap (bir çeşit ince ve sağlam ip), balmumu ve gerekli öbür malzemeyi hazır etmiş.

Daidalos öyle iki çift kanat yapar ki; aslını aratmaz.

Kanatları birer kollarına takıp uçmaya başlarlar. Daidalos, oğlunu sıkı sıkı uyarır:

- Sakın oğlum, der, çok alçaktan uçma, dağlara ya da gemilere çarparsın! Fazla yukarı uçayım deme, bu takdirde de, güneşin ısısı kanatları bağlayan balmumunu eritir!

Uyarı, yasak masak dinler miydi İkarus? O, gerçek bir sanatçıydı. Uyarılar onu durduramaz, kurallar onu engelleyemezdi.

Hemencecik yükselmeye başladı. Aşağıda kalan (ılımlı) babanın feryad ve yakarıları işe yaramadı. İkarus, gerçek bir sanatçı olarak yükseldikçe yükseliyordu.

An geldi, kanat tüylerini çubuklara bağlayan kınnaplar kopmaya, balmumları erimeye başladı.

O an, yüksek uçucumuz şöyle demiş olmalı:

"Ben İkarus! Senin ateşinden mi korkacağım?

Kınnapları söküyor, balmumumu döküyorsun. İşte kanat tüylerim tek tek aşağı, engin denize dökülüyor!

Varsın olsun!

Al kahpe tanrı, kanatlarımı başına çarpıyorum! Onlar senin olsun. Ben kanatsız da, gönül isteğimle uçarım. Hem düşsem ne olacak? Gerçek sanatçılar gibi, kendim giderim, adım kalır yadigar!.. Aslında kanatlarımı sana değil, hep daha yükseğe, daha güzele, daha yasakları yıkmaya doğru uçacağım!"

Daidalos oğlu Lykialı (Likyalı: Işık Ülkeli) yasak tanımaz genç, tüm kanat tüyleri dökülünce, büyük bir hızla denize düşüp boğuldu. Ama, onun düşüp boğuşduğu denize, "İkarien (İkarus'un) Denizi" denir oldu.

---

*İkarus: Söylencebilimde, uçan ilk insan olarak gösterilen Lykialı genç.

HEY KOCA YURT

Son Sözlerim:

Zamanımın az kaldığını bilmenin itişiyle "Hey Koca Yurt"un sonunu hızla yazıyorum. Parmaklarım, eskiden olduğundan çok daha zayıftı, daha yavaş yazıyordum.

Gerçi andığım kitabın ilk basımı çıkmıştı ama, biraz eksiklik, biraz fazlalıkla. Belki de, yazdıktan sonra bazı konularda fikrim değişmişti. Öyle ya; kafası yerinde sayan insanın yeri müzedir!

Gün ya da an geldi, beynim parmaklarıma söz geçiremez oldu. Yazı bazen aşağı, bazen yukarı doğru gidiyordu. Oysa yazacaklarım, olasılıkla insanlığa son sözlerim, bir "elveda merhabası" olacaktı! Şadan yoktu. Bereket, ikimizin ortak dostu Mehmet (H.) Doğan yetişti imdada.

Ben yavaş yavaş söyledim, o yanımda el yazısıyla yazdı, ertesi sabah daktilo edilmiş olarak getiriyordu.

Geldiğimiz son sayfalarda, Homeros'tan bin 500 yıl kadar önce yazılmış ve kısmen eksik olarak bulunup deşifre edilmiş Gılgamış destanından söz ettim; iki destan arasındaki kimi benzerlikleri sergilemeye çalıştım.

Daha sonra, bana hep sorulan konuya; Anadolu ve Hellen düşünür ve filozoflarına değindim. Ben söyledim, Mehmet listeledi. Şöyle bir baktım; her iki sanat ve bilim dalında bizde 10 kadar temsilci varsa, bunun karşısında Hellenlerin ikişer filozof ve ozanı vardı. Üstelik a canım, bizim Thales'imizle, Homeros'la kıyaslanabilecek hangi ad vardı onlarda?

Mehmet'e yazdırdığım son yarım tümce "ve gök gürültüsü" olmuştu. Hadi, dedim, "yoruldum, yarın kaldığımız yerden sürdürürüz. Olmazsa, ilk baskıdaki son sözlerle bitirirsin."

Mehmet H. Doğan:

- Üstad, dedi,"sususun bile gök gürültüsü ile oluyor.

NOT; Hey Koca Yurt'un ilk basımındaki son sözler şunlardı: "Uzak geçmişin olayları gözden geçirildikten sonra, tüm bu yerlere "HEY KOCA YURT" denilmez de ne denir?.."

RADYO KONUŞMALARI

1960'larda, Şadan aracılığıyla TRT İzmir Radyosunda konuşmalar yapıyor, Ege Ekspres Gazetesinde haftada bir yazı yazıyordum. Birinde, unutmuyorum, gazeteci Doğan Özgüden'in kız kardeşinin "Mikrofonda Bir Konuk" programında konuştum. Nelerden söz ettiğimi pek anımsamıyorum. Program bitişinde, benim için bir şarkı çalacaklarını söyleyerek, hangi parçayı istediğimi sordular. Ben de:

Manuel de Falla'nın "Jotta"sını istedim.

Hayli uğraştırmışım yapımcı ve Diskotek görevlilerini.

Bana telefon ederek, öyle bir parçanın olmadığını ya da bulamadıklarını söylediler. Çünkü onlar, ben "Jotta" dedim diye, bu parçayı o adla aramışlar.

Şadan'ın sevdiği bir arkadaşı vardı: Attila Gökçe! Şair Attila İhan gibi, bu arkadaş da adının, "Attila"dan başka türlü yazılıp söylenmesine içerlerdi.

Bir gün, Attila'nın arkadaşı Tayla, reklam göbeği (radyo reklam programları içine yerleştirilen müzik ve söz öğelerine bu veriliyormuş) aradığını söylemiş.

Bizim Attila da, benden "Balıkçı'dan Merhaba" diye konuşmalar yayınlamasını önermiş. "Peki" dedim. İlk zamanlar stüdyoya giriyor, doğaçlama olarak bir şeyler anlatıyordum. Sonradan, TRT'nin konuşma metinlerini istediği söylendi bana. Ben ki; konuşacaksam yazmayı, yazacaksam konuşmayı pek sevmem. "Siz yapın" dedim; konuşmalarım banttan çözüldü. Geçmiş gün, anımsayıverdiğim konuşma konuları şunlardı:

"Yaşasın Nasreddin Hoca," "Akdeniz'in Kumları," "Akdeniz Yemişleri," "Parşomen," "Karya," "Anadolu Anatanrıçaları," "Tanrıçalar Arası Güzellik Yarışması," "Bodrum Kalesi," "Artemis," "Deniz Diplerindeki Hazineler," "Elektrikli Balıklar," "Piri Reis," "Zeytin ve Zeytinyağı" vb...

ATATÜRK
"MUKADDERATIN ADAMI"

Önce Cumhuriyet Gazetesinde "Tarih ve Hellenizm" adıyla tefrika edilen (dizi olarak yayımlanan), sonra "Anadolu'nun Sesi" olarak kitaplaşan çalışmamda, Atatürk için "Mukadderatın Adamı" demiştim.

Düşünülsün bir kez; Türklüğün tehlikeye girmesiyle Atatürk'ün ortaya çıkmasının zamanları çakışmayabilirdi. Osmanlı ayrı zamanda çöküşe geçer ya da çöker, Mustafa Kemal ayrı bir zamanda ortaya çıkabilirdi.

Mustafa, akranlarının kendilerini bilmediği yaşta geleceği kafasında kurmuş, Mustafa Kemal Paşa olacağını, vatanı ve Türklüğü kurtaracağını tasarlamıştı. Mimar Sinan'ın, daha temelini atarken, yapacağı caminin, sarayın, köprülerin, su yollarının tamamlanmış haliyle canlandırması gibi, çıktığı yolun zafer durağına çıkmasını tasarlamış, işi rastlantıya bırakmamıştır.

Kurtuluşu gerçekleştirdiği zaman; "Her aşamasıyla düşünülmüş, planlanmış ve yönetilmiş olan bu muazzam eser, Türk ulusunun işidir, yine onlara armağan ediyorum" diyebilmiştir.

Savaşta ve barışta yol birliği edeceği adamları iyi seçmiş, bu organizmaya sağlıklı bir beyin olabilmiştir. Unutulmasın ki; "Birinci Dünya Savaşında Türkler ne kazandı?" sorusunun yanıtı tek ve kesindir:

"Deneyimli komutanlar kazandı..."

Düşünülsün ki, bu "Mukadderatın Adamı," 9 Eylül 1922, Cumartesi günü, Belkahveden İzmir'in kurtuluşunu seyrettikten sonra, yanındaki İsmet Paşa'ya şunu söyleyebilmiştir:

"Paşam, Anadolu Savaşı sona erdi, bundan böyle başka işlerimize bakarız!"

Başka işlerin başında, yıkıntıya dönüşmüş Anadolu'yu ve fakr-i zaruret (yoksulluk ve zorunluk) içine düşmüş halkı ekonomik ve kültürel kalkınma hedefine ulaştırmayı amaç edinmiş ve bu hedefe ulaşmak için zaman geçirmeden gerekli önlemleri almıştır.

17 Şubat - 04 Mart 1923 tarihlerinde (bakınız, daha Cumhuriyet ilan edilmeden) İzmir'de "Türkiye İktisat Kongresi"ni düzenlemiştir. Bu kongrede, "Büyük Nutuk"tan sonra en anlamlı saydığım bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada, "saban tutan el, kılıç tutan elden üstündür" diyebilmiştir...

O adam ki; "Hürriyet ve İstiklal benim karakterimdir" diyebilmiştir.

- "Sanatçı toplumda, uzun çaba ve çalışmalardan sonra, alnında ışığı ilk duyan insandır" diyebilmiştir,

- "Gittiğim her yerde köylü (halk) bana hükümetin çalışma programını, şu iki sözle ifade etti: Okul ve yol" diyebilmiştir,

- "Tüccar, milletin emeği ve üretimini değerlendirmek için eline ve zekasına güvenilen ve bu güvene layık olmasını bilen insandır" diyebilmiştir,

- "Basın, milletin ortak sesidir" diyebilmiştir,

- "Basın özgürlüğünden doğan sakıncaları gidermenin tek yolu, yine basın özgürlüğüdür" diyebilmiştir,

- "Haber alma işimiz öteki işlerden önce ve tüm bakanlıkların üstündedir" diyebilmiştir,

- "Yurtta barış, dünyada barış" diyebilmiştir,

- "Uygarlık öyle bir ışıktır ki, ona kayıtsız kalanları yakar, yok eder" diyebilmiştir,

- "Cumhuriyet erdemdir" diyebilmiştir,

- "Gereksindiğin güç, damarlarındaki soylu kanda vardır" diyebilmiştir,

Gerçekleştirdiği sayısız devrimleri yeterli bulmamış, daha yeni devrimler gerçekleştirmeyi öngörmüştür,

- "Beni görmek demek, mutlaka yüzümü görmek değildir. Beni ve düşüncelerimi anlıyorsanız yeter" diyebilmiştir,

- "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" diyebilmiştir,

- "Din konusu, bir sayısal görüşün kabulüdür" diyebilmiştir,

- "Ulusları kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir" diyebilmiştir,

- "İstikbal (gelecek) göklerdedir" diyebilmiştir,

- "Öğretmenler! Yükselen yeni nesil (kuşak) sizin eseriniz olacaktır" diyebilmiştir,

- "Bu vatan, evlatlarımız için cennet yapılmaya layıktır" diyebilmiştir,

- "Ben, milletim (ulusum) için, gerekirse, en değerli armağan olarak canımı vereceğim" diyebilmiştir,

- "Sözkonusu vatanın savunulması ise, gerisi teferruat(ayrıntı)tır diyebilmiştir.

Her biri atasözü gibi bunlar ve daha nice sözlere, dünyada hiçbir lider sahip olmamıştır,

- "Ben zor kullanarak değil, gönül yaparak alırım" diyebilmiştir,

- "Gençler, Cumhuriyeti biz kurduk, onu yaşatacak olan sizlersiniz" diyebilmiştir.

Bunların hepsi bir tarafa. Savaşta başkomutan, barışta baş diplomat olan Atatürk, kendi vatanına kasteden, hiçbir hakkı olmadığı halde yurdu istila eden, bizi, 250 bin vatan evladımızı şehit vermek durumunda bırakan askerler (Anzak ve Gurkalar) için akıllara durgunluk veren şu sözleri söyleyebilmiştir:

ANZAK ANALARINA

"Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın toprağındasınız. Rahat ve sükun içinde uyuyunuz. Sizler, Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız,

Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen Analar! Gözyaşlannızı dindiriniz. Evlatlarınız, bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar bu topraklarda canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır."

Bu konuşmanın gazetelerde yayınlanmasının ardından (metni okuyan) Şükrü Kaya'ya Avustralya'dan, Yeni Zelanda'dan mektuplar yağar...

Okudunuz; siz söyleyin, Atatürk "Mukadderatın Adamı" değil midir?

x X x

MEZAR VE YAZITLARI

Hep aklımdan geçiyordu ama, bir türlü denk getirip mezar yeri, mezar taşı ve mezar taşı yazıtları konusundaki görüşlerimi açıklayamamıştım. Tam bu günlerde, Sabah'ın (Sabahattin Eyüboğlu'nun) mektubu bana yol açtı. Sabah, Anadolu'nun Gülen Mezar Taşları ve Yazıtları konusunda bir yazı yazmakta olduğundan söz edip, bu konuda bilgim varsa bildirmemi istiyordu.

İlk aklıma, bir İtalyan kardinalin Mezar taşında yazılı şu üç sözcük geldi:

"Burada kimse yatmıyor."

Sonra şu:

"Yazık oldu Süleyman efendiye ki
Gaybı tüm ehibbasını mahzun etti,
Yetmişinde aldı gemi azıya
Öteki dünyaya dört nala gitti."

Süleyman efendi denilince, elbette Kasımpaşalı Ateşçi Süleyman'ın "kitabe-i seng-i mezar" (mezar taşı yazıtı) anılmazsa olmaz:

"Ben de kendi halimce Süleyman'ım,
Sanmayın ki Sultan Süleyman'ım,
Bendeniz, Kasımpaşalı Ateşçi Süleyman'ım."

Bir tane de Necmi Ülker adlı bir profesör, Çiçekli ya da Yaka köyde bir mezarlıkta bulup okumuş:

"Mal bıraktın mülk bıraktın üşüştük
Kavga niza ile bölüştük
Üç kuruşluk mal için dövüştük
Sen orada rahat rahat yat baba.

Evlatların etsin diye rahat
Kendin geçindin kıt kanaat
Evladından sana nasihat:
O dünyada malın varsa sat baba!"

Konfiçyus'un dediğine benzer:
"İnsan, bıraktığı miras kadar enayidir."
İyi ki, bırakacak çok malımız mülkümüz yok!..
Söz, mezardan, mezar taşından açılmıştı. Gerisi gelirdi.
Şu da pek bilinir:

"Ne kendi etti rahat
Ne halka verdi huzur
Yıkıldı gitti cihandan
Dayansın ehl-i kubur" (mezar sakinleri)

Şimdi "mezar taşı yazıtı" denip de, Orhan Veli'nin meşhuur "Kitabe-i Seng-i Mezar" ını anmamak olmaz, dii mi ya?

"Ayakkabısı vurmadığı zamanlar
Anmazdı Allah'ın adını
Günahkar da sayılmazdı
Yazık oldu Süleyman efendiye"

Galiba mezar taşı yazıtı denilince, Şair Eşref'in mezar taşı için yazdığı dörtlük anımsanmalıdır:

"Kabrimi kimse ziyaret etmesin Allah için
Reddeylerim billahi kendi öz kardeşimi
Gözlerim rübe-i ademden o rütbe yıldı kim,
İstemem ben fatiha, tek çalmasınlar taşımı."

Bu dizeler için olsa gerek, Eşref'in mezar taşını çaldılar.
Belki içinde define aramışlardır. Prieneli Bias'ın ve Sakallı Ceial'in dediği

gibi, hazine, kafada, beyindedir.

Bu kadar yetiversin. Gerisini Sabah ile Azra araştırıp bulsun.

x X x

MEZARIM VE TAŞIM

Söz mezar taşından açılınca, insanın kendi mezarından söz edilmesi kaçınılmaz olur. İnsanoğlu, yarın dirilirsem aynı bolluk, erinç içinde yaşayayım diye ne piramitler, tümülüsler, kaya mezarları yaptırmış. Hele Keops gibi bazıları, tahtı ele geçirir geçirmez bu işe girişmiş ve ülkesinin tüm hazinesini bunun için harcamış. Hep söyleyegeldiğimiz gibi, bunun en anlamlısı, Türk ulusunun Atatürk için el ve gönül birliğiyle yarattığı ANITKABİR'dir.

Önce Yaşam Sonra Ölüm:

Ecevit'e yazdığım gibi, yaşam, ölümden büyük ve geniştir. Neden derseniz, yaşama ölüm sığar da, ölüme yaşam sığmaz.

Yazacaktım ama, yazamadan ölürsem diye, oğlum gibi sevdiğim Şadan'a anlattım. Dedim ki:

"Bodrum'a gömülmek isterim elbette. Orayı pek sevdim. Hayli hizmetim geçti. İlçe belediyesine yazmak istiyordum ya; buracıkta belirteyim. Bodrum'un Mindos kapısı yakınlarında bir yere gömsünler beni. Yanımda Hatico'ya bir yer ayırsınlar."

Mezar Taşı:

Sakın mermer, beton falan istemem. Bir taş bulun, uzunca bir taş. Yazısız! Onu dikin mezarımın başına. Falanca oğlu filancaymışım da, şu tarihte doğup şu tarihte ölmüşüm. Kesinlikle yazı istemem, basit bir taş. Eh, bizim tekne su almaya başladı. Tepelere, deniz gören yere gömülmem şart değil. Nasıl olsa yattığım yerden denizi seyredemem. Deniz ruhumda yaşıyor, gönül gözüyle her zaman görüyorum. Mezarın ne önemi var?

Öldükten sonra ben kendime değil, toprağa, doğaya lazımım. Galiba ruhun yaşaması da bu! Topraktan olduk, toprağa dönüyoruz. Zamanla incir mi oluruz, lale mi kim bilir! Ben, öldükten sonra yokum. Baksana, firavunlar ehramlar (piramitler) yaptırdılar da, yine yoklar! Şimdi insanları donduruyorlar. Bakarsın, günün birinde uzaya yollayıp yıldız yaparlar ölüleri. Yörüngeye giren bir sürü ölü! Bittabi (elbette) ısı da sıfırın altında bilmem kaç yüz. Döner dururlar yörüngede. Biz aya gidiyoruz, diyelim: Bir sürü ölü yıldız olmuş dönüyor.

Aaa, Dale Carnegie geçiyor. Bak Russel'e ...falan deriz, değil mi ya?

Toprak bizi kendisine yararlı hâle getirecek. Yoksa, cesedin ne değeri var?

Yani, illa insan bakiyesidir diye önemli mi saymalı cesedi?

Yüreğimi bu denli açmışken, mezar seçmeyi önerdim Şadan'a. Severek ve sevinerek kabul etti. Hatico'ya, tura çıktığımı, o gece eve dönmeyeceğimi, merak etmemesini söyledim.

Hüzünlendi ama, Girit yürekliliğiyle üzüntüsünü belli etmemeye çalıştı:

- Güle güle gel, dedi.

Aşağı inince, Hatico balkondan su döktü. Bu inancına saygı duyuyor, doğrusu istenirse, bayağı bayağı hoşnut oluyordum bundan.

Arabaya binip, 60 km kadar sonra Belevi'den geçiyorduk. Yıllar süren bir merakımı açık ettim:

- Bu kale Samim'in(Kocagöz'ün)miş. Bir gün buradan Efes'e ya da Söke'ye giderken:

- Al Cevat, dedi, bu kale senin olsun!

Mavi yolculuklarda biz de böyle yapardık: "Şu ada senin, bu koy benim!.." Tapulu bir karış toprağımız yoktu ama, gönlümüz zengin, denizler engindi. Deniz tapu kabul etmezdi çünkü. Karadaysa insanlar, toprağı, dağı taşı çeteleye çevirip kendi malları edinirdi.

Samim bana Keçi Kalesini vermişti ama, oraya çıkmak nasip olmamıştı...

Bodrum'a vakitlice ulaştık. Oyalanmadan, Kümbet girişinde, sağdaki tepeye çıktık. Orada bir mezarlık ve onun hemen sağında Saldırşah Türbesi vardı. Bodrumlular buraya "Türbe Tepesi" derler. Solda bir gıdım (azıcık) Bodrum Limanı, onun sağında Bardakçı Koyu görülüyordu.

Akşam, Subaşı Lokantasında, rakısız bir ziyafet çektik kendimize.

Dostlar toplaştılar. İşte, balıkçılar, müzeciler, sanatçılar...

Özlediğimiz ve özleyeceğimiz bir söyleşi akşamı oldu.

Bir süre sonra, Sarı Kızım İsmet ve John'la onun "Merhaba" adlı kocaman otomobiline bindik. O arada bizim Noonanlar Bodrum'da bir ev yaptırıyordu. Daha önce beğendiğimi söylemeden, İsmet ve John'la yeniden keşfettik Türbe Tepesini.

Ertesi gün, vaktimiz bolca olduğu için, Kuşadası - Gümüldür ve Cumaovası üzerinden; Notion'a, Klaros'a, Kolophon'a el sallayıp yüreğimizi bırakarak, son "Merhaba"mı salladım.

KATLİMİZ VACİPTİR!

Kendimi bildim bileli; gözüm gördükçe okumayı, elim kalem - fırça tuttukça yazıp çizmeyi bırakamayacağımı bilirim.

Yine bilir bildiririm ki; aşılanmayan delicenin akıllı meyve vermeyeceği gibi, okumadan yazmak olacak şey değildir. "Ben yazdım oldu" diyenler, kendileri bilir.

Hangi dilde yazılmış olursa olsun, yeni yayımlanmış kitapları herkesten önce okumak, zevkime zevk katar. Papafingonun (öndeki yelken) avurdunu şişirerek, öteki yelkenlere, "ben burda havayı ilk elde soluyorum. Siz arkada, solunmuş hava soluyorsunuz" demesi gibi...

Ünlü zoolog Desmond Morris'in "The Naked Ape" (Çıplak Maymun) adlı kitabının piyasaya çıktığını öğrendim. Damadım John (Noonan) aracılığıyla getirttim. Elimden bırakmadan, okuyup bitirdim.

Adam; "ben hayvan bilimciyim. Dolayısıyla, kıyaslamalı anatomi bilirim. Bu yüzden, özünde hayvan olan insan hakkında yazmak, öteki dalların bilim adamlarından çok benim hakkım" diyor. Yazar, Londra Hayvanat Bahçesinde, bir hayvanın (attı galiba) sol ayağında, tüm bedeninden ayrı renkte bir leke görüyor. Bunun evrimle ilgili olduğundan yola çıkıyor. Bin dereden su getirip bunu, evrime inanan ya da inanma yanlısı olanlara kanıtlıyor.

Daha sonra, tüm yaşam gibi, insan soyunun da sudan varolduğunu, başlangıçta yaşamımızı yüzmekle sürdürdüğümüzü ileri sürüyor.
Yumurtadan yeni çıkmış dev deniz kaplumbağa (Caretta caretta) yavrularının, başları ters yöne çevrilse bile, denize doğru yüzdüklerini, kimse öğretmediği halde, suya girer girmez yüzmeye başladığını söylüyor.

"Bilim kuşku duymak, olgularının yenilenebilir olduğunu denemek gerek." Hele, ağıldan bırakılan kuzuların, yüzlerce kovun arasında anasını bulabildiğini, koyunun da kuzusunu - kokusundan - tanıdığını açıklıyor.

Ben ki, doğa olaylarını, gözümü dört açarak gözlemlerim, bu kitabı okumadan önce ayırdına varmamışım: Anaya, çocuğunun başını neden kendi bedeninde, soluna yatırdığını sorun! Size, iş yaparken sağ elinin boş kalması için böyle yaptığını söyleyecektir. Peki ama, aynı soruyu, aynı şeyi yapan solak bir anaya sorun bakalım? Onun, işlek olan sol elini serbest bırakmak için, bebeğini, başını sağa getirerek emzirmesi gerekmez mi?

Hayır! Solak analar da, bebeğini, sol göğsüne yaslatarak emziriyor! Neden dersiniz? Çünkü, içgüdüyle ya da evrim sonucu, çocuğun böylece huysuzlanmadan emzirdiğini öğrenmiştir! Böyle yapınca bebek, ana karnındaykenki gibi, ana yüreğinin çarptığını duyarak rahatlıyor!

Adının da sezdirdiği gibi, "çıplak maymun" olan insan, öteki canlılar gibi, sudan çıkmış, yaşamını yüzerek sürdürmüştür.

Bu yüzden, suyun dışında kalan başının, güneşten zarar görmemesi için başında saçlar çıkmış, eski kıllı dönemimizden kalma tüyler, suyla pek te-

mas etmeyen önümüz ve koltuk altlarımız gibi yerlerimizde varlığını sürdüre gelmiştir.

Daha, evrimin kaçınılmaz olduğunu kanıtlayan bir sürü deney. Bilimsel roman ya da bilimin romanı diyebileceğimiz "The Naked Ape," "Çıplak Maymun" adıyla Türkçeye çevrildi.

Sakın ha; "okuyun" dediğim sanılmasın. Size kalmış.

"Sen maymun soyundan evrimleşmiş olabilirsin, ama ben öyle değilim, ben gökten ya da cennetten mükemmel (yetkin) bir insan olarak dünyaya teşrif ettim (şereflendirdim) haa!" diyenler ortalıkta kol geziyor.

Hadi ben, birkaç kez ipten kazıktan kurtuldum, bana vız gelir tırıs gider ama, sizlere yazık olur diye korkarım. Böyle evrim, devrim gibi dine mugayyır (aykırı) saçmalıklarla uğraştığınız öğrenilirse, tez elden **"KATLİ VACİPTİR!"** diye bir fetva çıkabilir. Güçleri yetse, evrimi bile durdurabilirler...

Elleşmeyelim; istemeyen, evrimleşmeden kalsın...

x X x

ŞADAN AYRILIRKEN

Bir süre sonra, Şadan geldi "Merhaba" apartmanına. Bir suçunu itiraf edecekmiş gibi duruşu, görünüşü vardı.

Pek alışkın olmadığım için, Karadeniz'de hangi gemisinin battığını sordum. Mahcup mahcup; çekine çekine:

- Balıkçı, dedi, ben gidiyorum!

- Nereye, niçin, nasıl?

- TRT adına, ABD'de düzenlenecek "Uluslararası Yayın Semineri"ne.

Yüzüne vedalaşır gibi, helalleşir gibi baktığımın ayırdındaydım. Biliyorum, üzülecek, belki de insan yaşamında eline bir kez geçecek fırsatı tepecekti. İşi şakaya vurmaya çalıştım:

- Yok a canım, dedim, seni beklemez olur muyum?

"Hadi, güle güle git, güle güle dön!"

Böyledir İzmir'in nemli akşamlarında ayrılışlar...

İkimiz de pekala biliyorduk bunun son görüşmemiz olduğunu...

Seksen şu kadar yıl süren yaşamımda hep sevmiştim. Dağı, taşı, hayvanları, böcekleri, tutmaya doyamadığımız balıkları... Ama elbette en çok insanları. Beni sevmeyenleri de sevmek, onlara "insan kardeşlerim, hepimiz kardeşiz" diye haykırmak geliyordu içimden!

O dedi ki: "Kuva-yı maneviye (moral gücü) taş olsa erirdi be Şadan!.."

GERİSİ BANA KALIYOR!

Balıkçı Baba ile, bir kitap oluşturacağını kestirdiğim 17 Nisan 1973'te (Demek, Balıkçı'nın 83. doğum gününde) başladığımız söyleşi, benim uluslararası bir seminere katılmak için ABD'ye gittiğim, aynı yılın Eylül ayı başına kadar aralıklarla sürdü. Aklıma takılan konuları Balıkçı'ya iletiyor, yanlış anımsadığım yönlerini düzeltmesini rica ediyordum.

Yeni dünyada, gerçekten benim için bir fırsat olan ve yayıncılıkla ilgili ufkumu)genişletecek şeyler öğrendim. Hep söylediğim gibi, salt ABD'li iletişim uzmanlarından değil, dünyanın 33 ülkesinden gelmiş her biri seçilmiş birer üst düzey yayın uzmanlarından çok şey kapmaya çalıştım. Diyebilirim ki; böylece, "kıyaslamalı yayıncılık" konusunda üniversite üstü sertifika almış sayılı insanlardan biri oldum. TRT ile BBC arasındaki fark, Pembe adası TV'si ile Katar TV'si arasındaki benzerlik ve ayrılıklar bana soruluyordu. Yurdumuza gelen yabancı iletişimciler "Comparative Communication" (Karşılaştırmalı İletişim) konusunda deneyimli ve bilgili rehber istediğinde, genellikle bana başvuruyordu.

Şimdi, Balıkçı ile ilgili kitapta neden bundan söz ediyorum? Sevdiklerini sevindirmekle sevinen Balıkçı, bu seminere katılma başarı belgesi almamın, benim için çok yararlı olacağını herkesten çok iyi biliyordu. Dahası, orada Türkiye adına yapacağım konuşma metnini beğendiğini söyledikten sonra bana:

- İyi, güzel, tamam. Ne eksik ne fazla. Ama sen punduna getir, Nasreddin Hoca'dan söz et ve ondan birkaç fıkra anlat.

Doğrusu, Balıkçı'nın hazırladığım metni yeterince çarpıcı bulmadığı için böyle düşündüğünü sandım.

Her ülkeden birer yayıncı konuşuyor. Her konuşmada salon dolu. Konuşma bitince, salondan, usulen diyelim, biraz alkış, hatır için olduğu belli birkaç soru...

Geldi çattı benim konuşma günüm. Salon, her zamanki gibi dolu. Unutamam, 29 Ekim 1973 günü konuşuyorum. Ecevit'in en çok oyu aldığını, o gün Boğaziçi Köprüsünün açıldığını haber veriyorum. Ankara, İstanbul, İzmir gibi çağdaş kentleri, Bergama, Efes, Milet gibi antik kentleri anlatıyorum. Salonda, alışageldiğimiz ılımlı tepki.

Birden Balıkçı'nın öğüdünü anımsıyorum:

- Bizim bir de Nasreddin Hocamız var, diye açıyorum sözü.

Bakıyorum; yüzlerce kişinin ikişer gözü gözlerimde, ikişer kulağı sözlerimde. İletişimciyim ya; "galiba dinleyicinin ilgini çekmeye başlıyorum" diye geçiriyorum içimden .

Balıkçı'nın da sevdiğini bildiğim, iletisi (mesajı) evrensel birkaç Hoca öyküsü patlatıyorum.

Ey okurlar; orada olsaydınız, "İyi ki Nasreddin Hocamız var" diye övünür, sevinirdiniz.

Bis, bis, bis (tekrar); bende Hoca fıkrası biter mi? Biraz daha, yetmezse biraz daha! Ama her yazı gibi, her konuşmanın da bir sınırı olmalı.
Daha sonra o ülkede kaldığım bir - bir buçuk ay boyunca, adım "Hoca"ya çıktı:

- Hoca, eşeğini ödünç verir misin?
- İpe un mu serdin Hoca?
- Yahu Hoca, kazan doğurur mu hiç? soruları eksik olmadı.

O gün anladım; Hoca, yarınlara kalacak birkaç ulusal değerimizden biri. Zaten sonradan öğrendim ki; 1000 (bin) yıl sonraki kütüphanelere hiperbolik bir gezi yaparsak, günümüzün popüler kitaplarından "Kuran," "İlyada," "Atatürk'ün Nutku," "Nasreddin Hoca Fıkraları," Ömer Hayyam'ın "Rubailer"i, "Gılgamış Destanı," "Dede Korkut" gibi beş on kitap ancak bulabilecekmişiz... O yıllar Uher, Emitape, Nagra Kudelski gibi ses alma (bakın, dinleme demiyorum) cihazları ancak TRT'de var. Gelgelelim, bizim Balıkçı - her solcu aydın gibi - teype pek aşina değildir, insanlarla arasında, mikrofon gibi, ses kayıt cihazı gibi aracı istemez. Bereket, güçlü olduğu söylenen belleğim; babamın, Balıkçı'nın sözlerini ve sevdiğim şiirleri teyp - aslında bu söz, bant demektir, bizim teyp dediğimiz cihazın asıl adı "Tape recorder," yani bant yazıcıdır - gibi yazımlar.

Balıkçı'nın, tanışıklığımızın sürdüğü 1958-1973 arası (demek, 15 yıl) boyunca anlattıkları yukarı-aşağı (bu söz onundur), tümüyle aklımda. Üstelik, kitap olarak yayımlanmış olsun olmasın, hemen tüm yazıları (özgün ya da kesik olarak) bende.

Balıkçı, bu amaçla görüşmemizin başında;

- Gerisi sana kalıyor, dedi ya!

İzmir'deki Dostluk Apartmanında başladığım yazma serüvenimi, doktorların "ciddi" dediği rahatsızlığıma karşın, Gökova - Akyaka'daki "Sırtı Kayada Gözü Ovada" evimde bitirdim.

Aralık 1973 başında İzmir'e geldiğimde eşim karşıladı beni. Balıkçı'nın damadı John F. Noonan'ın, naklen yayın gibi nefis mektubunun rehberliğinde, Bodrum yolunu tuttuk. Yolumuz nereye olur? Elbette onun Gönül Tepedeki mezarına..

Duydum: Balıkçı mezarından:

- Hoşgeldin Şadan, işte seni bekledim, merhaba! dedi.

JOHN NOONAN'DAN NAKLEN YAYIN

International Broadcast Seminar (Uluslararası Yayın Semineri) üç ay sürüyor. Asıl eğitim merkezimiz, New York'a pek uzak olmayan Syracuse University (Üniversitesi). Dünyanın 33 ülkesinden, seçilmiş birer yayıncıyız, Her birimiz, Amerikalı bir ailenin yanında kalıyoruz.

Kurs ve uygulamalar, andığım üniversitede. Ama, ABD büyükleri, hazır bizi bulmuşken, bizi ve kendilerini daha çok memnun etmek için, ülkenin belli başlı "seçilmiş" state (eyalet)' lerine götürüyor, bizi oranın ileri gelen politikacıları ve yayıncılarıyla tanıştırma seferberliğinde!

Bu seferi durum nedeniyle, Türkiye'den bana yollanan mektuplar, zarfta yazılı adresten ayrılmış olduğumuz için, eyalet eyalet beni kovalıyor. İletişim bilimciler olarak, müthiş iletişim sıkıntısı çekiyoruz.

- Cep telefonu mu?

Bu, günümüzün en büyük ve önemli buluşunun yaşama geçirilmesi için daha en azından çeyrek yüzyıl beklememiz gerekecek.

- Sabit telefondan ya da yazdırarak ya da posta merkezinden arayarak konuşsanız, diyeceksiniz, değil mi?

Ne diyorsun sen kardeşim?

O günler, Bodrum'u yıldırım yazdır, otomobilin ya da otobüsle İzmir'e gidip gel konuşma talebin hâlâ yerine gelmemiştir.

ABD'de de, pek o kadar olmasa da, Türkiye ile telefon bağlantısı kolay gerçekleşmiyor. Yine hayli beklemen gerekiyor. Üstelik, bir konuşma için, sana verilen gündelik ya yeter ya yetmez!

Daha sabredemedim. 21 Ekim 1973 sabahı, otelden ayrılırken İzmir'i, o gün 23.30'da bağlanması koşuluyla konuşma talebimi posta dairesine yazdırdım. Unutmamak için, diyeceklerimi not etmiş; tek sözcüklük yanıt alacağım maddeleri yazmıştım. Haa, unutmadan, kaldığımız otel, Holywood'un ünlü Stars Street (Yıldızlar Caddesi) üstünde.

Otele erkenden geldim. Ne olur ne olmaz!

Heyecanlı bir bekleyiş içindeyim. Konuşmanın bağlanmasını istediğim saatte, Türkiye'de saat, ertesi sabah 09.30.

Konuşma bağlandı. Ben de, eşim de, sesleşebiliyoruz diye seviniyoruz. Tek sözcüklük yanıt gerektiren tek sözcüklük soruyu sona saklamışım:

- Balıkçı?

Yanıt:

- Maalesef!..

Gerisini anımsamıyorum yargıç bey!

Ertesi sabah uyandığımda, dilimin pas tutup şiştiğini, izmaritlerin, boş şişelerin çöp sepetini doldurduğunu görüyorum !

Keirgegarth, der ya:

"O kişi yanında değilse, dünya kimsesiz gibidir!"

Balıkçı'sız dünyada nasıl yaşanırdı? Denememiştim, bilmiyordum ki...

Yanılıyorsun Tolstoy, hani diyorsun ya:

"Ben seni güzel olduğun için sevmiyorum, sen, ben seni sevdiğim için güzelsin!.."

İzleyen günlerim baş dönmesiyle, mide bulantısıyla geçti. Dudaklarım ve yutağım şişmiş olmalıydı. Boğazımdan, bırakın yiyeceği, içecek bile geçmiyordu.

Bir hafta sonra ulaştığımız seminer noktasında, elime bir mektup ulaştı. Zarf, daha önce durakladığımız birkaç istasyonu dolaşarak beni buldu.

Mektubun, Balıkçı'nın damadı John Noonan'dan geldiğini görünce, gözlerimi sevinç parıltısı kapladı. Çünkü, İzmir'e telefon edip ayrıntı istemeye cesaretim yoktu.

Mektup, 22 Ekim 1973 tarihini, demek, Balıkçı'nın ölümünden dokuz gün sonrasının tarihini taşıyordu.

Biliyordum; John'un gözlemi de, izlenimi de, biçemi de (uslübu) harika idi. Ayrıca kendisi, Türkleşmiş bir Amerikalı idi. Nato'da görevli idi. Zaman zaman görevli olarak Türkiye'nin başka yerine, dış ülkelere, dahası, kendi ülkesine bile gitse, zorunlu hizmeti biter bitmez ne yapıp edip, kapağı İzmir'e atıyordu. Bir askeri gazetede "Meandring" (Menderesleme) başlıklı köşe yazıları yazıyordu. Yazılarının başlığını da, işlediği konuları da, yazış biçimini de pek beğenirdim, ikimiz de Balıkçı dostu olduğumuz ve ben de, haddim olarak az biraz İngilizce bildiğim için kolay anlaşıyorduk.

Balıkçı'nın, anasının mektupları için yaptığı gibi okuyunca heyecanı kalmayacak diye düşündüm. Ama, neler yazıyordu? Onu merakım, öteki duygumu bastırdı.

Bu kitabı okuyacaklar arasında İngilizce bilmeyen olabilir diye, mektubu Türkçeye çevirerek aktaracağım size. Ön not: John'un Türkçe yazdığı sözcük ve tümceciklerin altlarını çizmekle yetineceğim.

Mektup beş sayfa idi ve yazanın nefis üslubu ile, Balıkçı'nın ölümünü ve cenaze törenini, naklen yayınlar gibi anlatıyordu. Balıkçı gibi, çok az yazarımıza nasip olmuş ününe, geldiği günden itibaren İzmir ve Anadolu kültürüne erişilmez katkılarına karşın, son yolculuğunda bir ambulans veya cenaze arabasını esirgeyen İzmir Belediye Başkanını ad ve soyadıyla yazacağım: **Osman Kibar!** Soyadı **Kibar**, sıfatı **"Asfalt"** olan muhterem zat, Belediye'ye ait hiçbir aracın şehir dışına çıkamayacağını buyurmuştu. (Hangi araçların, İzmir ile başka yerler arasında mekik dokuduğunu, bir iletişimci olarak bilmiyordum sanki.) Acaba İzmir'de olsaydım, ben bir yol bulabilir miydim diye düşündüm ama, hemen vazgeçtim. Çünkü "Baba"mın ölü yüzünü görmek çok kötü yapardı beni. Birkaç yakınımın, özellikle kanserden, ölüm öncesi yüzlerini gördüm de, her seferinde kendim ölüyormuşum gibi duyumsadım kendimi.

"Acı haber," o ünlü deyimde olduğu gibi tez değil, "geç" ulaşmıştı bana. Söylence döneminde olsaydık, Balıkçı öldüğünde binlerce mil uzakta oluşumu,

Şans Tanrıçası Tykhe'nin bana bir lütfu sayardım herhalde. Balıkçı hep, gülen, aydınlık ve güzel yüzüyle belleğimdedir. Yalnız ben değil, kitaplarını okuyan, konuşmasını dinleyen tüm rehberler onu "pir" sayardı. Evet, şu mesleğin piri şu, bu mesleğin piri bu, o mesleğin piri odur ya; öğrencisi olmakla, onu dinlemekle, yazdıklarını okumakla kendimizi öteki kişilerden ayrıcalıklı saydığımız Balıkçı Baba da, rehberliğin piriydi. Onu tanıyan kişi başkalarından ayırırdı kendisini. Sözü dolaştırdığım yeter; John da bunu bilir, bizi bizim kadar iyi tanıdığı için, Balıkçı ile uzun tartışmalara girerdi.

Mektup;

"Merhaba!

"**İşte, Balıkçı gitti**" diye, final gibi üç sözcükle başlıyordu.
Yalnız ikimizi ilgilendiren özel konulan atlayarak ve tarihte bir dipnot düştüğümün ayırdında olarak, Balıkçı'nın damadı, "**Sarı Kız**"ı İsmet ablanın kocası John F. Nooan'ın mektubunu - ilk kez - paylaşıyorum sizinle:

İşte, Balıkçı gitti! İsmet üzgün, o yazamıyor. Balıkçı, dokuz gün önce öleliberi olağanüstü ve yoğun üzüntümüzü anlayabilirsin. Bizim üzüntümüz ayrıca, Baba'yı ne kadar sevdiğini bildiğimiz senin içindi.

Cevat Bey'in Bodrum'a son yolculuğunu seninle paylaşmama izin ver. O acısını ve soluyuşunu 13 Ekim Cumartesi günü saat 15.00'de durdurdu. İsmet Onun yanında, ellerini tutuyordu. Onun son sözcükleri şunlardı: "**Mavileri görüyorum, çiçekleri kokluyorum. Benim için korkmayın.**" Ertesi gün yatağında kaldı ve ev, üzüntülü komşu ve arkadaşlarla doluydu. Pazar günü Onu, yıkanıp tabuta konulması için morga taşıdık.

Pazartesi günü, Onu Bodrum'a götürecek cenaze arabası bulamadık. Osman Kibar, Belediye arabalarının hiçbirinin şehri terketmesine izin verilmeyeceğini söyledi. Sonuçta biz bir minibüs kiraladık ve Musa Baran, Cevatiko (oğlu) ve diğerleri Balıkçı ile dolmuşa doluştuk, tabutu sımsıkı tuttuk. (Baba hakkındaki röportajların bulunduğu tüm gazeteleri sakladık. Belediyenin aldırmazlığı yüzünden, Balıkçı'nın son yolculuğunu bir minibüsle yapması skandalı dahil) dönüşünde onları okuyabilirsin. Merhaba apartmanından ölü ayrılırken, ölüm marşı banttan çalındı... İzmirlilerden bir konvoyla, düzinelerle Bodrumlu, Balıkçı'ya Bodrum yolculuğunda eşlik ettik. Bu, Baba'nın sevdiği ağaçlar, Efes, tarlalar ve ağaçlar arasından geçen uzun ve yalnız bir yolculuktu.

Bodrum'un birkaç km yukarısında (Yokuşbaşı'nda), dar yolda Bodrum halkı - o güzelim halk - büyük bir kalabalık oluşturmuştu; Kaptan "Deli" İbrahim ve diğer kaptanlar yolun kıyısında durdular ve tabutu üzüntüyle selamladılar. Sonra Baba, minibüsten, açık, çiçeklerle ve onun resimleriyle süslenmiş bir kamyona alındı. Ben, aşağı yukarı 100 poz slide (saydam) çektim, inşallah onlar iyi çıkarlar ve sen güzel İzmir'e geldiğin zaman, onları görebilirsin. Sonra, daha büyüyen konvoy, tepenin yamaçlarından, Cevat Şakir Caddesi boyunca gitti - kalabalık muhteşemdi - binlerce üzüntülü, ağlayan kasabalı...

Konvoy sola saptı, Bodrum'un Rum kesimi boyunca ve tabut onun eski evinin önüne gelince, düdükler bir dakika için çaldı. Ardından, kıyı boyunca sokaklar, ellerinde çiçekler tutan, okul kızlarıyla doluydu. Halikarnas Oteli önünde Baba, sevdiği sularda son yolculuğunu yapmak üzere bir tekneye alındı. İsmet, çocuklarımız, Suat, Füreya Abla ve diğerleri, Ona eşlik ettiler, limana gittim ve tekne geldiğinde oradaydım. Balıkçılar toplandılar, tabutu çiçeklerle süslenmiş bir platforma koydular ve iki kısa, güzel konuşma yapıldı. Sonra,

Bodrumlu erkekler yan yana durdular ve tabut, iki blok ötedeki camiye onların başları üstünde taşındı; binlerce el, Halikarnas Balıçısı'nın mavi tabutunu taşıyordu. Cookie (Noonan çiftinin büyük kızı), Baba'nın maviyi sevdiğini bildiği için, tabutun güzel mavi kumaşa sarılması gerektiğini söylediği için güzel, mavi bir örtü bulduk.

Okul öğrencileri, saygılı bir düzenle toplanmıştı ve caddeler üzüntülü kalabalıklarla dopdoluydu. Camiden Baba, Bodrum'un 3 km kadar batısındaki tepeye alındı ve yeniden balıkçılarla esnafın ve arkadaşlarının oluşturduğu kafile, Onun vücudunu tepeye taşıdı. Cevatiko ve ben de Onu taşıdık.

"**Gönül Tepesi**"ndeki mezar masif kayanın içine kazılmıştı ve güzel gömü töreni çok çabuk bitti gibi geldi bana. Biz müthiş üzgündük. Halka, tabutu açmamalarını söyledik. Baba dinleniyordu ve bedeni niçin hareket ettirilecekti? Bedenin yönünün Mekke'ye (Kıbleye) yanıtına karşın, Cevatiko, "**Bırakın Bodrum'un mavi göklerine baksın**" diye seslendi. İmam son duaya çağırdığı zaman, Bodrum'un iyi insanları çömelmiş ya da dizleri üstüne çökmüş bulunuyordu ve gömme töreni bittiğinde, küçük bir bulut, birkaç saniye için gözyaşı damlacıkları damlattı ve gök yüzü yeniden dupduru oldu.

Aileyi Bodrum'dan getirmek zor oldu. Küçük Dodo (çiftin küçük kızı), üzüntülü bir taş gibi, Büyükbabasının mezarı başına çökmüştü. Sonuçta ben onu tepeden aşağı taşımak zorunda kaldım. Cookie, İsmetulla gibi, Cevatiko da ağlıyordu. Suat ve karısı Işıl da oradaydılar. Sonra, Bodrum'a döndüğümüzde, insanların çoğu İzmir'e döndü. İsmet ve ben, Baba'yı öyle bırakabileceğimizi kabul edemiyorduk ve böylece Noonan Ailesi, Füreya Abla ve Cumhuriyet'ten bazı gazeteciler, Pazartesi gecesi Bodrum'da kaldık. Arabamız "**Merhaba**"yı Bodrum'a süren Mehmet (H.) Doğan, İzmir'e Suat ve Işıl ile döndü. Ayşe Mayda, Aliye ile kiralanmış bir araba ile döndü.

Ben, gün doğumunda Baba'nın mezarındaydım ve güneş çiçekleri ısıtırken fotoğraf çekimini tamamladım. Sonrası, Salı günü Noonan Ailesi mezara gitti ve Şadan, orası gerçekten çok güzel bir yer! O, Akdeniz'in koyu mavisinde, Karia tepelerinden, aşağıdaki Bodrum'a bakıyor.

Bodrum'a on bin Bravo! Bodrum Cevat Şakir'e ve Cevat Şakir Bodrum'a pek yakıştı.

Ev, doğal olarak, üzüntü yeri olmuştu. Telefonun çalması hiç durmadı ve tüm gün ve tüm gece boyunca ziyaretçiler geldi. Hatice Hanım (Balıkçı'nın eşi) oldukça hastaydı ve biz ona göz kulak oluyoruz. Bu, İsmet ve Işıl için tam bir iş oldu. Dün İsmet, Ayşe Mayda, Işıl ve ben, İzmir ve Karşıyaka'da, Baba'nın sevdiği yaklaşık 300 kişiye helva dağıttık.

TRT, olağanüstü iş yaptı. Baba, Cumartesi öğleden sonra öldü ve saat 19.00'da (TRT) haberi ve onun yaşam ve ölümü konusunda beş dakikalık bir duyuru yaptı. Çarşamba akşamı, Baba ile, iki yıl önce, senin danışmanlığında çekilmiş bir belgesel vardı ve ben onu tümüyle teybe keydettim.

Gerçekten mükemmel bir prezantasyon. Dün İzmir Radyosu, Halikarnas

Balıkçısı hakkında 30 dakikalık bir başka tanıtım yaptı - genellikle Dr. Musa Baran ile senin bazı konuşma bantların, hatta Baba'nın ses bantları. Umarım döndüğünde, o program bandının bir kopyasını bize sağlayabilirsin. Aynı zamanda, 6 Kasım'da televizyonda, onun son günleri ve olasılıkla cenaze töreni hakkında ayrı bir program (daha) yayınlanacak.

Sana ailemizin sevgilerini yoluyorum..."

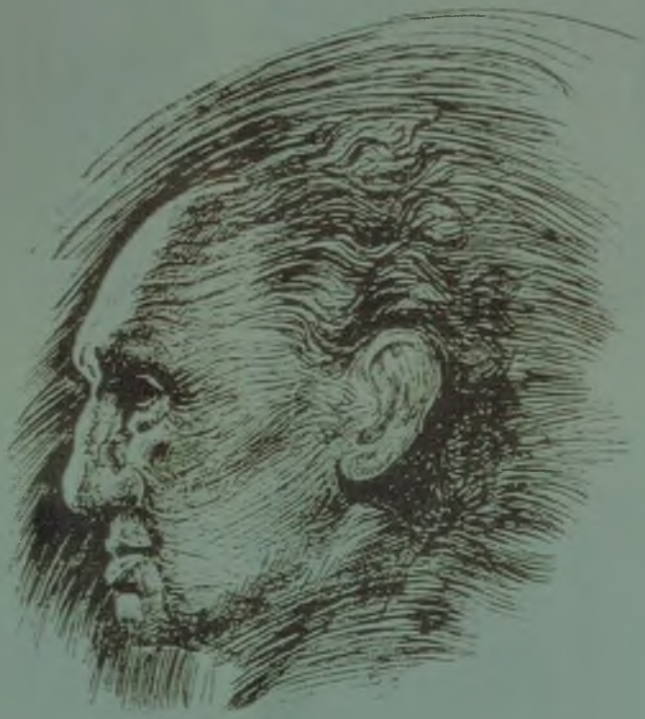
Döndüğümde öğrendim ki "**Pir-i Rehberan**" (Rehberlerin Piri) BALIKÇI, herdem açık penceresinden gördüğü inşaat tamamlanıp, ilk perde çekilince öleceğini söylemiş (O'Henry'nin "Son Yaprak" öyküsünde olduğu gibi). Öyle de olmuş.

Bilseydik , o inşaatı satın alır ve tamamlanmasına izin vermezdik!..

Balıkçı, ben ABD'ye gidecekken, "**seni bekleyeceğim**" demişti. Hısımlardan Adem adlı bir genç, kendisini ziyarete gelince; "**Gördün işte Şadan, seni bekledim**" diye mırıldanmış.

Vee, "**mavileri görüyorum. Burnuma çiçek kokuları doluyor**" diyerek dünyaya gözlerini kapatmış.

"BALIKÇI DOĞDU, SEVDİ, ÖLDÜ!.."

İnsan, denizden sıçrayan bir yunustur.
Görüp göreceği, çağdaşlarıdır!..

Ben
HALİKARNAS BALIKÇISI
Doğdum Sevdim Öldüm

Balıkçı'nın bana anlattıkları, bana verdiği yetkiyle yazdığım ve kendi araştırıp bulduklarım; türünde ve Türkiye'de ilk galiba...

Şimdiye kadar yazdığım 40'ı aşkın kitabın, beni en doyuranı oldu diyebilirim. Yazmam gerekirdi. "Ben bu işlevi yerine getirmek için" dünyaya getirilmiştim!

Hele rehberlikle ilgili bölümler... Sanırım rehberdeşlerimiz için yol gösterici olacak; ders alınacak deneyim ve bilgiler içeriyor.

İddialı konuşayım: SES GETİRECEK!

ISBN 978-605-85309-0-4
9 786058 530904